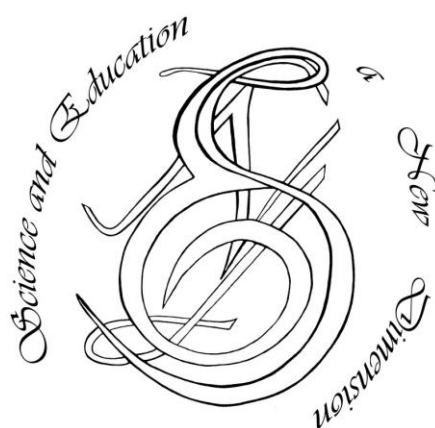

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY

Филология

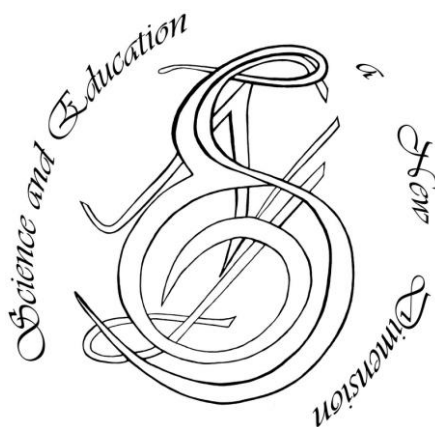
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

III(18), Issue 80, 2016

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odesa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hrachak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe
BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and coauthors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

The journal is listed and indexed in:

INDEX COPERNICUS:	ICV 2014: 70.95
GLOBAL IMPACT FACTOR	2013: 0.545 ; 2014: 0.676 ; 2015: 0.787
INNO SPACE SCIENTIFIC JOURNAL IMPACT FACTOR:	2013: 2.642 ; 2014: 4,685
ISI (INTERNATIONAL SCIENTIFIC INDEXING) IMPACT FACTOR:	2013: 0.465 ; 2014: 1.215
DIRECTORY OF RESEARCH JOURNAL INDEXING	
ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY	
UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK	
SCRIBD	
ACADEMIA.EDU	
GOOGLE SCHOLAR	

CONTENT

Комплексні перекладацькі трансформації в англо-українському художньому перекладі <i>Ю. О. Бегма</i>	7
Фонетические особенности авестийского гимна Y 46 <i>А. М. Бочарникова</i>	11
Морфолого-стилистические и лексические особенности британских и украинских телеинтервью: сравнительный аспект <i>А. А. Борисов</i>	16
Способи відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть у наративному аспекті <i>Є. О. Дегтярьова</i>	20
Хорватське Слово про українського Генія: рецепція творчості Тараса Шевченка у Хорватії <i>О. М. Деркач</i>	25
Linguocultural roots of comparative poetic studies: a historical perspective <i>Е. Ю. Doubenko</i>	30
Особливості імпліцитного представлення блендового образу в науково-фантастичному тексті (на матеріалі оповідань Р. Бредбері) <i>А. М. Ерліхман</i>	34
Linguo-cultural approach to intertextual phraseology (through somatic code of culture) <i>О. М. Galynska</i>	38
Ареальная геосинонимия испанского коммуникативного пространства <i>З. А. Гетьман, И. Н. Моренец</i>	42
Ретроспектива в минуле: українська діаспора та еміграційна література <i>І. М. Комінярська</i>	46
New England lexis and its signatures <i>R.Y. Kritisberh</i>	50
Текстове конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза: когнітивно-дискурсивний аналіз <i>Т. В. Луньова</i>	54
Methods of organizing and conducting the exam in a foreign language for professional purposes as a form of final control of student achievement in tourist sphere <i>Yu. O. Matviyiv-Lozynska</i>	58
Відтворення фразеологізмів у англо-українських прозових перекладах XIX століття <i>Б. В. Мовчан</i>	62
XVII століття в дискурсі українського лінгвістичного джерелознавства <i>О. І. Ніка</i>	66
Deonymische substantivische Komposita sportlicher Thematik <i>V. M. Radzion</i>	70
Slavic Regional (Ukrainian-Polish) Oikonymy from the Perspective of Typological Studies in Onomastics <i>Ya. Redkva</i>	73
Словотвірні типи з префіксом ви- у системі дієслівного терміноутворення <i>А. О. Руссу</i>	78

Bilingual speech congruence: cognitive and prosodic aspects <i>L. Shnurovska</i>	82
A Linguistics-oriented Study of the Primary Aspects of the Processes Involved in the Perception of Graphic Images <i>L. L. Makaruk</i>	86
Когнітивні особливості функціонування питань-перепитів: ментальні моделі <i>Н. С. Стрельченко</i>	90
L'analyse cognitive comparée du symbolisme maeterlinckien et kâlidasien <i>D. O. Tchystiak</i>	94
Дискурсивна актуалізація аксіологічного потенціалу концепту LIAR <i>Л. Я. Терещенко</i>	98
Зображення протистояння особистості й навколишнього світу в ранніх п'єсах Петера Тюрріні <i>Л. М. Ткаченко</i>	103
Лінгвопрагматична специфіка Інтернет-комунікації <i>Ю. В. Воробей</i>	107
Pragmatic Adaptation in Translation of Ideologically-Loaded Lexicalized Concepts <i>М. Vozna</i>	111

Комплексні перекладацькі трансформації в англо-українському художньому перекладі

Ю. О. Бегма

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: flylya@mail.ru

Paper received 31.01.16; Revised 07.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. Стаття присвячена розгляду комплексних перекладацьких трансформацій в англо-українському художньому перекладі. Робиться спроба дати опис та визначення поняття комплексної перекладацької трансформації у сучасній теорії перекладу. На основі наведених у статті прикладів висувається припущення, що вживання комплексних перекладацьких трансформацій дозволяє максимально зберегти у перекладі ідентичність авторської думки, збільшувати діапазон адекватного заміщення вихідного тексту перекладацьким, а також підвищувати об'єктивність процесу перекладу і перекладацького рішення.

Ключові слова: комплексна перекладацька трансформація, еквівалентність, лексична трансформація, граматична трансформація.

Дослідження перекладацьких трансформацій знайшло своє висвітлення у сучасній теорії перекладу, чого не можна сказати про дослідження комплексних перекладацьких трансформацій. Відомі лише окремі спостереження з приводу цього питання.

Так, у працях російських вчених Л. С. Бархударова, Я. І. Рецкера, О. Д. Швейцера частково розглядається питання щодо складного, комплексного характеру перекладацьких трансформацій [1, 9, 15].

Погодимося із твердженням В. Н. Комісарова, який у своїй роботі “Теория перевода” називає комплексними – лексико-граматичні трансформації, що супроводжуються спеціальними прийомами перекладу (описовим перекладом, антонімічним перекладом і компенсацією) [8, с. 183-186]. У свою чергу І. Я. Рецкер антонімічний переклад і компенсацію відносить до простих, суто лексичних трансформацій [10, с. 48 - 52]. Виходячи з цього прикладу, можна зробити висновок, що між різними видами трансформацій немає чіткого розмежування, одні й ті самі трансформації можуть відноситись до різних типів, вважатися як лексичними, так і граматичними, а поєднуючись між собою набувають характер складних комплексних перекладацьких трансформацій.

Вчені по-різному класифікують перекладацькі трансформації, і загалом це прості трансформації, при вживанні яких тільки поверхнева структура речення зазнає різноманітних змін. У сучасній теорії перекладу, всі класифікації перекладацьких трансформацій, представлені вченими, а також їх аналіз, мають досить умовний і неоднозначний характер. Щодо поняття комплексних перекладацьких трансформацій не має чіткого пояснення, тому визначення поняття комплексної перекладацької трансформації є важливим для сучасної теорії перекладу.

Отже, під **комплексною перекладацькою трансформацією** ми розуміємо процес переходу одиниць оригіналу в одиниці перекладу (можуть бути як слова/ словосполучення, так і речення ((оскільки основною одиницею перекладу є речення – як “слід” мовленнєвого акту, тому й розглядаються пере-творення речень))), внаслідок якого відбувається часткове або цілісне перетворення речення, при цьому використовується не менше двох простих перекладацьких трансформа-

цій. Такими простими трансформаціями, наприклад, можуть бути лексичні і граматичні трансформації.

Комплексні перекладацькі трансформації складаються в систему, вони не існують окремо, а взаємообумовлені. Їх доводиться використовувати в різних комбінаціях, а іноді й одночасно, особливо якщо мова йде про переклад художніх текстів.

Проілюструємо приклади:

If he were in a crowd nothing he said stood out [13, с. 50]. – **Я жодного разу не чув, щоб у товаристві він сказав що-небудь оригінальне** [15, с. 28].

Даний приклад перекладу ілюструє вживання комплексу лексико-граматичних трансформацій, що ускладнений таким перекладацьким прийомом як описовим перекладом. Окрім застосування описового перекладу перекладач вдається також до вживання антонімізації. Так, у цільове речення вводяться повнозначне речення із заперечним значенням *Я жодного разу не чув*, а також фраза *що-небудь оригінальне*, яка експлікує імпліцитний зміст вихідного речення. Дієслово, вживане у минулому часі *stood out* вилучається, а іменник *crowd* вживаний у розмовній мові замінюється українським літературним *товаристві*. Завдяки вживанню такої глибокої модифікації перекладачеві вдалося уникнути лакун і відтворити повний зміст оригінального речення у перекладі.

“What nonsense you talk!” – said Lord Henry, smiling, and taking Hallward by the arm, he almost led him into the house [18, с. 15]. – **“Що за дурниці ти торочиш!” - з усміхом перепинив** Голварда лорд Генрі і, взявши його під руку, **трохи не силою** повів до будинку [2, с. 24].

Цей приклад перекладу характеризується як простими лексичними, так і граматичними трансформаціями, що утворюють комплексну перекладацьку трансформацію. До лексичних трансформацій належить заміна англійських дієслів *talk* і *said* українськими розмовними дієсловами *торочиш* і *перепинив*, а також введення словосполучення *не силою* у цільове речення. Нерідко в англійських художніх текстах зустрічаються речення з формально невираженими семантичними компонентами слів або словосполучень. Саме тому перекладач застосовує таку перекладацьку трансформацію як лексичне уточнююче додавання. До простої граматичної трансформації відноситься перес-

тановка англійського дієприкметника *I smiling*, що при перекладі трансформується у словосполучення з *уśmieхом*, яке виноситься на початок речення у перекладі.

...I have discovered an excellent preventive **against** sea – sickness, **in balancing myself** [6, с. 19]. – ...то я винайшов чудовий спосіб, як **запобігати** морській хворобі. **Треба балансувати своїм тілом у такт із хитанням судна** [7, с. 25].

У наведеному нами прикладі описовий переклад представляє собою експлікацію контекстуального змісту: англійську фразу *in balancing myself* продовжив вводячи у переклад додаткове пояснювальне речення *Треба балансувати своїм тілом у такт із хитанням судна*, тим самим застосувавши трансформацію членування речення. Переклад без введення такого речення призвів би до нерозуміння читачем змісту оригінального речення. Зазначимо також граматичну заміну прийменника *against* досить підходячим у цьому випадку дієсловом *запобігати*. Розглянемо наступні приклади вживання комплексних перекладацьких трансформацій ускладнених прийомом антонімізації:

“**Aren’t you working?**” [13, с. 12]. – “**Ти вже звільнився?**” [15, с. 7].

У даному прикладі спостерігаємо вживання не менш важливого за описовий переклад прийому антонімізації: англійське заперечне речення *Aren’t you working* трансформується у стверджувальне *Ти вже звільнився*. Зазначимо, що незважаючи на таке глибинне перетворення лексико-граматичного характеру зберігається логічний зв’язок між вихідним і цільовим реченням. Цікаво, що разом із антонімізацією вживається й лексична трансформація смислового розвитку, при цьому дієслово *working* замінюється протилежним по значенню дієсловом *звільнився*.

Англійські речення з прислівником часу *never* мають тенденцію до антонімізації у перекладі:

And during all this **companionable** month **he never quite lost** that feeling with which he had set out on the first day **as if to visit an adored work of art**, a well – nigh impersonal desire [3, с. 233]. – І протягом усього цього місяця, **щодня бачачись з Айріні, він ні на мить не втрачав** почуття, з яким ішов до неї першого дня, – **почуття, яке охоплює тебе перед улюбленим витвором мистецтва**, якийсь майже абстрактний потяг [5, с. 193].

У цьому прикладі, завдяки вживанню досить значної кількості як простих лексичних так і граматичних трансформацій, що у своєму поєднанні створюють комплексні перекладацькі трансформації, вдалося точніше передати літературну особливість і емоційно-естетичну інформацію вихідного речення. Прийом антонімізації також присутній у наведеному прикладі, а саме стверджувальна фраза *he never quite lost* перекладається заперечною *він ні на мить не втрачав*, при цьому уточнюється (конкретизується) прислівник *quite* фразою *ні на мить*. Окрім прийому антонімізації перекладач вживає також прийом описового перекладу, а саме, вводять у перекладацьке речення фразу *щодня бачачись з Айріні*, що збільшує речення, але й водночас надає реченню розширеного змісту. Зазначимо також трансформації простішого

характеру: прикметник *companionable* вважається зайвим і вилучається (трансформація лексичного рівня); у цільовому реченні дублюється (додавання лексичного рівня) іменник *почуття*. Таке дублювання ми називаємо лексичним повторюванням. Фраза *as if to visit an adored work of art* замінюється українською *яке охоплює тебе перед улюбленим витвором мистецтва*, і посилює експресивність перекладацького речення.

Відтворюючи художній іншомовний текст перекладач керується умовами міжмовної комунікації, створюючи при цьому такий переклад, який повністю відобразить літературну особливість й емоційно-естетичну цінність першотвору. Відомо, що перекладач створює так звану копію вихідного тексту, іншими словами відтворює оригінальний текст рівноцінним (еквівалентним) текстом у перекладі. У зв’язку з цим, виникає питання щодо ступіню рівноцінності таких текстів. Зазначимо, що у перекладацькому тексті повинен відображатись психологічний і естетичний ефекти вихідного тексту. Для збереження вищезазначених складових оригінального тексту, вживаються перекладацькі трансформації комплексного характеру.

Слід зазначити, що вживання комплексних перекладацьких трансформацій дозволяє максимально зберегти у перекладі ідентичність авторської думки, збільшувати діапазон адекватного заміщення вихідного тексту перекладацьким, а також підвищувати об’єктивність процесу перекладу і перекладацького рішення. Розглянемо таке твердження на прикладах:

“**Generosity be hanged**”, Sir Pitt roared out [17, с. 134]. – “**Чхати мені на великодушність!**” [11, с. 127].

У цьому прикладі для досягнення еквівалентності і передачі емотивної забарвленості оригінального речення вживання комплексних перекладацьких трансформацій є необхідною дією. Так, дієслівна конструкція *be hanged* замінюється не схожим за лексичним значенням розмовним дієсловом *Чхати*, що виноситься на початок речення, у той час як іменник *Generosity* стоїть у кінці перекладацького речення. Зазначимо також трансформацію додавання на лексичному рівні займенника *мені*, що виступає у ролі уточнення.

I lay awake thinking and my mind jumping around [13, с. 35]. – **Я лежав і не спав, а думки безладно снувалися** [15, с. 20].

Для досягнення еквівалентності між представленими оригінальним і перекладацьким реченнями, перекладач вдається до вимушених трансформацій, а саме: лексичної заміни слова *mind* перекладацьким у множині *думки*, і фрази *jumping around* невимушеною розмовною фразою *безладно снувалися*. Варто зазначити також прийом антонімізації: вихідна стверджувальна фраза *I lay awake thinking* перекладається заперечною *Я лежав і не спав*, при цьому прикметник *awake* замінюється на граматичному рівні дієсловом із заперечною часткою *не спав*, а дієприкметник *thinking* вилучається.

Розглянемо приклади, у яких комунікативно-функціональна рівноцінність і семантико-структурна

відповідність досягається шляхом використання трансформацій комплексного характеру:

I saw that **Pop** was worried too, **and a little nervous** [12, с. 103]. – Я помітив, що **Старий, як ми прозвали Джексона**, теж непокоїться **і сидить як на голках** [14, с. 139].

У наведеному прикладі завдяки граматичній трансформації введення пояснювального речення *як ми прозвали Джексона*, лексичній заміні слова *Pop* перекладацьким прізвиськом *Старий* та заміні фрази *and a little nervous* метафоричним виразом *і сидить як на голках*, досягається рівноцінність, а отже й еквівалентність між вихідним і цільовим реченням.

Комплексні перекладацькі трансформації завжди виконують функцію адаптуючого характеру. Під час перекладу оригінального тексту вони виконують функцію перевираження вихідного тексту перекладацькими засобами та адаптацію, а також підведення такого тексту під еквівалентний рівень перекладу. Наведемо приклади:

The thing was “rich”, as his father would have said, and he wouldn’t give a **damn** for it [4, с. 20]. – **“Кумедна штука”**, сказав би його батько і не дав би за неї і **півпенні** [5, с. 353].

У цьому прикладі еквівалентність досягається шляхом вживання як лексичних так і граматичних перетворень: перекладач дещо обіграє ситуацію і замінює англійську фразу *The thing was “rich”*, яка номіналізується у перекладі шляхом вилучення дієслова *was* і перекладається словосполученням іншого лексичного значення *“Кумедна штука”*, при цьому змінюється розташування іменника *thing* за правилами норм цільової мови. Такі трансформації відносимо до граматичних. Зазначимо також лексичну заміну слова *damn* українським непрямим відповідником *півпенні*. Дослівне відтворення призвело б до абсурдного перекладу.

У наступному перекладацькому прикладі, завдяки застосуванню комплексних перекладацьких трансформацій спостерігається високий ступінь семантичної і структурної симетричності вихідного і цільового речення:

A reminder of her conduct in the presence of her son, who probably knew nothing of it, would be a salutary touch from the finger of that Nemesis which surely must soon or late visit her! [4, с. 21]. – **Нагадати їй про те, як вона поведася з ним, при синові, який мабуть, ні про що не здогадується, - це буде наче дотик перста Немезиди, чия кара спіткає її рано чи пізно!** [5, с. 354].

Даний переклад англійського речення являється яскравим прикладом досягнення еквівалентності між вихідним і цільовим реченнями. Саме вживання простих перекладацьких трансформацій, що утворюють комплексні сприяли досягненню

належного рівня еквівалентності вихідного речення. Англійська номінативна фраза *reminder of her conduct* у перекладі вербалізується в українську *Нагадати їй про те, як вона поведася з ним*, тобто іменники *reminder* і *conduct* трансформуються у дієслова *Нагадати* і *поведася*. Те саме відбувається й з іменником *visit*, що у перекладі набуває форми дієслова *спіткає*. Перехід від однієї частини мови в іншу відноситься до граматичної трансформації. Вираз *in the presence of her son* замінюється на лексичному рівні сполученням *при синові*. Зазначимо також процес антонімізації: стверджувальна конструкція *knew nothing of it* трансформується у заперечну *ні про що не здогадується* і таким чином зберігається структурна симетричність перекладацького речення. Іменник *finger* замінюється іншим по лексичному значенню словом *перста*. Слід відмітити трансформацію лексичного рівня – додавання іменника *кара* у перекладацьке речення, тим самим побічно пояснюючи читачеві призначення богині Немезида у давньогрецькій міфології.

Як бачимо у наведеному прикладі, завдяки широкому комплексу перекладацьких трансформацій перекладачеві вдалося зберегти логічну послідовність подій, і встановити належний еквівалентний рівень між представленими реченнями.

З вищенаведених прикладів можна зробити висновок, що комплексні перекладацькі трансформації є одним з найважливіших засобів адекватного відтворення оригінальних художніх текстів, особливо тоді, коли відсутній прямий відповідник того чи іншого слова, словосполучення і навіть речення. Варто звернути увагу на те, що коли переклад не можна здійснити методом підстановок, комплексні перекладацькі трансформації, у такому випадку, це єдиний можливий засіб перекладу. У проаналізованих нами прикладах прості лексичні і граматичні трансформації комбінуються між собою і утворюють складні перетворення, що ми називаємо комплексними перекладацькими трансформаціями.

Відомий перекладач і літературознавець Н. М. Любимов пише: “Художній переклад, як поетичний, так і прозаїчний – мистецтво. Мистецтво – плід творчості. А творчість несумісна з буквализмом” [9, с. 16]. Під час перекладу художнього тексту перекладачеві весь час доводиться вживати перекладацькі трансформації, у тому числі й комплексні, що нерідко супроводжуються вищевказаними прийомами перекладу. Завдяки вживанню саме таких трансформацій відтворюється чіткість змісту оригінального художнього твору, що дає можливість читачеві зрозуміти і пропустити через свою свідомість думки і настрої автора, а також правильно сприйняти його стильову систему в усій її своєрідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. – М., 1975. – 240 с.
2. Вайлд О. Портрет Доріана Грея: Роман, п'єси / Пер. з англ. Р. І. Донецька. – Х.: ФОЛІО, 2006. – 398 с.
3. Голсуорси Дж. Сага о Форсайтах. В петле: Книга для чтения на английском языке. – СПб.: КАРО, 2009. – 480 с.
4. Голсуорси Дж. Сага о Форсайтах. Сдаётся внаём: Книга для чтения на английском языке. – СПб.: КАРО, 2009. – 416 с.
5. Голсуорси Дж. Сага про Форсайтів: Трилогія: Кн. 2 / Пер. з англ. О. Тереха. – Харків: Фоліо, 2006. – 607 с.
6. Джером К. Джером Трое в лодке, не считая собаки: Книга для чтения на английском языке. – СПб.: Издательство «КАРО», 2007. – 256 с.

7. Джером, Джером К. Трое в одном човні (як не рахувати собаки); Оповідання / З англ. пер. Ю. Лісняк, Р. Доценко. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. – 370 с.
8. Комиссаров В. Н. Теория перевода: (Лингвистические аспекты) – М.: Высш. шк., 1990. – 250 с.
9. Любимов Н. М. Книга о переводе: Сборник – М.: Б.С.Г. – ПРЕСС, 2012. – 304 с.
10. Ретскер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
11. Теккерей В. М. Ярмарок Сусти: Роман без героя / Пер. з англ. О. Сенок. – Харків: Фоліо, 2003. – 397 с.
12. Хемингуей Э. Старик и море. Зелёные Холмы Африки: Книга для чтения на английском языке. – СПб.: Антология, КАРО, 2005. – 320 с.
13. Хемингуей Э. Фиеста, и солнце восходит: Книга для чтения на английском языке. – СПб.: Антология, КАРО, 2006. – 288 с.
14. Хемингуей Е. Твори в 4-х томах. Том 2. Роман. Оповідання. П'еса. – К.: Дніпро, 1980. – 694 с.
15. Хемингуей Е. Фиеста, По кому подзвін: Романи. / Пер. з англ. М. Пінчевського. – К.: ВИЦА ШКОЛА, 1984. – 517 с.
16. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. – М.: Наука, 1973. – 280 с.
17. Thackeray W. Vanity Fair. – L. Penguin Books Ltd, 1994. – 672 p.
18. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. – L.: Wordsworth Editions, 2001. – 194 p.

REFERENCES

1. Barhydarov L. S. Language and translation. – M., 1975. – 240 p.
2. Wilde O. The Picture of Dorian Gray: Plays / Transl. from Eng. R. I. Donetska. – Kh.: FOLIO, 2006. – 398 p.
3. Galsworthy J. The Forsyte Saga. In Chancery: English reading book. – SPb.: KARO, 2009. – 480 p.
4. Galsworthy J. The Forsyte Saga. To Let: English reading book. – SPb.: KARO, 2009. – 416 p.
5. Galsworthy J. The Forsyte Saga. Trilogy: Book 2 / Transl. from Eng. O. Tereh. – Kharkiv: FOLIO, 2006. – 607 p.
6. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat (to say nothing of the dog): English reading book. – SPb.: KARO, 2007. – 256 p.
7. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat (to say nothing of the dog); Story / Transl. from Eng. Y. Lisnyak, R. Dotsenko. – K.: Ed. Solomiia Pavlychko "Osnovy", 2003. – 370 p.
8. Komissarov V. N. Theory of Translation: (Linguistic Aspects) – M.: High sch., 1990. -250 p.
9. Lyubimov N. M. The book about the translation: Collection – M.: B.S.G. – PRESS, 2012. – 304 p.
10. Retsker Y. I. Translation theory and translation practice. – M.: International relations, 1974. – 216 p.
11. Thackeray W. Vanity Fair: Story without a hero / Transl. from Eng. O. Senyuk. - Kharkiv: FOLIO, 2003. – 397 p.
12. Hemingway E. The Old Man and The Sea. Green hills of Africa: English reading book. SPb.: Antologiya, KARO, 2005. – 320 p.
13. Hemingway E. Fiesta and The Sun also Rises: English reading book. SPb.: Antologiya, KARO, 2006. – 288 p.
14. Hemingway E. Stories in 4 volumes. Vol. 2. Novel. Story. Play. – K.: Dnipro, 1980. – 694 p.
15. Hemingway E. Fiesta, For Whom the Bell Tolls: Novels. / Transl. from Eng. M. Pinchevskyi. – K.: HIGH SCHOOL, 1984. – 517p.
16. Shvejtser A. D. Translation and linguistic. – M.: Science, 1973. – 280 p.

Complex translation transformations in the English-Ukrainian literary translation.

Y.O. Behma

Abstract. The article deals with the translation of complex transformations in the English-Ukrainian literary translation. An attempt of a description and definition of complex translation transformation in modern translation theory is given. On the basis of the examples analyzed in the article, an assumption is made that the use of complex translation transformations allows to preserve the author's thoughts identity in translation, to increase the range of the source text adequate substitution by the translation text, and to enhance the objectivity of the translation process and the translation solution.

Keywords: complex translation transformation, equivalency, lexical transformation, grammatical transformation.

Комплексные переводческие трансформации в англо-украинском художественном переводе.

Ю. О. Бегма

Аннотация. Статья посвящена изучению комплексных переводческих трансформаций в англо-украинском художественном переводе. Делается попытка дать описание и определение понятия комплексной переводческой трансформации в современной теории перевода. На основе приведённых в статье примеров выдвигается предположение, что употребление комплексных переводческих трансформаций позволяет максимально сохранить в переводе идентичность авторской мысли, увеличивать диапазон адекватного замещения исходного текста переводческим, а также повышать объективность процесса перевода и переводческого решения.

Ключевые слова: комплексные переводческие трансформация, эквивалентность, лексическая трансформация, грамматическая трансформация.

Фонетические особенности авестийского гимна Y 46

А. М. Бочарникова

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

*Corresponding author. E-mail: anna7777k@ukr.net

Paper received 29.01.16; Revised 04.02.16; Accepted for publication 15.02.16.

Анотація. В статті розглянуті особливості тексту Гата № 46. Проаналізовано дотримання метричного розміру поетичного тексту, семантичну завершеність ритмічних груп всередині тексту, проведено кількісний аналіз фонетичних засобів мови. За результатами аналізу виявлені значущі відмінності між двома половинами тексту, що свідчить про можливість того, що ці два текстові масиви були складені різними авторами.

Ключові слова: Авеста, Гати, текст, лінгвістичний аналіз, цезура.

Как известно, Гаты являются одной из самых архаичных частей Авесты, и их составление приписывают Зороастру. Это 17 гимнов, сгруппированных в 5 частей (Гаты Ахунаваити, Уштаваити, Спента Армаити, Воху Хшатра и Вахиштоишти [1, с. 58]). Некоторые ученые считают пять Гат изначально основным структурным элементом авестийских текстов, а разделение на 17 гимнов – дополнительным и произошедшим позднее [2]. Пять Гат являются частью Ясны – авестийских текстов, используемых во время зороастрийских богослужений (отсюда сокращение *Y* в международной кодификации структурных элементов Авесты).

В Западной Европе исследованиями в области Авесты занимались с 18 века, однако авестологи классического периода (конец XVIII – начало XX в.), как правило, фокусировали свое внимание на вопросах, относящихся к компетенции культурологии, истории, религиоведения. Авестологи XX и начала XXI в. под давлением авторитета предшественников перешли к изучению отдельных аспектов и деталей, имеющих отношение к Авесте (вокализм, глаголы, типы словооснов и т.д.) В конце XX в. самыми известными трудами в области авестологии считались публикации Ж. Келлена и О. Шервьо [3, с. 52]. За последние 20 лет широкую известность получили публикации, М. Шварца [4, 5] и А. Хинтце [2, 6], которые занимаются проблематикой Гат. В области Младшей Авесты и Нерангов основной авторитет принадлежит А. Кантера.

На русский язык Гаты были переведены И. М. Стеблин-Каменским [7]. Однако этот перевод является художественным, а не лингвистическим, и передает в основном тематику и общее впечатление от текстов. Таким образом, его нецелесообразно использовать для научного исследования.

Среди западных иранистов, как современных, так и классического периода, существуют серьезные противоречия во мнениях относительно вопроса авторства и датировки Гат. Подробно эти убеждения проанализированы в одной из наших предыдущих статей [8]. В целом, мнения исследователей относительно авторства Гат варьируются от абсолютного признания Зороастра единственным автором всех Гат (иранские ученые) до сомнений в его авторстве в двух последних Гатах (А. Хинтце) и далее до отрицания существования исторического Зороастра, и, соответственно, убеждения в составлении Гат без его участия одним или несколькими авторами (Ж. Келлен). Взгляды иранистов относительно датировки Гат также варьируются от уверенности, что время их составления приблизи-

тельно совпадает со периодом появления текстов Риг-веды, до убеждения в том, что Гаты являются поздней подделкой со стилизацией «под древность» и составлены во времена правления династии Ахеменидов или даже Сасанидов в Иране.

Целью статьи является определение основных особенностей текста Y 46 на фонологическом уровне, что позволило бы приблизиться к ответу на вопрос, является ли данный текст полностью авторским, является ли он цельным оригинальным текстом, не подвергавшимся доработкам, или комбинацией двух или более текстов, возможно, относящихся к разным историческим периодам. В мировой авестологии пока не найден однозначный ответ на этот вопрос.

Материалом для анализа послужил оригинал текста Y 46 на языке Авесты. Конечно, стоит отметить, что на сегодня ученым доступны разные рукописные образцы данного текста, и между ними существуют незначительные различия в отдельных употребленных словах и словоформах. Однако, поскольку наше исследование базируется на принципах методологии, принятых в лингвистике, то анализ этих разночтений, характерный для источниковедения как исторической дисциплины, выходит за рамки наших заданий. Текст, которым мы пользуемся, является частью единственного общепринятого для современного зороастрийского духовенства текста Авесты, использующегося в литургии. Однако с точки зрения источниковедения это идеальный текст, то есть некое «среднее арифметическое» между несколькими рукописными текстами, датирующимися от XII до XVIII вв. Большинство разночтений касаются альтернативных падежных окончаний и графических различий в написании букв и лигатур. Есть, конечно, и пропуски отдельных слов и строк, из-за чего использование идеального текста представляется наиболее эффективным, так как он дает самый полный вариант гимна. В любом случае, наиболее полное структурированное и каталогизированное собрание рукописных оригиналов авестийских текстов составлено А. Кантера и доступно онлайн [9]. По личному опыту автора данной статьи, даже в Центральном отделе рукописей Национальной библиотеки Ирана все образцы рукописных текстов Авесты имеют только внутренние номера библиотечных шифров, а их номера международной кодификации в формулярах не указаны, и их можно найти только в архиве А. Кантера.

В качестве примера текста Гат возьмем текст Y 46. Выбор именно этого гимна обусловлен тем, что

сторонники теории про авторское составление Гат Зороастром аргументируют свои убеждения чрезвычайной эмоциональностью высказываний в начале гимна.

Для определения характеристик текста Y 46, не заметных при обычном его прочтении, будет использован метод лингвистического анализа текста в его фонологической части. Проведение полного лингвистического анализа технически возможно только в рамках цикла статей. В качестве примера схемы анализа воспользуемся схемой, приведенной Т. А. Ещенко [10, с. 235-238], объединивши ее с принципами проведения лингвистического анализа текстов, опубликованными И. М. Кочан [11].

Исследование ритмики как в прозе, так и в поэтическом тексте, является частью лингвистического

анализа текста [10, с. 235; 11, сс. 145-147]. В поэтике Гат силлабическому элементу принадлежит главная роль в формировании поэтического текста, а тоническому – второстепенная. Таким образом, для того, чтобы доказать или опровергнуть предположение об однородности структуры текста Y 46, стоит уделить внимание четкости соблюдения метрики во всех строфах гимна.

В целом, гимн Y 46 представляет собой религиозный поэтический текст силлабического типа, состоящий из девятнадцати строф по пять строк. Строки чаще всего состоят из одиннадцати слогов с паузой (цезурой) после четвертого, причем дифтонги считаются как один слог [Г1999, с. 87].

Таблица 1. Соблюдение метрического размера в тексте Y 46

1	11 12 10 11 10	2	11 11 12 10 11	3	10 12 11 11 11	4	11 11 13 11 11	5	11 11 10 11 11	6	10 8 11 10 11	7	11 12 11 12 10	8	11 11 11 10 11	9	13 10 12 11 11	10	12 11 11 10 12
11	12 13 10 13 12	12	10 11 10 11 12	13	11 13 11 11 10	14	12 11 8 12 10	15	11 11 12 - 11	16	13 10 10 11 13	17	9 10 12 11 11	18	11 11 11 11 11	19	12 11 10 11 10		

В приведенной выше таблице колонки с номерами строф расположены рядом с колонками, в которые вписано количество слогов в каждой из пяти строк строфы. Верхнее число этих колонок сообщает количество слогов первой строки, и, соответственно, нижнее число обозначает количество слогов в пятой, последней строке каждой строфы. В пятнадцатой строфе одна из строк не сохранилась [Г 1980, с. 17], ее место обозначено прочерком, и таким образом, суммарное количество строк в этом гимне – 94.

При рассмотрении этой таблицы сразу можно заметить, что метрический размер, при помощи которого, как считается, был составлен гимн Y 46 (как и вся Гата Уштаваити, к которой он принадлежит), выдержан далеко не во всех строках. Собственно, во всех строфах, кроме предпоследней, есть отклонения от силлабического размера. Правильное количество слогов в строке (11) можно обнаружить в 47-ми строках, то есть в половине от общего количества строк.

В наших предыдущих публикациях [8, 14] нами были проанализированы отличия во внутренних характеристиках текста, давшие основания для условного разделения текста гимна на два текстовых массива с разными характеристиками: с первой по десятую строфу включительно и с одиннадцатой по девятнадцатую. Первая часть содержит внутренний монолог, вторая – перформативный диалог; первая часть по жанру – это молитва, вторая – проповедь. В первой части речь ведется исключительно от первого лица единственного числа, тогда как во второй содержатся включения речи от первого лица множественного числа и упоминания Зороастра в третьем лице. В первой части существенно превалирует лексика с отрицательной эмоциональной окраской, а во второй части – лексика с позитивной эмоциональной окраской.

В данном контексте имеет смысл проанализировать, как расположились рассматриваемые явления фонологического уровня относительно нашего условного разделения на два текстовых массива. Отсутствие корреляции статистических проявлений фонетических особенностей с условным разделением текста будет значить, что текст однороден по своему составу и может быть авторским. И наоборот, наличие такой корреляции послужит аргументом в пользу предположения о неоднородности текста.

В первой половине (по десятую строфу включительно) найдено 28 строк с правильным размером, это составляет 56 % содержания этой части текста. Во второй половине 19 правильных строк, что составляет 43,18 % от этой несколько меньшей по объему части.

Кроме того, в тексте гимна можно заметить соседство строки с десятью слогами (на один меньше, чем надо) и строки с двенадцатью слогами (соответственно, на один больше, чем надо) в окружении строк с правильной метрикой. Это может быть осознанным приемом, с помощью которого автор компенсировал недостатки метрического размера строк. Такие же методы известны в классической персидской поэзии, когда поэты компенсировали слишком короткий слог в строке расположенным после него слишком долгим и наоборот. Естественно, система стихосложения в классической персидской поэзии кардинально отличается от системы поэзии Гат, но в обоих случаях мозг автора текста проводил одну и ту же логическую операцию.

Если предположить приемлемость для современников автора текста Гат сочетания 10+12 или 12+10 вместо 11+11 слогов, то количество метрически правильных строк в гимне увеличится. В первой половине гимна таких сочетаний 6 (что значит дополнительно 12 правильных строк), а во второй половине 2 (соответственно, еще

4 правильных строки). Таким образом, с учетом компенсационного сочетания сверхкороткой и сверхдолгой строк, результат подсчета правильности соблюдения метрического размера для первой половины гимна – 40 правильных строк, что составляет 80 % от их общего количества. Во второй половине текста таких только 23, что составляет 52,27 % от всего их числа. Таким образом, между двумя половинами текста обнаруживается существенное различие. Интересно, что единственная абсолютно силлабически правильная строфа (18) находится во второй половине текста.

В то же время единственная строфа, в которой вообще отсутствуют силлабически правильные строки – это строфа 11. Она уникальна в этом гимне также тем, что только в ней можно встретить сочетание двух сверхдолгих строк, причем есть как сочетание 12+13, так и наоборот, 13+12. Складывается впечатление, что автор этой строфы вообще не понимал, с помощью какого стихотворного размера составлен гимн.

Кроме того, в тексте есть три сверхкоротких строки. Это вторая строка шестой строфы (текст строки наводит на мысль, что в ней пропущено слово, т.к. смысл строки несколько размыт). Единственная строка с девятью слогами расположена в строфе 17. Вызывает огромный интерес строка из восьми слогов в строфе 14. В ней неизвестный автор спрашивает: «О Зороастр, кто из магов желает хорошо тебя прославить?» В следующей строке он с абсолютным нарушением метрики отвечает: «Это – царь Виштаспа».

Одной из особенностей текста, которые трудно заметить при обычном прочтении, является смысловая

завершенность ритмических групп. И когда без каких-либо дополнительных логических операций понятно, что границы строк в большинстве случаев совпадают с границами фраз, то, в свою очередь, трудно сразу определить, несет ли смысловую нагрузку цезура (фиксированная пауза) внутри строки. Во второй Гате Уштаваити, частью которой является гимн Y 46, цезуру отмечают после четвертого слога. Такое ее положение удивляет исследователей, не знакомых с древними индоевропейскими системами метрики, поскольку расположение паузы в строке далеко от симметричного.

Функциональное назначение цезуры – облегчить процесс запоминания и дальнейшего удержания в памяти больших объемов текста, что было необходимо как слушателям, так и самому автору текста в условиях отсутствия письменности. В таком случае в тексте на авестийском языке, который был бесписьменным во время составления Гат, цезура должна была бы соответствовать реальной паузе в речи, и таким образом, отрезок речи в строке до цезуры должен характеризоваться определенной смысловой завершенностью.

И наоборот, если текст или его фрагмент был составлен в более поздний исторический период, когда уже существовала письменность, автор не нуждался в применении такого приема, как цезура, поскольку для запоминания длинных строк литургического текста можно было воспользоваться его письменной копией.

В связи с этим целесообразно рассмотреть правильность употребления цезуры и смысловую завершенность фрагмента фразы перед ней.

Таблица 2. Применение цезуры в тексте Y 46.

1	4	+	2	4	+	3	4	+	4	4	+	5	4	+	6	4	±
	4	±		4	+		5	±		4	+		4	+		5	+
	4	+		4	+		5	–		4	–		4	+		4	+
	5	+		5	+		4	+		4	±		4	+		4	+
7	4	+	8	4	–	9	4	+	10	4	+	11	4	–	12	4	+
	4	+		4	±		3	–		4	+		5	+		4	+
	4	+		4	+		3	±		4	+		4	+		4	–
	5	+		4	–		4	+		4	+		5	+		4	–
13	4	–	14	4	+	15	4	+	16	5	+	17	3	±	18	4	+
	4	–		4	+		3	–		4	+		4	±		4	+
	4	–		4	–		5	+		4	–		4	±		4	+
	4	+		4	–		–	–		4	–		4	+		4	+
19	4	–		5	–		3	–		4	–		4	+		4	–
	4	±															
	4	±															
	4	±															

В таблице указаны номера строф от первой до двенадцатой; справа от номера каждой строфы приведена колонка с номерами слогов, после которых располагается цезура в каждой из пяти строк строфы (соответственно, сверху вниз с первой по пятую строку строфы). В следующей колонке справа плюсом или минусом обозначен факт совпадения или несовпадения цезуры с реальной паузой в речи, то есть с границей синтагмы. В некоторых строках текст можно

понять и истолковать по-разному, и в таких случаях мы не беремся однозначно утверждать про наличие границы синтагмы на месте цезуры. В таких случаях напротив номера слога проставлено сочетание плюса и минуса.

Таблица показывает, что при общем объеме в 94 строки в 76-ти строках цезура действительно расположена после четвертого слога, что составляет 80,85 %. В 63,8 % строк гимна Y 46 цезура совпала с паузой в речи.

Теперь рассмотрим эти показатели отдельно по двум половинам текста. В первой части из 50-ти строк всего 10 содержат цезуру не после четвертого слога, что дает статистику формально правильно употребленной для этого стихотворного размера цезуры в 80 %. В 78-ми процентах цезура совпала с границей синтагмы. Во второй части, общее количество строк которой 44, в 81,8 % формально правильно употреблена цезура. Однако цезура совпала с границей синтагмы только в 54,55 % случаев. Таким образом, при формально правильном использовании цезуры во второй половине гимна Y 46 она далеко не всегда применена осознанно как необходимый элемент структуры текста и часто служит формальным способом соблюдения правильности метрического размера стиха.

Одной из особенностей, уникальных для каждого авторского текста, является художественное применение фонетических средств и приемов. В тексте гимна Y 46 нами были обнаружены следующие художественные приемы: художественные повторы (11 случаев употребления), ассонанс (6 случаев), аллитерация (4 случая), анафора (8 случаев) и эпифора (23 случая). Также в тексте присутствуют сложные комплексные сочетания нескольких художественных приемов в пределах одной фразы: ассонанса, анафоры и эпифоры. Кроме того, в тексте можно увидеть одинаковые сочетания нескольких звуков, расположенные в тексте рядом, но выходящие за пределы слов. Еще одним интересным приемом является расположение в одной строке слов, лишенных рифмы, однако состоящих из одних и тех же звуков, переставленных в разной последовательности.

Если рассмотреть статистику применения художественных приемов фонетического уровня отдельно по двум половинам текста, то сразу станет заметной разница в их количестве. Из числа повторов внутри строк семь случаев применения относится к первой половине

текста и четыре – ко второй. Все шесть обнаруженных случаев наличия в тексте ассонанса относятся только к первой половине текста. Аллитерация не является частотным художественным приемом в этом гимне, однако три ее случая относятся к первой половине текста, и только один – ко второй. Из восьми случаев применения анафоры пять содержатся в первой половине гимна, а три – во второй. Наиболее частотным фонетическим художественным приемом в гимне Y 46 можно назвать эпифору. Из общего количества в 23 употребления 16 относятся к первой половине текста, и только 7 – ко второй. В целом, к первой половине текста относится 37 случаев применения фонетических художественных приемов, тогда как во второй нами зафиксировано 15 таких случаев.

Таким образом, проведенный анализ текста авестийского гимна Y 46 продемонстрировал отличия в его свойствах на фонологическом уровне между первой (с первой по десятую строфу включительно) и второй (с одиннадцатой по девятнадцатую строфу) половинами текста. Первые десять строф содержат более широкий спектр использованных художественных приемов, совершеннее с точки зрения метрики, и цезура в них применена осмысленно, а не просто как элемент формальной структуры поэтического текста. Согласно проведенным подсчетам, правильный силлабический размер строки соблюден в 80 % строк первой половины и в 52 % второй половины гимна. Процент наличия логически обоснованной цезуры, соответственно, 78 % для первой и 54,55 % для второй половины Y 46. Суммарное количество употребленных фонетических художественных приемов 37 в первой и 15 во второй половине текста, то есть вторая половина текста в этом смысле на 59,5 % беднее. Насколько явные различия в характеристиках двух половин текста подкрепляют предположение, что эти два текстовых массива принадлежат разным авторам.

ЛИТЕРАТУРА

1. گویری س. زبان و خط اوستایی، تهران: بهجت، 1388، ص 214.
2. Hintze A. On the Compositional Structure of the Avestan Gāhs // Religious Texts in Iranian Languages. – Kobenhaven: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2007. – pp. 29-43.
3. Лелеков Л.А. Авеста в современной науке. – М.: Гос. НИИ реставрации, 1992. – 362 с.
4. Schwartz M. Gathic Compositional History, Y29, and Bovine Symbolism // Pātimāna: Essays in Iranian, Indo-European, and Indian Studies in Honor of Hanns-Peter Schmidt. – Costa Mesa, 2003. – pp. 195-249.
5. Schwartz M. How Zarathushtra Generated the Gathic Corpus: Inner-textual and Intertextual Composition // BAI, 2007. – pp. 53-64.
6. Hintze A. On the Literary Structure of the Older Avesta // Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London. – Vol. 65, No 1. – 2002. – pp. 31-51.
7. Гаты Заратуштры / Пер., коммент. и прил. И.М. Стеблин-Каменского. – СПб: Петербургское Востоковедение, 2009. – 186 с.
8. Бочарнікова А.М. Мовно-стилістичні особливості авестійських Гатів (на матеріалі Гату № 46) / Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К., 2012. – Вип. 41. – Ч. 1. – С. 132-140.
9. www.adausa.es/pages/acantera_alberto
10. Єщенко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. – К.: ВЦ "Академія", 2009. – 264 с.
11. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 423 с.
12. گاتها: کهن ترین بخش اوستا، ا. پورداوود، تهران: اساطیر، 1378، ص 591.
13. گاتها: سرودهای زرتشت، تفسیر ف. آنرگنسب، تهران: فروهر، 1359، ص 556.
14. Бочарнікова А.М. Лексична структура тексту як ключ до його інтерпретації (на матеріалі авестійського Гату № 46) / Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К., 2014. – Вип. 47. – Ч. 1. – С. 153-163.

REFERENCES

1. Gaviri S. Avestan Language and Script. Tehran: Behjat Publications, 2009. – 214 p.
2. Hintze A. On the Compositional Structure of the Avestan Gāhs // Religious Texts in Iranian Languages. – Kobenhaven: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 2007. – pp. 29-43.
3. Lelekov L.A. Avesta in Modern Science. Moscow: Restoration Inst. Publ., 1992. – 362 p.
4. Schwartz M. Gathic Compositional History, Y29, and Bovine Symbolism // Pātimāna: Essays in Iranian, Indo-European, and Indian Studies in Honor of Hanns-Peter Schmidt. – Costa Mesa, 2003. – pp. 195-249.
5. Schwartz M. How Zarathushtra Generated the Gathic Corpus: Inner-textual and Intertextual Composition // BAI, 2007. – pp. 53-64.

6. Hintze A. On the Literary Structure of the Older Avesta // Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London. – Vol. 65, No 1. – 2002. – pp. 31-51.
7. Gathas of Zarathushtra / Translation and comments by I.M. Steblin-Kamensky. – Saint-Petersburg: Peterburgskoe Vostokovedenie, 2009. – 189 p.
8. Bocharnikova A.M. Avestan Gathas' Linguistic and Stylistic Peculiarities (Based on Y 46) // Linguistic and Conceptual Pictures of the World. – Vol. 41, No 1, Kiev 2012. – pp. 132-140.
9. www.ada.usal.es/pages/acantera_alberto
10. Yeschenko T.A. Linguistic Analysis of texts: university book. – Kiev: Academia, 2009. – 264 p.
11. Kochan I.M. Linguistic Analysis of texts: university book. – 2nd Ed. – Kiev: Znannia, 2008. – 423 p.
12. Gathas: the Most Ancient Part of Avesta / E. Poordavood. – Tehran: Asatir, 1999. – 591 p.
13. Gathas: Zarathushtra's songs / F. Azargoshasb. – Tehran: Fravahar, 1980. – 556 p.
14. Bocharnikova A.M. Lexical Structure of the Text as a Key to its Understanding (Based on Y 46) // Linguistic and Conceptual Pictures of the World. – Vol. 47, No 1, Kiev 2012. – pp. 153-163.

Fonetic peculiarities of Avestan Y 46

A.M. Bocharnikova

Abstract. In this article syllabic structure of Avestan hymn Y 46 has been analyzed, as well as rules of observing caesura by the author of the text. It was important to the author to determine formal usage of caesura from its usage with complete inner form. There has been also made quantitative analysis of such artistic means as anaphora, epiphora etc. The linguistic analysis of the texts phonetic structure resulted in revealing exact differences between two halves of the texts which somewhat proves the suggestion about these halves probably having different authors.

Keywords: *Avesta, Gathas, text, linguistic analysis, caesura*

Морфолого-стилистические и лексические особенности британских и украинских телеинтервью: сравнительный аспект

А. А. Борисов

Черниговский национальный педагогический университет им. Т.Г.Шевченко, г. Чернигов, Украина

*Corresponding author. E-mail: tacitus@i.ua

Paper received 29.01.16; Revised 06.02.16; Accepted for publication 21.02.16.

Аннотация. Статья посвящена выявлению изоморфных и алломорфных морфолого-стилистических и лексических особенностей речи участников британского и украинского телеинтервью. Активность использования в речи журналистов и респондентов именно этих, а не других единиц, а также стилистических приемов свидетельствует о том, что именно они, по их мнению, являются наиболее влиятельными на данном отрезке диалогического текста.

Ключевые слова: интервью, диалог, стилистическая морфология, лексика, влияние.

Интервью – одна из самых популярных, социально организованных форм общения в современном британском и украинском медиапространствах. Интервью определяется как *опрос индивида по профессиональной или личностной тематике, целью чего является сообщение некоторой актуальной новости и влияние на общественное мнение* [1, с. 7; 3, с. 106; 6, с. 79; 7, с. 124]. Целью статьи является рассмотрение изоморфных и алломорфных языковых особенностей речи участников британского и украинского телеинтервью на уровне морфологии и лексики. Материалом исследования служили британские и украинские телеинтервью за период с 2000 по 2014 год, одинаковые по объему, отобранные по тематическому критерию (сферы образования, политики, финансов, экономики, масс медиа, спорта, искусства, здоровья). В исследовании были использованы методы индукции, дедукции, сравнения и описания, а также метод статистики. Данное типологическое, коммуникативно ориентированное, исследование проводилось впервые и поэтому отличается своей актуальностью и новизной.

В британском варианте английского языка интервью представляется как *a meeting (often a public one) at which a journalist asks somebody questions in order to find out their opinions* [14, с. 628]. В украинском языке дефиниция *интервью* более развернута (детализируются семы «meeting» и «somebody»): *призначена для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню розмова журналіста з політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем (призначення для публікації в пресі, передачі по радіо, телебаченню бесіда журналіста з політичним, общественным или каким-либо другим деятелем)* [5]. Таким образом, в обоих этнических пространствах изоморфным является понимание интервью как такого социального взаимодействия (*a meeting / розмова (бесіда)*), в котором продуцируемая в нем новость является персонафицированной человеком (*somebody / політичним, громадським або яким-небудь іншим діячем*), мнение которого как эксперта или профессионала является важным для аудитории (*often a public one / для опублікування в пресі, передачі по радіо, телебаченню*). Алломорфизм заключается в функционировании семы «СМИ» в украинском определении.

Диалог-интервью в средствах массовой информации относится к институциональному дискурсу. В частности, про официальный характер интервью свидетельствует не только ориентация речи его

участников на литературные нормы языка, но и такая упорядоченная мена ролей коммуникантов (интервьюер и респондент), которая отражает конвенционально согласованное форматом этого жанра *право на реплику* [1]. Последнее проявляется в односторонности действий адресанта (через вопрос получать информацию) и адресата (предоставлять информацию). Через ответы на вопросы и происходит раскрытие личности приглашенного индивида. Именно поэтому интервью можно также определить как *форму (статусно и социально-интерактивного) принудительного получения определенной информации от респондента с помощью ряда поставленных интервьюером вопросов, что способствует как прояснению определенного вопроса, так и раскрытию перед массовой аудиторией личности приглашенной особы*. В то же время, интервью присущи черты *персонального дискурса*, в котором, кроме контекстуально возможного употребления лексики сниженного регистра языка, может происходить незапланированный обмен ролями (к примеру, респондент сам инициирует вопрос, превращаясь в интервьюера). Кроме того, такое общение является личностно-ориентированным, так как партнеры, осознавая публичность интеракции, – «сверхчувствительны» друг к другу, концентрируются на настроении, эмоциях, пожеланиях партнера. Выбор лингвистических и нелингвистических средств коммуникации обуславливается особенностями целевой аудитории, на которую она рассчитана [2, с. 108].

Общими чертами проанализированных телеинтервью являются сочетания стандарта и экспрессии (употребление языковых средств для усиления эмоционального влияния). Так, в стилистическом аспекте в телеречи британцев и украинцев на *морфологическом* уровне было выявлено употребление:

1) *существительных, прилагательных с суффиксами субъективной оценки* (только в украинском дискурсе – 10,7%): укр. *Мустафа Найєм*: ... я таких місць не знаю, в ресторанах, маленьких бариках, вже не курять [10], *Оксана Забужко*: ... оця книжечка на сто сторінок [12], *Тарас Чорновіл*: ... розуміючи, що буде занадто проглядатися корупційна складова закону, зробили маленьку брехню [10];

2) *прилагательных, относящихся к одному существительному для усиления качества* – (преимущество британского дискурса в 1,4 раза, ср., 22,4% (73,3% использовано респондентами) и 16,1% (66,6% использовано респондентами)): англ. *Andrew Marr*: I've spoken to

who heard it thought that this was a sort of *catastrophic car crash radio* interview [16], **Clarke Carlisle**: *It is a long, hard and physically demanding season* [11] и укр. **Єгор Чечеринда**: ... кандидат від опозиції буде людиною Банкової, контрольованою, кожен крок його контролюватимуть? [3], **Оксана Забужко**: Але ж є такі оці проміжні маргінальні, пливучі аномалії [12];

3) *деепричастий, причастий и их оборотов* (6% случаев в британской (50% в речи респондентов и журналистов) и 10% в украинской речи (только респондентов)) – признак синтаксиса книжно-письменного стиля речи, хотя интервью в ряде фрагментов принимает вид неформальной беседы: англ. **Jeremy Vine**: *Point taken, you say it's the wrong kind of growth. I, just... just on another story looking on the papers at the moment which is migration* [17] и **Тамара Шевчук**: Ну, саме тоді я думала, що ні. А тепер, будучи на наступних акціях, буду готуватися до цього [3];

4) *местоимений ми / we (us / our, нас / нам)* или использование глагола в первом лице множественного числа (в украинской речи), что указывает на единство адресанта сообщения с адресатом и социумом (71,6% случаев (из которых 14,6% принадлежат журналистам) и 62,5% (только 8,6% принадлежит журналистам), преимущество в 1,1 раза): англ. **David Cameron**: *We need the investment, we need the jobs* [18], **Boris Johnson**: ... and of course improving our creaking transport infrastructure [19] и укр. **Кость Бондаренко**: Зараз, фактично, ми бачили минулого тижня заяви Бориса Івановича... [8], **Ірина Словінська**: І зараз ми поговоримо про беспредел міліціонерів під час різноманітних протестних акцій і про те, як нам далі з цим усім жити [3].

Анализ интервью на предмет стилистически окрашенной лексики выявил их распределение по таким языковым слоям, как *литературно-книжный*, с преимуществом активности употребления *терминологии* (ср., 75,7% и 64,4%): англ. *price freeze, wholesale costs, tax changes, share value* и укр. *медіалізований, апіюрі, прайм-тайм, дисперсний, таблоїдизація*; были найдены *книжные* единицы (ср., 2% и 7,4%): *whilst, sunning, en masse* и укр. *петлюрівці, штиблети, опера-тивна нарада, соцзмагання*, а также *разговорно-просторечный*: *разговорная* лексика (ср., 21% и 27,1%): англ. *bashing, to pick up the pieces, chunk, kick out* и укр. *жлоб, курилка, лузер, пресувати, нижче плінтуса, приколізація, лупити; сленгізми* (ср., 1,3% и 1,1%): англ. *toast, honcho* и укр. *лох, мороз*. Небольшое количество разговорно-просторечных элементов, сленгизмов, с отсутствием, в целом, *вульгаризмов*, свидетельствует о высоком уровне культуры гостей, приглашенных в студию, респондентов во время церемоний, ориентирующихся на формальный стиль интеракции. Исключением стал вульгаризм *damned* в речи лорда Паттона, появление которого объясняется как преклонным возрастом лорда, так и эмоциональностью его речи. При сравнении обнаружилась небольшая разница в употреблении стилистически окрашенной лексики – 1,7% в пользу украинского дискурса (ср., 28,2% и 29,9%). По степени активности употребления лексика возвышенного тона (79,7% и 71,8%) преобладает в британской речи, в то время как лексика сниженного – в украинской (20,3% и 28,2%).

Устная речь британских и украинских интервьюеров и респондентов отличается активным употреблением:

1) *оценочных прилагательных*: англ. **Lord Patten**: ...he felt he should take responsibility for the awful journalism which disfigured that Newsnight programme... [20] и укр. **Ірина Луценко**: Я змогла за цих два роки провести коლოსальну переоцінку цінностей! [9];

2) *оценочных прилагательных в других степенях сравнения*, что отражает интенсивность признака предмета, события и т.п.: **Andrew Marr** (журналист): *But the Hinckley Point investment is I think the most expensive power station, conventional power station anywhere in the world* [15] и укр. **Юрій Луценко**: І, звичайно, для Іри було величезне свято! [9];

3) *оценочных наречий*: англ. **Caroline Flint**: *an electricity pool will give actually governments of the future, hopefully a Labour one* [15] и укр. **Микола Томенко**: це громадські діячі, які близькі до авторитетів моральних, на жаль, їх в Україні не так багато [5];

4) *наречий, отражающих высокую степень интенсивности признака*: англ. **Jeremy Hunt**: *Absolutely. On the substance of the issue that we need a changed relationship with Europe* [16] и укр. **Мустафа Найєм**: І це дуже дивно [10];

Для речи украиноязычных коммуникантов характерным есть использование русизмов или фрагментов русской речи, причинами чего являются:

1) незнание или неиспользование правильного варианта в украинском языке: **Ірина Луценко**: Отака з'явилася брешь, прогалина! [9]; **Оксана Забужко**: Звідки воно єсть, пішло, розвивалося... [12];

2) автоматический переход за ведущим или респондентом на другой язык: **Маргарита Січкара**: І знаєте, на выторге это никак не отобразилось – даже более того. **Мустафа Найєм**: Одно дело – сделать некурящую зону, другое – вообще запрещено... Насправді це дуже, дійсно... [10];

3) ненужности перевода вследствие устойчивости слов или фраз: **Сергій Тищенко**: Там було насправді дуже багато вусатих, вони всі керують... **Ірина Славінська**: Їх називають «люди в разном» [3];

4) желание подчеркнуть мысль и осуществить большее влияние на собеседника, активизируя при этом внимание журналиста и зрителей вследствие «иноязычной» свежести информационного сигнала: **Оксана Забужко**: ... як ми «дошли до життя такої» і яка далі перспектива, соціальна діагностика) [12], **Мирослава Барчук**: ... і щоразу журналіст на вас буде дивитися, як... [13];

5) дословного цитирования: **Юрій Луценко**: І більшість із них віталися не стільки як з політиком чи як з экс-міністром, як казали: «У вас просто обалденна жено! Ми так гордимся вашою женою і говорим нашим, що єсть у кого учитися» [9].

Речь британских и украинских респондентов и журналистов отличается употреблением, в ряде случаев – чрезмерным, вставных лексем знаменательных и функциональных частей речи: *well* (22,8%), *really* (5,1%), *hopefully* (0,8%), *actually* (13,8%), *just* (9,8%), *absolutely* (3,9%) та *отой* (1%), *значить* (2%), *скажімо* (3,9%), *ну* (4,4%), *взагалі* (4,9%), *звичайно* (6,4%), *ось* (22,8%), *зараз* (9,3%), *тут* (9,8%), *от* (13,7%), *тобто* (22,5%) и фраз ((*what*) *I mean* (5,5%), *I think*

(26%), *you know* (9,1%), *let's be clear about* (8%) и скажімо так (1,5%), знову ж / таки (2,5%), я не знаю (4,4%), *чесно/щиро/умовно/власне кажучи* (6,4%). Такие озвученные паузы хезитации, отражая оязыковленный процесс обдумывания, засоряют синтаксические конструкции, выступая в качестве «слов-паразитов»: англ. **Caroline Flint**: *We're supporting the contract because we believe in the long-run that actually it's important. We hope that actually this is the first of many new nuclear builds and actually as we go forward the costs will come down* [15], **Jeremy Hunt**: *and give the British people a say. And actually it's the Labour Party where people are saying to Ed Miliband how can you possibly go into the next election ignoring this issue and actually saying that the Labour Party's going to be* [16] и укр. **Ілона Довгань (журналіст)**: *Тут доречі є.. ми оголосили, що тут ми на Фейсбуці збираємо запитання – тут навіть є і про книжки, що ви назвали, і про письменників* [9], **Микола Томенко**: *От беремо 5% – і закрили список... Бо якщо ми скажемо, що в першому турі що хочете, те й робіть, а от у другому турі ми змобілізуємося ...* [4].

В британской и украинской речи активными контактоустанавливающими средствами выступают глагольные лексические единицы, включая этикетные глаголы типа англ. *let (me)* (22,4%) и укр. *вибачте* (14%), *пробачте* (10,5%), *перепрошую* (5,3%); англ. *listen* (3,4%), *look* (27,6%), *know* (46,6%) та укр. *бачите* (3,5%), *розумієте* (14%), *знаєте* (33,3%), напр., англ. **Lord Patten**: *Let me make this point rather obviously* [20], **Chuka Umunna**: *Well, look, we were very*

clear and we raised this issue with the Home Secretary over eight months ago [17] и укр. **Ірина Луценко**: *Ці моменти спілкування засуджених з родичами як у СІЗО, так і в тюрмі, вони надали мені, повідрте, колосального досвіду, практичного, **Мирослава Барчук (журналіст)**: *Ви знаєте, моє наступне питання було власне про оцю моральність* [13].*

Таким образом, в стилистическом аспекте на морфологическом уровне было выявлено преимущество в британском дискурсе интервью в употреблении: атрибутивной цепочки *прилагательных перед существительным, местоимений we / mi (us / our, нас / нам)* (или использование глагола в первом лице множественного числа в украинском языке). В украинской речи доминируют употребление *деепричастий, причастий и их оборотов и существительных, прилагательных с суффиксами субъективной оценки*. Межэтническое сравнение показало, что разница в употреблении стилистически окрашенной лексики не является значительной (1,7% преимущество украинского дискурса). По степени активности использования лексика возвышенного тона преобладает в британском дискурсе, в то время как лексика сниженного – в украинском. Изоморфной чертой этнических дискурсов интервью выступает широкое использование оценочных прилагательных в разных степенях сравнения, оценочных наречий и наречий, отражающих высокую степень интенсивности признака.

Перспективой работы является изучение стилистики синтаксиса британского и украинского интервью.

ЛИТЕРАТУРА

- Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матеріалі сучасної англомовної преси): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Г.П. Апалат; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2003. 19 с.
- Гапотченко Н.Є. Адресат комунікативної ситуації інтерв'ю та його складники (на матеріалі сучасної французької преси) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія Філологія, 2004. Т. 7, №1., С. 106-110.
- «Знак оклику!» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/new/2013/02/21/scho_robyty_postrazhdalym_pid_chas_shturmu_hostynnoho_dvoru.
- «Знак оклику!» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/new/2013/08/05/mykola_tomenko_tymoshenko_odraz_u_vidkynula_propozyciyu_pokynuty_krayinu.
- Інтерв'ю [Електронний ресурс] // Академічний словник сучасної української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/interv.ju>.
- Лукина М.М. Технология интервью. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 191 с.
- Мельник Г.С., Тепляшина А.Н. Основы творческой деятельности журналиста. – СПб.: Питер, 2008. – 272 с.
- «Окрема думка» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/08/27/okrema_dumka_vid_27082013.
- «Сьогодні про головне» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/04/08/sohodni_pro_holovne_vid_08042013.
- «Сьогодні про головне» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/new/2012/12/18/yaki_naslidyk_matyme_dlya_u_krayiny_zakon_pro_zaboronu_kurinnya.
- BBC News [electronic resource]. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/9727095.stm.
- «Homo Sapiens» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/07/17/homo_sapiens_vid_17072013.
- «Homo Sapiens» [Електронний ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/07/31/homo_sapiens_vid_31072013.
- Interview // Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Pp. 628.
- «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-26312508>.
- «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01xyh0r>.
- «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=bpDvliNmQdU>.
- «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=TX0wzOF6eec>.
- «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=ysvyf52x0Lk>.
- «The Telegraph» [electronic resource]. URL: <http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/bbc/9670196/Wemust-get-a-grip-says-Lord-Patten-but-refuses-to-quit-over-Newsnight-debacle.html>

REFERENCES

- Apalat G.P. The structure, semantics and pragmatics of interview-texts (on the basis of modern English press): Thesis for Candidate of Science, Philology. 10.02.04; Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2003. 19 p.
- Gapotchenko N.E. The addressee of the communicative situation of interview and its constituents (on the basis of modern French press) // Kyiv National Linguistic University Visnyk, 2004. T. 7, №1. Pp. 106-110.

3. Interview [electronic resource] // Academic Dictionary of Present-day Ukrainian Language. URL: <http://sum.in.ua/s/interv.ju>.
4. «Znak oklyku!» [electronic resource]. URL: http://tvi.ua/new/2013/02/21/scho_robtyty_postrazhdalym_pid_chas_shturmu_hostynnoho_dvoru.
5. «Znak oklyku!» [electronic resource]. URL: http://tvi.ua/new/2013/08/05/mykola_tomenko_tymoshenko_odraz_u_vidkynula_propozyciyu_pokynuty_krayinu.
6. Lukina M.M. Interview technology. – M.: Aspect Press, 2003. – 191 p.
7. Melnik G., Tepliashina A. The grounds for a journalist's creative activity. – St. Petersburg: Peter, 2008. – 272 p.
8. «Okrema dumka» [electronic resource]. URL: http://tvi.ua/program/2013/08/27/okrema_dumka_vid_27082013.
9. «Syogodni pro golovne» [electronic resource]. URL: http://tvi.ua/program/2013/04/08/sohodni_pro_holovne_vid_08042013.
10. «Syogodni pro golovne» [electronic resource]. URL: http://tvi.ua/new/2012/12/18/yaki_naslidky_matyme_dlya_ukrayin_y_zakon_pro_zaboronu_kurinnya.
11. BBC News [electronic resource]. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/9727095.stm.
12. «Homo Sapiens» [Электронный ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/07/17/homo_sapiens_vid_17072013.
13. «Homo Sapiens» [Электронный ресурс]. URL: http://tvi.ua/program/2013/07/31/homo_sapiens_vid_31072013.
14. Interview // Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Pp. 628.
15. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-26312508>.
16. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01xyh0r>.
17. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=bpDvliNmQdU>.
18. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=TX0wzOF6eec>.
19. «The Andrew Marr Show» [electronic resource]. – Режим доступа : <http://www.youtube.com/watch?v=ysvyf52x0Lk>.
20. «The Telegraph» [electronic resource]. URL: <http://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/bbc/9670196/Wemust-get-a-grip-says-Lord-Patten-but-refuses-to-quit-over-Newsnight-debacle.html>.

Morphological-stylistic and lexical peculiarities of British and Ukrainian TV interview: comparative aspect

O.O. Borisov

Abstract. The article is devoted to establishing isomorphic and allomorphic morphological-stylistic and lexical peculiarities of speech in the British and Ukrainian TV interview. The activity of the use of these very units, means and devices by the participants testifies to the fact of their greater influence in comparison to other potential elements within this very segment of a dialogical text.

Keywords: *interview, dialogue, stylistic morphology, lexicon, influence.*

Способи відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть у наративному аспекті

Є. О. Дегтярьова*

Київський Національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: degtereva@bigmir.net

Paper received 28.01.16; Revised 05.02.16; Accepted for publication 15.02.16.

Анотація. У статті визначено способи відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть у наративному аспекті. Розглянуто наративну структуру мінімалістичних романів, установлено, що її конститuentами є оповідь, оповідач і фокалізація. Виокремлено типи оповіді та оповідача, представлено рівні фокалізації в оповідному просторі французьких мінімалістичних творів. Дослідження виконано на матеріалі романів Ф. Бона, Ж. Ешно, К. Гайї, К. Остера та Ж.-Ф. Туссена.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, мінімалістична проза, наративна структура, оповідач, оповідь, фокалізація.

Вступ. У рамках наративного підходу твір відбиває розумову діяльність мовної особистості та її образність, яка зумовлена здатністю людського мозку до проектування структур і складників фізичного, тактильного досвіду на нефізичний, візуальний або чуттєвий; він є універсальною характеристикою культури, яка накопичує та передає системи смислів, у тому числі й авторські, за допомогою оповіді як процесу розповідання, адже оповідаючи, людина не тільки відслідковує послідовність подій, а й інтерпретує їх [8, с. 5]. У такий спосіб стає можливим системне й різнобічне дослідження художньої семантики французьких мінімалістичних творів кінця XX – початку XXI століть, яке поєднує у собі здобутки когнітивних поетики і стилістики та наратології. У наратології як інтегрованій дослідницькій технології застосовуються мовознавчі й літературознавчі інструменти для розкриття взаємозалежності у творі форми і змісту [10, с. 369]. Саме тому є актуальним застосування інструментарію наратології, у тому числі й когнітивної, для встановлення і висвітлення наративних принципів і тактик у внутрішньому мовленні персонажів французьких мінімалістичних романів кінця XX – початку XXI століть.

Короткий огляд публікацій за темою. Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідження художніх творів відрізняються інтересом до вивчення наративних параметрів тексту. Так, питання наративної організації художніх творів розробляють такі науковці, як О. А. Бабелюк, І. А. Бехта, Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, О. Н. Капленко, А. В. Корольова, В. Шмід. Наративний аспект французьких творів окреслюється у наукових роботах Ж.-М. Адама, Ж. Женетта, О. М. Кагановської, Ж. Пуйона, А. Рабателя, І. В. Смуцинської, Т. Тодорова. Внутрішнє мовлення у наративному аспекті представлено у наукових розвідках Н. Є. Буцикіної та Р. І. Савчук. Однак, досі не розкритим залишається наративний аспект способів відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення способів відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть у наративному аспекті. **Матеріали та методи.** Наративний

аспект у французькій прозі кінця XX – початку XXI століть актуалізувався через пріоритетність стилю над сюжетом, адже важливим у мінімалістичних творах стало не те, про що розповісти, а те, як розповісти. Головними питаннями онтологічної домінанти постмодернізму (до якого належать і французькі мінімалістичні романи) є "як улаштований світ?" і "що це за світ?" [2, с. 7]. Ставши головним, стиль почав замінювати сюжет. Авторська роль поступила ролі спостерігача, якого ототожнюють з оповідачем / наратором, чий функції полягають у тому, що не автор, а він відповідає за правдивість переказаної історії [1, с. 103]. Переконавшись у цьому допомагає осмислення когнітивних засад проблеми "авторства" у французьких мінімалістичних творах крізь призму наратології. У французьких лінгвістичних студіях наратив тлумачиться як визначальний методологічний принцип пізнання індивідуальних та соціальних практик, як оповідь, що містить певну подію, як послідовність реальних або вигаданих подій та як сам акт оповіді [5, с. 62–63]. Наративна структура художнього тексту робить можливим виділення прототипових моделей і схем у форматуванні наративу. Одним із головним понять наратології є наративна форма як оригінальне, творче виявлення текстової діяльності автора, відтвореної в семантиці, наративі й прагматиці тексту [7, с. 7]. Йдеться про певний тип оповіді з власною оповідною схемою розгортання, який має свій набір наративних засобів моделювання дійсності, керується мовною свідомістю суб'єкта текстотворення і корелює з певним типом оповідача.

Суб'єктивізація художнього дискурсу кінця XX – початку XXI століть [3, с. 388] привела до модифікації та появи нових конфігурацій традиційних і новітніх наративних форм й практик у художній манері письменників. Зміна змісту оповіді у французьких мінімалістичних романах, зменшення ролі зовнішніх подій, зростання їх ролі у свідомості спричинили утворення нових форм характеристики персонажа. Засобом фіксації мовленнєво-розумових процесів персонажів стали різноманітні форми внутрішнього мовлення. На нашу думку, необхідним у дослідженні внутрішнього мовлення постає наратологічний підхід, що базується на вивченні ролі оповідача (або наратора в ширшому значенні [9, с. 31]) і конструюванні оповідної

цілісності тексту. Наратологічний інструментарій застосовується для аналізу внутрішньотекстових механізмів функціонування авторської свідомості, що отримує вираження в основних конституентах оповідного простору [8, с. 5]. Як текстовий параметр оповідний простір представляє оповідь, структуровану у часі та просторі, що уможливує та полегшує читачу як адресату художньої комунікації сприйняття концептуального простору твору, таких імпліцитних смислів, які оповідач може "проявляти" в оповідному просторі тексту за допомогою завуальованих акцентів, алюзій, риторичних запитань тощо [9, с. 32]. Обов'язковими елементами оповідного простору є оповідь, оповідач та фокалізація.

У французькій наратології [5; 17; 18; 19] оповідь розуміється як матеріальна форма [12, с. 391], мовлення оповідного тексту. Розрізняють об'єктивну і суб'єктивну оповіді, що зумовлено ступенем віддаленості оповідача від персонажів завдяки висновкам, які він робить на основі своєї обізнаності щодо внутрішнього стану героїв, який представлено у їхньому внутрішньому мовленні. Об'єктивна оповідь ведеться оповідачем, що перебуває поза художньою дією [4, с. 22] і максимально повно відтворює зовнішній і внутрішній світи персонажів. Суб'єктивна оповідь спирається на особистісний план або названу у тексті оповідну інстанцію, яка має відношення до подій / дій чи одного з актантів оповіді, який виконує одночасно функцію персонажа і оповідача [9, с. 44]. У французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть суб'єктивна оповідь відтворює внутрішній світ героя: його труднощі та суперечності, емоційні переходи і повороти, зміну почуттів та емоційних станів, що поглиблює психологічну перспективу внутрішнього мовлення персонажів.

Центром, який організовує та впорядковує оповідь, є оповідач як оповідна інстанція. Для французьких мінімалістичних романів кінця XX – початку XXI століть характерно втручання оповідача у сюжетний виклад, імпліцитне або експліцитне звернення до читача, нерозлогі філософські роздуми автора, що виражається у формах його мовлення, особливо у внутрішньому мовленні. Аналізуючи тип оповідача у французьких мінімалістичних творах (за класифікацією Ж. Женетта [5]), виходимо з розуміння його відношення до дієгезису як просторово-часового універсуму, який визначається оповіддю. Термін "дієгетичний" тлумачимо як такий, що стосується оповіданої історії [18, с. 280]. Коли оповідач перебуває повністю поза оповідуваними подіями, є зовнішнім по відношенню до дієгезису, йдеться про екстрадієгетичного оповідача [там само, с. 252–254] або неперсоніфікованого екзегетичного [7, с. 60]. Так, екстрадієгетичний оповідач структурує оповідь у романі К. Гайї "Dernier amour": *Le coeur de la nageuse sembla se bloquer. Je dis amour". Ce ne fut qu'une impression. [...] La brave petite. Elle a du cran. Se pencha sur Paul. Le trouva beau. C'est normal. La maladie l'avait rendu joli* [16, с. 95]. Оповідач утручається в оповідь (*Je dis sembla*), щоб прокоментувати та висунути припущення щодо об'єкту нарації (*Ce ne fut qu'une impression*), дати оцінку персонажу (*La brave petite*), пояснити (*La maladie l'avait rendu joli*). Екстрадієгетичний оповідач демонструє

свою надмірну обізнаність щодо героїні оповіді, це вербалізується у її невластивому мовленні: схилившись над сплячим чоловіком, вона зазначила, що він гарний (*Le trouva beau*).

У французькій мінімалістичній прозі оповідач також часто виступає головним персонажем у творі, внутрішнє мовлення якого представлено внутрішнім монологом, внутрішнім діалогом, потоком свідомості тощо. Йдеться про інтрадієгетичного оповідача [18, с. 252–254] який діє усередині дієгезису на одному рівні з персонажами. У романі К. Остера "Loin d'Odile" інтрадієгетичний оповідач уводить читача до емоційно-перцептивної площини головного героя: *Lorsque enfin je parvins à la joindre, deux jours plus tard, elle me fixa rendez-vous et nous fîmes l'amour pour la dernière fois. Je le sus vite, car Odile dans les jours qui suivirent manifesta le même silence, d'où je ne pus la sortir, parvenu au comble de l'épuisement et du manque, que pour lui dire, en avançant mon échec, que c'était fini, qu'il était inutile de se revoir. Et, lorsque je l'entendis me répondre que c'était dommage, mais qu'elle acceptait, que j'avais peut-être raison, du reste, je raccrochai [...]. Je crus alors que réellement j'allais mourir, puisque aussi bien le vide qui me creusait parut prendre toute la place que j'occupais [...]* [21, с. 17]. На семантичному рівні емоційно-перцептивна площина героя представлена такими виразами, як *parvenu au comble de l'épuisement et du manque; c'était fini, qu'il était inutile de se revoir; le vide qui me creusait parut prendre toute la place que j'occupais*, та лексичними одиницями *silence* n.m. у значенні "fait de se taire" [20, с. 941]; *échec* n.m. – "manque de réussite; insuccès" [там само, с. 345]. Інтрадієгетичний оповідач має тенденцію до ретроспективності у викладі подій. Ретроспекція як своєрідний перепочинок у бігу лінійного розгортання тексту [6, с. 284] характерна для мінімалістичних творів, вона надає попередню змістовно концептуальну інформацію і представляє у внутрішньому мовленні "сліди" з минулого героїв, що лишились у свідомості та впливають на їхнє теперішнє життя. Вживання у внутрішньому мовленні оповідача часу *Passé Simple* (*je parvins; elle me fixa; nous fîmes* etc.) зумовлено тим, що він відтворює у пам'яті події, які давно минули, але мають значення у розкритті глибинного смислу роману. Спогади про болісний розрив стосунків з жінкою пояснюють теперішній важкий у моральному плані стан героя.

Оповідач, що відсутній як персонаж в оповіді, але втручається в оповідний простір тексту, є гетеродієгетичним [18, с. 252–254]. Як, наприклад, у романі Ж. Ешно "Un an": *S'il n'était donc pas mal d'échapper à cette période, elle aurait mieux aimé que ce fût en d'autres circonstances. Or n'ayant nul souvenir des heures qui avaient précédé la mort de Félix, elle craignait qu'on la suspectât de l'avoir provoquée. Mais d'abord elle ne désirait pas avoir à s'expliquer, ensuite elle en eût été incapable, n'étant même pas sûre enfin de n'y être pour rien* [14, с. 8]. Оповідач тут знає більше, ніж будь-який персонаж роману (*elle aurait mieux aimé que ce fût en d'autres circonstances; elle craignait; elle ne désirait pas avoir à s'expliquer, ensuite elle en eût été incapable*). Маркером гетеродієгетичного оповідача виступає особовий займенник 3-ої особи однини *elle*.

Уживання умовного способу Conditionnel Passé *elle aurait mieux aimé que ce fût en d'autres circonstances* демонструє обізнаність оповідача щодо життєвої ситуації героїні та уводить читача до його модально-оцінної площини, що вербалізується у невластивому прямому мовленні такими лексичними одиницями: *elle craignait* (*craindre* v.t. – "éprouver de l'inquiétude, de la peur devant qqn, qqch; redouter" [20, с. 265]); *elle ne désirait pas avoir à s'expliquer* (*désirer* v.t. – "souhaiter la possession ou la réalisation" [там само, с. 312]); *elle en eût été incapable* (*incapable* adj. – "incapable de: qui n'est pas capable de faire qqch, qui n'a pas l'aptitude" [там само, с. 528]), *n'étant même pas sûre enfin de n'y être pour rien* (*sûr* adj. – qui sait d'une manière certaine [там само, с. 976]). Дієслово *craindre*, ужите в Imparfait, заперечні форми дієслова *désirer* і виразу *être sûr*, словосполучення *être incapable de* підсилюють смислове навантаження аналізованого фрагмента, демонструючи страх, небажання і неспроможність Вероніки прояснити ситуацію та імплікують текстовий концепт СТРАХ.

Оповідач, який є персонажем оповіді, називається гомодієгетичним [18, с. 252–254], персоніфікованим [7, с. 61]. У романі Ж.-Ф. Туссена "Fuir" гомодієгетичний оповідач є героєм своєї оповіді, а не просто свідком подій: *Zhang Xiangzhi introduisit la carte magnétique dans la serrure et je les vis entrer tous les deux dans la chambre – et ce n'est qu'alors, pour la première fois, que me vint à l'esprit avec indifférence qu'ils avaient pu être amants, voire qu'ils l'étaient encore* [22, с. 62]. Граматичним маркером гомодієгетичного оповідача є займенник *je*, який демонструє, що оповідна інстанція є безпосереднім учасником подій. Уживання Passé Simple, Plus-que-Parfait та Imparfait (*introduisit; vis; vint; avaient pu; étaient*) зумовлює те, що просторово-часові межі локалізації оповідача не збігаються з моментом творення та реалізації повідомлення, оповідь героя має форму спогадів. Головний персонаж веде оповідь у ракурсі свого ставлення до інших дійових осіб роману, крізь призму його сприйняття подій, що відображається у внутрішньому монолозі: *me vint à l'esprit avec indifférence qu'ils avaient pu être amants*, йому байдуже, що його супутники можуть бути коханцями.

Отже, виходячи з класифікації Ж. Женетта [18, с. 229], розрізняємо чотири типи оповіді у французьких мінімалістичних романах кінця ХХ – початку ХХІ століть. Коли оповідач перебуває поза подіями, але має певне відношення до їх розвитку, йдеться про екстрагомодієгетичну оповідь. В екстрагетеродієгетичній оповіді зв'язок між оповідачем і подіями твору повністю відсутній. Будучи усередині дієгезису, оповідач інтрагетеродієгетичної оповіді розповідає про події, у яких не бере участі. Інтрагомодієгетичну оповідь структурує оповідач, що перебуває всередині описуваних подій і є їх персонажем.

У французькій мінімалістичній прозі оповідна реальність відтворюється у вигляді наративної моделі, дещо віддаленої від об'єкта нарації. Йдеться про перцептивну або концептуальну позицію, з якої передаються події у тексті. Оскільки матеріалом нашого дослідження слугують французькі тексти, у її позначенні дотримуємося терміна французької наратології

– фокалізація [5, с. 204]. Ж. Женетт визначає її як обмеження зорового поля, тобто вибір наративної інформації відносно того, що зазвичай називається всезнанням [19, с. 49], та виділяє три рівня фокалізації: зовнішню, внутрішню, нульову [5, с. 204–209].

Внутрішня фокалізація [18, с. 206] має місце, коли історія фокалізується одночасно і оповідачем, і персонажем. Так, у романі Ф. Бона "Autoroute" внутрішня фокалізація вибудовує оповідь у внутрішньому монолозі героя: *Je repris le volant, on filme la sortie d'autoroute, en pleine zone industrielle, avec un Décathlon (camion de livraison à cul sur l'arrière), le supermarché Continent, lampadaires encore éclairés dans le grand jour et des centaines de voitures garées, sentiment soudain d'étouffement, de promiscuité, d'immobilité confinée. On trace dans de grandes rues droites avec des usines entourées de grillages réguliers blancs, et des entrées à barrière* [11, с. 108]. Персонаж перебуває у центрі фокусу нарації, бачення оповідача збігається з баченням персонажа. Внутрішній фокус бачення демонструє дискомфорт головного актанта оповіді й атмосферу замкненості. Індустріальний пейзаж (*zone industrielle*) з супермаркетом (*le supermarché Continent*) і сотнями припаркованих машин (*des centaines de voitures garées*) викликає у героя почуття "задухи", тісноти та "замкненості у нерухомості" (*sentiment soudain d'étouffement, de promiscuité, d'immobilité confinée*). Запалені вдень ліхтарі (*lampadaires encore éclairés dans le grand jour*) підкреслюють абсурдність буття. Широкі вулиці з заводами, оточеними парканами (*grandes rues droites avec des usines entourées de grillages réguliers blancs*), передають відчуття відчуженості й самотності. Загорожі на входах до приміщень (*des entrées à barrière*) стають символом бар'єрів у спілкуванні персонажа із зовнішнім світом. Зазвичай дорога є початком руху, символом змін, чогось нового, але, сідаючи за кермо (*Je repris le volant*), герой відчуває себе у полоні нерухомості (*sentiment d'immobilité confinée*). У наведеному уривку спостерігаємо розгортання концептуального оксюморона РУХ / ВІДСУТНІСТЬ РУХУ, який сполучає в одному концептуальному просторі дві сутності, що суперечать одна одній. Іменник *volant* n.m. – "organe circulaire servant à orienter les roues directrices d'une automobile" [20, с. 1076] у словосполученні *repandre le volant* символізує РУХ. У той час як іменник *immobilité* n.f. – "état d'un être, d'une chose qui est ou paraît sans mouvement" [там само, с. 521], ужитий з прикметником у жіночому роді *confiné* adj. – "reclus, cloîtré" [там само, с. 235], позначають скуту НЕРУХОМІСТЬ. За рахунок того, що в концептуальному просторі оповіді ці поняття не протиставляються одне одному, а навмисно зіштовхуються [2, с. 42], формується новий концептуальний образ, який представляє у ВМг внутрішні відчуття героя: безмістовність і абсурдність існування сучасної людини. Відтак, концептуальний оксюморон РУХ / ВІДСУТНІСТЬ РУХУ імплікує текстовий концепт АБСУРДНІСТЬ БУТТЯ.

Коли оповідач знає усе щодо героїв оповіді та самої історії, йдеться про нульову фокалізацію [18, с. 207]. У романі К. Гайї "Be-Bop" оповідач обізнаний з усім: *Il était là comme un abruti sous l'orage, [...]*.

Peut-être même qu'il avait viré la fille parce qu'il pensait trop à la mère. Donc il court sous la pluie jusqu'à la cabine, appelle Cécile, et tout ça, je vous le donne en mille, après Beethoven, pour lui offrir quoi? Non, vraiment, Lorette est lamentable [15, с. 54–55]. Авторська обізнаність вербалізується у таких словосполученнях, як *comme un abruti; peut-être même; pensait trop; je vous le donne en mille; non, vraiment, Lorette est lamentable*. Про суб'єктивність оповідача свідчать порівняльна конструкція *comme un abruti* (герой порівнюється з дурником) та вираз із запитанням *je vous le donne en mille [...] pour lui offrir quoi?* (автор пропонує закластися, що читач не вгадає, навіщо Базіль телефонує жінці). Референтами оцінної модальності оповідача є прислівники *peut-être adv.* – "indique la doute, la possibilité" [20, с. 768]; *même adv.* – "marque un renforcement" [там само, с. 634]; *trop adv.* – "à un haut degré; très fort" [там само, с. 1037]; *vraiment adv.* – "d'une manière réelle, effective, et qui ne peut être mise en doute; réellement, véritablement" [там само, с. 1079]. Оповідач виявляє власну опосередковану присутність, коментуючи ситуацію і називаючи героя жалюгідним (*non, vraiment, Lorette est lamentable*).

Зовнішня фокалізація [18, с. 207] має місце, коли персонаж функціонує сам по собі, оповідь представлена у площині героя твору, але у фокусі бачення є не внутрішній світ, а його зовнішнє оточення, коли фокалізованими стають слова, жести, рухи тощо. Зовнішня фокалізація вибудовує оповідний простір уривку з роману Ж. Ешно "Je m'en vais": *Bérangère Eisenmann est une grande fille gaie, très parfumée, vraiment très gaie, vraiment trop parfumée* [13, с. 69]. Оповідач розповідає тільки те, що спостерігає ззовні, і не втручається у внутрішній світ персонажа. Зовнішній перцептивний модус не дає доступу до свідомості героїні,

фокалізуються її фізичні (*une grande fille*), моральні якості (*fille gaie; vraiment très gaie*) та сенсорні відчуття, які вона викликає (*très parfumée; vraiment trop parfumée*). Завдяки зовнішній фокалізації оповідь має динамічний, прискорений ритм, що вербалізується за допомогою повторів і градацій: *gaie → vraiment très gaie; très parfumée → vraiment trop parfumée*. Градація, за рахунок "прирошення" смислу її складовими компонентами, значно розширює семантичний простір оповіді, акцентуючи імпліцитний аспект розгортання концептуальних ліній твору.

Висновки. Наратологічний інструментарій дозволяє вивчати внутрішньотекстові механізми функціонування та прояву авторської свідомості у художньому творі. Визначення основних способів відтворення внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній прозі кінця XX – початку XXI століть ґрунтується на зверненні до її наративної організації, оскільки саме оповідні конструкції впорядковують смисловий аспект романів. Наратологічний аналіз сприяє глибшому розумінню оповідних стратегій та способів вираження світогляду письменників-мінімалістів у внутрішньому мовленні героїв їхніх творів. Оповідний простір французької мінімалістичної прози кінця XX – початку XXI століть структурується гомо- або гетеродієгетичним оповідачем, що, залежно від присутності або відсутності у дієгезисі, стає інтра- чи екстрадієгетичним. У наративній манері письменників присутні зовнішня, внутрішня та нульова фокалізація, які пропускають інформацію у такому ракурсі, як цього вимагає специфіка організації мінімалістичних романів з особливостями розгортання оповідних схем інтра- / екстрадієгетичної та інтра- / екстрагомодієгетичної оповіді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми : [монографія] / Оксана Андріївна Бабелюк. – Дрогобич : ТЗОВ "Вимір", 2009. – 296 с.
2. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі : лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : [монографія] / Лариса Іванівна Белехова. – К. : КНЛУ, 2002. – 368 с.
3. Бехта І. А. Оповідний дискурс в англійській художній прозі : типологія та динаміка мовленнєвих форм : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Іван Антонович Бехта. – Львів, 2010. – 526 с.
4. Гончарова Е. А. Пути лингвостилистического выражения категорий автор-персонаж в художественном тексте / Евгения Александровна Гончарова. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1984. – 149 с.
5. Женетт Ж. Повествовательный дискурс / Ж. Женетт // Фигуры II. – Т. 2. – М. : Изд-во Сабашниковых, 1998. – С. 60–278.
6. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози : когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини XX сторіччя) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.05 / Кагановська Олена Марківна. – К., 2003. – 502 с.
7. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті : [монографія] / Алла Валер'янівна Корольова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 266 с.
8. Романські студії початку XXI століття : текстові концепти, наратив, можливі світи : [колективна монографія] / О. М. Кагановська, Г. М. Каратєєва, Р. І. Савчук. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – 223 с.
9. Савчук Р. І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган : лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.05 / Савчук Руслана Іванівна. – К., 2009. – 295 с.
10. Савчук Р. І. Художнє текстотворення з позицій наратології : когнітивно-семіотичний погляд на французьку прозу XVIII – XIX ст. / Р. І. Савчук // Україна і світ : діалог мов та культур : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 19–21 березня 2014 р.) / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. – С. 368–370.
11. Bon F. Autoroute / François Bon. – P. : Seuil, 1999. – 150 p.
12. Dictionnaire du Littéraire / [sous la direction de P. Aron, D. Saint-Jacques, A. Viala]. – P. : PUF, 2002. – 634 p.
13. Echenoz J. Je m'en vais / Jean Echenoz. – P. : Editions de Minuit, 2001. – 256 p.
14. Echenoz J. Un an / Jean Echenoz. – P. : Editions de Minuit, 1997. – 110 p.
15. Gailly C. Be-Bop / Christian Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2002. – 158 p.
16. Gailly C. Dernier amour / Christian Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2013. – 128 p.
17. Genette G. Figures II / Gérard Genette. – P. : Seuil, Points, 1969. – 187 p.
18. Genette G. Figures III / Gérard Genette. – P. : Seuil, Points, 1972. – 282 p.

19. Genette G. Nouveau discours du récit / Gérard Genette. – P. : Seuil, 1983. – 178 p.
20. Le petit Larousse illustré : chronologie universelle. – P. : LAROUSSE, 2008. – 1812 p.
21. Oster C. Loin d'Odile / Christian Oster. – P. : Editions de Minuit, 2001. – 144 p.
22. Toussaint J.-P. Fuir / Jean-Philippe Toussaint. – P. : Editions de Minuit, 2009. – 184 p.

REFERENCES

1. Babeluk O. A. Postmodern text creation principles of small form of modern American prose: [monography] / Oksana Andryivna Babeluk. – Drobytych : TzOV "Vymir", 2009. – 296 p.
2. Belekova L. I. Verbal poetic image in historical and typological perspective: linguo-cognitive aspect (on the material of American poetry) : [monography] / Larysa Ivanivna Belekova. – K.: KNU, 2002. – 368 p.
3. Bekhta I. A. Narrative discourse in English fiction prose: typology and dynamics of speech forms: dis. ... Doctor of Philology: 10.02.04 / Ivan Antonovych Bekhta. – Lviv, 2010. – 526 p.
4. Gontcharova E. A. Ways of stylistic expression of the author-character categories in a literary text / Evheniia Aleksandrovna Gontcharova. – Tomsk : Tomsk Un-ty Publishing House, 1984. – 149 p.
5. Genette G. Narrative discourse / G. Genette // Figures II. – T. 2. – M. : Sabashnikovskh Publishing House, 1998. – P. 60–278.
6. Kahanovska O. M. Text concepts of fiction prose: cognitive and communicative dynamics (in the French Romance philology of the mid-twentieth century) : dis. ... Doctor of Philology: 10.02.05 / Kahanovska Olena Markivna. – K., 2003. – 502 p.
7. Koroliova A. V. Typology of narrative codes of intimation in a fictional text : [monography] / Alla Valerianivna Koroliova. – K.: Publ. center KNU, 2002. – 266 p.
8. Romance studios of the beginning of the twenty-first century : text concepts, narrative, possible worlds : [collective monography] / O. M. Kahanovska, G. M. Karateeva, R. I. Savtchuk – K. : Publ. center KNU, 2012. – 223 p.
9. Savtchuk R. I. Narrative space of F. Sagan fiction: lingvocognitive and communicative aspects: dis. ... Candidane of Philol. Sciences : 10.02.05 / Savtchuk Ruslana Ivanivna. – K., 2009. – 295 p.
10. Savtchuk R. I. Fiction text creation from the standpoint of narratology: a cognitive-semiotic perspective on French prose of the XVIII – XIX centuries / R. I. Savtchuk // Ukraine and the world: dialog of languages and cultures: materials of Internat. scient.-pract. conf., (Kyiv, 19–21st March 2014) / M-ry of Education and Science of Ukraine, Kyiv Nat. Ling. Un-ty. – K. : Publ. center KNU, 2014. – P. 368–370.
11. Bon F. Highway / Francois Bon. – P. : Seuil, 1999. – 150 p.
12. Literary dictionary / [ed. P. Aron, D. Saint-Jacques, A. Viala]. – P. : PUF, 2002. – 634 p.
13. Echenoz J. I'm leaving / Jean Echenoz. – P. : Editions de Minuit, 2001. – 256 p.
14. Echenoz J. One year / Jean Echenoz. – P. : Editions de Minuit, 1997. – 110 p.
15. Gailly C. Be-Bop / Christian Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2002. – 158 p.
16. Gailly C. Last love / Christian Gailly. – P. : Editions de Minuit, 2013. – 128 p.
17. Genette G. Figures II / Gerard Genette. – P. : Seuil, Points, 1969. – 187 p.
18. Genette G. Figures III / Gerard Genette. – P. : Seuil, Points, 1972. – 282 p.
19. Genette G. New discourse of the story / Gerard Genette. – P. : Seuil, 1983. – 178 p.
20. The illustrated little Larousse : timeline universal. – P. : LARUSSE, 2008. – 1812 p.
21. Oster C. Away from Odile / Christian Oster. – P. : Editions de Minuit, 2001. – 144 p.
22. Toussaint J.-P. Run away / Jean-Philippe Toussaint. – P. : Editions de Minuit, 2009. – 184 p.

Reproduction ways of inner speech of the characters in the French minimalist prose of the late XX - early XXI century in narrative aspect

Y.O. Dehtiarova

Summary. The article outlines the ways of inner speech reproduction of the characters in the French minimalist prose of the late XX - early XXI centuries in the narrative aspect. The narrative structure of the minimalist novels is considered. It is established that its constituents are the narrative, the narrator and focalization. The types of a narrative and narrators are determined; the levels of focalization in the narrative space in the French minimalist works are identified. The research is conducted based on F. Bon, J. Echenoz, C. Gailly, C. Oster, and J.-P. Toussaint novels.

Keywords: inner speech, minimalist prose, narrative, narrative structure, narrator, focalization.

Способы воспроизведения внутренней речи персонажей во французской минималистической прозе конца XX – начала XXI веков в нарративном аспекте

Е.А. Дегтярёва

Аннотация. В статье определены способы воспроизведения внутренней речи персонажей во французской минималистической прозе конца XX – начала XXI веков в нарративном аспекте. Рассмотрено нарративную структуру минималистических романов, установлено, что её составляющими являются повествование, повествователь и фокализация. Установлено типы повествования и повествователя, представлено уровни фокализации в повествовательном пространстве французских минималистических произведений. Исследование проведено на материале романов Ф. Бона, Ж. Эшно, К. Гайи, К. Остера и Ж.-Ф. Туссена.

Ключевые слова: внутренняя речь, минималистическая проза, нарративная структура, повествование, повествователь, фокализация.

Хорватське Слово про українського Генія: рецепція творчості Тараса Шевченка у Хорватії

О. М. Деркач*

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Corresponding author. E-mail: jelena-tk@ukr.net

Paper received 30.01.16; Revised 07.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню рецепції творчості Тараса Шевченка у хорватській літературі й літературознавстві. Розглянуто магістральні напрями освоєння творчого доробку українського письменника. Окрему увагу приділено сприйняттю хорватським літературним процесом творів Т. Шевченка посередництвом перекладів А. Шеноа, А. Харамбашича й А. Менаца та концептуальним особливостям підходів до теоретичної інтерпретації творчості Тараса Шевченка від XIX століття до сучасного етапу хорватського шевченкознавства.

Ключові слова: Тарас Шевченко, рецепція, теоретична інтерпретація, поезія, переклад, література.

Творчість Тараса Григоровича Шевченка становить собою не лише культурне надбання окремої країни у окремий період її життя, але й позачасове та поза-географічне явище набагато ширшого масштабу. Феномен Тараса Шевченка полягає у тому, що його творчість не перетворилася на раритетне явище історії літератури і водночас не втратила актуальність, наскільки б віддаленою від часу настання не ставала. Очевидно, саме у цьому є розгадка Генія поета – у позачасовій актуальності поставлених питань, відповідь на які шукає кожне покоління, а надто сьогодення. Одним з таких онтологічних питань у Шевченка є візія України, що покликана здійснити свою найголовнішу місію – національного розквіту.

Неабияке зацікавлення творами Т. Шевченка та його світове визнання прийшли ще у XIX столітті. Власне, творчість поета ознаменувала собою новий етап української літератури, яка у 50-х – 60-х роках XIX століття виходить на загальнослов'янський простір. Цей процес визначився далеко не географічним критерієм, що поєднував слов'янські землі, натомість вирішальними чинниками цього було ідейне та художнє новаторство українського поета. Т. Шевченко «ввібрав» в себе найпередовіші ідеї часу, синтезував їх і висловив засобами поетичного слова з геніальною силою протесту й гніву [6, с.31]. Найбільш актуальним для слов'янських народів на той час було питання національної незалежності, розуміння якого співвідносилось із ідеєю слов'янської єдності. У трактуванні цієї єдності Шевченко, на відміну від більшості сучасників, вкладав дещо ширший зміст. Поет не просто закликав до об'єднання слов'ян, але і поставив це об'єднання у залежність від звільнення поневолених верств усіх слов'янських народів [6, с. 32]. Таким чином, Шевченко висловив ідею ствердження України як національно незалежної.

Серед загальнослов'янського контексту саме хорватський культурний та літературний дискурс через об'єктивні причини не лише внутрішнього, культурного, але й зовнішнього, суспільно-політичного, характеру виявився найбільш плідним ґрунтом для сприйняття ідей українського поета. Про це свідчить хоча б той чинник, що перші переклади поезій Т.Шевченка з'явилися саме у Хорватії [3, с. 294]. Відомим є той факт, що оригінали деяких творів Тараса Шевченка, а саме – «Гамалія», «Тризна», та «Гайдамаки», потрапили до Хорватії ще у 40-х роках XIX століття,

напередодні загального знайомства хорватського читача з творами поета, переклад яких інтенсифікувався у 60-х роках. Відтак, саме у цей період покладено початок сприйняттю та осмисленню творчості Т. Шевченка хорватською літературою, а також теоретичній інтерпретації художнього доробку митця у літературній критиці та літературознавстві. Ці процеси не могли лишитися поза увагою українських дослідників. Так, зокрема, такі аспекти проблеми освоєння хорватською культурою спадщини Т. Г. Шевченка у XIX столітті, як переклади творів українського поета А. Харамбашичем, вплив Шевченка на оригінальну творчість Харамбашича, а також типологічно споріднені риси у поезії Шевченка та С. С. Крайчевича, висвітлені у працях І. П. Ющука; загальнослов'янський контекст вивчення творчості Т.Шевченка знаходимо у працях Є. П. Кирилюка; аналіз причин і наслідків освоєння у Хорватії спадщини Т. Г. Шевченка, розгляд перекладів його поезій хорватською мовою, дослідження текстуальних, образних, композиційних та жанрових аналогій поезій Шевченка та хорватських поетів-сучасників, а також розгляд перших статей про Шевченка, що поклали початок теоретичній інтерпретації його творчості у Хорватії, опиняються у центрі дослідницької уваги у монографії П. М. Рудякова «Українсько-хорватські літературні взаємини в XIX – XX ст.» (Київ, 1987). Значною активізацією дослідницького інтересу до творчості Т. Шевченка та її реінтерпретацією позначається сучасний етап літературознавчої думки в Україні. Зокрема, з нагоди 200-річного ювілею від Дня народження поета побачила світ монографія «Шевченкознавство в сучасному світі» (Київ, 2014).

Разом з тим, стверджувати повноту картини, присвяченої вивченню рецепції творчого доробку Шевченка у Хорватії, ми не маємо змоги, в першу чергу, з огляду на її фрагментарність. Маємо на увазі, насамперед, комплексний аналітичний підхід, а також вивчення сучасного етапу означених процесів. Тому метою нашої статті є висвітлення основних чинників і вузлових моментів формування, розвитку, порівнявального становлення та сучасної концепції трактування ролі творчої постаті Тараса Шевченка у спектрі хорватської літератури й культури.

Матеріалом дослідження послуговували переклади поезій Т. Шевченка хорватською мовою, здійснені А. Шеноа, А. Харамбашичем, А. Менаца, окрім цього

розглянуто науково-критичні статті Ч. Брагалі, Й. Бадалича, М. Поповича, І. Козарчанина, Б. Крмпотича, С. Гашпаровича, А. Флакера, Є. Пашченка, що становлять собою зразки літературознавчої рецепції та теоретичної інтерпретації творчості українського поета у хорватській науці про літературу. У роботі використано культурно-історичний, аналітично-описовий, типологічний, контекстуальний методи наукового аналізу.

Початок «хорватської шевченкіани» (термін, запропонований Є. Пашченком) [16, с.5] позначився іменем Августа Шеноа (1838 – 1881), одного з найвидатніших представників національної літератури ХІХ століття, «Батька хорватського роману», поета і драматурга. У 1863-му році він переклав вірш Т. Шевченка «Розрита могила», чим поклав початок традиції перекладу творів українського поета не лише у Хорватії, але й на південнослов'янському просторі загалом. Молодий хорватський письменник обрав поезію, яка алегорично представляла Україну як національну трагедію, втілену у метафоричному образі розритої чужинцями могили.

Окрім «Розритої могили» у 1871-му році хорватською мовою з'явилася друком поезія Шевченка «Нащо мені женитися», під назвою «Козацьке щастя», однак без підпису перекладача [11, с.45]. Переклад надруковано у журналі «*Vijenas*», редактором якого на той час, аж до 1881 року, був А. Шеноа. Це дало змогу деяким сучасним дослідникам надати авторство перекладу саме А. Шеноа.

Продовження перекладацької традиції, а також початок хорватської критичної думки про Шевченка пов'язані з ім'ям Августа Харамбашича. А. Харамбашич народився в м. Доні Михоляц у Словенії 14 липня 1861 року, тобто в рік смерті Шевченка, і помер 16 липня 1911 р. З 1879 року він навчався на юридичному факультеті Загребського університету, звідки у 1881 році був виключений за участь у протиявстрійській антиурядовій демонстрації. Як зауважує Є. П. Кирилюк, А. Харамбашич рано почав писати вірші і вже у 1883 році вийшла перша збірка його політичної поезії «*Slobodarka*» («Свободарка»), а ще через рік – нова збірка «*Šitne pjesme*» («Дрібні пісні») [1, с.70].

Перекладацька діяльність А. Харамбашича була надзвичайно активною. Завдяки йому хорватський читач ознайомився з творами У. Шекспіра, М. Гоголя, Л. Толстого, П. Славейкова, Л. Каравелова, Г. Сенкевича, О. Дюма та ін.. З української мови, окрім поезій Т. Шевченка, він перекладав твори Марка Вовчка (Marko Vovčok, Pučke pripovijesti, Preveo i uvodom popratio d-r August Harambašić, Zagreb, Naklada «Matice Hrvatske», 1899).

Можна припустити, що з творчістю Шевченка Харамбашич міг ознайомитися в Загребі, але більш ймовірно, що це відбулося під час його навчання у Відні, де на той час було багато української молоді з Галичини та Буковини [13, с.34]. 1887-го року з'являється збірка поем Шевченка у перекладі А. Харамбашича. Ця збірка була видана у «Хорватській матиці» під заголовком : «*Taras Ševčenko. Pjesničke pripovijesti, Sa slikom pjesnika, U Zagrebu, Naklada «Matice Hrvatske», 1887* (Тарас Шевченко. Поеми, з портретом поета, Загреб, видавництво «Хорватська матиця», 1887).

Мовою оригіналу Шевченко в Хорватії був доступний одиницям. Деякою мірою сприяли його популяризації несистематичні журнальні публікації. З появою книги Харамбашича широкі читацькі кола одержали можливість познайомитися рідною мовою зі значною кількістю творів класика української літератури. До збірки ввійшли переклади восьми поем: «*Začarana*» («Причинна»), «*Topola*» («Тополя»), «*Katarina*» («Катерина»), «*Služanka*» («Наймичка»), «*Nevolnik*» («Невільник»), «*Petrica*» («Петрусь»), «*Neofiti*» («Неофіти»), «*Hajdusi*» («Гайдамаки»).

Вступне слово поета-перекладача під назвою «*Taras Ševčenko. Njegov život i književni rad*» («Тарас Шевченко. Його життя та літературна діяльність») поклато початок теоретичній інтерпретації творчості Т. Шевченка. Воно вміщувало шевченківську «Автобіографію» і розповідь про життя поета. Визначаючи місце поета у слов'янській і світовій літературі, він поставив його в один ряд з Пушкіним і Міцкевичем, підкресливши, що Шевченко зумів піднятися до вершин поетичної майстерності й підняти українську народну пісню на рівень сучасної художньої творчості, зберігши й розвинувши її кращі якості. [6, с.33]. А. Харамбашича як дослідника творчої постаті Шевченка цікавить драматичний перебіг життєвих подій українського поета, його тернистий життєвий шлях. Цим Харамбашич покладає початок проблемі трагічної долі Т.Шевченка, яка тривалий час формує підхід до вивчення творчої постаті митця у хорватській літературній критиці. Найголовніше, на чому наголошує А. Харамбашич, є те, що він характеризує Шевченка як «народного» поета, який переживає трагедію власного народу.

Збірник був схвально зустрінутий хорватською літературною громадськістю. Журнал «*Vijenas*» вмістив рецензію на нього, у якій відзначалося, що Шевченко своїми творами викликає інтерес не тільки до себе і до своєї поезії, але й до свого народу [6, с.34].

Згодом, в період з 1888-го по 1899-й рік вийшли друком чергові Харамбашичеві переклади творів Шевченка: поеми «Княжна», «Відьма», «Варнак», «Марина», а також ще 12 ліричних поезій Шевченка. Нові переклади – вірші «Марку Вовчку» та «Сон» – А. Харамбашич публікує у вступі до перекладених ним вісімнадцяти оповідань Марка Вовчка, які вийшли друком у 1899-му році.

Наприкінці ХІХ століття хорватська славістика, а у її межах і україністика, характеризуються значною активізацією саме у питанні рецепції української літератури. І знову у центрі дослідницької уваги опиняється постать Тараса Шевченка. Своєрідним продовженням концепції вивчення творчості Т. Шевченка, запропонованої А. Харамбашичем, можемо вважати інтерпретаційний підхід, представлений у статті Чіре Брагалі «*Taras Grigorović Ševčenko*», що побачила світ 1894-го року. Намагаючись створити літературний портрет митця, дослідник наводить схожі з попередником епізоди з життя поета, намагається інсценізувати їх і таким чином сформувати для себе та читацької аудиторії бачення України. Окрім того, Ч. Брагала створює культурний контекст, ставлячи собі за мету розтлумачити певні важливі для його розуміння поняття, як, наприклад, «кобзар», «козацтво» та інші.

Показовим є те, що автор не вдається до глибокого літературознавчого аналізу творів та свідомої конкретизації явищ. Натомість демонструє щире співпереживання з трагізмом долі поета, захоплення його особистістю та поетичними творами. Як зауважує П. М. Рудяков, Ч. Брагалья не ставив перед собою завдання дати докладний аналіз творчості Шевченка, або ж викласти біографію поета. Він намагався виділити головне в поезії Шевченка, осмислити її у зв'язку з історією українського народу [6, с.34]. Така авторова позиція засвідчує не лише індивідуальний підхід в освоєнні творчості українського Генія, але й рефлектуює з певною, вже сформованою у хорватському середовищі, тенденцією до вираження духовної близькості й спорідненості з Україною. Окрім цього, вартує уваги і той факт, що саме Ч. Брагалья вперше у хорватському шевченкознавстві вживає власне українське по батькові Т. Шевченка – Григорович (Grigorić) – замість узвичаєного до того моменту російського варіанту (Grigorjević).

До того ж самого хронологічного періоду належить розвідка Мілана Поповича «Taras Grigorićevič Ševčenko», що з'явилася 1895-го року. Судячи з підпису самого автора, вона була написана у Відні. Як зауважує Є. Пашенко, стаття постала з ґрунтовного вивчення автором літератури не лише російської та російськомовної, але й текстів авторів із західної України, а також досягнень німецької славістики [16, с.9]. У розмові про творчість Шевченка для М. Поповича так само важливим є відтворення контексту, а надто політичного. У цьому ключі він наголошує на проблемі заборон та обмежень українства, а також насилля як норми ставлення російського царизму. Будучи обізнаним у історичних та політичних питаннях українського контексту, дослідник все ж не зовсім коректний у вживанні термінології, зокрема, для нього ідентичними є назви «Rusija» (Росія) та «Русь». Ця плутанина ще досить довгий час буде характерною для понятійного апарату хорватської україністики. Разом з тим, розвідка М. Поповича являє собою значний крок, насамперед, у тлумаченні творчого доробку Шевченка та глибокому аналізі його творів. Автор приділяє дослідницьку увагу багатьом творам поета. Спершу він говорить про балади «Причинна» (у оригіналі тексту Поповича – «Причина»), «Утоплена» і «Тополя», характеризуючи романтистський період творчості поета. Дослідник детально аналізує сюжетні лінії творів, образність, художню форму, а також говорить про народну традицію, у річичі якої ці твори написані. Знакове місце у творчому доробку Шевченка М. Попович надає «Катерині», стверджуючи те, що саме цим твором поет здобуває собі славу не лише у межах своєї батьківщини України, але і за її межами. Це, за твердженням автора, поема-алегорія, у якій постає трагічна доля України [16, с.56]. Найбільше заціквлення, а відтак і досить детальний аналіз присвячений у розвідці поемі «Гайдамаки». Автор детально описує структуру твору, розглядає кожен складову частину поеми окремо. Попович зауважує, що предмет, зображений Шевченком, справді жажливий, але поетові вдається пом'якшити його дивовижними ідилічними картинками та рефлексіями. Саме цей контраст світлого й темного зливається у гар-

монійну цілісність, чим досягається неперевершений ефект твору [16, с.59]. Окрім згаданих вище, автор говорить ще про такі твори Т. Шевченка, як «Розрита могила», «Іван Підкова», «Сон», «Кавказ», «Неофіти», «Перебендя», «Тризна», «Слепая», приділяє увагу також і прозовому доробку митця.

Наступним етапом у освоєнні творчості Т. Шевченка є період початку ХХ століття. Цей хронологічний зріз позначений обставинами, насамперед, політичного характеру. Маємо на увазі Першу світову війну, під час якої утворюється Галицький фронт. Таким чином, хорватська громадськість стає більш обізнаною в українських реаліях, більшою мірою знайомиться із самою Україною. Цьому безпосередньо сприяє той факт, що з 1920-х років на хорватських землях опиняється значна кількість української еміграції. Відбувається консолідація української інтелігенції та її зближення з хорватською громадськістю, що безпосередньо відобразилося і на рецепції Шевченка. Кульмінаційним моментом у інтерпретаційній картині цього періоду стає збірка «Великому слов'янину», що побачила світ з нагоди 60-х роковин смерті поета у 1922-му році. Збірка презентує низку авторів, серед яких чільне місце посідає Йосип Бадалич. Його стаття має назву «Ševčenkovo doba i Južni Slaveni» («Шевченкова доба та південні слов'яни»). Й. Бадалич вдається до компаративного методу у вивченні творчості Шевченка, чим покладає початок компаративному підходу у хорватській шевченкіані загалом. Бадалич говорить про розквіт національного відродження у хорватів, про спільні світоглядні позиції Шевченка та діячів хорватського «рерогода», зокрема порівнює українського поета зі С. Вразом, а також говорить про Шевченка й Вразу у контексті міркувань про ідейні переконання Колара й Шафарика. Найбільш актуальною у цьому сенсі Бадаличу видається ідея українського поета про боротьбу проти російського централізму. У контексті розгляду власне творчої концепції Шевченка, дослідник наголошує на важливості його ідей про самодостатність національної літератури.

Наприкінці 30-х – на початку 40-х років ХХ століття хорватська україністика, а разом з нею і шевченкознавство, переживають період динамічного розвитку. На користь цього свідчать і численні публікації, присвячені рецепції творчості Т. Шевченка. У такому контексті варто згадати розвідки Б. Крмпотича й І. Козарчанина. Бранко Крмпотич у 1938-му році пропонує громадськості текст під назвою «Utjesaj Ševčeka na Harambašića» («Вплив Шевченка на Харамбашича»). Вже з самого заголовка ми бачимо те, що розвідка має новаторську площину, з огляду на спробу досягнути не лише творчість українського поета, але й характер впливу її концептуальних засад на оригінальні твори хорватського поета-перекладача. Власне, творчість А. Харамбашича чи не найбільше цікавить дослідника. Він стверджує ідею про актуалізацію питання нового осмислення творів Харамбашича, вважаючи одним з аспектів дослідження його творчості саме вписування в українсько-хорватський контекст. І найосновнішим ключем до розуміння й трактування творчості хорватського поета є саме художній спадок Шевченка. Стаття Б. Крмпотича є однією з

перших праць у хорватській літературно-критичній думці, у якій звертається увага на необхідність порівняння двох літератур, у першу чергу – на прикладі компаративного вивчення творчості двох письменників. Цікаво, що у самому тексті статті Б. Крмпотич спирається на розвідку українського дослідника Луки Луціва «Август Харамбашич і Тарас Шевченко», що вийшла друком у «Записках наукового товариства ім. Шевченка» 1937-го року. Саме його аналіз вивчення творчих досягнень хорватського поета спонукає Крмпотича заповнити прогалину у вивченні творів А. Харамбашича на бітьківщині.

Напередодні Другої світової війни хорватське Слово про Шевченка отримує свій подальший розвиток. Одним з авторів цього Слова є Іво Козарчанин. У своїй статті 1939-го року «Djelo Tarasa Ševčenka» («Творчість Тараса Шевченка») він стверджує, що постать і творчість Тараса Шевченка піднімає питання нової добірки та перекладу його балад, оскільки стара збірка давно розпродана, та й вже не відповідає художнім вимогам та потребам часу [16, с. 149].

У роки Другої світової війни тема Шевченка набуває нової актуальності. У зв'язку з цим необхідно згадати розвідку Станка Гашпаровича, що вийшла друком у 1942-му році. С. Гашпарович, знаний хорватський інтелектуал воєнної доби, демонструє себе компетентним знавцем предмету дослідження. Його текст можна віднести до найвищих досягнень хорватської україністики у сенсі осмислення творчої постаті Т. Шевченка [16, с.12]. Гашпарович у інтепретативному інструментарії дослідження творів українського поета найголовнішу роль надає ідейно-мотивному комплексу. Автор виокремлює національну ідею як сутнісно-твірну характеристику Шевченкової поезії, а також визначає батьківщину та її долю єдиним і всеохоплюючим мотивом не лише творів, але й цілого поетового життя й діяльності. Аналізуючи його «Гайдамаків», «Кавказ», «Чигирин», «Минають дні», С. Гашпарович невтомно говорить про роль української минувщини, про моральний капітал, що закладений у героїчному минулому народу та є неосяжним, і саме Шевченку долею судилося видобути його з глибин народної свідомості. Дослідник, таким чином, виводить квінтесенцію поетичної сутності українського митця.

Новий етап у хорватській шевченкіані та україністиці загалом започатковують видатні славісти Олександр Флакер та Антиця Менац. Обидва вони з'являються на україністичній арені у 1950-му році. Кожен в окремій з двох провідних галузей освоєння творчого спадку Шевченка. А. Менац – у перекладацькій, а А. Флакер – у інтепретативній. Член Хорватської Академії наук і Мистецтв Антиця Менац (1922 р.н.) 1950-го року переклала вірш Т. Шевченка «Заповіт», чим розпочала роботу над перекладом поетичних творів української літератури. Згодом перекладачка продовжила свою діяльність на ниві української поезії. Так, 1998-го року у Загребі з'явилася друком збірка перекладів під назвою «Українська лірика». Книга розпочалася поезією Тараса Шевченка. Також до неї увійшли твори Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Максима Рильського, Ліни Костенко, Бориса

Олійника, Івана Драча, Василя Стуса, Дмитра Павличка та ін..

Саття академіка О. Флакера «Taras Ševčenko – borac i revolucionar» («Тарас Шевченко – борець і революціонер») є ґрунтовним дослідженням творчої індивідуальності українського поета. Цей текст, так само, як і розвідка С. Гашпаровича, тривалий час був поза увагою радянської літературної критики через авторські концептуальні засади, що трактували творчість Шевченка крізь призму домінантної ідеї національної незалежності і звільнення від інонаціонального гніту, гніту, як говорить сам О. Флакер, «володарюючої нації» [16, с. 168]. Як зауважує Є. Пашенко, текст О. Флакера про Шевченка, борця і революціонера, є глибоко символічним як своєю назвою, так і датою виходу. Назва, на перший погляд, перегукується зі схожою термінологією тодішньої радянської історії літератури, у якій Шевченко був інтепретований у дусі соцреалістичних догм [16, с.12]. Здійснюючи розгляд найбільш показових, на думку дослідника, творів, Флакер наголошує на основних мотивах, символах, проблемах, що формують ядро художньої системи та магістральну поетову ідею. Серед них окреме місце посідає ідилічне зображення сільського життя, дім як ідеалізоване втілення «тихого раю», разом з тим, автор наголошує на зверненні Шевченка до історичної долі власного народу, до героїчного, трагічного, національного, а також не лишає поза дослідницькою увагою надзвичайно потужний мотив боротьби з царизмом як системою, що перегукується з глибоко гуманістичною, непатетичною любов'ю до власного народу.

Значення діяльності цих відомих хорватських славістів важко переоцінити. Завдяки їхнім зусиллям українська мова та література почали викладатися у Загребському університеті ще з 1964-го року. Окрім їхніх імен період другої половини ХХ століття та сучасний етап розвитку хорватської україністики нерозривно пов'язаний з іменами Раїси Тростинської, Міленка Поповича, Євгена Пашенка, Тетяни Фудерер. І знову ми маємо необхідність говорити про Загребський університет як один з найважливіших осередків україністики у Хорватії. Значний внесок у розвиток сучасного шевченкознавства зроблений саме Євгеном Пашенком, українським літературознавцем і фольклористом, професором Загребського університету, одним із фундаторів створення кафедри української мови у цьому університеті, її завідувачем. Він досліджував роль творчості Тараса Шевченка в українському літературному, культурному й націєтворчому процесі, а також в аспекті впливу творчості українського поета на хорватський літературний та культурний дискурс. У своїй сатті «Fenomen Tarasa Ševčenka» («Феномен Тараса Шевченка»), що вийшла друком 2007-го року, дослідник присвячує увагу найважливішим віхам поетового життєвого й творчого шляху, пропонує власну візію художнього світу Шевченка, аналізує образ Шевченкової України, розглядає питання мови Шевченкових творів у контексті проблеми літературної мови, а також говорить про переклад і дослідження творчості видатного українського поета на хорватських теренах.

Отже, освоєння творчості Тараса Шевченка набуло неабиякого значення у хорватському літературному й літературознавчому дискурсі. Переклади хорватською мовою поезій Т. Г. Шевченка у XIX та XX столітті значною мірою сприяли поширенню і популяризації творів видатного українського поета. Завдяки перекладацькій діяльності А. Шеноа, А. Харамбашича, який був найбільш плідним серед югослов'ян перек-

ладачем поезій Шевченка у XIX столітті, та А. Менац його поезії стали широко відомі у Хорватії. Ці твори були оцінені хорватськими літературними діячами як визначні досягнення світової літератури, про що свідчать роботи, присвячені теоретичній інтерпретації творчості Шевченка у Хорватії – статті Ч. Брагалі, Й. Бадалича, М. Поповича, І. Козарчанина, Б. Крмпотича, С. Гашпаровича, А. Флакера, Є. Пашченка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилюк Є.П. Шевченкознавчі та славістичні дослідження. – К., 1977.
2. Кирилюк Є., Якубець М. Тарас Шевченко і слов'янські літератури // Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: У 5 т. – Т.1. – К., 1987.
3. Кравцов Н.И. Т.Г.Шевченко в югославской литературе и критике // Кравцов Н.И. Проблемы сравнительного изучения славянских литератур. – М., 1973.
4. Пашченко Є.М. Т.Г.Шевченко в югославських літературах // Т.Г.Шевченко в інтернаціональних літературах зв'язках. – К., 1981.
5. Рачкий Ф. Із статті «Дорожні спогади про Росію» // Світова велич Шевченка. Т.3. Т.Г. Шевченко в зарубіжному літературознавстві. – К., 1964.
6. Рудяков П.М. Українсько-хорватські літературні взаємини в XIX – XX ст. – К., 1987.
7. Т.Г.Шевченко і слов'янські народи. – К., 1964.
8. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті. Т.1. Українська доживотнева література і слов'янський світ. – К., 1987.
9. Флакер А. Українська література в Хорватії. Записки до матеріалів з XIX століття // Хорватія/Україна. Культурні зв'язки від Адриатики до Дніпра. – Загреб, 1996.
10. Шевченко і світова культура. – К., 1964.
11. Шевченко и мировая культура: к 150-летию со дня рождения. – М., 1964.
12. Шевченкознавство в сучасному світі. – К., 2014.
13. Юшук І.П. Т.Г.Шевченко в перекладах А.Харамбашича // Міжслов'янські літературні взаємини. – К., 1961. – Вип.2.
14. Юшук І.П. Т.Г.Шевченко і С.С.Краньчевич (до питання про поширення поезії Т.Г.Шевченка в Югославії 80-х – 90-х років XIX ст.) // Міжслов'янські літературні взаємини. – К., 1961. – Вип.2.
15. Barac A. Jugoslovenska književnost. – Zagreb, 1954.
16. Hrvatska ševčeniana. Priredio Jevgenij Paščenko. – Zagreb, 2011.

REFERENCES

1. Kirilyuk E.P. Researches of Shevchenko and slavic studies. – K., 1977.
2. Kirilyuk E., Yakubec' M. Taras Shevchenko and slavonic literatures // Ukrainian literature in slavonic and world literary context: In 5 Vol. – Vol.1. – K., 1987.
3. Kravcov N.I. T.G.Shevchenko in Yugoslavian literature and critic // Kravcov N.I. Problems of comparative study of slavonic literatures. – M., 1973.
4. Paschenko E.M. T.G. Shevchenko in Yugoslavian literatures // T.G. Shevchenko in international literatures copulas. – K., 1981.
5. Rachkiy F. From the article «Travelling flashbacks are about Russia» // The world grandeur of Shevchenko. Vol.3. T.G. Shevchenko is in foreign literary criticism. – K., 1964.
6. Rudyakov P.M. Ukrainian-Croatian literary copulas in 19th – 20th st. – K., 1987.
7. T.G.Shevchenko and slavonic people. – K., 1964.
8. Ukrainian literature is in a slavonic and world literary context. Vol.1. Ukrainian pre-october literature and slavonic world. – K., 1987.
9. Flaker A. Ukrainian literature in Croatia. Messages to materials from 19th age // Croatia/Ukraine. Cultural copulas are from Adriatic to Dnipro. – Zagreb, 1996.
10. Shevchenko and world culture. – K., 1964.
11. Shevchenko and world culture: to the 150years from the day of birth. – M., 1964.
12. Science is about Shevchenko is in the modern world. – K., 2014.
13. Yuschuk I.P. T.G.Shevchenko in translations of A.Kharambashich // The Interslavonic literary relations. – K., 1961. – Is.2.
14. Yuschuk I.P. T.G.Shevchenko and S.S.Kran'chevich (to the question about distribution of poetry of T.G.Shevchenko in Yugoslavia of 80th – 90th of 19th st.) // The Interslavonic literary relations. – K., 1961. – Is.2.
15. Barac A. Yugoslavian literature. - Zagreb, 1954.
16. Croatian ševčeniana. By Yevgeny Paščenko. - Zagreb, 2011.

Croatian Word about Ukrainian Genius: a reception of creation of Taras Shevchenko in Croatia

O.M. Derkach

Abstract. The article investigates the reception of creation of Taras Shevchenko in Croatian literature and literary criticism. Main directions of mastering of creative work of the Ukrainian writer are considered. Separate attention is paid to the perception by Croatian literary process of works of T. Shevchenko by mediation of translations of A.Shenoa, A.Kharambashich and A.Menac and to the conceptual features of going near theoretical interpretation creation of Taras Shevchenko from 19th age to the modern stage of Croatian studies about T.Shevchenko.

Keywords: Taras Shevchenko, reception, theoretical interpretation, poetry, translation, literature

Деркач Е.М. Хорватское Слово об украинском Гении: рецепция творчества Тараса Шевченко в Хорватии

Аннотация. Статья посвящена исследованию рецепции творчества Тараса Шевченко в хорватской литературе и литературоведении. Рассмотрено магистральные направления освоения творческого наследия украинского писателя. Отдельное внимание уделено восприятию хорватским литературным процессом произведений Т.Шевченко посредством переводов А.Шеноа, А.Харамбашича, А.Менац и концептуальным особенностям подходов к теоретической интерпретации творчества Тараса Шевченко с XIX века до современного этапа хорватского шевченковедения.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, рецепция, теоретическая интерпретация, поэзия, перевод, литература

Linguocultural roots of comparative poetic studies: a historical perspective

E. Yu. Doubenko

Elena Doubenko, PhD in Philology, Associate Professor, Department of theory and practice of translation from English, Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Paper received 25.01.16; Revised 29.01.16; Accepted for publication 20.02.16.

Abstract. The article delineates the sources of theoretical fundamentals of such an integrated field of study as comparative poetics that has emerged on the basis of advancements in two philological domains: comparative stylistics and comparative literary studies. It aims to reveal that overall interest to the cultural specificity of analyzed poetic material which has always been a distinguishing feature of both donor disciplines of comparative poetics.

Keywords: comparative poetics, comparative stylistics, comparative literature, idiomatology.

Аннотация. В статье описаны истоки теоретических основ такой интегрированной области исследований как сравнительная поэтика, которая возникла на базе достижений в двух сферах филологических изысканий: сравнительной стилистики и литературной компаративистики. Она раскрывает сравнительно-стилистические и сравнительно-литературоведческие первоисточники свойственной сравнительно-поэтическому исследованию ориентированности на лингвокультурные аспекты анализируемого поэтического текста.

Ключевые слова: сравнительная поэтика, сравнительная стилистика, литературная компаративистика, идиоматология.

Modern understanding of poetics is firmly attached to the notion of cognitive poetics – the discipline that lately attracts more and more attention of both foreign and domestic scholars [3, 6, 7, 8, 14, 15]. However, this undoubtedly promising sphere of research deals with predominantly those unique aspects of poetic texts which represent the individual world perception of the author without considering the cultural-cognitive underpinnings of the choices made by the creators of poetic works. This lacuna can be successfully covered in comparative poetic research that has been always oriented to revealing certain ethnopoetic features of literary texts under consideration.

Comparative poetics is an integrated interdisciplinary formation which draws its theoretical and methodological instruments from comparative stylistics and comparative literary studies. Although comparative stylistics is traditionally categorized as a linguistic discipline, it had initially much wider tasks and applications than those of linguistics. This circumstance can be accounted for by a special status of stylistics among many other disciplines of linguistic cycle due to its only relative correlation with language science categories.

Firstly, the very term “stylistics” has acquired two equal in rights readings. At the dawn of its existence (the end of the 19th and the beginning of the 20th century) modern stylistics was developed to counterbalance the treatment of style as the art of writing well, often illustrated by examples drawn from classical works (this didactic approach that addresses the problems of normative literary speech continues to exist nowadays under the name of orthology). The first work of innovative kind (“*Stylistique*” 1905) was written by French linguist Charles Bally (1865-1947), a disciple of Ferdinand de Saussure. The novelty of Ch. Bally’s doctrine can be reduced to two crucial points: 1) his work was descriptive, not normative; 2) the author made an attempt to elaborate a stylistics of the language, not of literary works that is why he did not deal with literature. Charles Bally saw the proper object of stylistics in the expression of thoughts and feelings provided by the language and sought to establish the stylistic system of a language. Another founder of modern stylistics Austrian philologist Leo Spitzer set the aim of revealing a

correlation between the stylistic properties of a literary text and the psyche of the author. The term “style” is considered here in its aesthetic, not functional sense and the stylistics literary (*belle-lettre*) text (also “philological stylistics”, “literary stylistics”, “the theory of creative literature” (V. V. Vinogradov’s term), “linguopoetics” (V. P. Grigoriev’s term) is delineated as an interdisciplinary field of study on the border of linguistics and literary criticism which foregrounds the notions of individual artistic style, the image of the author, the aesthetic value of language and speech units. In its turn this kind of stylistics has fallen into three types: genetic stylistics (aimed at revealing the author’s intention through the analysis of not only the literary text but also extratextual reality – the author’s biography, his or her world view); stylistics of perception (which seeks to establish those elements of the literary text that are most relevant for the reader and to identify the reason of this relevance; represented by linguistic analysis by Lev Tscherba, stylistic analysis by Michael Riffater, stylistics of decoding by I. V. Arnold); immanent stylistics (which disengages itself from both: possible intentions of the author and the reader’s perception; it was conceived in the literary and linguistic theory known as Russian formalism and later developed in the works of “New Critics” in England and the USA, by French structuralists) [5, c.10-23].

Accordingly, there formed two kinds of stylistics: linguostylistics and stylistics of literary texts. Later, largely in consequence of this dichotomy, a twofold treatment of stylistic studies took shape in scholarly literature, it consists in a narrow and wide understanding of stylistics. According to the former, stylistics is viewed as a part of general linguistics, that is a discipline that is narrower than linguistics, and style is represented as a descriptive, differentiating, classifying category with a place on the periphery of linguistics. The latter approach describes stylistics as a discipline that has wider than linguistics scope of scholarly interest. Such wide understanding of stylistics is reinforced in semiotics where style and stylistics are not restricted to language and literature for style is viewed as a pansemiotic phenomenon that depends upon the code (for example, the code of music, painting, architecture, ballet, fashion

and so on). It is also found in cognitive stylistics that deals with the generation and perception of text as a constructive activity of a person performed on the basis of his or her knowledge of those forms and means in which human subjectivity is expressed in certain systems of values.

Secondly, the central notion of stylistics “style” is deprived of clear-cut morphological characteristics because the nature of individual-situational semantics which it implies cannot be explained solely within the framework of general linguistics. That is why, despite a long-standing tradition of studying style, nowadays there exists no generally recognized, exhaustive definition of this interdisciplinary concept. The only opinion about the essence of style which seems to be shared by a vast majority of scholars is that style represents first and foremost a certain integrity and that it is connected with the usage of language (its function) and its specific content. The basis of this integrity is found, however, in extralinguistic factors, it may be the form of vision (Velflin), artistic will (E. Riezel), psychology of personality (Fossler, L. Spitzer), psychoideology of certain social groups (Schücking, Friche). Finally, according to some authors, style and stylistics bear no relation to language and belong, for instance, to the study of human nature (Ullmann) [4, c.8-10]. Due to its complexity and multifarious character style is considered not only in those fields of research which are directly connected with linguistics (rhetoric, the philosophy of language) but also gets different treatments in a rather wide spectrum of the humanities: psychology, culturology, philosophy, sociology, social philosophy, philosophy of culture, art criticism [16].

Thirdly, any other linguistic sphere deals with a set of stable language structures marked by morphological definiteness. Thus, for instance, phonology studies vowel/consonant phonemes, syllables and syllable division, intonation patterns, word stress; grammar – morphemes, part-of-speech categorization and sentences – their structural parts, communicative types and so on; lexicology – means of word-building, words (their denotative and connotative meaning, synonyms, antonyms, paronyms, homonyms). These linguistic disciplines use substance-oriented and structure-oriented approaches to the object of research studying quite definite language units and relations between them, while stylistics resorts basically to the functional approach to the units of all the language levels (from phonological to textual) dealing with the vertical cross-section through the whole system of language.

The nature of stylistics as a sphere of research which presupposes surpassing the borders of pure linguistics has found its unambiguous expression in comparative studies. The idea about comparative study of languages dates back to the early years of the 19th century, the period of romanticism which was characterized by a keen interest for history, literature, aesthetics as well as for the issues of historical and national specificity. In the domain of linguistics such attitude to the uniqueness of national character realized in Wilhelm von Humboldt’s doctrine about the inner form as manifestation of national outlook. In the course of time there appeared a separate field of research called **idiomatology** which was aimed at

studying national styles. It offered contrastive analysis of different languages and explained specific characteristics of a certain language by historical, ethnic and social factors [14, c. 14-21]. Later scholarly works written in an idiomatological perspective (it is first of all the book by W. Wundt “Sprachgeschichte und Sprachpsychologie”, L., 1901) constituted basis for the theory of “external” stylistics elaborated by Ch. Bally which became a precursor to modern comparative stylistics.

According to Ch. Bally the subject of stylistics lies in those characteristics (caractères) of language that reflect psychic specificity of a certain language collective. His idea of “European stylistics” presupposes such description of “European psychic make-up” which is expected to reveal both homologous elements and discriminants in expressive systems of European languages [2, c. 41]. This angle of approach was designated external (= comparative) stylistics because those characteristics of language which it studies become especially conspicuous if you look upon the language from outside (if you are a foreigner) as native speakers find them absolutely natural and thus non-specific.

These theoretical statements found their illustration in Ch. Bally’s analysis of German-French material where language form serves a point of departure for conclusions about psychological properties of a corresponding language collective [2]. Thus Ch. Bally claims that German is more abstract than French because German abstract nouns are expressed in French in a more natural and simple way by means of verbs (comp. *die Trennung* (parting) versus *séparer*, a he *la séparation*). By analogy the conclusion about the German tendency to a more detailed and complete transmission of information in contrast to the French tendency to expressing only the essential is illustrated by an array of German verbs to denote different kinds of erroneous actions *sich versprechen* (to make a mistake in speech), *sich verschreiben* (to make a mistake in writing), *sich versingen* (to make a mistake in singing), all of which are encompassed by the French verb *se tromper* (to make a mistake).

Among the most fundamental grammatical-idiomatological studies one should mention the book by the German philologist M. Deutschbein “Neuenglische Stilistik” (L., 1932) in which the author delineates the style of English language collective. He states that the key distinguishing characteristic of English national style is expressivity which includes energy, economy, laconism and variety. This idea is substantiated by numerous specific features of English such as: 1) denominative or converted verbs (*cook* (n) – *to cook* (v), *father* (n) – *to father* (v) and so on) that testify to language economy; 2) phrasal verbs in which the stress laid on the last element makes the action more dynamic (*to pull through* “to gain one’s end, to have one’s way”, “to overcome the difficulties”; *to put up one’s umbrella* “to open one’s umbrella”); 3) predominance of monosyllabic words especially of German origin – polysyllabism, according to M. Deutschbein, is felt in English as “an antistylistic phenomenon” (comp.: *house* – *residence*, *harm* – *injury*, *upper* – *superior*, *to hand* – *to deliver*, *to hide* – *to conceal*, *to find* – *to discover*); 4) disuse of adjectives, additional words of clichéd or embellishing character – the specific feature that gives a special “force of style” to

the English language. This limited use of adjectives is compensated by means of such grammatical forms as a) substantivated superlative degree with the genitive case (*“the hottest of seasons”, “the last of his money”*); b) genitivus definitivus (*“your fool of a husband”, “the devil of a toothache”*); c) hendiadys which combines two nouns and makes the use of adjectives unnecessary (*Goblets and Gold* = *«golden goblets»*, *sanity and reason* = *«to be in one’s right mind»*); d) abstract nouns in the function of governing words (*the softness of her hair* = *«her soft hair»*); e) abstract noun in the genitive case as a determining element (*air of importance* = *«an important air»*); 5) synecdoche (*heavens* – expresses space and extent, *revenges* – expresses intensity of the feeling); 6) disuse of adverbs compensated by the verb which denotes some specific characteristics of the action (*to knock softly* – *to tap*, *to knock hard* – *to pound*, *to ask humbly* – *to beg*, *to ask emphatically* – *to demand*, *to ask authoritatively* – *to require* and so on) [12, c. 37-52].

The first major scholarly work under the title “Comparative stylistics” by Canadian linguists Jean- Paul Vinay and Jean Darbelnet (1958, Paris) [18] which was also one of the first fundamental studies in linguistic theory of translation, ushered in the tradition of identifying comparative stylistics with translatology. It is obvious already from the subtitle of the book that its subject matter is treated per se as the theory of translation called “comparative stylistics” – *Stylistique comparée du français et l’anglais. Methode de traduction*.

In their book J.- P. Vinay and J. Darbelnet challenge the treatment of translation as a special art which presupposes that it has inevitably be performed by intuition. They insist on the necessity to reveal the reasons of conscious and unconscious choices made by the translator and believe that such research should be conducted on the basis of modern achievements in the realm of linguistic science. Among the underlying scholarly doctrines of this study one should mention Ch. Bally’s theory about internal and external stylistics as well as idiomatological works. According to Bally internal stylistics deals with cognitive (= intellectual) and affective (= emotive) elements of language whereas external (= comparative) stylistics studies expressive means of two or more languages in a comparative perspective. The authors analyze the correlations of French and English which constitute the basis of the process of translation. They consider three aspects of comparative analysis: 1) analysis of lexical units; 2) analysis of the order of lexical units (= syntactical structures); 3) analysis of semantic organization of two texts in the compared languages (their tonality, the development of thought, the structure of paragraphs and so on).

J.- P. Vinay and J. Darbelnet maintain that the basic difference between French and English lies in the fact that English words more often reflect the plane of reality (these are concrete and motivated words-images) while French words tend to reflect a conceptual aspect (they can be described as abstract and non-motivated words-signs). Hence many differences follow: for instance, differences in the volume of meaning (which cause the necessity of concretization or generalization while translating) and differences in affective meanings (intensity, ease, refinement and so on). Transpositions or substitutions of parts of speech while translating are caused by dissimilar

tendencies existing in French and English. Thus, 1) French is more nominal in its nature, English is more verbal (comp.: *to resign* – *donner sa demission*); 2) word order in English presents real location of objects more clearly than word order in French – which entails transpositions while translating (comp.: *He gazed out of the open door into the garden*. *Il a regarde dans le jardin par la porte ouverte* .– means vs result); 3) English is more elliptical than French that is why link words are frequently substituted by meaning-bearing words .Analyzing the correlation of word order in the original and target text the authors reveal differences in the disposition of ideas within the framework of the utterance. According J.- P. Vinay and J. Darbelnet it shows specific psychological features of two nations, for example, the tendency of English to animism, subjective reflection of a situation.

In conclusion, it should be mentioned that although the second, linguistic-typological trend of comparative stylistics is focused predominantly on a unidisciplinary (linguistic proper) approach to the analyzed texts, an **idiomatological** tendency has developed here as well, in consequence to the postulates of Charles Bally’s school [13].

Speaking of the theoretical framework of comparative literature that generated comparative poetic research, one should mention that although the term “comparative poetics” was offered by Martin Haupt in the middle of the 19th century, it obtains its full value only during the second period in the development of comparative literature when the so-called historical-genetic comparative studies gave way to aesthetic-theoretical, formal or poetical comparative literature. At this stage the analysis of documented literary contacts is substituted by the study of typological analogies or correspondences in the movement of national literatures [11, c .20]. The initial establishment of comparative poetics as a part of the general apparatus of philological categories is connected with the name of Alexander Veselovsky, who in 1887 put forward his vision of comparative literary studies which should be not only a comparative history of literatures but also a comparative poetics i.e. a comparative theory of literatures. Such a seamless unity of the history of literature and poetics was called historical poetics whose subject, according to A. Veselovsky, consists in studying the evolution of the ways and means of artistic expression and their socio-historical functioning [17].

Simultaneously with A. Veselovsky these issues were being considered by A. Potebnya, the latter, however, was guided by the principles of psychological approach to the problem. In contrast to Veselovsky, he did not pay so much attention to the genesis of poetic genres, plot motives and the characters of personages, but strived to reveal the specificity of national-historical interpretation given to the most widespread poetic images. Consequently, it is possible to state, that the main task of A. Potebnya’s works on comparative poetics consisted in investigating the so-called ethnopoetic and, as a matter of fact, **cultural** aspect of a literary image [1, c.7].

Later the integration of comparative studies with the history of literature conditioned by an active and fruitful development of Anglo-American school of “new criticism”, as well as structural-semiotic methods, made it

possible to view comparative literary studies as comparative poetics – the study of poetic forms, genres and styles in their development. The same idea is supported by one of the leaders of reception aesthetics school G.-R. Jauss who empathizes the necessity to work out the theory of comparative poetics, rhetoric and aesthetics. At Budapest conference on comparative studies in 1962 the subject of comparative poetics was defined as interpreting the theory of genres, stylistics, metrics and comparative translation [9].

The above-described reference of comparative poetic research to a rather wide field of philological studies makes it hard to give a satisfactory, clear-cut definition to the term “comparative poetics” whereas nowadays there exist numerous spheres that may fall under the category of comparative poetic analysis. Thus, the notion “comparative poetics” tend to encompass comparative stylistics, comparative literature, the theory of poetic style

and poetics. The same lack of certainty characterizes the definition of the term “poetic form” which is traditionally used to denote the sum total of formal modalities that influence the reader and that can be both unique and recurrent, individual and categorical. However, irrespective of approaches applied by scholars, on the one hand, comparative poetics remains an integral part of comparative literature, while, on the other hand, a comparative analysis of identical expressive means used in different languages has to be inevitably “doubled” within the framework of comparative **stylistics** [10, c. 57].

Thus, it seems logical to conclude that linguistic and cultural issues have always been considered an essential part of comparative stylistic studies as well as of a theoretic-aesthetical (poetical or formal) trend in comparative literature, and, accordingly, they appear to play a significant role in comparative poetic research.

REFERENCES

1. Alexandrova H.A. O. Potebnya and the problems of comparative study of literatures / Hanna A. Alexandrova // Literary studies / Taras Shevchenko National University of Kyiv. Institute of Philology. – Kyiv, 2011. – Issue. 31. – P.3-9.
2. Bally, Charles. French linguistics. / Charles Bally. – Moscow: Izdatelstvo inostrannoj literatury, 1961. – 394 p.
3. Belekhoval L.I. Verbal poetic image in a historical-typological perspective: linguistic aspect (based on the texts of American poetry). Monography / Larisa Ivanovna Belekhoval. – Kherson: Ipant Publishers, 2002. – 368 c.
4. Brandes M.P. Stylistics of text. A theoretical course. 3rd edition / Margarita P. Brandes. – Moscow: Progress – Tradiziya; INFRA, 2004. – 416 p.
5. Doubenko O.Yu. Comparative poetics: typological and translational aspects. Monography / Olena Yu. Doubenko. – Kyiv: Dmytro Burago Publishing House, 2015. – 532 p.
6. Freeman M.H. Minding: feeling, form, and meaning in the creation of poetic iconicity / Margaret H. Freeman // Cognitive Poetics: Goals, Gains and Gaps / Ed. Geert Brone and Jeroen Vandaele. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2009. – P. 169 – 196.
7. Freeman M.H. Poetry and the Scope of Metaphor: Towards a Cognitive Theory of Literature / Margaret H. Freeman // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin, New-York: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 253-283.
8. Gavins J. Cognitive Poetics in Practice / Joanna Gavins, Gerard Steen (eds.) – London and New York: Routledge, 2003. – 208 p.
9. Jauß H.R. Der Leser als Instanz einer neuen Geschichte der Literatur / H.R. Jauß // Poetica. – 1975. – № 7. – S. 325-345.
10. Marino A. Comparative studies and the theory of literature. Poetics of comparative literature // Slovo i chas: Scientific-theoretical journal / National Academy of Sciences of Ukraine; Taras Shevchenko Institute of Literature. – Kyiv, 2007. – № 6. – P.46-58.
11. Nalyvajko, Dmytro. Modern comparative literature studies as the third stage of scholarly comparative literature / Dmytro Nalyvajko // Literaturna komparatyvistyka. – Issue III. – Part I. – Kyiv, 2008. – P. 5-24.
12. Natadze M. Issues of theoretical stylistics / Majya Natadze. – Tbilisi: Publishing House of Tbilisi University, 1989. – 218 p.
13. Stepanov Yu.S. French stylistics / Yuriy S. Stepanov. – M.: Vysshaja shkola, 1965. – 355 p.
14. Stockwell P. Cognitive Poetics: An Introduction / Peter Stockwell. – London – New York: Routledge, 2002. – 194 p.
15. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / Reuven Tsur. – Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1992. – 214 p.
16. Ustyugova E.N. Style and culture: General theory of style. 2nd edition. / Elena N. Ustyugova. – Sankt-Petersburg: Sankt-Petersburg University Publishers, 2006. – 260 p.
17. Veselovsky A.N. Historical poetics / Alexandr N. Veselovsky. – Moscow: Vysshaja shkola, 1989. – 406 p.
18. Vinay J.-P., Darbelnet J. Stylistique comparée du français et de l'anglais / J.-P. Vinay, J. Darbelnet J – P.: Didier et Montréal, Beauchemin, 1958. – 331 p.

Особливості імпліцитного представлення блендового образу у науково-фантастичному тексті (на матеріалі оповідань Р. Бредбері)

А. М. Ерліхман

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса, Україна

*Corresponding author. E-mail: erlikhman@mail.ru

Paper received 28.01.16; Revised 04.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті розглядаються проблеми формування блендового образу у науково фантастичному тексті. Досліджуються особливості науково-фантастичного тексту та апріорність виникнення блендового образу. Проводиться аналіз способів реалізації блендових образів та їх компонентів.

Ключові слова: науково-фантастичний текст, блендовий образ, імпліцитність, імпліцитний смисл.

Алегоричність та висока метафоричність наукової фантастики – можливість різних прочитань та комбінацій – виступає джерелом імпліцитності. Архетипне і сучасне уявлення людини вступає у взаємодію, таким чином зумовлюючи різну інтерпретацію та породжуючи імпліцитний смисл. Звертаючись до особливостей жанру саме наукової фантастики варто зазначити, що багато образів будуються саме на науковому припущенні і можуть імплікувати нові значення.

Науково-фантастичний текст трактують як «щось видумане, нереальне, пов'язане з фантазією, фантастика в науково-фантастичному творі повинна бути здійсненою, корисною, а не безглуздою, непотрібною нам» [5, с. 561]. Науково-фантастичний текст є жанровим різновидом фантастичного, який виникає тоді, коли в знайомому нам світі відбувається щось, що неможливо пояснити з точки зору знайомого нам світу, пояснити раціонально. Ц. Тодоров зазначає, що «фантастичне існує доки існує сумнів: чи фантастична подія дійсно відбулась, чи вона – ілюзія. Як тільки ми приймаємо ту чи іншу відповідь, ми попадаємо в сферу сусідніх жанрів – жанру чудесного (наприклад, наукову-фантастику)» [6, с. 11]. Також, на думку дослідника, якщо фантастичне пояснюється просто як метафора чи алегорія деяких реалій, значить воно вже не фантастичне. К. Фрумкін дотримується іншої точки зору і вважає, що алегорію можна розглядати як фантастичний сюжет. Вчений стверджує, що дуже часто фантастичні твори інтерпретуються як складні метафори дійсності, хоча цей підхід рідко застосовується до наукової фантастики [7, с. 5].

Науково-фантастичний текст являє собою цілісну семіотичну систему, у якій поєднується як фантастичне, так і наукове, співіснує казкове та раціональне, фантастичні події отримують наукове обґрунтування. Аналізуючи ознаки науково-фантастичного тексту, Н. П. Вільховченко виокремлює три: художність (емоційність, образність та антропоцентричність), художня імітація науковості (гіпотетичність, аргументованість та раціональність) та фантастичність (неможливе, дивовижне та мисленнєвий експеримент) [2].

Науково-фантастичний образ є поєднанням «неможливого реального», фантастичного та «неможливого технічного», тому блендові образи тексту цього жанру характеризуються троїстою природою та виступають поєднанням *фольклорно-казкового, фантастичного та наукового*.

Під поняттям *образ* розуміють «будь-яке явище, творче відтворене у художньому творі» [1, с. 257].

У науково-фантастичному тексті образи можуть характеризуватися гетерогенною структурою, тобто містити у собі ще декілька явищ. Такі образи є блендові – образи, що інтегрують декілька явищ. О. Єрмакова вважає, що блендовий образ є поєднанням двох парадигм – досвіду сучасної людини та архаїчних представлень давньої людини. Працюючи над текстами фантастичного реалізму, під архаїчністю дослідника розуміє міфопоетичність образів [3, с. 147]. Слід за цим, під *блендовим образом* розуміємо поєднання двох або декількох явищ в одному образі.

Блендовий образ реалізується імпліцитно коли один з компонентів образу представлений імпліцитно. Якщо ж два, або більше компоненти отримують пряме лексичне вираження, такі блендові образи є експліцитними. Об'єктом нашого дослідження є імпліцитні блендові образи, а також експліцитні, які, незважаючи на пряме предметне вираження компонентів образу, реалізують імпліцитний смисл.

В оповіданнях Р. Бредбері виокремлено наступні блендові образи:

- 1) Океан – космос
- 2) Океан – жива істота
- 3) Океан – нежива істота
- 4) Небо – океан/море
- 5) Космічний корабель – жива істота
- 6) Космічний корабель – міфічна істота
- 7) Космічний корабель – божественна істота
- 8) Річ – божественна істота
- 9) Річ – міфічна істота
- 10) Людина – теологічна істота
- 11) Людина – привид
- 12) Людина – птах
- 13) Ліс – чужий оживлений простір
- 14) Планета – жива істота
- 15) Коса (знаряддя праці) – коса (знаряддя Смерті)

Представлені вище блендові образи являються двокомпонентними. Імпліцитна реалізація цих образів може відбуватись по-різному, акцент робиться на реалізацію окремих компонентів образу:

- один компонент образу може реалізуватись імпліцитно, конструюючи блендовий образ із певним імпліцитним смислом;
- один з компонентів блендового образу може отримувати як імпліцитне так і експліцитне вираження.

Імпліцитна реалізація одного компоненту блендового образу. В одному блендовому образі можуть переплітатись дані способи реалізації задля

підкреслення самого образу або ж його функцій в даному контексті.

Відродження особливостей архетипних образів, які притаманні науково-фантастичному тексті найпомітніше відбувається саме в структурі наскрізних, «вічних» образів дороги, лісу, океану, які з одного боку, звернені в минуле і пояснюються минулим, будучи продуктом історичного розвитку того чи іншого жанру, а з іншого боку, звернені в майбутнє, так як на їх основі може виникати нова традиція.

Водна стихія – одна з головних складових світобудови з незапам'ятних часів, що займає в житті людини дуже важливе місце. Це відбилося в міфопоетичній традиції, де світовий океан трактувався як першооснова, з якого виникли космос, небо, земля і все суще. Океан, як першооснова, що хаотично рухається представлявся безмежним, аморфним, неорганізованим і небезпечним за своєю суттю. Подальшу долю образу зумовили головні міфологічні трактування океану, які реалізуються в двох тотожностях: *океан - світ, Всесвіт і океан - жива істота*. Розуміння всього світу як океану ґрунтувалося на уявленні давніх людей про те, що весь світовий простір спочатку було заповнено нескінченним океаном. Тотожність *океан – жива істота* виникла на підставі того, що в багатьох космогоніях океан персоніфікувався, зв'язувався з живою істотою. Свою міфологічну природу образ океану зберігає і в жанрах фольклору. Фольклорне трактування образу в класичній чарівній казці стає домінуючою. Образ океану як живий Всесвіт вже у казці несе в собі можливість метафоричного вживання, яке згодом реалізується в літературі і науковій фантастиці [4, с. 2].

В оповіданнях Рея Бредбері реалізується блендовий образ *океан – космос*, який представлений у наступному прикладі:

"Sixty million miles." She moved at last to the window as if it were a deep well. "I can't believe that men on Mars, tonight, are building towns, waiting for us." [10, с. 3]

Жінки вирушають у космічній ракеті до Марсу, до своїх чоловіків, які освоюють незаселені землі нової, незвіданої планети. В даному контексті, одна із героїнь виглянула у вікно космічного корабля, роздумуючи над своїм майбутнім, та переживаннями, намагаючись приборкати страх перед невідомим. Засобом реалізації імпліцитності тут виступає компонент значення лексеми *well* (*a deep hole in the ground from which people take water*) [13, с. 1990], який можна асоціативно співвіднести із лексемою *ocean* (*the great mass of salt water that covers most of the Earth's surface*) [13, с. 1204], опираючись на ідейний зв'язок між ними. Отже, другий компонент образу *океан* виражений імпліцитно. (Імпліцитний *смысл – космос є неосвоєною, невідвладною людям стихією*)

Імпліцитний компонент блендового образу *океан* може отримувати у тексті негативне емотивно-оцінне забарвлення. Лексеми *black, roars, terrors* створюють нові конотації, які стають невід'ємними для образотворення космосу:

Space was a black mossed well where life drowned its roars and terrors. Scream a big scream, but space snuffed it out before it was half up your throat.

(R. Bradbury: *R is for Rocket, R is for Rocket*, p. 33)

У цьому уривку можна вивести такий імпліцитний *смысл – космос – чужий, небезпечний для героїв простір*.

В іншому оповіданні "Kaleidoscope" *космос-океан* набуває такого ж значення, всепоглинаючого та хаотичного, а люди в ньому беззахисні та безпомічні. Їх охоплює почуття страху, вираженого такими мовними одиницями як *roars, terrors, scream*. Після нещасного випадку, а саме вибуху ракети, декільком космонавтам вдалось вижити. Їх розкидало по космосу і кожен рухався у невагомості в своєму напрямі, очікуючи фатального кінця. Опис космосу в даному випадку зіставляється із жахливими переживаннями героїв, що ще більше акцентує увагу на безвиході. Другий імпліцитно виражений компонент блендового образу *well* підсилюється за допомогою означення *black*, що несе в собі негативну конотацію, а саме проводить паралелі з чимось *невідомим, непізнаним, жахаючим*:

The men were thrown into space like a dozen wriggling silverfish. They were scattered into a dark sea; and the ship, in a million pieces, went on, a meteor swarm seeking a lost sun. [11, с. 32]

Компонент блендового образу *океан* імпліцитно представлений такими лексемами як *wriggling silverfish* (автор порівнює космонавтів з рибою, яка вимушена підкоритись цій величавій стихії та імплікує їх безпомічність). В наступному реченні дана лексема семантично співвідноситься із лексемою *dark sea*, що підтверджує конструювання зазначеного вище образу. (Імпліцитний *смысл – людина є безпомічною в стихії космосу*.)

Варто зазначити, що компонент блендового образу, який може виражатись імпліцитно, в макроконтексті допомагає реалізувати імпліцитний *смысл* за допомогою експліцитних засобів. Розглянемо це явище на прикладі *космічний корабель – міфічна істота*.

В даному уривку образ Ікара переплітається з космічною ракетою. Зліт ракети уподібнюється польоту Ікара. Компоненти образу в даному випадку представлені невербально і тільки назва оповідання, що виражена експліцитно наводить на пошук імпліцитного *смыслу*:

Stand cool in the shadow of the warm balloon. Stand whipped by tidal sands drummed over Kitty Hawk. And sheathe his boy's wrists, arms, hands, fingers with golden wings in golden wax. And touch for a final time the captured breath of man, the warm gasp of awe and wonder siphoned and sewn to lift their dreams. And spark the gasoline engine. And take his father's hand and wish him well with his own wings, flexed and ready, here on the precipice. Then whirl and jump. Then cut the cords to free the great balloon. Then rev the motor, prop the plane on air. And crack the switch, to fire the rocket fuse. [9, с. 197]

Словосполучення у даному прикладі набувають значення контекстуальних синонімів у художньому описі зльоту ракети. Фрази *fingers with golden wings in golden wax, cut the cords to free the great balloon, rev the motor, crack the switch* вибудовують синонімічний ряд. 'Fingers with golden wings in golden wax' є імпліцитним вираженням самого міфічного героя – Ікара, а місцезнаходження цього словосполучення наряду із тими, що уособлюють механічну сторону зльоту ракети, допомагає конструювати даний блендовий образ. (Імпліцитний *смысл – зліт космічного корабля є величною місією*)

Імпліцитна та експліцитна реалізація одного із компонентів блендового образу. Імпліцитне уявлення наших предків про ірраціональне збереглося і до наших часів. А саме те, що не підлягає науковому обґрунтуванню часто міфологізувалось, набувало надприродних сил. Таким чином, можна вивести блендовий образ *річ – божественна істота*:

But think how the tower must look to them, standing seventy feet above the water, the God-light flashing out from it, and the tower declaring itself with a monster voice. They never came back, those fish, but don't you think for a while they thought they were in the Presence?" [8, с. 34]

В даному уривку маяк реалізується в першому компоненті блендового образу *річ*. Інший його компонент – *божественна істота*, реалізується як імпліцитно, так і експліцитно. Словосполучення *the God flashing* є експліцитно вираженим компонентом, за допомогою означення *god*. Цей компонент імпліцитно реалізується також за допомогою лексеми *presence*, яка графічно представлена з великої літери імплікуючи творця. (Імпліцитний смисл – незрозуміле людям явище набуває рис божества)

Розглянемо також вище згаданий блендовий образ *ліс – чужий неосвоєний простір*. Інший (чужий) світ за лісом представляється негативно, туманом, темнотою, пустотою. А ліс служить стіною, перепоною, яка відділяє знайомий світ героя від чужого та непізнаного хаосу, який може в будь-який момент зруйнувати все:

"I know you will," she said, but she turned to gaze at the pattern of trees, as if any moment the chaos out there might smash the forest with a blow and stamp its Titan's foot down and grind them to dust. [12, с. 231]

Компонент образу «іншого» світу, як чужого представлений двома способами: експліцитно та імпліцитно. У першому випадку лексемою *chaos*, а у другому словосполученням *Titan's foot*, яке дає відсилання до міфології, коли до створення світу існував тільки хаос

та титани. (Імпліцитний смисл – ліс є небезпечний для героя простір).

Науково-фантастичний текст виступає джерелом імпліцитності завдяки високій алегоричності та можливості різних комбінацій образів. Оскільки блендові образи можуть містити в собі різну ступінь інтерпретації, важливо зазначити особливості імпліцитного представлення блендового образу, що може впливати на емоційну насиченість образу та його функцію в тексті. Таким чином, нами виділено три типи представлення блендового образу, базуючись на реалізації його компонентів. Виходячи з цього, один компонент блендового образу може отримувати імпліцитну реалізацію, два компоненти блендового образу можуть виражатись експліцитно, формуючи при цьому імпліцитний смисл та один із компонентів блендового образу може отримувати як імпліцитне так і експліцитне вираження.

Основним критерієм у виділенні типів блендових образів виступила жанрова співвіднесеність. Фольклорна поетика є одним із найважливіших джерел імпліцитності блендового образу, виступаючи також одним із явищ гетерогенної структури науково-фантастичного образу. Такі блендові образи, окрім наукової фантастики притаманні різним жанрам фантастичного. Для науково-фантастичного тексту характерна художня імітація науковості, що дає змогу виділити другий тип блендових образів разом із фантастичним домислом автора. Такі образи притаманні тільки жанру науково-фантастичному, оскільки є претензія на науковий винахід. В ході нашого дослідження ми виявили третю групу блендових образів, які характерні для сфери ірреального, проте не несуть чіткої жанрової та компонентної диференціації. Даний тип містить у собі комбінування неспоріднених художніх образів, які у своєму поєднанні конституюють фантастичний блендовий образ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли ; [пер. с третьего фран. изд. Е. В. И. Т. В. Вентцель ; ред., вступ. ст. и примечание Р. А. Будагова]. – М. : Изд-во иностранной лит., 1955. – 416 с.
2. Вільховченко Н. П. Лінгвальні особливості науково-фантастичного тексту [Електронний ресурс] / Н. П. Вільховченко // Филологические науки : электронное научное фахове видання. – Електронні дані. – [Москва, 2014]. – №10. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Philologia/2_179281.doc.htm – Назва з екрана.
3. Ермакова Е. В. Имплицидность в художественном тексте (на материале англоязычной и русскоязычной прозы психологического и фантастического реализма) / Елена Валентиновна Ермакова. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 2010. – 200 с.
4. Кибалка Е. Образ океана в волшебной сказке и научной фантастике / Елена Кибалка // Літературознавчі обрії. – Ізмаїл, 2010. – Вип. 17. – С. 31 – 37.
5. Словник української мови: в 11 томах. – Том 10 / під ред. А. А. Бурячка, Г. М. Гнатюка. – Київ: «Наукова думка», 1979. – 657 с.
6. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Цветан Тодоров. – М. – 1997. – 211 с.
7. Фрумкин К. Г. Философия и психология фантастики / К. Г. Фрумкин. – М.: УРСС, 2004. – 79 с.
8. Bradbury R. R is for Rocket / Ray Bradbury. – New York : Bantam books, 1962. – 184 p.
9. Bradbury R. S Is For Space / Ray Bradbury. – New York : Bantam Books, 1970. – 211 p.
10. Bradbury R. The Golden Apples of the Sun / Ray Bradbury. – New York : Harper Voyager, 1993. – 224 p.
11. Bradbury R. The Illustrated Man / Ray Bradbury. – Harper Voyager : New Ed edition, 2008. – 309 p.
12. Bradbury R. The October Country / Ray Bradbury. – New York : Ballantine Books Inc, 1993. – 276 p.
13. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – [4th ed.]. – Edinburgh : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.

REFERENCES.

1. Bally Ch. General Linguistics and Some Questions of the French Language / Charles Bally (trans. from 3rd ed. by E. V. and T. V. Ventzel; editor, introd. art. and comment by R. A. Budagova). – M. : Foreign Literature Press, 1955. – 416 p.
2. Vilkhovchenko N. P. Linguistic Peculiarities of Science-Fiction Texts / [internet source] / N. P. Vilkhovchenko // Philological Sciences: internet scientific edition. – Internet data. – [Moscow, 2014]. – № 10. –

- http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Philologia/2_179281.doc.htm.
3. Ermakova E. V. Implicitness in Fiction (Case Study of English and Russian Prose of Psychological and Fantastic Realism) / Elena Valentinivna Ermakova. – Saratov: Saratov University Press, 2010. – 100 p.
 4. Kibalka E. Ocean Image in a Fairy Tale and Science Fiction / Elena Kibalka. – Literary Horizons. – Izmail, 2010. – Ed. 17. – P. 31–37.
 5. Dictionary of Ukrainian Language: in 11 volumes. – V. 10 / edited by A. A. Buriachok, G. M. Gnatjuk. – Kyiv: Scientific Opinion, 1979. – 657 p.
 6. Todorov Ts. Introduction to Fantastic Literature / Tsvetan Todorov. – Moscow, 1997. – 211 p.
 7. Frumkin K. G. Philosophy and Psychology of Fantasy / K. G. Frumkin. – Moscow: URSS, 2004. – 79 p.
 8. Bradbury R. R is for Rocket / Ray Bradbury. – New York : Bantam books, 1962. – 184 p.
 9. Bradbury R. S Is For Space / Ray Bradbury. – New York : Bantam Books, 1970. – 211 p.
 10. Bradbury R. The Golden Apples of the Sun / Ray Bradbury. – New York : Harper Voyager, 1993. – 224 p.
 11. Bradbury R. The Illustrated Man / Ray Bradbury. – Harper Voyager : New Ed edition, 2008. – 309 p.
 12. Bradbury R. The October Country / Ray Bradbury. – New York : Ballantine Books Inc, 1993. – 276 p.
 13. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – [4th ed.]. – Edinburg : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.

Implicit Presentation of Blended Images in Science-Fiction (Case Study of R. Bradbury's Short Stories)

A.M. Erlikhman

Abstract. The article describes the problems of the formation of blended images in science-fiction. It focuses on the peculiarities of science-fiction texts and obligatory emergence of blended images. Science-fiction text as a semiotic system, types of blended images and their nature are analyzed. Different means of implicit realization of blended images have been studied. Implicit presentation of blended images is possible when at least one of their components is implicit or carries implicit meaning. Thus, two types of implicit representation of blended images have been singled out: when one of the components is implicit carrying implicit meaning; when one of the components can be realized both implicitly and explicitly.

Keywords: *science-fiction text, blended image, implicitness, implicit meaning.*

Особенности имплицитной презентации блендовых образов в научно-фантастическом тексте (на материале рассказов Р. Брэдли)

А. М. Эрлихман

Аннотация. В статье описана проблема формирования блендовых образов в тексте научной фантастики. Исследуются особенности научно-фантастических текстов и априорность блендовых образов. Анализируются научно-фантастический текст как семиотическая система, типы блендовых образов и их природа. Разные средства имплицитной реализации блендовых образов стали объектом этого научного исследования. Имплицитная презентация возможна когда хотя бы один из компонентов есть имплицитным и выражает имплицитный смысл. Таким образом, было выделено два типа имплицитного представления блендовых образов: один из компонентов реализуется имплицитно и образует блендовый образ с определенным имплицитным смыслом; один из компонентов реализуется как имплицитно так и имплицитно.

Ключевые слова: *научная фантастика, блендовый образ, имплицитность, имплицитный смысл*

Linguo-cultural approach to intertextual phraseology (through somatic code of culture)

O. M. Galynska*

National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: galinskaa@yahoo.com

Paper received 06.02.2016; Revised 10.02.2016; Accepted for publication 22.02.2016.

Abstract. The paper considers intertextuality and intertext as linguo-cultural phenomena. Intertextuality makes it possible to find out in a new light how the national spirit is manifested and a national specific is expressed in intertextual phraseological units through somatic code of culture. The main sources of linguo-cultural information of English and Ukrainian phraseological units have been reconstructed; similarities and differences in beliefs and stereotypes of the British and Ukrainian nations have been determined.

Keywords: *intertextuality, intertext, linguo-cultural, intertextual phraseological unit, somatic code of culture*

Introduction. Phrasicon is predominantly the subject-matter of many linguo-cultural researches. The study of phraseology by V. Teliya resulted into separation of linguoculturology as a new perspective to study the language through the prism of culture. She was one of the first scientists to start the development of theoretical principles in the research of a phraseological sign from such a perspective: different layers of culture are present in the nature of the phraseological sign. "Culture is a specific sign system being a product of the centuries-long, multi-layer and constantly developing activity depending on the forms of the world perception by the individual" [10, p. 776]. Teliya defined the following layers of culture that had left imprints in the form of the corresponding cultural meaning or cultural information in figurative content of the phraseological units:

1. archetypal layer;
2. mythological layer (which includes ritual);
3. biblical layer;
4. folkloristic layer;
5. ethnographic sources and historical artifacts;
6. literary-publicistic;
7. symbolarium of culture [10, p. 781].

A brief review of publications on the subject. One of Teliya's ideas was the phenomenon of intertextuality. The term of intertextuality, introduced by M. Bakhtin [1] and developed by Y. Kristeva [7], is widely used in modern linguistics. Intertextuality is interpreted in different ways, thereby causing debates between the scientists and encouraging introduction of new approaches. Y. Kristeva pointed out that any text is a mosaic of citations and product of absorption and transformation of the other text. Under this term the researcher understood the interaction of different codes, discourses or voices that are intertwined in the text [7]. Some representatives of the western philological school (H. Plett, R. Bart, M. Riffaterre, G. Zhenett) focused their attention on such aspects of intertextuality as the problem of text understanding and text interpretation, functions and types of intertextual elements, the role of the author, correlation between the text and works of predecessors.

Intertextuality as linguo-cultural category creates vertical (with texts of the previous periods) and horizontal (with texts from other cultures) contexts. Thus, the text is considered as a dialogue between different cultural contexts, not only as a dialogue between the author and the reader [15].

The goal of the study is to describe the fragment of somatic code of culture in English and Ukrainian intertextual phraseology presented by phraseological units with somatic components with encoded cultural information; to define the main sources of linguo-cultural information in English and Ukrainian intertextual phraseological units.

Materials and methods. English and Ukrainian intertextual phraseological units with somatic component served the material for the research. With the help of comparative-historical method the main sources of linguo-cultural information of the analyzed units were reconstructed. Etymological analysis helped to find out primary meaning of the components of intertextual phraseological units in both languages.

Results and discussion. The simplest interpretation of intertextuality presents the idea that any text is a cloth with woven fragments from other texts, and these elements are loaded with cultural meaning. The most perfect examples of intertextuality could be citation, allusion, circumlocution, parody, etc. According to R. Bart: "Every text is a new cloth of the former citations, fragments of cultural codes, formula, social idioms, etc.; and everything is absorbed by the text and mixed, as before the text and around it there is the language" [2]. Thus, such an approach shows specific features of intertext as the result of interrelation of different linguo-cultural codes. And codes perform their functions in culture.

We understand intertexts as the key signs of culture which reflect national mentality. It is well-known that culture manifests itself through different culture-specific concepts (*realii*) personified in material form by *artefacts* (house, bench; *під, хата*), *natural culture-specific concepts* (sun, heaven, earth; *сонце, небо, земля, свічка*), *mentofacts* (goodness, evil; *добро, зло*). And this study we consider phraseological units as microtexts with encoded information about culture, traditions, stereotypes, symbolics, etc.

The principle of anthropometry of the language phraseology and anthropomorphism of analogizing of the artificial world in the human consciousness determines specific meaning in naming processes of the signs of the human body's parts – somatisms. They are representatives of patronymic relations of the concept HUMAN BEING. One can suppose that natural phenomena and human body were one of the first culture-specific concepts perceived by people.

In opinion of R. Weintraub, somatic code of culture is one of the biggest taxonomic families of words of interlin-

guistic phraseology, because phraseological units with somatic components make 30% of a language's phrasicon [14, p. 157–162]. And this is naturally because human body unites two powerful forces: nature and culture.

Phraseological units with somatisms are presented by V. Uzhchenko and D. Uzhchenko in a tabulated form for "Dictionary of phraseologisms of Ukrainian language" (2003) (*Slovník frazeologizmiv ukrajinskoi movy*). The biggest part of phraseological units with somatisms present the units with component "Eye", "Heart", "Head" and "Hand". The least part present the units with components "Hair", "Knee", "Stomach". In general, somatisms were the subject-matter of the profound researches done by I. Hosudarska, V. Sheveliuk, D. Gudkov, M. Kovshova [4; 12; 5]. Accordingly, we are not aimed at describing intertextual phraseologisms with all the somatisms. We choose those having "encoded" information about folkways, folk beliefs, traditions and way of life. Every somatism, every organ of the body relates with the corresponding pieces of the Universe, i.e. they symbolize something, for instance: bones – earth, heart – mind, hand – power, head – heaven, blood – water etc.

In the result of analysis we can find out the main sources of linguo-cultural information of intertextual phraseological units with somatisms. Thus, these sources are the following:

1) **the Bible** (in English: *to turn the other cheek; by the skin of one's teeth; feet of clay; by the skin of one's teeth; finger on the wall; to see a mote in one's eye* [DIO, p. 72; 271; 119; АУФС, p. 185; 334; 842]; in Ukrainian: *адамові реберце; око за око, зуб за зуб* (expression from the Old Testament; in the New Testament Jesus Christ in one of his sermons says: "Forgive your enemies"); *живий труп; у поті чола; відкривати / відкрити очі; і волосина не спаде з голови* (чиєї, у кого); *посипати голову попелом; кістки та шкіра; не мати де голову (голови) прихилити; язик приріс до піднебіння* (у кого, чий); *умивати руки* [6, p. 20; 73; 271; 24; СФУМ, p. 103; 123; 547; 297; 379; 786; 6, p. 283]; *He was a dream come true for most women: a faithful, loving, hard-working man. Suzi Godson laments an idol with feet of clay* [DIO, p. 120].

2) **folk beliefs, folkways, superstitious beliefs and traditions** (in English: *to get / set off on the right foot; one's ears are burning; to offer one's hand and heart; to win one's hand; to have one's heart in one's mouth* [DIO, p. 128; 111; АУФС, p. 712; 1012; 474]; *from the bottom of one's heart; to pour out one's heart* [LDI, p. 157; 158]; in Ukrainian: *дух у п'яти ховається; душа в п'яти тікає* (чия, у кого); *зав'язати косу; покривати голову; просити руки* (в кого, кого, чиєї); *світити волоссям; винести ногами вперед; встати на ліву ногу* [СФУМ, p. 224; 226; 240; 536; 579; 634; 78; 132] (*And indeed, under the surface there is, apparently, a simmering undercurrent of rivalry. As one would expect, it is Victoria Beckham, wife of the English captain, whose ears are burning the most*) [DIO, p. 111]; (*To win her hand and all the rest of her he had to be a proper man*) [Shar, p. 141]; (*– А Боже! – жахалась моя бідна душечка, намалювавши собі Бога страшином дядьком із ножем, і, скрутившись їжачком, ховалася в п'яти*) [Тар, p. 64].

3) **social and historical life and human activity** (in English: *to rack one's brains; to turn a blind eye; living*

(*from*) *hand to mouth; to let one's hair down; hand over fist; to win hands down; to pull someone's leg* [DIO, p. 243; 43; 148; 146; 147; 184]; in Ukrainian: *знімати полуду з очей; хоч обіддя гни; клепати язиком; милити шию (голову) (кому); без клепки в голові; губи як вареники; язик як лопатень (лопата, помело, млин)* [СФУМ, p. 270; 150; 301; 387; 301; 786].

4) **sources of Greek, Roman and modern literature** (in English: *to go in one ear and out the other* (compare with Ukrainian: *пропускає нову вуха*); *to have / take the bit between one's teeth; to put one's best foot forward; the face that launched a thousand ships; to wear one's heart on one's sleeve; a King Charles's head* [DIO, p. 110; 36; 128; 116; 273; АУФС, p. 383]; in Ukrainian: *Синя Борода; синій птах* [11].

5) **myths, legends** (in English: *Achilles' heel / the heel of Achilles* [АУФС, p. 15]; in Ukrainian: *ахіллесова п'ята; всевидюче око* [СФУМ, p. 589; 463]; *лежати в богів на колінах* [11].

As we can see from analysis of the somatic code of culture, in both languages the main sources of linguo-cultural information are the Bible and Christianity, folk beliefs, superstitious beliefs, folkways and traditions, historical and social life, partly literature and mythology.

For example, a biblical expression *feet of clay* "a weakness perceived in someone held in high regards" comes from a story in the Book of Daniel. After spending the night in prayer, Daniel was the only person in Nebuchadnezzar's kingdom able to interpret the king's troublesome dream. Nebuchadnezzar had seen a huge statue of a man, dazzling in appearance, made of several different metals, starting with gold at the head down to iron on the legs. The statue's feet were part iron and part clay. In the interpretation, Daniel says that, by God's will, he is the golden head but other inferior kingdoms will succeed him, ending with a divided kingdom represented by feet of iron and clay. The mighty statue was not as strong as it appeared, its greatest weakness being its feet of clay. Even the greatest and perfect may have hidden flaws [DIO, p. 119–120].

The origin of Ukrainian intertextual phraseological unit *кістки та шкіра* (English: *skin and bones*) is concerned with the Old Testament, where too exhausted and thin people were mentioned, so the hyperbole "their skin stuck to the bones" was used. Job the Just Man (Pravednyi Iov) who suffered a lot physically and morally, said: "My bones stuck to my body" [Bible, Job, 19: 20] (*У Надьчиної Вірусі – шкіра та кості і то не першої свіжості, тоді ж як моя Ольга – пишечка здобна*) [Чм, p. 40]. In this example we can see the phraseologism as Biblical allusion that in its semantic-syntactic structure has the words-components of Biblical origin, but not a Biblical citation formed as a phraseologism in the Bible's texts.

The body of the human being is considered by the ethnos as a form of the individual existence, as the soul's container. In opinion of the Russian scientist A. Shmeliov, correlations between the soul and the body are complex enough. The soul, from one hand, stands against the body as material to non-material. From another hand, the soul is like the body's part. The soul is perceived as certain "container" of inner state of the person. Thus, the human exists in the unity between the body and the soul

(in English: *body and soul*; in Ukrainian: *душею і тілом*) [АУФС, p. 150; СФУМ, p. 230]. And accordingly, the person's death means the breakage of this unity (in Ukrainian: *душа вилітає (відлітає, тікає) / вилетіла з тіла, душа прощається з тілом, погубити душу [з тілом]*) [СФУМ, p. 226; 227; 528] (*І справа не в тому, що голова похнюплена, руки зв'ішені. Справа в тому, що душа відлітає*) [Кост, p. 176]. Negative symbolic of black colour determines the meaning of Ukrainian phraseological unit *тримати в чорному тілі* [СФУМ, p. 192]: *Ні, цю банду нахлібників треба розігнати! А Боса послати к чорту і самій, самій крутити... А то роз'ївся, а мене в чорнім тілі тримає, як Ізауру яку* [Мт, p. 138].

In British beliefs heart is emotional center of human body, the container of various emotions. The person can be *in good heart, light at heart, heavy at heart, to have one's heart in the right*. Compare with Ukrainian: *з важким серцем, серце як не вискочить, гаряче серце (у коро)* [СФУМ, p. 643; 642; 639] and others. The Bible mentions the human heart about 800 times. In essence, this is what it says: the heart is that spiritual part of us where our emotions and desires dwell. Drawing on the texts of the Bible, I. Ohijenko suggests his own view on the meaning of the word "heart", i.e. heart is the center of human's mind, human mental activity. And the first meaning of the Hebrew *lev* or *levar* was "mind" [ЕССУМ, p. 247–249]. As the linguist believes, the Bible is full of the places, where the word "heart" should be understood and translated as "mind". For example, "man of heart" (Job 34:10, 34) means "wise man" (English intertextual phraseologism *a man after his own heart*) [DIO, p. 271]. I. Ohijenko adds: "Such an interpretation of the heart moved from the Bible to life, as well as it was used in the science up to XIX century. Among the people this understanding exists nowadays: heart is the center of the will, wish and mind [ЕССУМ, p. 249]

Analysis of the intertextual phraseologisms with the somatism *heart* illustrates that semantics of destructive physical act is connected to the component *heart* denoting:

- a) semantics of "grief" as negative emotions: *to eat / tear one's heart, to lose one's heart* [LDEI, p. 157; 158]; *серце болить, щемить серце* [СФУМ, p. 640; 642]; *Every heart has its own bitterness; Every heart has a pain* [АУФС, p. 308]. Compare with Ukrainian: *У кожного серця свій біль;*
- b) negative scurvy actions with core verbal semantical component of destruction (semantics of "wound, cutting": *різати серце, роздирати серце [на шматки], рвати серце* [СФУМ, p. 312; 608]; *one's heart is breaking or one's heart bleeds* [АУФС, p. 483].

Some characteristics attributed to the heart in British lingoculture, determine its parameters, i.e. *content* – the heart can be golden, stony (metaphorical meaning); *size* – it can be big, light; *temperature feeling* – (mainly the warmth); *quality characteristics* (full – unfilled). Compare in Ukrainian: the heart can be big, golden, stony, soft; the feeling of the warmth and cold; full – unfilled; it can be squeezed. Metaphorical oxymoron image of the cold hands and warm heart is presented in English *cold hand, warm heart* [АУФС, p. 223]. In Ukrainian we have the similar image and coding: *Холодні руки – гаряче серце*.

Common for both linguocultures is the expression *my ears are burning* – "вуха горять" (або щокі) "a remark made by those who think they are being talked about". The origin of this belief goes back to Roman times. Pliny, the Roman historian and writer, for instance, wrote: *It is acknowledged that the absent feel a presentiment of remarks about themselves by the ringing of their ears* (*Naturalis Historia*, AD 77) [DIO, p. 111]. The ancient belief that the left signified 'evil' and the right 'good' applies here also. Both Plautus, the ancient Roman writer, and Pliny hold that if a person's right ear burns then he is being praised but a burning left ear indicates that he is the subject of evil intent. Accordingly to ancient belief, other unexpected bodily twitches and sensations also serve as warnings, among them those in eye and the thumb. A flickering right eye indicates that a friend will visit or that something longed for will soon be seen, and a pricking in one's left thumb warns of an evil event [DIO, p. 111]. Let us compare with Ukrainian proverb: *Праве око свербить – радіти, ліве – на сльозу*.

The British phrase *to get / set off on the right foot* "to begin something well / badly" originated in some sort of superstitious belief. And according to Ukrainian belief, if you want to be lucky, get up in the morning on the right foot. Thus it follows a superstitious belief *встати на лігую ногу* [СФУМ, p. 133]. Besides, we bless ourselves with the right hand and disown the devil with right. So, in mentality of Ukrainians the right and the left sides are similarly connected with good and bad.

To keep a stiff upper lip "to remain calm and self-reliant in the face of problems or danger; to be in control of one's emotions" is a particularly British characteristic. Strange, then, that the earliest references are found in American works such as John Neal's *The Down-Easters* (1833), William Thompson's *Chronicles of Pineville* (1845), Harriet Beecher Stowe's *Uncle Tom's Cabin* (1852) and Canadian author Thomas Chandler Haliburton's *The Clockmaker* (1837–8) [DIO, p. 281] (***Keeping a stiff upper lip and martyrishly not wanting to make a fuss about yourself is an extremely British and peculiar way of dealing with things***).

The expression *to rack one's brains* (in Ukrainian *крутити мізками*) dates from the second half of the seventeenth century. The rack was an instrument of torture. It consisted of a frame with a roller at each end. The victim was strapped to these and would endure agony as they were turned little by little, stretching the joints of his arms and legs. From the sixteenth century onwards the rack was a favourite figure for expressing something that caused intense suffering [DIO, p. 243].

The phrase *to live from hand to mouth* dates from the sixteenth century when the problem of vagabondage and poverty became urgent. The poor were described as living *from hand to mouth* as their hunger was such that they were forced to consume the alms put into their hands immediately, with no thought for the next day [DIO, p. 148]. In contrast, in Ukrainian culture poverty is associated with bread and salt as the poorest food – *перебиватися з хліба на воду*.

Besides, trades and the old Ukrainian way of life were the basis for the birth of new phraseological units: *tinplating* (*лудити очі; полуда на очі впала; знімати з очей полуду*), *cooper's craft* (*без клепки в голові; не вистачає*

однієї (третьої, десятої) клепки в голові), blacksmith's craft (клепати язиком, клепаний на язик, fisher's (клювати носом), hairdresser's (милити шию (голову)).

Conclusions. In the “body” of phraseological sign penetrate the codes of culture which serve as the means of reconstruction of the folk memory of native speakers about reflected national mentality. Comparative analysis of the somatic code of culture in both languages allowed

reconstructing the main sources of linguo-cultural information in English and Ukrainian intertextual phraseological units, i.e. the Bible, folk beliefs, superstitious beliefs, folkways and traditions, historical and social life, partially literature and mythology. The study of intertextual phraseological units of English and Ukrainian has revealed some similarities and differences in perception of two remote cognates.

REFERENCES

1. Bachtin, M. (1986). *Esthetics of Written Word*, Isskustvo, Moscow.
2. Bart, R. (1989). *The Selection of Works: Semiotics. Poetics*, Progress, Moscow.
3. Bible, (1992). *The Bible or the Books of Holy Scripture of Old and New Testament*. Ukrainian Biblical Association.
4. Hosudarska, O. (2011). Somatisms as means of expression of naïve and scientific world view (a case study of the languages of Romanic and Slavonic groups, PhD thesis, Kyiv.
5. Hudkov, D., Kovshova, M. (2007). *Somatic code of culture: material for the dictionary*, Gnosis, Moscow.
6. Koval, V. (1975). *Colourful Expressions in Ukrainian Literary Language*, Vyshcha shkola, Kyiv.
7. Kristeva, Y. (1995). Word, dialogue and novel, *Moscow university reporter*, no. 1, Is “Philology”, pp. 97-124.
8. Ohijenko, I. (2001). *History of Ukrainian literary language*, Nasha kultura i nauka. – URL: <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu.19htm>
9. Teliya, V. (1996). *Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects*, Yazyki russkoy kultury, Moscow.
10. Teliya, V. (2006). *Introduction / Big Phraseological Russian Dictionary. Meaning. Usage. Cultural comments*. Yazyki russkoy kultury, Moscow, P. 6–14.
11. Phraseologisms. – URL: http://supermif.com/frazeologizm/ukr1/ukr_s_fraz.html
12. Sheveliuk, V. (2009). Contrastive semantics of phraseological units with somatic component: linguo-cultural approach (case study of Spanish and Ukrainian), PhD thesis, Kyiv.
13. Shmelev, A. (2002). *Russian language pattern of the world: material for the dictionary*, Yazyki slavianskoi kultury, Moscow.
14. Weintraub, R. (1975). Experience of Comparison of Somatic Phraseology in Slavonic Languages. *Writings of Samarkand University*. Is. 288, no. 9, pp. 157-162.
15. Zverkova, S. (2004). Intertextual connections and their specificity in works by Angela Carter, PhD thesis, Novosibirsk.
16. АУФС (EUPD) – English-Ukrainian Phraseological Dictionary. (2005). Znannia, Kyiv.
17. ЕССУМ (ESUD) – Etymological Semantical Ukrainian Dictionary. (1995). V. 4, Vinnipeg, Canada.
18. СФУМ (DPU) – Dictionary of Phraseologisms in Ukrainian. (2008), (ed. By Bilonozhko), Naukova dumka, Kyiv.
19. DIO – Dictionary of Idioms and Their Origins (2006), (ed. by Linda & Roger Flavell), Kyle Cathie Limited, London.
20. LDEI – Longman Dictionary of Idioms. (1979), Longman Group Limited.
21. Кос – Kostenko, L. (2011). *Zapysky ukrainskogo samashedshego, A-BA-BA-GA-LA-MA-GA*, Kyiv.
22. Мт – Matios, M. (2002) *Furshet*, Kalvaria, Lviv.
23. Тар – Tarasiuk, G. (2006). *Yanhoh z Ukrainy*, Lybid, Kyiv.
24. Чм – Chemerys, V. (2007). *Tajemnykh pryhoda na Orili, Ukrfitosotsiotsentr*, Kyiv.
25. Шар – Sharpe, T. (1996). *Grantchester Grind. A Porterhouse Chronicle*, Pan Books, London.

Лингвокультурологический подход к интертекстуальной фразеологии (на примере соматического кода культуры)

Е. Н. Галинская

Аннотация. В предлагаемой статье интертекстуальность и интертекст рассматриваются как лингвокультурологические явления. Интертекстуальность дает возможность по-новому увидеть, как проявляется дух народа и выражается специфика во фразеологических единицах на примере соматического кода культуры. Реконструированы основные источники лингвокультурологической информации английских и украинских фразеологических единиц; установлены общие черты и различия в верованиях и стереотипах британского и украинского этносов.

Keywords: интертекстуальность, интертекст, лингвокультурологический, интертекстуальная фразеологическая единица, соматический код культуры

Ареальная геосинонимия испанского коммуникативного пространства

З. А. Гетьман, И. Н. Моренец

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Paper received 28.01.16; Revised 03.02.16; Accepted for publication 18.02.16.

Аннотация. В статье рассматривается явление геосинонимии в рамках пиренейского и латиноамериканских вариантов испанского языка, соотносимое с ареальной ограниченностью употребления лексической единицы, что приводит к расширению синонимического ряда. В зависимости от территориальной дифференциации испанского языка меняется доминанта синонимического ряда. Историческая доминанта уступает свою позицию ареальной. Геосинонимические ряды расширяются также за счет заимствованных корней из английского языка.

Ключевые слова: геосинонимия, синонимический ряд, национальный вариант, диалект, регионолект, локализм.

М. Л. Ререиро Родригес справедливо указывает на сложность такого частотного в языках явления, как синонимия: *“En la comprensión de la sinonimia han de tenerse en cuenta muy diversos aspectos de su complejidad léxico-semántica con sus múltiples relaciones – significado/ referencia, denotación/ connotación, sistema/ uso, monosemia/ polisemia, solidaridades léxicas/ semánticas, variación diatópica/ diastrática/ diafásica, etc. ...”* [4].

Геосинонимия – явление многогранное. Оно характерно как для мононационального, так и полинационального языка, поскольку существуют территориальные разновидности общенародного языка в границах государства, где он является официальным. Полинациональный язык функционирует также в национальных географических разновидностях, функциональных национальных вариантах.

Под геосинонимией следует понимать такое лингвистическое явление, как наличие в языке региональных синонимов наряду с синонимами, регулируемые литературной нормой. В отличие от последних, геосинонимы имеют географически ограниченный ареал употребления [3, с. 135-140].

Геосинонимия охватывает корпус языковых средств равнозначной семантики и, как правило, равноценной экспрессивности. Геосинонимы, кроме двух основных характеристик синонимов: “а) принадлежат к одной и той же части речи и б) настолько близки по значению, что их правильное употребление в речи требует точного знания различающих их семантических оттенков и стилистических свойств” [1, с. 407] – характеризуются обязательным территориальным узусом и должны иметь схожую дистрибуцию. А именно они должны удовлетворять следующим условиям: иметь территориальное ограничение, постоянность употребления на данной территории; для лексических геосинонимов обязательны реализация словообразовательных возможностей лексемы, семантическое функционирование (для лексических геосинонимов – формирование лексико-семантической группы), дифференциация оттенков значений и специализация геосинонимов по региональному принципу, степень употребительности и стилистическая прикрепленность. Поскольку язык можно считать наиболее аутентичным регистром традиций на конкретной территории в конкретном ареале, то геосинонимы подвержены значительному историческому влиянию.

Предлагаем дифференцировать геосинонимы по их отношению к социальной и территориальной разновидности конкретного, в данном случае испанского языка. Ареальные геосинонимы ограничены рамками национальных вариантов испанского языка; региональные геосинонимы – рамками отдельных исторических и административных образований, а именно ограничены диалектами, регионолектами общенародного языка; локальные геосинонимы – рамками определенной местности; профессиональные геосинонимы – определенной профессиональной группой лиц в рамках национальных вариантов и диалектных разновидностей языка; социальные геосинонимы функционируют в речи разных социальных групп в рамках национальных вариантов языка.

Геосинонимия прослеживается на всех уровнях системы испанского языка и распространяется на все его национальные варианты. Безусловно, геосинонимия наиболее распространена на лексическом уровне, включая фразеологию и словообразование, что объясняется закрытостью грамматической системы и открытостью лексической. Кроме того, следует отметить, что геосинонимия грамматического уровня, в основном, есть результат исторических процессов в

Рис. 1. Данные по [7]

развитии самого исторического языка и в ряде случаев ее корни следует искать в недрах праязыка, то есть в латыни, как классической, так и народной. Лексическая геосинонимия более прозрачна и чаще всего анализируется в синхронии.

Исторический испанский язык имеет единую лексическую систему; его национальные варианты обязательно расширяют её за счет собственных ресурсов (влияние субстрата, изменение семантического объема лексемы, например), но исторический язык остается ядром лексических систем функциональных вариантов (языков по терминологии Г. Сальвадора [6]). Исторический язык предусматривает единство последних за счет синонимических рядов, точнее одной или нескольких синонимических единиц, которые и связывают все системы.

Лексические синонимы в рамках исторического языка возникают как равнозначные слова, нередко не имеют ни семантических оттенков, ни стилистического варьирования, то есть они нейтральны контекстуально и интенционально. Синонимы в рамках национального (функционального) варианта, диалекта при тех же условиях ограничены территориальными рамками. Синонимический ряд в рамках исторического языка определяет доминанту и членов этого ряда как такие, которые являются единицами единой лексиче-

ской системы исторического (литературного) испанского языка, например: *alarde*, *jactancia*, *gala*, *ostentación*.

Пиренейский испанский язык (*el castellano*) квалифицируется как исторический относительно его национальных вариантов, которые представляют собой функциональные разновидности испанского языка. Все разнообразие геосинонимов формирует синонимические ряды, в инварианте которых доминанта принадлежит историческому языку и является ключом к пониманию этого ряда.

Именно это и сближает исторический язык с его национальными вариантами. Историческая доминанта, как правило, наиболее употребительна по сравнению с функциональными членами геосинонимического ряда. По результатам исследования Грегорио Сальвадора, историческая доминанта адекватно воспринимается лицами, которые употребляют тот или иной функциональный геосиноним [6, с. 62]. Последний может принадлежать, как и другие члены геосинонимического ряда, историческому языку, при этом некоторые конститuenty этого ряда понятны практически всем носителям языка, но они не рекуррентны. Геосинонимический ряд не постоянен касательно его членов и может варьироваться от одного национального варианта к другому.

Таблица 1

Данные по [8]

<i>ARGENTINA</i>	<i>CHILE</i>	<i>ESPAÑA</i>	<i>MÉXICO</i>	<i>VENEZUELA</i>
<i>aeromoza</i>	<i>azafata</i>	<i>azafata</i>	<i>aeromoza</i> <i>azafata</i>	<i>aeromoza</i>
<i>changa. changuita</i>	<i>pololo</i>	<i>trabajo temporal</i>	<i>tempora</i> , <i>trabajo transitorial</i>	<i>rebusque, tigre</i>
<i>desocupado</i> , <i>desempleado</i>	<i>cesante</i>	<i>parado, desempleado</i> (<i>más formal</i>)	<i>desempleado</i>	<i>desempleado</i>
<i>estar sin un mango</i> , <i>sin cinco</i>	<i>estar pato</i>	<i>estar sin blanco, no</i> <i>tener ni cinco</i>	<i>estar sin un quinto, no</i> <i>tener un quinto</i>	<i>estar en la lona</i>
<i>hombre orquesta</i>	<i>maestro chasquilla</i>	<i>manitas</i>	<i>mil usos</i>	<i>todero</i>
<i>mozo</i>	<i>garzón</i>	<i>camarero</i>	<i>mesero</i>	<i>mesonero</i>
<i>planilla</i> , <i>formulario</i>	<i>formulario</i> , <i>forma</i>	<i>impreso, formulario</i>	<i>forma</i> , <i>formulario</i>	<i>formulario</i> , <i>planilla</i>
<i>plata</i> , <i>dinero</i>	<i>plata</i> , <i>dinero</i>	<i>dinero</i> , <i>pasta (col.)</i>	<i>dinero</i> , <i>billete</i> , <i>luz (col.)</i>	<i>plata</i> , <i>dinero</i> , <i>real, sencillo</i>
<i>plomero</i>	<i>gásfiter</i>	<i>fontanero</i>	<i>plomero</i>	<i>plomero</i>
<i>vocero, portavoz</i>	<i>portavoz, vocero</i> , <i>relacionador público</i>	<i>portavoz</i>	<i>vocero, portavoz</i> , <i>publirrelacionista</i>	<i>portavoz, vocero</i>

Место доминанты также может занимать один из членов синонимического ряда в зависимости от национального варианта испанского языка: например, синонимический ряд с доминантой *piso*, согласно словарю Ф. С. Саинса де Роблеса [5] *habitación*, *cuarto*, *casa*, *domicilio*, *morada*, *vivienda*, *residencia*, *hogar*, может иметь другой геосиноним в позиции доминанты, например, в Аргентине и Мексике *departamento*, в некоторых латиноамериканских странах *apartamento* и даже *apartamiento*. Историческая доминанта при этом занимает иную позицию в

данном синонимическом ряду, что регулируется национальной нормой конкретного национального варианта испанского языка. Вместе с тем историческая доминанта из-за смещений во внутренней структуре слова может структурировать другой синонимический ряд в том или ином национальном варианте. Так, историческая лексема *piso* благодаря своей внутренней семантической структуре в некоторых национальных вариантах формирует синонимический ряд с архисемой “этаж” и, занимая позицию доминанты, входит в соответствующий синонимический ряд (для

исторического языка в таком синонимическом ряду позицию доминанты занимает лексема *planta*).

Синонимический ряд структурируют лексические единицы разной степени рекуррентности, что связано с их местом в активном или пассивном вокабуляре носителей языка. Мера активности или пассивности геосинонимов, и не только, определяет национальный вариант, диалект, региолект, идиолект как разновидности национального языка. Прежде всего она связана с исключительными семантическими сдвигами в структуре слова. Изменения в семантической структуре слова могут быть как частичными, так и полными. Например, исконно испанская (историческая) лексема *vereda* (узенькая дорожка, тропинка, просека) в национальных вариантах Южной Америки употребляется в значении “тротуар”, то есть *acera* в историческом языке, в то время как в Аргентине и Уругвае *acera* – это “тропинка, дорожка”. Или глагол *saber*, согласно словарю Ф. С. Саинса де Роблеса [5] является доминантой синонимического ряда *conocer, comprender, entender, advertir, observar, percatarse, dominar, enterarse, echar de ver, estar al tanto, estar al corriente, estar al cabo de la calle, estar fuerte en, saber al dedillo, no pecar de ignorancia, pasarse de listo, saber de buena tinta, ponerse al cabo, saber más que Lepe*. Этот синонимический ряд является рекуррентным также и в национальных вариантах испанского языка. Вместе с тем глагол *saber* расширяет семантический объем и принимает сему “иметь обыкновение”, то есть уже формирует новый синонимический ряд с глаголом *soler*: *Sabia venir por acá a hacer la tarde* (R. Güiraldes) наряду с синонимическим рядом исторического языка: *soler, frecuentar, acostumar, menudear, abundar, bullir, repetirse, chorrear, ser el pan nuestro de cada día, trillar, cursar, traquear, tomar por oficio* [5].

Синонимический ряд могут формировать геосинонимы разного происхождения, например, синонимический ряд *carro, vehículo, vagón, auto, automóvil, carroza, carricoche, biga*, при этом лексикографические источники сопровождают каждую из этих лексем пометками: *auto* имеет пометку разговор.; *carroza* в Аргентине и Перу, кроме значения “парадная карета”, имеет значение “катафалк”; *carro* имеет пометку “американизм” и на Кубе обозначает “легковой автомобиль”; *carricoche* употребляется в пейоративном значении и означает “драндулет” (интерпретация значений лексем [2]). В случае заимствования в синонимической паре важную роль играет калькирование или расширение семантического объема исторической лексемы, например: истор. *pantalón vaquero* и латиноамер. варианты *bluyin*; и наоборот, истор. *grabadora* и латиноамер. *radio casset*. Геосинонимический ряд может формироваться на основе национальных традиций, что означает соответствующую корреляцию лексических единиц в историческом языке и его вариантах. Сравните пиренейский вариант испанского языка и колумбийский вариант: *merienda, comida* (2 p.m.), *cena* (9 p.m.) и *las once, almuerzo, comida*. Лексическая синонимия в своем большинстве охватывает лексемы, которые означают реалии повседневной жизни, что подтверждается и синонимическими словосочетаниями, например, *café negro, café puro, café solo, café tinto*.

Структурируя синонимический ряд, следует иметь в виду, что исконно испанские (исторические) лексемы входят в синонимический ряд лишь в одном из своих значений; отдельное значение многозначного слова может структурировать свой собственный синонимический ряд.

В рамках геосинонимии фразеологические единицы отличаются семантическими (оттеночными), лексическими, морфологическими, синтаксическими и компонентными вариантами. В геосинонимических фразеологизмах компоненты могут семантически коррелировать в узусе; находиться в отношениях синонимии; семантическая корреляция может отсутствовать. Например: истор. *beber (apurar) de un trago* и латиноамер. *beber tucún tucún*, при этом ключевое слово, как правило, остается неизменным. При наличии образных элементов в структуре фразеологизма и при наявности вариантов одного и того же фразеологизма формируется геосинонимический ряд: *el tiempo (los tiempos) de doña Urraca (de Maricastaña, de Mari Castaña, de la Nana, de la Nanita, del rey Perico, del rey que rabió)*. Лексические сдвиги в образности, которые характерны для разных национальных норм в рамках метафоризации отдельных элементов фразеологической единицы, влекут за собой появление пар геосинонимов, например: истор. *estar a dos velas* и Перу, Пуэрто-Рико *estar en las tablas* (сидеть без гроша в кармане).

Геосинонимический ряд может формироваться за счет словообразовательного потенциала современного испанского языка. Наглядным тому подтверждением является параллельное использование глагольных суффиксов *-ar* и *-ear*: *telefonar* и *telefonar*, при этом в национальных латиноамериканских вариантах испанского языка суффикс *-ar* преобладает. Он является частотным при образовании новых геосинонимов, например: *arquitar* (истор. *achicar*), *aluzar* (истор. *alumbrar*), *añonar* (истор. *mimar*). Наблюдается и обратное явление: субституция глагольных суффиксов – замена суффикса *-ar* суффиксом *-ear*: истор. *trotar* – латиноамер. *trotear*, истор. *campar* – латиноамер. *campear*; и наоборот, глагольные новообразования с помощью суффикса *-ear* в латиноамериканских вариантах: *secretar* (истор. *cuchichear*), *tironear* (истор. *dar tirones*).

Следует констатировать образование геосинонимических пар – отглагольных имен: истор. *paro (parados)* и латиноамер. *desempleo < empleo (desempleados)*.

Заимствования расширяют геосинонимические ряды за счет исконно испанских и заимствованных корней, как в рамках исторического языка, так и в рамках национальных вариантов испанского языка: истор. *estacionar el automóvil* и латиноамер. *aparcar/parquear el carro* (под влиянием *American English*) *estacionamiento, parqueo, parking (parking)*, и соответственно появляется геосинонимический ряд в пиренейском (историческом) варианте испанского языка.

В серии геосинонимов морфологического уровня историческая доминанта может вытесниться функциональной. Например, во всех вариантах испанского языка для образования абсолютной формы прилагательных является суффикс *-ísimo*, который в некоторых национальных вариантах имеет редуцированную

форму *-ismo*: истор. *buenísimo* или *bonísimo* и латиноамер. *buenismo*; качественная интенсивность порождает приоритетное употребление дублированных образований на *-ísimo*: истор. *riquísimo* и латиноамер. *riquísimo*, истор. *guapísimo* и латиноамер. *guapísimo*, истор. *pequeñísimo* и латиноамер. *pequeñísimo*. Дифференциация в употреблении и значении регулируется речевой и литературной нормами, например, слов, оформленных суффиксами *-azo* и *-ísimo*: *guapísimo* и *guapazo*, *superiorísimo* и *superiorazo*, *buenísimo* и *buenazo*, *malísimo* и *malazo*.

Таким образом, явление геосинонимии возникает в связи с изменениями семантического объема лексемы под влиянием исторического, ассоциативного, социального факторов. Кроме прямой номинации, непрямые номинации, а именно метафора, метонимия, эвфемизмы, могут служить основой формирования геосинонимического ряда, но при этом вступают в действие объективные и субъективные факторы. Степень абсолютности геосинонимов чрезвычайно велика.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Ахманова. – [2-е изд.]. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
- [2] Нарумов Б.П. Большой испанско-русский словарь / [Б.П. Нарумов, Н.В. Загорская, Н.Н. Курчаткина, Н.Н. Сердюкова, А.В. Супрун, М. Таленс Хисберт., Е.С.Якучанис] / под ред. Нарумова Б.П. – [3-е изд.]. – М.: Русский язык, 1999. – 832 с.
- [3] Салеева М.В. Итальянский язык и диалект: современное состояние / Салеева М.В. // Весник Мазырського державного педагогічного університету імя І.П.Шамякіна. – Выпуск №2 (46), 2015. – С. 135-140.
- [4] Regueiro Rodríguez M. L. La sinonimia / Luisa María Regueiro Rodríguez. – Madrid: Arco Libros, 2010. – 96 p.
- [5] Sainz de Robles F.C. Diccionario español de sinónimos y antónimos / F.C. Sainz de Robles. – Madrid: Aguilar, 1989.
- [6] Salvador G. Semántica y lexicología del español. Colección filológica / Gregorio Salvador Caja. – Madrid: Paraninfo, 1985. – P. 62.
- [7] <http://vk.com/wall-48913452?q=%23>
- [8] https://scontent-frt3-1.xx.fbcdn.net/hphotos-xpa1/t31.08/ft/cp0/e15/q65/893838_10151672771107175_696723091_o.png.jpg?efg=eyJpIjoiaCJ9

REFERENCES

- [1] Ahmanova O.S. Dictionary of linguistic terms / Ol'ga Sergeevna Ahmanova. – [2-d ed.]. – M.: Soviet encyclopaedia, 1969. – 608 p.
- [2] Narumov B.P. Big Spanish-Russian dictionary / [B.P. Narumov, N.V. Zagorskaja, N.N. Kurchatkina, N.N. Serdjukova, A.V. Suprun, M. Talens Hisbert., E.S.Jakuchanis] / ed. Narumov B.P. – [3-d ed.]. – M.: Russian language, 1999. – 832 p.
- [3] Saleeva M.V. The Italian language and dialect: modern situation/ Saleeva M.V. // Reporter of Mozirskiy State Pedagogical University named after I.P.Shamjakina. – Number 2 (46), 2015. – P. 135-140.
- [4] Regueiro Rodríguez M. L. La sinonimia / Luisa María Regueiro Rodríguez. – Madrid: Arco Libros, 2010. – 96 p.
- [5] Sainz de Robles F.C. Diccionario español de sinónimos y antónimos / F.C. Sainz de Robles. – Madrid: Aguilar, 1989.
- [6] Salvador G. Semántica y lexicología del español. Colección filológica / Gregorio Salvador Caja. – Madrid: Paraninfo, 1985. – P. 62.
- [7] <http://vk.com/wall-48913452?q=%23>
- [8] https://scontent-frt3-1.xx.fbcdn.net/hphotos-xpa1/t31.08/ft/cp0/e15/q65/893838_10151672771107175_696723091_o.png.jpg?efg=eyJpIjoiaCJ9

Area Synonymy of Spanish Communicative Space

Z.A. Getman, I. N. Morenets

Abstract. The article deals with the phenomenon of synonymous correlation between lexical units belonging to the Iberian and Latin American varieties of the Spanish language. The dominant lexical unit of the synonymous series is dependent on the territorial variety of the language and changes correspondingly. The historically dominant lexical unit is substituted by the area dominant one. The synonymous series are expanded by means of borrowings from foreign languages, English in particular.

Keywords: synonymy, synonymous series, dominant lexical unit, national variant, dialect, regional variant, localism.

Ретроспектива в минуле: українська діаспора та еміграційна література

І.М. Комінярська*

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Т. Г. Шевченка, м. Кременець, Україна

*Corresponding author. E-mail: kominarska@meta.ua

Paper received 29.01.2016; Revised 04.01.2016; Accepted for publication 20.01.2016.

Анотація. У статті висвітлено формування української діаспори та центрів еміграційного літературознавства. Автор характеризує чотири хвилі української еміграції, їх хронологічні межі. Проаналізовано чотири періоди української еміграційної літератури. Особливу увагу приділено українській літературі в Канаді.

Ключові слова: ретроспектива, українська діаспора, еміграційна література, чотири хвилі еміграції, Канада.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних процесів сучасної цивілізації та зміни етнічних ідентичностей проблема формування еміграції у соціально-політичному та історико-літературному осмисленні набуває особливої актуальності. Вона полягає в необхідності визначення та пояснення цілого ряду складних процесів еміграційного характеру.

Сьогодні у світі від 150 до 175 млн. осіб проживають за межами країн свого етнічного походження. Участь українців у глобальних міграційних процесах становить понад 45%. Серед 65 млн. українців світу понад 30% живуть поза межами України як закордонні українці. Вони є громадянами інших держав та інтегровані в їхній соціум. Новітні українські емігранти становлять близько 9 млн. осіб, а це 10% від загальної кількості мігрантів у світі. У зв'язку з цим постає проблема дослідження української діаспори, її значення, наслідків та еміграційної літератури як художньо-естетичного явища в літературному процесі XX – XXI століть.

Стислий огляд публікацій з теми. Проблема формування діаспори в її історичному та соціальному розумінні отримала в науці достатньо широке тлумачення. Дослідники розглядають її в історичному, економічному, політичному, психологічному, етнічному, гендерному, культурному та літературознавчому аспектах.

В останні роки феномен української діаспори досліджували такі науковці, як: С. Вдовенко, В. Губарець, В. Євтух, Т. Коломієць, Ю. Лагутов, Т. Лупул, М. Пірен, А. Попок, В. Трошинський, К. Чернова та інші.

Літературна спадщина діаспори XX ст. стала предметом пильної уваги українських літературознавців: О. Астаф'єва, Р. Гром'яка, В. Гуменюка, В. Дончика, М. Жулинського, Л. Залеської-Онишкевич, М. Зубрицької, М. Ільницького, Г. Костюка, М. Ласло-Куцюк, Н. Малютіної, А. Матющенко, Н. Мафтин, Р. Мовчан, В. Моренця, Л. Мороз, І. Набитовича, Д. Нитченка, В. Панченка, Ф. Погребенника, Р. Радишевського, Т. Салиги, Л. Скорини, А. Ткаченка, С. Хороба та ін.

Однак, попри зростання кількості публікацій, потенціал ретроспективного погляду в минуле української діаспори та еміграційної літератури ще не був предметом спеціального наукового розгляду.

Мета статті – з'ясувати ретроспективний зв'язок української діаспори та літератури українського зарубіжжя.

Виклад основного матеріалу. Українська діаспора – українська національна спільнота, що проживає поза межами українських земель. Вона послужила важливу роль у підтримці української культури, а особливо літератури.

Про українську діаспору Олесь Гончар писав, що треба віддати належне українській діаспорі, її історичним заслугам. Адже в складні суспільно-політичні часи для нашої культури та мови діаспора створювала наукові центри, видавала енциклопедії, рятувала від забуття твори наших письменників. Як зазначав Ф. Погребенник [5, с.22], еміграції всіх часів і народів супроводжувалися народженням і розвитком громадсько-політичної й літературно-естетичної думки, що відображала історичну долю народу.

Цілим рядом об'єктивних та суб'єктивних причин визначено виникнення української діаспори, яка поділяється на західну і східну. Процес її створення обумовлений в основному соціально-економічними та політичними факторами і розподіляється на чотири хвилі переселенського руху [4].

Перша хвиля за історичними доведеннями є трудовою еміграцією українців, яка тривала з кінця XVIII століття до 1914 року. Особливо багато українців виїжджало на заробітки до США, Канади, Бразилії, Румунії, Болгарії та інших країн перед Першою світовою війною.

Друга хвиля (1914–1941) умовно називається міжвоєнною, інтелектуальною. Виїжджали українці до Чехо-Словаччини, Польщі, Німеччини, Австрії, Болгарії, Франції, США та Канади.

Третя хвиля охоплює період з 1941 року і до кінця XX століття. Серед українців, які емігрували під час Другої світової війни та в післявоєнний період, була велика кількість інтелігенції та науковців. Вони сприяли розквіту українського політичного, громадського, культурного та релігійного життя у діаспорі. Після Другої світової війни на території Німеччини та Австрії перебувало багато біженців і в'язнів з різних країн. Серед них було чимало українців, особливо так званих «переміщених осіб», які з різних причин не могли повернутися на Батьківщину і знайшли притулок у спеціальних таборах. У таких таборах перебували письменники Іван Багряний, Василь Барка, Дмитро Нитченко, Улас

Самчук та інші. У 1945 році при ООН було створено агентство допомоги та реабілітації, яке займалося долею так званих «переміщених осіб». Завдяки цьому здійснено їх переселення в місця постійного проживання до США, Канади, Австралії, Бельгії, Бразилії, Великобританії, Парагваю, Нової Зеландії, Уругваю, Венесуели та інших країн.

На фоні економічної та політичної нестабільності, якими супроводжується сучасний етап становлення української держави, виникла четверта хвиля еміграції. Вона охоплює кінець XX – початок XXI століть. За своїм складом четверта хвиля еміграції – це переважно українська інтелігенція: вчителі, лікарі, інженери, актори, музиканти, співаки, науковці, висококваліфіковані спеціалісти робочих, аграрних, будівельних та технологічних професій. Сфера активності нової еміграції з України в основному направлена на фінансове забезпечення та моральну підтримку рідних в Україні. Четверта хвиля розсіяла українців по 37 країнах світу. Її ще називають фаховою з найбільшою часткою українців з вищою освітою.

Серед усіх чотирьох хвиль на особливу увагу заслуговують друга та третя хвилі еміграції, адже саме вони були дуже потужними. Ми не знайдемо у світі жодної країни, яка б поза своїм материком мала стільки визначних представників літератури, як Україна. Письменники підрадянської України в умовах тоталітарної системи не могли повністю реалізувати свої таланти та знання, адже їх знищували або фізично (Є. Плужник, Д. Фальківський, Г. Косинка, В. Підмогильний, М. Зеров, В. Стус та ін.), або морально (М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, А. Малишко, М. Бажан та ін.).

Явище еміграції відбулося як в зарубіжній, так і в українській літературі. Наприклад, І. Франко репрезентував у збірці «Мій Ізмарагд» цикл «До Бразилії» (1898), В. Стефаник порушив тему заробітчанства та заокеанської еміграції в творах «Синя книжечка» (1899) та «Камінний хрест» (1899). Мотиви еміграції присутні у творчості М. Черемшини, А. Тесленка, С. Васильченка (новела «На чужину») та інших.

У свою чергу письменники-емігранти презентують зразки емігрантського життя в ліриці, прозі та драмі. Наприклад, США – Ю. Чупка, Н. Дмитрів, А. Макар (драма «Американський шляхтич»), З. Бичинський (повість «Емігранти»); Канада – Т. Федик (збірки поезій «Пісні про Старий край і Канаду», О. Івах (повість «Голос землі»), І. Кириак (роман «Сини землі»). Англійською мовою порушували тему еміграції В. Палюк «Canadian Cosaks», В. Лисенко «Men in Sheepskin Coats», а в Бразилії – П. Карманський «Емігранти».

Григорій Костюк – літописець літературно-мистецького життя української еміграції та діаспори. У листопаді 1970 року в Нью-Йорку відбувся четвертий з'їзд організації українських письменників «Слово», на якому він наголосив, що «...український літературний процес поза межами рідного краю – факт реально існуючий», «І в цьому є своя проречиста символіка: коли ми переступили вже п'ятдесяти річний шлях свого еміграційного буття і не занепали

духом, а сповнені сили й рішучості нести далі світильник української правди — наше слово, то це свідчить, що нема такої сили, щоб зупинила наш рух до вершин вселюдської, а значить — української правди. Нема такої сили, щоб викреслила нас «із рубрики»» [3, с.38].

Для більш глибокого розуміння значення позаматерикової і материкової літературної спадщини української літератури скористаймося періодизацією Григорія Костюка, запропонованою у праці «З літопису літературного життя в діаспорі» (1971). Український вчений-літературознавець і критик поділив українську еміграційну літературу на чотири періоди.

Перший період охоплює 1921 – 1940 роки. Центрами письменницької еміграції були Львів, Прага, Париж, Варшава. Високо естетичні художні твори письменників української діаспори друкувалися у Відні «Нова доба» (1920 – 1921) та «Воля» (1920 – 1923); у Каліші (Польща) (1922 – 1923); у Празі «Нова Україна» (1922 – 1928); у Львові «Літературно-Науковий Вісник» (1922 – 1932) та «Вісник» (1933 – 1939); у Парижі «Тризуб» (1926 – 1939); у Варшаві «Ми» (1933 – 1939).

Літературне життя другого періоду еміграційної літератури умовно окреслює 1941 – 1945 роки.

У цей період на території окупованої фашистами України виникають літературні друковані органи:

Київ «Літаври» (1941); Харків, Київ та Єлисаветград (тепер Кіровоград) «Український засів» (1942 – 1943); Львів «Наші дні» (1941 – 1944). Окрім цього, література письменників-емігрантів представлена в тижневиках і щоденниках Кракова «Краківські вісті», Києва «Українське слово», Рівного «Волинь» (гол. ред. Улас Самчук), Харкова «Нова Україна», Львова «Львівські вісті». Існувало також літературне життя і в таких еміграційних центрах: «Пробоем» (Прага), «Український вісник» та «Голос» (Берлін).

Третій період – це створення Мистецького українського руху (1945 – 1954), першого повосенного літературного об'єднання письменників в еміграції. Григорій Костюк третій період називає європейською добою еміграції та добою Ді-Пі таборів, адже в той час розпочали своє існування літературні центри в Німеччині, Франції та Австрії: Мюнхен, Авсбург, Штутгарт, Новий Ульм, Париж, Зальцбург, Інсбрук. Яскравим свідченням друкованої продукції емігрантів є: збірники літературно-мистецької проблематики «МУР» та альманахи «МУР»; місячник літератури, мистецтва, критики «Арка» (1947); збірник красномовства, критики і перекладів «Хорс»; літературний журнал «Заграва»; журнал літератури, мистецтва і критики «Звено».

Четвертий період еміграційної літератури розпочинається від 1954 року і до 1997 року. Було створено організацію Об'єднання українських письменників «Слово», керівниками якої були літературознавці Г. Костюк, Ю. Лавріненко, Ю. Шевельов, І. Качуровський. До 1975 року «Слово» очолював Г. Костюк.

У 50-ті роки центр українського еміграційного літературознавства перемістився до Америки, куди

перебралася значна частина МУРівців, де виникли наукові та літературні осередки. До 1956 року в Гарварді (США) працює Д. Чижевський. Саме цього року в Нью-Йорку виходить його фундаментальна праця «Історія української літератури».

Український та американський літературознавець Григорій Грабович стверджує, що «...українська еміграційна література...розпочинається лише після Другої світової війни...в 1945-1950 р.» [1, с.389]. Вчений-енциклопедист Федір Погребенник довів, що саме дві хвили увійшли в історію літератури: пожовтнева та повосенна [5, с. 24]. Професор Роман Гром'як підкреслював, що «з розширенням політичної еміграції (особливо після першої і другої світових воєн) український літературний процес роздвоївся, став двоколіїним, а фактор еміграції став однією з найвагоміших причин гетерогенності української літератури. Не була наша література тут винятком, бо цей процес потужно відбився і в літературах інших народів, зокрема сусідів українців (російській, польській, литовській, білоруській, словацькій тощо)» [7, с.93].

Література українського зарубіжжя або еміграційна література – це літературна творчість письменників, які виїхали з політичних, економічних, релігійних причин на чужину для постійного чи тривалого проживання. Об'єктом дослідження є результати літературної творчості емігрантів. Найпоказовішим зразком таких праць є дослідження українського поета, перекладача, професора Альбертського університету Яра Славутича «Українська література в Канаді» (Едмонтон, 1992), де зібрано інформацію про літературів-емігрантів. Автор зауважив, що «услід за хліборобами їхали на Захід українські письменники та інші літератори, священики та громадські представники. Спільними зусиллями вони будували церкви, народні доми, читальні, засновували часописи, друкували книжки. Так виникло українське письменство на американському континенті» [6, с.5].

Українські канадці – це вагома частка канадського суспільства. Створення української громади супроводила значна культурно-просвітницька робота емігрантів, які прагнули зберегти українську історію, культуру, мову та літературу. Останнім часом в українському літературному дискурсі посилюється увага до проблем та здобутків сучасної української діаспорної літератури як минулого, так і сьогодення. Належним чином висвітлюється літературний процес еміграції як найцікавіший період в українській літературній канадіані. На сьогодні ґрунтовним дослідженням в Україні, на нашу думку, є науково-дослідницька праця про діаспорну літературу Наукового товариства імені Шевченка в Канаді, зокрема західноканадські збірники №5 (2008р.), №6 (2012р.), №7 (2014р.) за редакцією В. Полковського та М. Сороки [2].

Особливий інтерес становить наукова розвідка доктора філософії, директора Центру канадознавства Національного університету «Острозька академія» Валерія Полковського про українську діаспорну довоєнну літературу в Канаді. Автор акцентує нашу увагу на романтичній ліриці Івана Данильчука (збірка «Світає день», Вінніпег, 1929); на філософській

тематиці Онуфрія Івахи (вірш «Марш на Варшаву», 1930); на патріотичних акцентах поезії Василя Тулевітра (вірш «Моя любов», 1935); на історіософській поемі «Дух нації» (1940) Тимоша Павличенка; на соціальній тематиці Мирослава Ічнянського (вірш «Анюта», 1925); на патріотизмі та любові до України Микити Мандрика (збірка «Мій сад», 1941) та ін. Дослідник розглядає українську поезію в стилі «одержимості українськістю».

Відзначаючи досягнення письменників-емігрантів, дослідник В. Полковський називає діаспорну канадську прозу та драматургію. Наприклад, в історичній повісті «За волю України (Віра Бабенко) (Вінніпег, 1939) Олександр Луговий зображує як народжується українська держава, а в драмі «Дванадцять» Мирослава Ірчана (Вінніпег, 1923) показано боротьбу червоних повстанців з поляками. «...проза, на думку В. Полковського, – це тяжіння до епосу, яке особливо помітне в тридцятих роках, коли твориться своєрідний жанр архетипної іміграційної повісті» [2, с. 462].

«Драматургія в еміграції, – на думку Костюка, – найупосліджений жанр. У нас було донедавна тільки три письменника, що ~~вперше~~ і послідовно пробували творити драму. Це покійна Людмила Коваленко («Домаха», «Людина помирає в першому акті»), а з живих і творчо діючих – Ігор Костецький (збірка «Театр перед твоїм порогом») та Богдан Бойчук (дві драми: «Голод», «Приречені» [3, с.65].

Серед видатних канадців українського походження окреме місце займає Валеріан Ревуцький – видатний український театрознавець, публіцист та талановитий педагог. Поряд з цим мала місце надзвичайно плідна наукова діяльність, зокрема, монографічні праці вченого: «П'ять великих акторів української сцени» (1955), «Нескорені березильці: Йосип Гірняк і Олімпія Добровольська» (1985), «В орбіті світового театру» (1995), «Віра Левицька: життя і сцена» (1998), «По обрії життя: спогади» (1998), «Заграва: кілька слів про театр» (2000). У статті «Семен Ковбель як драматург і діяч театру» Валеріан Ревуцький занотовує: «Вражає різноманітність їх за жанрами – класичні драми етнографічно-побутового театру, трагедії з історії та сучасності, алегорії, скетчі-драми, навіть радіограми» [2, с. 462].

Відомим українським перекладачем та поетом сьогодні в Канаді є Леонід Коровник. Він видав дві збірки поезій: перша «Струмені в пустелі: поезії» (1991 – 2002) вийшла друком у видавництві «Дорога правди» (Канада), а друга «Росинки живої води» (2012) – в Луцьку. Лірика Леоніда Коровника – це філософсько-релігійний роздум про чистоту душі, штрихи думок про сенс людського життя, про красу природи, про голодомор українців, про безмежну любов до України, про важливе значення рідної української мови для збереження української ідентичності тощо. Кожна поезія митця наповнюється потужним духовним струменем ліричності, надзвичайної легкості та філософічності життя.

Висновки. В геополітичному аспекті українську діаспору можна розглядати як своєрідну форму соціуму. Проживаючи за кордоном, мільйони наших земляків та їх нащадки в багатьох країнах світу

зберегли в своєму середовищі національну культуру, мову, звичаї, українську самобутність і створили власну художньо-вартісну літературу. Українська діаспора як історичне, соціальне, політичне та культурологічне явище характеризується не односторонньо. Вона існувала та існує в тісному взаємозв'язку з культурою, мовою та літературою. Діаспорна література стала одним із найактивніших виявів духовного життя української спільноти, джерелом її згуртування та збереження своєї

окремішності за обставин чужоземного оточення, фактором осмислення еміграційного дискурсу. Як ми бачимо, проблема взаємоперехрещення літератури й еміграції є дуже цікавою. З огляду підвищеного інтересу до української діаспори та літературної спадщини українського зарубіжжя у глобалізованому світі, глибоке дослідження відкриває перспективу системного бачення цього феномену в його художньому осмисленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабович Г. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. – Київ: Основи – 1997. – 604 с.
2. Західноканадський збірник / за ред. В. Полковського, М. Сороки. – Едмонтон – Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія», 2014. – Том XLIV. – Частина п'ята. – 585 с.
3. Костюк Григорій. З літопису літературного життя в діаспорі (I). До 15-річчя діяльності об'єднання українських письменників «Слово»: 1954-1969 // Сучасність. – 1971. – № 9. – С.37-63.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – Київ: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
5. Погребенник Ф. Еміграція і література / Ф. Погребенник // Слово і час. – 1991. – № 10. – С.22-28.
6. Славутич Яр. Українська література в Канаді. Вибрані дослідження, статті й есеї / Яр Славутич. – Едмонтон: Славутич, 1992. – 336 с.
7. Українська еміграція в історії та літературі: матеріали Міжнародн. наук. конф. (18-20 вересня 1996 р.) / упор. та наук. ред. Р. Гром'як, Б. Лановик. – Тернопіль, Тернопільський приладобудівний інститут ім. Івана Пулюя, 1996. – 180 с.

REFERENCES

1. Toward a History of Ukrainian Literature : articles, essays, polemics / George G. Grabowicz. - 1997. – 608 p.
2. West Canadian collection / za red. V. Polkovskogo, M. Soroky. – Edmonton – Ostroh: Vydavnytstvo nacionalnogo universytetu "Ostrozka Akademia", 2014. – Tom XLIV. – Chastyna piata. – 585 p.
3. Kostuyk Grygoriy. From the chronicle of the literary life in diaspora (I). To the 15th anniversary of the functioning of Ukrainian writer's uniting "Word": 1954-1969 // Suchasnist'. – 1971 - № 9. – P. 37-63.
4. The small encyclopedia of ethnic and state studies / Ukrainian National Academy of Science. The Institute of State and Right of Ukraine named after V. M. Koretskyi. – Kyiv: Dovira: Geneza, 1996. – 942 p.
5. Pogrebennyk F. Emigration and literature / F. Pogrebennyk // Slovo i chas. – 1991. - № 10. – P. 22-28.
6. Slavutych Yar. Ukrainian literature in Canada. The chosen investigations, articles and essays / Yar Slavutych. – Edmonton: Slavuta, 1992. – 336 p.
7. Ukrainian emigration in history and in literature: the materials of the international scientific conference (18-20 September 1996) / upor. ta red. R. Gromiak, B. Lanovyk. – Ternopil, Ternopil technological institute named after Ivan Poluyi, 1996. – 180 p.

Retrospective in the past: Ukrainian diaspora and literature in emigration

Iryna Kominiarska

Abstract. The article is about the peculiarities of the creation of Ukrainian diaspora and the centres of the emigrant literary studies. The author characterized four waves of emigration, their chronological borders. It was analyzed four periods of Ukrainian literature in emigration. The separate attention is paid to Ukrainian literature in Canada.

Keywords: retrospective, Ukrainian diaspora, literature in emigration, four waves of emigration, Canada.

Ретроспектива в прошлое: украинская диаспора и эмиграционная литература

Ирина Коминьярская

Аннотация. Статья посвящена формированию украинской диаспоры и центров украинского литературоведения. Автор характеризует четыре волны украинской эмиграции, ее хронологические рамки. Проанализированы четыре периода украинской эмиграционной литературы. Отдельное внимание уделено украинской литературе в Канаде.

Ключевые слова: ретроспектива, украинская диаспора, эмиграционная литература, четыре волны эмиграции, Канада.

New England lexis and its signatures

R.Y. Kritsberh*

State Pedagogical University, Kriviy Rih, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: roman.kritsberh@fulbrightmail.org

Paper received 15.02.2016; Revised 20.02.2016; Accepted for publication 25.02.2016.

Abstract: New England lexis is of insular character, having little in common with other regions. The contribution of Northern and Western British donor dialect areas is prevailing, not Eastern and Southern, as supposed. NE vocabulary is mainly the product of the 19 and 20th cc. migration and social mobility of the population. Etymologically, the main sources are compounding, combinations and phrases, along with semantic changes based on metaphor. Semantically, household items, those related to professional spheres – hunting, fishing, lumberjacking, names of animals and plants are conspicuous; the bulk of the material show variation – multiple names for the same object

Keywords: *dialect areas, distribution, etymological sources, lexis, semantic topics.*

Introduction. There have been a number of different approaches to hot-button issues in American dialectology, still open to discussion. Among them are the classification of dialect areas and dynamics of interaction between them, futile attempts to reconcile the phonological and lexical principles of such classification, contribution of British dialect zones to American regions, consistency or its lack in relation between external history and language features, to name only but few.

Survey of publications. If phonology of American dialects is well studied in seminal works of the field, such as W. Labov [6], W. Wolfram [8], E. Schneider [5], etc., their complex lexis signatures are less fortunate to be revealed. Mostly, the latter are limited to a list of words used in an area [1, p. 268], while crucial questions remain unanswered. One of those is whether British dialect features in American regional vocabulary reflect the history of settlement in a direct, ‘no-frills’ way, as given in R. Hickey’s work [4], or present-day reality has more intricate character that defies such simplistic approach.

Objective, material, methodology. The lexis of New England (NE) is a topical object for such study. Being the cradle of American language in the 17th c., this region is a case in point of sweeping historical changes reflected in its speech. The objective of the paper is to bring to light complex language characteristics of NE lexis both in synchrony and diachrony. NE vocabulary thoroughly gleaned from two volumes of Dictionary of American Regional English (DARE) [2], [3] serves as the material for the study. Its methodology includes methods of comparative and descriptive analysis.

Results and discussion. First, the material has been studied after its regional and areal labels. Of roughly 525 items under consideration, major part 75% (390) refers exclusively to NE area. In this group, most of the items (337) are used in NE with no restriction whatsoever; 73 lexemes with 59 labels show the restricted distribution within NE area, from 1 through 4 units each, e.g. *cannikin* ‘wooden storage container’ (south-eastern NE), *bung up and bilge free* ‘in good order’ (coastal NE), *cleanser* ‘dry cleaner’ (eastern NE, esp. Boston), *honey pot* ‘quagmire’ (esp. ME), *election cake* ‘rich fruit cake’ (esp. MA), etc.

The second group with 135 lexemes and 45 labels reveals joint distribution, e.g. NE & New York, NE & North Central, etc. The most numerous combinations are: NE + Great Lakes – 33, e.g. *hogback* ‘sharp rise or ridge’; chiefly North, esp. NE – 15, e.g. *fodder corn* ‘corn grown as fodder’; NE + South – 7, e.g. *to cut one’s comb* ‘humble someone’; NE + Great Lakes + Pacific Northwest – 6, e.g. *crumb chaser* ‘cook’s helper’; NE + South Midland – 6, e.g. *to admire* ‘like, enjoy’; NE + NY

– 6, e.g. *dish kettle* ‘large heavy pot’; NE + Midland – 5, e.g. *angry* ‘of wound: inflamed’; North, esp. NE – 5, e.g. *buttery* ‘pantry’; NE + South Atlantic – 4, e.g. *biddy* ‘mature chicken’; chiefly North East, esp. NE – 3, e.g. *black ice* ‘smooth layer of ice on still water’, etc. As it is seen, New England lexis is of insular character without sharing it with other dialect areas. Even accounting both North East and North regions (170 and 240 units), which include NE as their original source (not object of present study), the uniqueness of NE vocabulary is striking.

Grammatically, the bulk of the material are nouns – 69%, as *dooryard call* ‘neighborly visit’, *hasty pudding* ‘cornmeal mush’; followed by verbs (12%), as *to beau* ‘escort, date’, *to dickey up* ‘dress up’. Then go adjectives (6%), as *frowy* ‘rancid, spoiled’, *budge* ‘intimate, familiar’; followed by phrases and word combinations (5%), as *hell to pay and no pitch hot* ‘predicament’, *to hook Jack* ‘skip school’, as:

“I was familiar in my boyhood with the expressions *to play hookey and hook Jack*” [3, p. 1086].

The rest is shared by adverbs, as *fortino* ‘as far as I know’; adjectives and adverbs, as *chockablock* ‘very full’; interjections, as *Godfrey!* ‘God!’; and prepositions, as *beaft* ‘behind’. The prevalence of nouns is somewhat determined by DARE’s text of questionnaire where the informants are often asked to fill notional gaps, better suited by nouns. Still, the relative high frequency of phrases and word combinations is worth attention.

British origin of the New England lexis is of vital importance for the study. Some 12% of the items have their sources in British dialects. The problem dealt with in this part of the research refers to tracing the British input or antecedents in American dialect areas, i.e. finding out the relative importance of British dialect donor areas in American regions. One more crucial issue in the field is to check if present-day lexical signatures of American areas still bear the footprints of external immigration and settlement history, or the former are blurred by social mobility of the population.

The units with their traces in British dialects were checked on English Dialect Dictionary (EDD) [9], [10], [11] and Oxford English Dictionary (OED) [7] to find out their distribution in the English shires, Scotland, Ireland, and Wales and establish the contribution of British dialect areas to NE lexis. It is especially worthy of note here that many British dialect lexemes are not restricted to some counties or even areas but reveal complex distribution breaking the boundaries of dialect zones. Thus NE *to gaum* ‘move awkwardly or clumsily’ goes back to the

British dialectism to *gaum* 'stare idly, gape, be stupid' which is used in Scotland, Ireland, Cumberland (North West of England), Westmorland (North West), Lancashire (North West), Cheshire (North West), Yorkshire (North), Derbyshire (East Midlands), Nottinghamshire (East Midlands), Rutland (East Midlands), Lincolnshire (East), Leicestershire (Midlands), Herefordshire (West Midlands), Essex & Surrey (both – South East) [3, p. 577]. Therefore, to get a clear picture of British dialect input in NE lexis, all Scottish, Irish, and English distributions were counted in a grand total.

The study yields the following results. The Welsh area has only one count: *booby-hut* 'sleigh with an enclosed carriage body'; the Irish one numbers 11 counts, as *galoot* 'male, person'; the Scottish region has 24 counts (*bannock* 'thin bread made of cornmeal'). The English dialect regions reveal the following: shires of South West have 67 counts, including Devonshire – 16 (*angledog* 'earthworm for fishing'), Somersetshire – 16 (*granther* 'grandfather'), Gloucestershire – 11 (*daddock* 'rotten wood'), Cornwall – 9 (*drisk* 'drizzle'), Wiltshire – 9 (*drail* 'fishhook with a weighted shank for trolling'), Dorset – 6 (*effet* 'newt, lizard').

Shires of South East of England have 39 counts, with Sussex – 9 (*hovel* 'separate shed of a barn, shelter for chickens or cows'), Oxfordshire – 6 (*hard pushed* 'hard-pressed'), Surrey – 6 (*dish-kettle* 'large pot for cooking'), Essex – 6 (*hearth brush* 'broom for sweeping a hearth'), Kent – 5 (*to forelay* 'ambush'). Berkshire – 5 (*gooney* 'stupid person'), London – 2 (*duff* 'flour pudding'). Shires of North West of England number 37 counts, with Cheshire – 15 (*cleverly* 'entirely'), Cumberland – 9 (*ding-toed* 'stumbling'), Lancashire – 7 (*humbug* 'taffy with peppermint'), Westmorland – 6 (*to admire* 'like, enjoy'). West Midlands shires are mentioned 33 times: Warwickshire – 10 (*gawky* 'awkward'), Worcestershire – 9 (*to duff* 'work energetically'), Herefordshire – 6 (*gauming* 'stupid'), Shropshire – 5 (*gambrel roof* 'roof with two slopes on each side'), Staffordshire – 3 (*eenamost* 'almost'). East Midlands shires contributed 27 counts, as Northamptonshire – 10 (*to empt* 'empty'), Derbyshire – 8 (*to gaum* 'move clumsily'), Nottinghamshire – 6 (*gaum* 'clumsy person'), Rutland – 3 (*gaumy* 'inept').

Northern shires have 20 counts and Southern 19 counts, correspondingly: Yorkshire – 19 (*door stone* 'large stone used as doorstep'), Humber – 1 (*hooley* 'loud party') and Hampshire – 11 (*cow slip* 'marsh marigold'), Hertfordshire – 4 (*honeysuckle* 'white Dutch clover'), Isle of Wight – 4 (*eeceworm* 'earthworm'). East of England has 18 counts, with Lincolnshire – 15 (*brewis* 'pudding-like dish') and Bedfordshire – 3 (*flummery* 'sweet cold fruit pudding'). Midlands and East Anglia have 10 counts each, correspondingly: Leicestershire – 10 (*to flax* 'beat, thrash') and Cambridgeshire, Norfolk, Suffolk, as *gallus* 'suspender'. North East shires with 4 counts – Durham – 2 (*angry* 'of wound: inflamed') and Northumberland – 2 (*ex* 'axle') – close the list. In grand total, there are 320 counts.

The analysis of these figures against a background of external history yields quite important fruits of the study. It is known that the first wave of migration took place in 1629-41: more than 20,000 Puritans from eastern England

moved to Massachusetts Bay when the New England colonies were founded. It formed the basis of the Northern dialect area in AE [1, pp. 7-10]. Then, gentry and their servants from southern England migrated to Virginia in 1642-75, followed by Quakers from North Midlands and Wales to the Delaware Valley (1675-1725), and people from the North of England, Ireland, and Scotland to the Appalachians in 1717-75 [ibid.]. From 1629 through 1640, from 14,000 to 21,000 people left England for New England, and most of them came from five eastern counties – Lincolnshire, Norfolk, Suffolk, Cambridgeshire, and Essex [4, p. 123]. But the total contribution of those counties is only 31 counts, less than 10% of all.

By the 1640s, there were some 40,000 settlers in the area [ibid., p. 126], by the end of the 17th c. the number of settlers is believed to have more than doubled [ibid.]. By 1675, the main emigrant areas in England still were as mentioned five eastern counties [ibid., p. 127]. The secondary emigrant areas then included the territory between Wallingford (Oxfordshire), Windsor (Berkshire), Northampton, Warwick, and Derby, along with Surrey, Southampton, Kent, Hampshire, London, parts of Devon and Somerset [ibid.]. Even including the secondary emigrant areas, the two groups give 126 counts, some 38% of all. Other or tertiary emigrant areas are not considered there, since the number of settlers at that time was small.

In the map of 'The English origin of the Puritans 1620-1675' [ibid.], it is eastern and southern areas of England that were the main donors to NE lexis. In our study, the weight is cardinally shifted to West and North: western shires and Ireland have 148 counts against 98 in the East, while northern ones and Scotland have 196 counts against 135 in the South. In other words, vocabulary of New England has not been a product of the 17th c. from East and South East of England, but developed later, due to subsequent waves of migration from North West, South West, North Midlands, West Midlands, Scotland, and social mobility of the American population.

The most current etymological sources of the corpus are compounding (175) and word combination and phrases (46), in total – 41%. In the first group, 125 items are two-stem nouns, made on the pattern n1+n2, as *apple John* 'apple brandy', *blanket chest* 'large chest for bedding and linen', *Hapmton boat* 'sailboat for fishing', etc. Ten more nouns consist of 3 stems, as *Abe Lincoln War* 'The Civil War'. Some 25 compounds are made on the pattern adj. (Participle) + n, as *balanced wall* 'stone wall', *high beam* 'hayloft'. The rest are single cases of patterns other than mentioned above, as *feather white* 'quickly.' Words combinations and phrases are relatively numerous and reveal varied structures: as n's + n (*captain's walk* 'small platform for walk on the roof of a house'), n+and+n (*devil and Tom Walker* 'the Devil'), adjectival idioms (*happy as a clam* 'very content'), verbal idioms (*to hook Jack* 'play truant'), adverbial ones (*as the fellers say* 'as known'), nominal idioms (*hell to pay and no pitch hot* 'predicament', *all talk and no cider* 'action, substance'), as:

"The people... seem to be somewhat conscious of this propensity to talk, by which they are characterized, and have favorite proverb on the subject... 'all talk and no cider'" [2, p. 666].

Change of meaning as a source ranks next after compounding – 150 items (28%). Here, most of the NE lexemes show the change from neutral, informal, general, or special slang senses. E.g. *cold deck* is “stacked pack of playing cards to deceive” in informal English, in NE – ‘in logging: a pile of logs held in reserve for later shipping’; *family* in NE ‘a group of Shakers’; *to belay* in sailor’s slang ‘stop!’, in NE ‘cancel, disregard’; *driver* ‘one who guides logs down a river’; *fiddlehead* from ‘the scroll of a violin’ (informal) to NE ‘uncoiling frond of fern’; *flaggins* from hobo slang ‘meal’ to ‘dinner toted out to the woods on a sled’.

Some semantic formations come from regional senses other than NE. Thus *fool killer* in Blackwater Chronicle of West Virginia is “mythical character whose business is to kill fools” (1853), later, in 1947, in NE it became ‘thing or situation that is dangerous to the foolish or unwary’. Or *feeder* ‘animal fattened for market’ originated in Montana in 1880, in NE (1969), it is ‘man who cares for horses and stables’. *Grinder* originated in Pennsylvania in 1904 as ‘frog’, in NE (1954) it became ‘sub sandwich’, etc.

As for the mechanism of semantic changes within this group, it is often metaphor that makes the difference, less often metonymy and narrowing of notions. E.g. *hogback* ‘sharply rising hill or ridge’, *essence peddler* from ‘peddler of medicinal extracts’ to ‘skunk’, *barber pole* from ‘candy stick’ to ‘sawed tree fallen on another’ (all – metaphors); *dough god* from ‘bread, cooked over open fire’ to ‘doughnut’ (metonymy); *animal* ‘bull’ (narrowing). Less productive ways of formation NE lexis include affixation, with the suffixes *-y* and *-ize* the most current, as *buttery* ‘pantry’, *to cruelize* ‘treat brutally’; corruption of a lexeme and appearance of a new sense, as *hurrup* (from *hurry up*) ‘command to a horse or cow to move faster’, *to bange* (from *to bang* ‘go without definite purpose’) ‘idle about’; conversion, as *to beau* (from *beau* ‘sweetheart’) ‘date, escort’; borrowing from Dutch, French, and Indian languages, as *hooker* ‘boat for fishing’ (Dutch *hoekboot*), *cahot* ‘depression in a road’ (from Canadian French); *chogset* ‘perchlike saltwater fish’ (from Algonquian); words of unknown origin, as *calibogus* ‘drink made of rum, beer, and molasses’; phrasal verbs, as *to dicky up* ‘dress up in fine clothes’; echoic words *harry wicket* ‘woodpecker’, etc.

The study of first dating in DARE is important to trace the formation of NE vocabulary. Although such first dates always lag behind actual oral usage, still they give relatively clear picture of the diachrony of the process. Almost all items have dating. Its analysis yields the following results. In the 17th c., 32 lexemes originated, by decades: 1, 0, 0, 10, 6, 4, 2, 3, 1, 4, e.g.: *ground nut* ‘plant of the genus *Apios*’, 1602 (the first dating); *flake* ‘rack for drying fish’, 1635; *green corn* ‘corn plants cut green for fodder’, 1645; *dace* ‘freshwater fish’, 1654; *to flow* ‘flood’, 1664; *cunner* ‘perchlike saltwater fish’, 1672; *five fingers* ‘plant cinquefoil’, 1683; *corn-house* ‘corncrib’, 1696.

In the 18th c., 68 more items originated, by decades: 4, 5, 2, 2, 11, 6, 6, 13, 15, 4, e.g.: *dreadful* ‘extremely’, 1704; *bateau* ‘large flat-bottomed boat’, 1711; *brief* ‘of disease: wide-spread’, 1722; *drag* ‘sledge for hauling heavy loads’, 1731; *beat out* ‘tired’ 1746; *clever* ‘pleasant’, 1758; *dooryard* ‘grounds around a house’,

1764; *bush* ‘piece of land covered by shrubbery’, 1779; *fish warden* ‘officer to enforce fishing regulations’, 1790; *hard head* ‘menhaden’, 1792. The 19th c. added 268 items, by decades: 12, 20, 26, 39, 33, 31, 18, 21, 31, 37, e.g.: *hen clam* ‘surf clam’, 1802; *hard hack* ‘shrub *Spirea*’ 1814; *dry bridge* ‘overpass’ 1821; *boodle* ‘collection, crowd’, 1833; *back kitchen* ‘summer kitchen’, 1849; *flake yard* ‘area with containers with cold water’, 1856; *to browse* ‘beat’, 1869; *Copenhagen* ‘children’s kissing game’, 1873; *belly-bump* ‘belly-flop’, 1888; *Hannah Cook* ‘unimportance’, 1895.

In the 20th c., from 1901 through 1980, 163 more lexemes are dated, by decades: 31, 17, 11, 27, 25, 10, 40, 2, e.g.: *gimp* ‘courage’, 1901; *greasy luck* ‘bon voyage!’ 1916; *to burn* ‘of fog: lift’, 1926; *fly camp* ‘temp camp’, 1939; *ant heap* ‘abscess’, 1943; *daisy ham* ‘cured pork shoulder butt’, 1959; *Finn* ‘Finnish language’, 1968; *barge* ‘receptacle for clams’, 1979. It is seen, that the bulk of the material is traced in the 19th and 20th cc., with the most productive period from 1820 through 1910. It means that NE lexis is mainly the product of that time.

As for semantic categories, DARE’s 41 topics [2, pp. Ixii-Ixxxv] have been changed to 20 in our research. Some of them contain just a few words, some were combined into one, as household topic which includes houses, furniture, utensils, dishes, foods, clothing, tobacco, liquor (all separate categories in DARE), nature which includes time, nature, and topography, or professional spheres, as fishing, hunting, lumberjacking, etc. The most numerous semantic categories in our study are, as follows.

Household, as mentioned above, leads the list with 105 units (20%). Within this group, names of foods, dishes, and drinks are prevailing, as *anadama bread* ‘loaf bread made from corn meal, flour, and molasses’, *chicken coffee* ‘weak coffee with chicory root’, *dough dish* ‘wooden trough for raising and kneading bread dough’. They are followed by those of parts of the house, utensils, furniture, clothing, as *chamber* ‘upper room or floor of a house used as bedroom’, *burgoo* ‘thick soup or stew’, *fry kettle* ‘large kettle for deep-fat frying’, *boiled collar* ‘boiled shirt’, *chimney shelf* ‘shelf over fireplace, etc.’ The category of professional spheres follows the lead (53 items, 10%), as *chaining* ‘skidding logs with horses and chains’, *fare* ‘catch of fish of commercial fishing boat’, *barroom* ‘logging camp’, *flue pan* ‘in the maple sugar industry: pan below the main part of the evaporator’, etc. Then goes the group of people’s status and their characteristics (52, 10%), as *aunt* ‘elderly woman, term of respectful address’, *country gawk* ‘rustic’, *down Easter* ‘person from the Northeastern USA’, *herring choker* ‘French Canadian’, *happy as a clam* ‘very happy’, etc.

Group related to animals, including farm animals, fishes, and birds, is roughly the same (51), as *coon cat* ‘large, long-haired domestic cat’, *to foal* ‘of ewe: give birth’, *hawk and chickens* ‘hen with her chickens’, *carpenter* ‘woodpecker’, etc. Notions related to plants – vegetables, fruits, wildflowers, weeds – lag behind with 8% of the stock: *beach plum* ‘seacoast shrub *Prunus maritima*’, *English bean* ‘broad bean’, *Adam’s cup* ‘side-saddle flower’. The topic of relationship among people, their manner of action counts 40 items (7.5%), as *to*

ballyhack 'confuse', to *hang by one's eyelids* 'be left suspended', to *cut one's comb* 'humiliate'.

Groups of nature (time, weather, topography), emotional state (exclamations and attitudes), transportation, and farming have correspondingly 24, 20, 15, and 13 units, as *capful of wind* 'light breeze', *chowder!* 'exclamation of mild oath', *double ripper* 'double sleds joined for coasting', *beef creature* 'full-grown bull, source of beef'. Less numerous groups comprise commands, amusements, history and customs, parts of human body and health, religion, abstract notions, and those related to mental activities and physical actions, e.g. *coaf!* 'come! to summons cows', *belly-butting* 'coasting on a sled face down', *eighteen-hundred-and-froze-to-death* 'the period of unusual cold weather in 1816-17', to *craunch* 'chew noisily', to *deacon* 'lead congregation in singing', *crowner* 'climax', to *calculate* 'reckon'.

Stylistically, there have been found 23 labels with 279 items. The most numerous are 'chiefly NE', 107 (*ginger water* 'drink of water, molasses, and ginger'); 'especially NE', 41 (*glade* 'smooth ice'); 'lumberjack lingo', 34 (*heifer dust* 'nonsense'); 'old-fashioned', 32 (*bigness* 'size'); 'somewhat old-fashioned', 16 (*awful* 'ugly'); 'chiefly NE, old-fashioned', 13 (*forehanded* 'prudent, frugal'); 'historical', 5 (*election day* 'inauguration day'); 'obsolete', 4 (*harness cask* 'cask for storing salt meat'); 'archaic', 3 (*forthputting* 'forwardness, presumption'); 'jocular', 3 (*gap-and-swallow* 'cornmeal mush or other unsubstantial food'), etc. As one can see, in some cases NE lexis overlaps with outdated, archaic, or old-fashioned vocabulary.

The variation of the material is last but not least object of the study. Of the whole, 330 items have another name (or more) for the same object, some 63%. Thus *dace* 'freshwater fish *Cyprinidae*' has 19 equivalents, including *chubsucker*, *fallfish*, *golden shiner*, *horned dace*, etc; *apple pandowdy* 'deep-dish apple desert' has 6, as *apple grunt*, *apple John*, *bald-headed pie*, *deep dish pie*, etc. Four items have 4 variants: *apple bee* 'social gathering at which apples are prepared for drying' – *apple cut frolic*, *apple paring*, *apple peeling*, *schnitz-in*; *bag leaves* 'plant *Orpine*' (*bag plant*, *frog plant*, *pudding bag*, *witches' moneybags*); *cannikin* 'wooden storage container for

sugar, flour' (*cannikin tub*, *canna pail*, *canny pail*, *can pail*). Eight items have 3 counterparts, e.g., *hulled horn* 'dried flint corn with the hulls removed' (*hull horn*, *flint corn*, *hominy*); *Baptist cake* 'raised bread-dough fried in deep fat' (*fried bread*, *holy poke*, *huffjuff*); *booby hut* 'small clumsy cart or carriage' (*booby*, *booby hack*, *booby hutch*), etc. More 31 items have 2 synonyms each, as *election cake* 'rich fruit cake served on election day' (*March meeting cake*, *town meeting*); *choke rag* 'necktie' (*choke strap*, *choker*); *Cape Cod turkey* 'cod' (*Albany beef*, *Arkansas chicken*), etc. The rest of items have one equivalent each.

Semantically, three major groups tend to have different names for the same objects: animals, plants, and foods, as *checkered adder* (*chequered snake*, *coral snake*), *coon cat* (*coony cat*, *coon*), *fresh water clam* (*fresh water mussel*), *cowberry* (*mountain cranberry*), *flipper* (*flapjack*), *cymbal* (*fried cake*). Less numerous groups include transportation, entertainment, utensils, and parts of the house, as *devil's fiddle* 'homemade noisemaker, one made with waxed or rosined string and tin can' (*dumb bull*), *handsled* (*handsleigh*), *hod* 'coal scuttle' (*coal hod*, *coal bucket*, *hod pail*), *dirt cellar* (*earth cellar*).

Summary. New England lexis has somewhat insular character, standing up per se, with relatively little shared distribution with other regions, even those it belongs to by phonological classification (North and North East); etymologically, compounding, word combinations and phrases, along with semantic changes based on metaphor are the main sources of the vocabulary; the contribution of North and West British donor dialect areas is prevailing, not East and South as expected, New England vocabulary is mainly the product of the nineteenth and twentieth centuries, due to migration from North West, South West, North Midlands, West Midlands, Scotland and social mobility of the American population; among the semantic categories, household items, those related to professional spheres – hunting, fishing, lumberjacking, and names of animals and plants are conspicuous; the bulk of the material show variation – other names for the same object. The prospects of further study lie in expanding the material for research, including other US dialect areas – South, Midland, North, and Northeast – to reveal differences in their corresponding characteristics.

REFERENCES

1. Algeo J. (ed.). The Cambridge History of the English Language, Vol. 6 English in North America / J. Algeo. – Cambridge : University Press, 2005. – 567 p.
2. Cassidy F. (ed.). Dictionary of American Regional English, Vol. 1 A-C / F. Cassidy. – London, Cambridge : The Belknap Press, 1985. – 903 p.
3. Cassidy F. (ed.). Dictionary of American Regional English, Vol. 2 D-H / F. Cassidy. – London, Cambridge : The Belknap Press, 1991. – 1175 p.
4. Hickey R. (ed.). Legacies of Colonial English / R. Hickey. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 713 p.
5. Kortmann B., Schneider E. (eds.). A Handbook of Varieties of English, Vol.1-2 / B. Kortmann, E. Schneider. – NY : Mouton de Gruyter, 2004. – 1226 p.
6. Labov W., Ash Sh., Boberg Ch. (eds.). The Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change / W. Labov, Sh. Ash, Ch. Boberg. – NY : Mouton de Gruyter, 2006. – 318 p.
7. Simpson J., Weiner T. (eds.). The Compact Oxford English Dictionary / J. Simpson, T. Weiner. – Oxford : Clarendon Press, 1994. – 2371 p.
8. Wolfram W., Ward B. American Voices / W. Wolfram, B. Ward. – Oxford : Blackwell, 2006. – 269 p.
9. Wright J. (ed.). The English Dialect Dictionary, Vol.1 / J. Wright. – NY : G.P. Putnam's Sons, 1898. – 864 p.
10. Wright J. (ed.). The English Dialect Dictionary, Vol.2 / J. Wright. – NY : G.P. Putnam's Sons, 1898. – 772 p.
11. Wright J. (ed.). The English Dialect Dictionary, Vol.3 / J. Wright. – NY : Henry Frowde, 1905. – 698 p.

Лексика Новой Англии и её особенности

Р.Я. Крицберг

Аннотация. Лексика Новой Англии достаточно изолирована от других регионов. В ней преобладает вклад северных и западных британских диалектных зон, а не восточных и южных, как считалось ранее. Этот словарный состав – результат миграции и социальной мобильности населения 19 и 20 вв. Этимологически главные источники – словосложения, словосочетания, идиомы и семантический сдвиг, основанный на метафоре. Семантически наиболее многочисленные группы – предметы обихода, профессиональные сферы охоты, рыбной ловли, лесоповала, названия животных и растений. Большая часть корпуса обнаруживает вариативность – разные обозначения для того же референта.

Ключевые слова: диалектные зоны, дистрибуция, этимологические источники, лексический состав, семантические группы.

Текстове конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза: когнітивно-дискурсивний аналіз

Т. В. Луньова*

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна

*Corresponding author. E-mail: lunyovat@yahoo.com

Paper received 30.01.16; Revised 07.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті здійснено аналіз текстового конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза “Острови” на основі методологічних засад когнітивно-дискурсивної парадигми. Визначено лінгвокогнітивні засоби формування означеного концепту та комунікативні стратегії взаємодії з читачем під час цього процесу. Запропоновано опис концепту як сукупності виділених із цілісного тексту тематично відмінних міні-текстів, котрі вербалізують певні ментальні оповіді.

Ключові слова: концепт, текст, конструювання, лінгвокогнітивний засіб, комунікативна стратегія.

Здатність концептів вербалізуватися не лише окремими лексемами чи словосполученнями, а й цілими текстами була визначена ще на етапі становлення концептології як окремої дослідницької галузі. Так, репрезентація за допомогою тексту чи сукупності текстів включена до переліку мовних засобів об’єктивації концептів [6, с. 15], котрий став хрестоматійним. У контексті інтенсивного розвитку когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної лінгвістики, орієнтованої на “конвергентне вивчення когнітивних і комунікативних аспектів людської діяльності” [7, с. 5], дослідження механізмів текстової репрезентації концептів набуває особливої актуальності. Когнітивно-дискурсивна лінгвістика розглядає мову не як “інструмент комунікації-обміну готовим знанням, об’єктивованим в мовних знаках”, а пропонує “альтернативне її тлумачення як комунікативної взаємодії суб’єктів, змістом якої є вироблення спільної системи орієнтації у життєвому просторі на основі формування мовних знаків” [3, с. 4]. Саме тому перспективою розвитку концептології визнається не подальше “накопичення даних про окремі концепти”, а “концептологічні студії міждисциплінарного характеру, орієнтовані на вивчення динаміки концептів та концепто-систем, специфіки їхньої взаємодії, у тому числі і в інтерсеміотичному ракурсі, механізмів формування (включаючи нейролінгвістичні) у синхронії та діахронії, тексто- й дискурсотвірної ролі, енергетики впливу, в тому числі сугестивного, у різних дискурсних середовищах” [1, с. 10-11]. Як бачимо, на зміну традиційній схемі, за якою концептологічні дослідження зосереджувалися на з’ясуванні складників певного концепту (цей підхід зреалізовано, зокрема у таких роботах [2; 4; 5]), приходить новий підхід, за яким у центрі уваги є не вичерпна інвентаризація об’єктивованих концептуальних складників, а вивчення особливостей функціонування певного концепту в тексті та дискурсі в аспекті конструювання комунікантами релевантних смислів. Таким чином, дослідницький інтерес становить не стільки “застиглий” у мові чи текстах концепт, скільки динаміка конструювання концепту при розгортанні певного тексту чи дискурсу.

Зважаючи на вищевикладене, актуальними постають дослідження механізмів конструювання концептів у текстах різних жанрів і стилів. Саме розробці цього напрямку присвячена дана розвідка, об’єктом аналізу якої є динаміка концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті есе Джона Фаулза “Острови” [9]. Метою даної

статті є з’ясувати, завдяки яким лінгвокогнітивним засобам і комунікативним стратегіям відбувається виформовування концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ у тексті вказаного есе.

Есе Джона Фаулза “Острови” було написане як передмова до альбому фотографій островів Сілли, зроблених відомим британським фотографом Фей Годвін. У своїй взаємодії текст і фотографії створили своєрідний інтерсеміотичний дискурс про острови Сілли. Одним з основних комунікативних завдань есе-передмови було зацікавити читача, залучити його до вищезначеного дискурсу. На реалізацію цього завдання спрямовані перші рядки тексту есе, у яких йдеться про людину, яка мандрує на острови Сілли: “*The wise visitor to the Scillies does not drive straight to Penzance and board a helicopter or a ship [...]*” [9, с. 333]. Читач має змогу ідентифікуватися з таким мандрівником. Джон Фаулз допомагає читачеві це зробити, беручи на себе роль гіда, який показує острови і розповідає про них. Так, Фаулз яскраво описує, як виглядають острови: “*The effect is best later in the day, when they lie in the westerling sun’s path, more like optical illusions, mirages, than a certain reality. I say ‘they’, but the appearance at this range is of one island [...]*” [9, с. 333], і тут же надає наукову інформацію про минуле цих островів: “*[...] in remote antiquity all the larger islands except St Agnes very probably were conjoined*” [9, с. 333]. У такий спосіб концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ конструюється в тексті як репрезентант реально існуючого у фізичній дійсності об’єкта з характерним зовнішнім виглядом і власною історією.

Поеднання лінгвокогнітивних засобів наочного опису й експлікації застосовується в тексті есе і в подальшому. Так, письменник засобами мови зображає сліди життя первісних людей на островах Сілли: “*Their [much earlier humankind’s] menhirs and quoits and stone lines brood on the moors and in the granite-walled fields [...]*” [9, с. 333]; “*Their [much earlier humankind’s] burial places are scattered all over the present islands [...]*” [9, с. 333] і науково обгрунтовано пояснює причину великої кількості поховань на цих островах: “*[...] Scillies must have been the ultimate For-est Lawn of megalithic Britain, though interment there would have been an ambition not only of the dying: the spirits of the dead could not cross water, and the living may well have cherished that thirty-mile cordon sanitaire between themselves and their ancestors.*” [9, с. 333].

Також письменник описує фізичне середовище: ва-луни на островах, – і тут же пояснює, як вони виникли та яке враження справляли на перших поселенців: *“Some of the great boulders (naturally carved by Atlantic wind and rain, split and isolated by the Ice Age) that the earliest settlers found there would have profoundly impressed, and baffled, them.”* [9, с. 334].

Завдяки застосуванню лінгвокогнітивних засобів наочного опису й експлікації концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ конструюється в тексті як складне ментальне утворення, яке має образні й логічні складники, поєднані в тематичні (“внутрішні” щодо цілісного тексту есе) міні-тексти: “як виглядають острови”, “їхня природна історія”, “їхня культурна історія”. При цьому ці міні-тексти не є суцільними утвореннями на власне вербальному рівні, а вицленовуються як кореляти цілісних ментальних оповідей, об’єктивованих у ряді окремих текстових фрагментів.

Інтерес читача до розгортання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ підтримується завдяки застосуванню **комунікативної стратегії кооперації**, яка втілюється в есе як залучення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сілли і вивчення їхньої географії та історії.

Окрім наочного опису та експлікації, для конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті есе застосовано такий **лінгвокогнітивний засіб** як **концептуальну метафору**. Острови Сілли метафорично представлені як кораблі: *“And there they [the Scillies] float, an eternal stone armada of over hundred ships, aloofly anchored off England [...]”* [9, с. 333], як кафедра проповідника: *“Like all good islands, the Scillies can play their own pulpit”* [9, с. 382] і як японські дзен-сади каміння: *“Our century has rightly learned to admire the Zen gardens of Japan for their simplicity; and most of Scilly remains one huge Zen garden of the Atlantic”* [9, с. 382]. Завдяки цим концептуальним метафорам образні уявлення про острови Сілли, комуніковані читачам автором есе, деталізуються, збагачуються поетичними елементами і насичуються позитивно забарвленими оцінними складниками.

Також конструювання смислів-складників концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ відбувається завдяки використанню **концептуальних опозицій**. Серед них найважливішими є такі:

“мудрість” – “нездатність зрозуміти мудрість”: на початку есе йдеться про мудрого мандрівника, який знає, як і коли найкраще наблизитися до островів Сілли, щоб побачити всю їхню красу (*“The wise visitor to the Scillies does not drive straight to Penzance and board a helicopter or a ship, but instead finds time, so long as the weather is clear and the visibility good, to go out first to Land’s End.”* [9, с. 333]), а наприкінці есе розповідається притча про учня-новачка, який не зміг збагнути мудрість Будди і був за це покараний мудрим вчителем (*“My sincere hope is that the slap the novice received was freighted with every ounce of force still lying in the sage’s arm”* [9, с. 382]);

“здатність глибоко і творчо мислити” – “нездатність мислити по-справжньому”: *“More and more we lose the ability to think as poets think, across frontiers and consecrated limits. [...] One reason I love islands so much is that of their nature they question such lack of imagination; that properly experienced, they make us stop*

and think a little: why am I here, what am I about, what is it all about, what has gone wrong?” [9, с. 380];

“сутнісне, однак приховане і неочевидне” – “очевидне, наявне на поверхні і тому поверхове”: *“It is the boundedness of the smaller island, encompassable in a glance, walkable in one day, that relates it more closely to the human body than any other geographical conformation of land. It is also the contrast between what can be seen at once and what remains, beyond the shore that faces us, hidden. Even to ourselves we are the same, half superficial and obvious, and half concealed, labyrinthine, fascinating to explore.”* [9, с. 337].

Ці опозиції є ціннісно й емоційно марковані: “мудрість”, “здатність глибоко і творчо мислити”, “сутнісне, однак приховане і неочевидне” подаються в тексті есе як позитивні і бажані цінності.

Ще одним **лінгвокогнітивним засобом** конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в тексті досліджуваного есе є **аналіз легенд**, пов’язаних з островами Сілли [9, с. 334-336], який спирається на цитування історичних джерел [9, с. 335]. Джон Фаулз описує зміст легенд та визначає вірогідні історичні події, котрі були в подальшому міфологізовані жителями островів, які на той час не могли їх раціонально пояснити. Також письменник вдається до **етимологічного аналізу назвисьок жителів різних островів Сілли**: *“In the old days there were different nicknames for the men of each island. [...] St Martin’s men were Ginnicks, a word whose meaning R. L. Bowley says is lost, though I see Joseph Wright has it down [...] as a synonym for ‘neat’. On St Agnes you were a Turk because you looked Spanish [...]”* [9, с. 337]. Ці два лінгвокогнітивні засоби сприяють виформовуванню науково-аналітичних складників концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ.

Комунікативна стратегія кооперації, зреалізована на початку есе як заохочення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сілли, у подальшому тексті втілюється як *залучення читача до мандрівки (подумки) художніми текстами про острови*: значна частина есе присвячена аналізу ряду художніх книг, у яких описувалися реальні чи вигадані острови. Джон Фаулз переказує сюжети, цитує тексти, аналізує та висловлює власне ставлення до образів і символів, утілених у цих книгах, а також спонукає читача до співроздумів, висловлюючи полемічні думки. Зокрема, письменник висловлює й обґрунтовує думку про те, що зовсім не випадково роман, який вважається одним із перших англійських романів (“Робінзон Крузо” Даніеля Дефо), присвячений подіям, котрі відбуваються на острові. За Фаулзом, острів символізує раціонально невмотивоване, але палко бажане осягнення істини: *“This capacity to enisle is one I always look for in other novelists; or perhaps I should say that none I admire lacks it. It is a capacity that lies quite literally at the heart of what has often been called the first modern novel, Defoe’s Robinson Crusoe; and it lies equally at the heart of the very first novel of all. The island remains where the magic (one’s arrival at some truth or development one could not logically have predicted or expected) takes place; and it rises strangely, out of nothingness, out of the onward dogwatches, mere journeying transit, in the writing”* [9, с. 347].

Найдетальніший аналіз Джон Фаулз присвятив “Одіссеї” Гомера і “Бурі” Шекспіра. Підсумовуючи розгляд історичних джерел “Бурі” (розповіді про реальні пригоди на островах, оприлюднених у часи Шекспіра), Джон Фаулз натякає на потенційно можливий зв’язок островів Сіллі та острова, описаного в “Бурі”: *“Any specific and realistic shape the island location took in Shakespeare’s consciousness must have derived from his knowledge of the Strachey, Jourdain, and other, associated pamphlets, and I a not for a moment proposing the Scillies as an alternative; yet they were far more on Elizabethan and Jacobean minds than they are on ours today.”* [9, с. 369]. Питання залишається відкритим, і читач може сформулювати власну думку.

Цікавим прийомом конструювання концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ в есе Джона Фаулза є композиційна побудова тексту, у якому поєднано два тематичні блоки: контексти, де йдеться власне про острови Сіллі, й контексти, у яких острови аналізуються в цілому, узагальнено. Другі контексти за обсягом переважають перші. Завдяки цьому текст власне про острови Сіллі ніби перебуває в морі тексту про острови в цілому, що додатково актуалізує уявлення про відокремленість островів Сіллі як складник відповідного концепту.

Проведене дослідження дозволило з’ясувати, концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ виформовується в тексті есе Джона Фаулза “Острови” завдяки сукупності таких лінгвокогнітивних засобів: наочного опису, експлікації, використанню концептуальної метафори, концеп-

туальних опозицій, аналізу легенд та антропонімів. Змодельовати концептуальні складники концепту ОСТРОВИ СІЛЛІ, комуніковані читачеві есе, можна в сукупності таких абстрагованих із цілісного тексту есе тематично відмінних між собою міні-текстів: “фізичні характеристики островів”, “їхня природна історія”, “їхня культурна історія”. Комунікація смислів, які складають концепт ОСТРОВИ СІЛЛІ, здійснюється в тексті есе на основі послідовної реалізації комунікативної стратегії кооперації, реалізованої як заохочення читача до спільної (уявної) мандрівки на острови Сіллі і як залучення до (мисленної) подорожі художніми текстами про острови.

Як бачимо, когнітивно-дискурсивний аналіз текстового конструювання концепту дозволяє представити його як сукупність текстів (оповідей), радше ніж упорядкований у певний спосіб перелік окремих складників. Зважаючи на те, що людині властиво мислити оповідами [8], видається доречним припустити, що оповідна модель концепту має потужний евристичний потенціал і дозволяє запропонувати такий науковий опис концепту, який безпосередньо корелює з певним ментальним утворенням.

Безумовно, методика дослідження механізмів конструювання концептів у різних за своїми характеристиками і спрямованістю текстах потребує подальшої розробки та уточнення, що й вбачається перспективою дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробьєва О.П. Концептология в Украине: обзор проблематики // Лингвоконцептология: перспективные направления: монография / авт. кол.: А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, О.П. Воробьєва и др.; под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Нейдановой. – Луганск : Изд-во ГУ ЛНПУ имени Тараса Шевченко, 2013. – С. 10-37.
2. Карпенко У.О. Концептний зміст фрейму “Збройне протистояння” у російській культурно-мовній традиції: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 14 с.
3. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
4. Огаркова Г.А. Вербалізація концепту КОХАННЯ в сучасній англійській мові: когнітивний та дискурсивний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 17 с.
5. Пальчевська О.С. Концепт ШЛЯХ в англійській, французькій та українській мовах: лінгвокогнітивний та етнолінгвістичний ракурси: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 20 с.
6. Попова З.Д., Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. – Воронеж : Истоки, 2003. – 58 с.
7. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.
8. Turner M. The Literary Mind. The Origins of Thought and Language. – NY., Oxford : Oxford University Press, 1996. – 187 p.

ДЖЕРЕЛО ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Fowles J. Islands // Fowles J. Wormholes. – L. : Vintage, 1999. – P. 333-382.

REFERENCES

1. Vorobyova O.P. Conceptology in Ukraine: an Overview of the Key Issues // Linguo-conceptology: Promising Approaches / A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, O.P. Vorobyova & al.; Ed. by A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, I.V. Neydanova. – Lugansk : Lugansk National University named after Taras Shevchenko Publishing, 2013. – S. 10-37.
2. Karpenko U.A. Concept content of the Frame “Armed conflict” in Russian linguistic and cultural tradition. – Manuscript. Thesis of the candidate degree in Philology, specialty 10.02.02 – Russian Language. – Taras Shevchenko Kiev National University. – Kyiv, 2005. – 14 p.
3. Martynyuk A.P. Dictionary of the Key Terms of Cognitive-discursive Linguistics. – Kharkiv : Kharkiv National University named after V.N. Karazin Publishing, 2011. – 196 s.
4. Ogarkova A.A. Verbalization of the Concept of LOVE in Modern English: Cognitive and Discourse aspects. – Manuscript. Thesis for the degree of Candidate of Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2005. – 17 p.
5. Palchevska O.S. Concept of Road in the English, French and Ukrainian Languages: Lingvocognitive and Ethnolinguistic Aspects. – Manuscript. Thesis for a Candidate Degree in Philology, specialty 10.02.15 – General Linguistics. – Donetsk, 2006. – 20 c.
6. Popova Z.D., Sternin I.A. Language and National World Image. – Voronezh : Istoki Publishing, 2003. – 58 p.

7. Prykhodko A.M. Concepts and Conceptual Systems in the Cognitive-Discursive Linguistic Paradigm. – Zaporizhzhya : Premier, 2008. – 332 s.
8. Turner M. The Literary Mind. The Origins of Thought and Language. – NY., Oxford : Oxford University Press, 1996. – 187 p.
9. Fowles J. Islands // Fowles J. Wormholes. – L. : Vintage, 1999. – P. 333-382.

The Concept THE ISLES OF SCILLY in John Fowles's Essay as a Textual Construal: Cognitive and Communicative Analysis

T.V. Lunyova

Abstract. The article focuses on the cognitive and communicative analysis of the dynamic process of construing the concept THE ISLES OF SCILLY in John Fowles's Essay "Islands". The linguo-cognitive means of the textual construction of this concept are discussed and communicative strategies of the author are revealed. It is suggested that the concept can be described as a constellation of mini-texts which are singled out from the original text of the essay based on their topical/ thematic peculiarities that are determined by the content of the mental units with which they correspond.

Keywords: *concept, text, construal, linguo-cognitive means, communicative strategy.*

Текстовое конструирование концепта ОСТРОВА СИЛЛИ в эссе Джона Фаулза: когнитивно-дискурсивный анализ

Т.В. Лунёва

Аннотация. В статье на основе методологических принципов когнитивно-дискурсивной парадигмы проанализировано текстовое конструирование концепта ОСТРОВА СИЛЛИ в эссе Джона Фаулза "Острова". Выделены лингвокогнитивные средства формирования указанного концепта и коммуникативные стратегии взаимодействия с читателем во время этого процесса. Предложено описание концепта как совокупности тематически специфических мини-текстов, выделяемых из целостного текста и коррелирующих с определенными ментальными образованиями.

Ключевые слова: *концепт, текст, конструирование, лингвокогнитивное средство, коммуникативная стратегия.*

Methods of organizing and conducting the exam in a foreign language for professional purposes as a form of final control of student achievement in tourist sphere

Yu. O. Matviyiv-Lozynska*

Lviv Institute of Economics and Tourism

*E-mail: lozynskajuliya@yahoo.com

Paper received 30.01.2016; Revised 06.02.2016; Accepted for publication 19.02.2016.

Abstract. The article considers the problem of organization and conducting of the exam in a foreign language to show students' true level of the knowledge obtained. The notion of final exam of the course was considered to be one of the most important parts of the training process to reveal the result of studying. The article shows that exam in a foreign languages has its own peculiarities. The stress is given to the oral form of conducting the exam. The advantages and disadvantages of the exam in foreign languages are shown. The author gives the criteria concerning evaluation of the students' knowledge.

Keywords: *method, exam, foreign language for professional purposes, final control, student, tourist sphere.*

Introduction. Integration into European and world community is connected with a focus on social dialogue of cultures. The expansion of international contacts dwells upon the formation of a specialist who is able to talk to representatives of other nationalities not only in everyday life but also in careers. This primarily concerns specialists' occupations in which there is intercultural communication.

Teaching of discipline "Foreign Language for specific purposes" in high school is focused mainly on professional communication skills within the cultural approach mastering by future specialist to the study of a foreign language. Formation of communicative competence of the students is a priority of a foreign language teacher. Student audience must be constantly encouraged to express their views on this or that issue, adds reply to colleagues, give examples of situations, and discuss their position and so on.

The assessment of students' knowledge was very hard but important in education. There are different kinds to assess the knowledge obtained. One of the forms of such assessment is an exam. It is the final stage of training process. All courses tend to finish and have some certain result (positive or negative). The characteristic of any result is the extension of certain knowledge obtained by a student during studying some particular subject. Foreign language is an obligatory subject in the curriculum of any higher educational establishment because now it is necessary to know foreign language not only for everyday communication but also for professional purposes. To assess knowledge of students in foreign language is not a new approach in education but to know how to do it in an appropriate way is a must.

Short review of the related publications. Many authors, in particular: W. Badders, S. Brown, C. Rust, G. Gibbs and others, used the topic of assessment of students' achievement in their researches but they paid attention not only to the notion of an exam but to types of assessment in general. For example, W. Badders researched the nature, purpose and tools of the assessment. The scientists from Australia distinguished diagnostic, formative and summative assessment. The idea of diagnostic assessment is to understand the level of students at the beginning of the course, so called background knowledge. Formative assessment allows showing step by step obtaining of knowledge during the training process. The teacher can see the progress from lesson to lesson and can help students who are not good at one or another

aspect of the sphere. Summative assessment show the final level of knowledge obtained. It can be done at the end of the training course or studying year to see the real achievement of students.

The aim of the article. The aim of the given article is to show an opinion how to organize the process of the exam in a foreign language and to take into consideration the criteria of the assessment of students' knowledge. We also want to exchange our ideas concerning the improvement of the exam organizing and conducting.

Materials and methods. During the research were used the following methods: analysis of the pedagogical and philological literature, comparing, systematization and generalization of the information, studying of the documents and results of current studying.

Results and their discussing. To teach and to study must have a result (positive or negative). It depends upon the level of teaching and studying correspondingly. The best way to assess knowledge is to conduct the exam. It can be oral or in written form. As for foreign language as a subject, it is recommended to have an oral exam because the real level of knowledge can be seen at once, without wasting much time on extra checking. In our opinion, the best alternative to only oral exam is to organize it in two parts: in the form of tests or some other kind of writing and another part of obligatory speaking on some topics suggested.

We suggest the idea of the exam with four questions. We must give students opportunities to show their knowledge and skills. We suggest the following structure of the examination card: the first task must include translation of five sentences from native language into English using special terms particular for the very sphere because we take into consideration foreign language for specific purposes, the second task is a situational task on the suggested in native language professional situation. Students should present in this task not only their language mastering but also being aware in professional situations, knowledge of profession. The third task reflects students' competence in business language, in particular: language for negotiations, presentations, meetings, etc. They should complete business letter of the given in the examination card topic. This task is not very simple for students because they think business English is very different from everyday English and needs a lot of time to learn it perfectly. But, honestly speaking, business correspondence is

based on some kind of algorithm of completing and special set of expressions and cliché for the following kind of writing. The fourth task we suggest is an oral one. The topics should be familiar to students. They can reflect current situation in the country or in the world, or they must encourage students to speak on the given topic. Of course, the volume of speaking is of great importance. Sentences must be grammatically and lexically correct. Approximate number of sentences must be minimum 12-15 sentences. Fluent and correct speaking on the topic is appreciated.

The aim of the given exam is to show the ability of students to demonstrate their knowledge of professional disciplines by means of foreign language of professional approach. It is not language for everyday communication; it is language for specific purpose that is to meet needs in professional environment. Nowadays professionals with knowledge of foreign language are of great demand at the labour market. They require higher salary but they do their job in a qualitative way.

We want to give examples of four tasks for exam in English for specific purposes for specialists according to the specialty "International tourism".

The first task can include the sentences like that:

1. Власники готельно-ресторанних комплексів використовують послуги таємних споживачів, щоб зібрати інформацію про якість обслуговування.

2. Перевагами спеціально збудованого курорту є тисячі робочих місць, розвиток туристичної інфраструктури та економіки країни.

3. Державні фонди були використані для купівлі землі.

4. Пакетний тур включає харчування, проживання та перевезення.

5. Готель пропонує безкоштовну розважальну вечірню програму з музикою.

Of course, in our research we give variants of correct answer that is correct translation of the given sentences:

1. Owners of hotel and restaurant complexes use services of mystery shoppers to collect the information about the quality of service.

2. The advantages of the purpose-built resort there are thousands of jobs, development of tourist infrastructure and economy of the country.

3. Public funds were used to buy land.

4. Package tour includes meals, accommodation and transportation.

5. The hotel offers free evening entertainment program with music.

The second task is a creative one. Students must give their own solution to the given problem. For example:

Підготуйте коротку інформацію згідно поданого ситуативного завдання: Ви – працівник туристської фірми "Супутник". Для розрахунку туру ісландська фірма звернулася до Вас з проханням скласти програму перебування в м. Львові. Подайте інформацію іноземною мовою. Вихідні дані:

- Мета туру: екскурсійний
- Учасники туру: 12 чол.
- Туристський маршрут: Рейк'явік-Львів- Рейк'явік
- Перелік перебування: 3 дні – з 21.06 (09.00) по 23.06 (21.00)
- Проживання: готель "Жорж"***. Розміщення – стандарт

- Одномісний
- Харчування: сніданок (6 у.о.)
- Експерсія: піша, 2 год.

Here we give possible answer to the above mentioned situational task. Of course, it is not the only one answer to the given task. You can change the answer up to you.

I am an employee of a tourist firm "Suputnyk". I have a group of 12 tourists from Island planning a trip to Lviv.

Our tourist firm can offer them a three day excursion tour. Hotel "Zhorzh" will offer them double or single rooms depending on their preferences. Their arrival is planned for the 21st of June 11 a.m. After a couple of tiring days on a bus from Reykjavik to Lviv they will have to take rest in rooms in the first part of the day.

On the arrival day a visit to Opera and Ballet Theatre is planned for the group of tourists. The performance starts at 7 p.m.

On the second day of their stay they may have a walking tour around Lviv. They will spend time visiting museums and galleries, taking pictures of the downtown of Lviv. They may visit Lviv State Art Gallery, Royal Arsenal, Historical Museum and Pharmacy Museum. Also they can go to the High Castle, from where they can see the whole city panorama, and a lot of other places.

On the third day our guide will take them to Lviv ancient churches and monasteries and tell them their stories. They may visit church of Castelites, Dominican Cathedral, St. George's Cathedral and Bernadine Monastery.

Later on they will have time to buy presents and souvenirs for their friends and relatives.

The third task contains the information concerning business correspondence, in particular theme for business letter. For example:

До вас звернулися зі скаргою щодо поганої організації відпустки: віддаленість готелю від основних пляжів та відсутність цікавих розваг. Напишіть листа-відповідь на скаргу. Запропонуйте клієнту компенсацію у вигляді знижки на вартість наступного замовлення.

The answer to the following topic of business letter can be the following:

William Taylor
Park Avenue 35 St.
London
Great Britain
81124

Dear Mr. Taylor,

From your letter of complain we understand that you had bad vacation. We have carefully studied your claims and admit, that our worker didn't inform you in details about the trip.

We apologize for this mistake of our young staff and enclosed a voucher for free FB – full board meal in our hotel for one person for one week. Our priority is the satisfaction of your wishes.

We look forward to hearing from you!

Sincerely yours

The fourth question of the examination card is oral topic on the following theme. The topics are of different kinds, they reflect social and economic themes. The last question must be of great importance because it shows the

students' knowledge of the language on the spot. When student speaks fluently, is able to answer the questions of members of examination board, can easily translate some additional sentences, not from the examination card, it means that he knows the language properly and to speak on one of the given topics is not a problem for him or her. Of course, to prepare for this part of an exam extra time is not allowed, just to collect brains and to start speaking. We would like to present one of the topics given in the programme of preparation for the exam.

Ваш семінар був присвячений розділу „туристична індустрія”. Проінформуйте учасників семінару про історію туризму.

As an example of the answer to the given above question can be any of the texts on the following topic or suggested below that shows the full and exact information on the topic.

Travel as activities away from home began around 8000 BC (after the Agricultural Revolution) when human beings became settled farmers and built their permanent homes.

In the ancient world people traveled for various purposes, such as pleasure, trade, scientific exploration, and religious pilgrimage. The ancient Romans and Greeks were considered to be the most famous ancient pleasure seekers. Travel in Europe during Roman times was fast, easy, and safe, because Romans introduced a network of well-maintained stone-paved and metalled roads that facilitated leisure travel in the Roman Empire.

After the decline of the Roman Empire, during the so-called dark Ages travel became difficult and dangerous because of the deterioration of the roads and bandits' attacks on travelers. People traveled mainly for religious pilgrimage in the medieval Europe.

In the epoch of Renaissance (14th – 17th centuries) art, literature, philosophy, and scientific ideas became very important. People wanted to explore, discover, and understand other places. The sailing of Christopher Columbus in 1492 started the great age of exploration and the advent of capitalism. This period was characterized as the opening of sea travel.

In the 17th – 18th centuries it was fashionable for the upper classes to visit the European cultural, artistic, musical, and government centers to increase knowledge of the world. This was the so-called Grand Tour of Europe. When Thomas Cook organized his first excursion from Leicester to Loughborough in 1841, he probably didn't know that he was starting mass tourism.

Nowadays tourism is one of the biggest industries in the world.

Given above examples can be varied in different situations. They are an example of exam in foreign language of specific purposes for the tourist sphere.

In our research we suggest below the following criteria to assess the students' achievement.

The evaluation "excellent" are students who translated the sentence with a high degree of accuracy, combined with a clear logical discourse. They analyze information from the text and make their own conclusions, basing on the heard or seen, expressing their own attitude to the subject of speech (in speech there can be mistakes that do not hinder communication) and show a profound knowledge of vocabulary necessary for everyday communication in professional situations, the rules of business corre-

spondence and business talks in a foreign language and logical use of professional vocabulary of business communication. They know how to discuss topical issues clearly in socio-economic, political, historical, cultural and professional life.

The evaluation "good" is assigned if the student translates the sentence to the normal degree of accuracy, can read and translate authentic texts and articles using a dictionary, finds and analyzes the necessary information. He expresses his opinions on a range of issues using various linguistic means (in his speech may be minor errors), is able to write a resume and compose a business letter on the given topic, and also shows good knowledge of vocabulary for everyday communication, professional vocabulary, rules of business correspondence and business negotiations.

Assessment "satisfactory" is prepared for students who translate the sentence with a low degree of accuracy, read with understanding the given text, which may contain a number of unknown words. Weak student can make a short message to tasks using simple sentences; in his speech there are mistakes. He is not able to use the learned words in everyday and professional communication. Student makes significant grammatical errors.

An "unsatisfactory" is prepared for students who are not able to translate a sentence at a sufficient level, who could not provide specific information on the given problems even with a dictionary, can not properly formulate questions and answers on everyday topics, have significant grammatical errors in communication. They have low level of vocabulary for everyday communication and do not have professional vocabulary at all.

So, taking into consideration the following criteria of the students' achievement we can understand what should be stressed on during the preparation and conducting of the exam in foreign language of specific purposes. We recommend students and teachers before an exam to read these criteria to know what to expect after the exam. As it is known, after the exam there can be some students' complaints towards the examination board concerning the results of the assessment. In our opinion, it is very good idea to have the programme of the exam prepared and given to students in advance to be aware of the exam requirements and criteria of assessment.

The notion of final assessment is necessary not only for students but also for their teachers. Both categories are interested in positive results of the educational process. Students want to become competitive at the labour market and be good at speaking with foreigners in future. Teachers would like to see result of their work. If students are successful using their knowledge, the teacher is also a successful person because he/she could give their knowledge to somebody else to use it in further professional and everyday life.

Conclusions. In conclusion, assessment is vital especially in the educational process. When the teacher sets some tasks for students they must be checked and assessed by the teachers in order to encourage further progress in studying as well as to determine the level of the obtained knowledge in students. The assessment can be of different kinds but one of the most popular and known in education is an exam. Although they are of different kinds they are chosen by the examiners taking into consideration the specificity of certain subjects. Foreign language

for specific purposes is a specific subject because written form of the exam must be combined with the oral speaking as language is a means of communication. The given article suggests an example of organizing and conducting

the exam in foreign language for specific purposes. We suppose that some teachers can discuss the structure and materials used but we specified that such things can be changed up to their topics, specialties, needs and wants.

REFERENCES

1. Badders W. Methods of Assessment [Electronic resource] / W. Badders. Regime of access: <http://www.eduplace.com/science/profdev/articles/badders.html>
2. Biggs, J. (1999). Teaching for Quality Learning at University. Buckingham, 1999: Society for Research into Higher Education and the Open University Press.
3. Brown, S. Rust, C. & Gibbs, G. (1994). Strategies for Diversifying Assessment. Oxford: OCSD.

Методика организации и проведения экзамена по иностранному языку профессионального направления как формы заключительного контроля успеваемости студентов в туристической сфере

Ю.А. Матвиив-Лозинская

Аннотация. В статье рассматривается проблема организации и проведения экзамена по иностранному языку, чтобы показать истинный уровень студентов из полученных знаний. Понятие выпускного экзамена курса считается одной из самых важных частей учебного процесса, чтобы выявить результат изучения. В статье показано, что экзамен по иностранному языку имеет свои особенности. Стресс уделяется устной форме проведения экзамена. Представлены преимущества и недостатки экзамена по иностранному языку. Автор дает критерии, касающиеся оценки знаний студентов.

Ключевые слова: метод, экзамен, иностранный язык для профессиональных целей, итоговый контроль, студент, туристическая сфера.

Відтворення фразеологізмів у англо-українських прозових перекладах XIX століття

Б. В. Мовчан

Київський національний університет імені Тараса Шевченка м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: bmovchan@gmail.com

Paper received 29.01.16; Revised 05.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті розглянуто принципи та методи відтворення фразеології в українському перекладі англomовної художньої прози у XIX столітті та особливості їх реалізації в практиці перекладу. Виявлено мовні та позамовні фактори, що впливали на вибір тих чи інших стратегій і тактик перекладу. Проаналізовано роль перекладу фразеології в рамках точного відтворення ідіостилю оригіналу, передачі образів персонажів, досягнення функціонально-стилістичної адекватності перекладу. Визначено вплив переважання стратегії одомашнення в аналізованій часовий період на переклад етнокультурних фразеологізмів.

Ключові слова: переклад, фразеологія, ідіоми, ідіостиль, стратегія одомашнення, проза XIX ст.

Вступ. Фразеологізми (фразеологічні одиниці, ФО) відіграють важливу роль у структурі художнього тексту завдяки своїй багатоплановості та здатності нести великий обсяг інформації у стислій формі (стильові та експресивні відтінки, етнокультурні компоненти тощо). Деякі дослідники наголошують на провідній ролі фразеологізмів у системі мовних засобів та вважають, що саме вони формують стиль.

Хоча тема фразеології та її перекладу досліджується достатньо давно (праці Ш. Балі, В. Виноградова, О. Куніна, Р. Зорівчак, С. Кузьміна, Ф. Боєрса, Ж. Колсона, П. Пітерса, Е. Піраїнен, Я. Рецкера, С. Влахова та С. Флоріна та ін.), вона не втрачає актуальності. Мало уваги приділяється діяхронічному вивченню специфіки відтворення образної фразеології у перекладі. Існують дослідження, що зосереджуються на еволюції різноманітних аспектів перекладу (роботи Л. Коломієць, А. Здражко та ін.), однак нам невідома жодна наукова розвідка про відтворення фразеології у перекладі прози XIX століття. Брак уваги до даної теми є не виправданим, адже саме цей період є відправною точкою подальшої еволюції як принципів відтворення фразеології, так і українського художнього перекладу загалом.

Отже, **мета** статті – дослідити становлення принципів та методів відтворення образної фразеології у прозових перекладах англо-українського напрямку, створених у XIX столітті.

Матеріалом дослідження слугують фразеологізми, відібрані з роману «Американський претендент» Марка Твена. Вибір саме цього художнього твору не випадковий, адже він є одним із перших прозових перекладів з англійської мови. Під час дослідження ми використовували загальнонаукові **методи**, а також спеціальні методи зіставного лінгвостилістичного та перекладознавчого аналізу, компонентний аналіз, структурно-семантичний та дескриптивний методи. Використовувався й контекстуальний аналіз.

Результати.

Протягом XIX століття з'являються одні з перших видань перекладів українською мовою, які виконуються у досить складних умовах, прокладають шлях для подальшого розвитку перекладу в XX столітті.

У перших двох третинах XIX століття перекладачі переважно звертаються до релігійних текстів, античної поетичної класики, поезії сучасників. Авторами

поетичних перекладів були Тарас Шевченко, Михайло Максимович, Пантелеймон Куліш. Однак, далеко не всі перекладачі цього періоду добре відомі сьогодні. Багато постатей «малопомітні (як той же С. Карпенко) або ж досить відомі свого часу, але нині забуті або напівзабуті. Тим більше, що за відомих умов імперських утисків та переслідувань далеко не всі літературні твори, зокрема й перекладні, виходили друком і ставали набуток читачів, далеко не все, що публікувалося за кордоном, потрапляло до «підросійської» України» [2, с. 161].

Загалом більша увага в XIX столітті приділялася німецькій, французькій, слов'янським мовам. Одним із перших виданих перекладів англomовної прози українською стала повість Ч. Діккенса «Різдвяна пісня» (в перекладі – «Святий вечір»). Підготував її до видання Євген Олесницький у 1886 році.

У цей же період з'являються й інші переклади англomовних авторів: твори Джерома К. Джерома, Р. Кіплінга, Марка Твена, перекладені Іваном Петрушевичем, повісті Френсіса Брета Гарта та оповідання Марка Твена, перекладені Іваном Франком.

Переклади цього періоду виконувалися в умовах відсутності розроблених лексикографічних джерел. Як правило це були перші переклади, тексти-оригінали були мало відомі і не досліджені, перекладачам доводилось вперше відтворювати українською мовою складні з лексичної та стилістичної точки зору фрагменти.

Теоретична та методологічна база для практики перекладу також ще не була накопичена, адже перекладознавство як наука сформується лише більше ніж через півстоліття.

Унаслідок описаних чинників переклади цього періоду мають низку яскраво виражених особливостей, у тому числі й на фразеологічному рівні.

У перекладі роману «Американський претендент» Марка Твена, виконаному Іваном Петрушевичем у 1898 році й опублікованому в кількох випусках журналу «Літературно-Науковий Вістник», звертає на себе увагу ряд семантичних деформацій змісту фразеологічних одиниць унаслідок їх нерозпізнання в тексті оригіналу, а також їх вилучення в перекладі, спричинене, вочевидь, неможливістю перекладача впевнено декодувати семантику та стилістичні відтінки оригіналу для адекватного їх відтворення в перекладі.

«The colonel bent a look of reproach upon Tracy, allowed it to sink home, then resumed as if there had been no interruption.»

“This del Sarto is perhaps the only original of that sublime master in our country. [...] [5, с. 159]».

«Полковник глянув з глибоким докором на Трасі, потім звернув знову очі на образ і сказав буцім-то не замічаючи, що той йому перебив:

– *Отсей del Sarto, то може один одинокий оригінальний твір того знаменитого майстра в нашій країні [3, с. 120]»* (переклад І. Петрушевича).

У наведеному фрагменті опущено вираз *«to sink home»*. Хоча він і не зафіксований у такому вигляді у фразеологічних словниках, він має ознаки образного фразеологізму, який є модифікованою формою фразового дієслова *«sink in»*, яке, згідно зі словником *«McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs»*, має таке образне значення: *«2. Fig. [for knowledge] to be understood»*, тобто «бути зрозумілим, повністю усвідомленим».

У пізніших перекладах ФО вже перекладено, хоч і без збереження фразеологічної форми та образності, зокрема в російськомовному виданні 1984 року, в перекладі Т. Кудрявцевої:

«Полковник укоризненно поглядел на Трейси, дал ему время осознать свою бестактность и продолжал с таким видом, будто никто и не прерывал его [4, с. 307]».

У подальшому фрагменті здійснено спробу відтворити фразеологізм *«helter-skelter business»*, однак певні відтінки змісту, на нашу думку, спотворено:

«All right, then. That's disposed of. Everything in its turn. We old operators go by order and system – no helter-skelter business with us. What's the next thing on the docket? The carrying on of the materialization – the bringing it down to date. I will begin on that at once [5, с. 165]».

«Отже все в порядку. Ся справа поладжена. На все прийде своя черга. Ми старі підприємці робимо після пляну і системи; у нас в діловодстві ніяке безголов'є неможливе. Що йде з черги? Доповненє матеріялізації, доведене її до нинішнього дня. Зараз возьмуся до того [3, с. 125]».

Словник *«Cambridge Idioms Dictionary, 2nd ed»* подає таке його визначення *«if you do something helter-skelter, you do it very quickly and without organization»*, тобто основна семантика зводиться до певних поспішних, неорганізованих дій. На нашу думку *«no helter-skelter business with us»* можна було би передати як *«поспіх в нашій справі неприпустимий / ми звикли все добре обмірковувати»*. Можна було б зберегти і фразеологічну форму: *«у нашій справі поспішиш – людей насмішиш»*.

Подібне перекладацьке рішення прийнято в пізнішому російському перекладі:

«Вот и прекрасно. Значит договорились. Всему свой черед. Мы старые биржевики, во всем любим порядок и систему, не действуем с кондачка [4, с. 311]».

Вжитий відповідник *«с кондачка»* має значення не виникнувши в суть справи: (напр. *«Нет, вопрос о воспроизведении на родном языке чужих жаргонов, диалектов, аргю — вопрос очень трудный и сложный, и его не решит с кондачка, как хотелось бы моему оппоненту»*. К. И. Чуковский, *«Высокое искусство»*, 1968).

Для перекладів кінця XIX ст. характерне порушення авторського ідіостилу в частині зміни фразеологічної насиченості. Перекладачі часто збагачують текст звичною для себе фразеологією, намагаючись зробити його більш яскравим, і, вочевидь, не усвідомлюючи, що це деформує враження, що справляється на читача від цілісного тексту, спотворює ідіолект персонажів, а відповідно і змінює їх образи.

1) *«Sure as you're born. Keep perfectly still. I'll apply the influence – I'll turn on all my force. I've brought It thus far – I'll fetch It right into the house. You'll see [5, с. 156]».*

«Як мене живим бачиш, так воно. Стій ані вусом не моргай. Хочу ужити впливу цілої моєї сили. Коли підійшло вже так близько, я приваблю його і до хати. Побачиш [3, с. 118]».

2) *«“There! Look at that. I've made It smile! See?”*

Quite true. Tracy, out for an afternoon stroll, had come unexpectedly upon his family arms displayed upon this shabby house-front. The hatchments made him smile; which was nothing, they had made the neighborhood cats do that [5, с. 156]».

«Се була щира правда. Трасі, вийшовши по обіді на прохід, подибав неждано своєї родинні відзнаки на отсім обдертім домі. Що усміхнув ся, бачучи ті гербові відзнаки, нічого дивного. З них сміяли ся і сусідні коти [3, с. 118]».

3) *«It's true; it certainly is true, but I never thought of it before [5, с. 154]».*

«Правда, свята правда, однак мені се ніколи перед тим не прийшло на гадку [3, с. 116]».

4) *«“Nobody ever thinks of it. [...] No, the despotism has no use for it; you would lose money.” [5, с. 154]»*

« – Про се нікому й не сниться ся. [...] Ні, деспотизмові такі люде непридатні; се був би викинений зріш. [3, с. 116]».

У всіх чотирьох наведених вище фрагментах спостерігається невиправдане підвищення фразеологічної насиченості.

Не завжди в перекладі досягається функціонально-стилістична адекватність. У численних прикладах можна говорити про зміну мовного регістру:

«“Great guns!”

“Why, what makes you jump like that?”

“Dear me, when you are going to drop a remark under a man's chair that is likely to blow him out through the roof, why don't you put some expression, some force, some noise into it that will prepare him?” [5, с. 153]»

« – До чорта!

– Що ж тут такого дивного?

– Але-ж мій любий! Коли маєш кинути кому під крісло слово, що готове висадити його під саму стелю, чому-ж не додаш якого виразу, сили, шуму, щоб його на те приготувити? [3, с. 115]».

Вираз *«great guns»* є фразеологічним інтенсифікатором, що вжитий у контексті цього фрагменту на позначення здивування, він не є ані грубим, ані таким, що належить до знижених регістрів мовлення. У перекладі з'являється відповідник «до чорта!», який, на нашу думку, неточно передає тональність мовлення і навіть призводить до незначної семантичної деформації. Також привертає до себе увагу нерозпізнання виразу *«dear me»*. За словником *«McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs»* він має

таке значення: «*an expression of mild dismay or regret*», тобто є виразником тривоги або жалю. Вжитий у перекладі варіант «*Але-ж мій любий*» не точно передає цю семантику.

«*“Honestly, I don’t know, Hawkins, I don’t really know. It is very confusing and awful.”* [5, с. 160]».

«— *Слово честі, що сам не знаю. Дійсно, не знаю. Тут можна здурити; то щось страшного* [3, с. 121]».

Тут уживання фразеологічного сполучення «слово честі», на нашу думку, призводить до невиправданого підвищення регістру, привнесення певного відтінку урочистості, який відсутній в оригіналі, де вжита нейтральна лексема «*honestly*».

Досить частими є також випадки одомашнення, привнесення місцевого колориту цільової культури в мовлення персонажів. У наступному прикладі спостерігається заміна відтінків значення засобів створення образності та виразності на такі, що характерні для мови перекладу.

«*“Lord bless me, that’s just what he is!” said Sellers, with something like a groan; “it’s exactly what he is; there’s a contribution in him from every ancestor he ever had. In him there’s atoms of priests, soldiers, crusaders, poets, and sweet and gracious women – all kinds and conditions of folk who trod this earth in old, old centuries, and vanished out of it ages ago, and now by act of ours they are summoned from their holy peace to answer for gutting a one-horse bank away out on the borders of Cherokee Strip, and it’s just a howling outrage!”* [5, с. 162]».

«*Господи, будь милостив моїй душі грішній!* – сказав Сельєрс, зітхнувши глибоко. – Се як раз так і є. На него склали ся всі предки, яких лише мав коли небудь. Є в нїм атоми сьвящеників, жовнярів, хрестоносців, поетів, солодких і гарних жінок, – всі роди і верстви людей, що ходили на сїй землі в давні-предавні часи і від віків померли. І тепер то за нашою справою треба їм було покинути сьвяті місця вічного спочинку, щоби відповідати за рабунок невеличкого банку в Чірокі-Стріп. Се кривда до неба вопіюча [3, с. 122]».

Так, у наведеному фрагменті двічі з’являються сталі фрази, в яких прослідковується церковне походження – «*Господи, будь милостив моїй душі грішній!*», «*кривда до неба вопіюча*». В першому випадку таке кліше є просто значно розлогішим за відповідник оригіналу, а в другому використовується для відтворення вільного словосполучення.

«*Come, that sounds like exaggeration.*

“*Well, It’s what they say anyway. But I think, myself, it’s a lie. [...]*” [5, с. 155]».

«— *Се закраує на пересаду.*

– *Принайменше вони самі так кажуть. Все-ж таки я в се не вірю* [3, с. 117]».

У наведеному прикладі звертає на себе увагу цікавий переклад словосполучення «*sounds like exaggeration*». Варіант «*закраує на пересаду*» має ознаки фразеологічного зрощення місцевого діалектного характеру, адже його цілісне значення зі значень складових частин вивести неможливо. Однак при подальшому аналізі з’ясовується, що складові частини розшифрувати все-таки можливо. Так, «*закраувати*» має значення «*скидатися, бути подібним*» (з польської). «Пересада» ж тлумачиться словником україн-

ської мови в 11 томах так: «*діал. Перебільшення*». Отже це словосполучення скоріше не фразеологічне зрощення, а фразеологічне сполучення, кліше, штамп іншомовного походження, що вживався в місцевому діалекті на території, з якої походить перекладач Іван Петрушевич. Таким чином бачимо черговий приклад одомашнення в ранніх перекладах прози.

«*Of course every day that the cablegram didn’t come made Tracy all of twenty-four hours more ashamed of himself than he was the day before, and made Sally fully twenty-four hours more certain than ever that he not only hadn’t even a confederate – and so it followed that he was a double-dyed humbug, and couldn’t be otherwise* [5, с. 209]».

«*Зовсім природно, що, коли телеграма не надходила, з кожним днем ставало Трасі о двайцять чотири годин більшої певности, що у него не було не то ніякого батька, але і спільника – отже виходило, що він просто фарбований лис тай годі* [3, с. 353]».

У перекладі з’являється ідіома «фарбований лис», авторство якої належить І. Франку. В свою чергу твори І. Франка, де вона вживається, є вільним переспівом німецького фольклору. «Так, поема-казка “Лис Микита” є авторською переробкою за мотивами німецької казки “Reinecke Fuchs”, хоч автор сам не вказує цього джерела». [1]. Тим не менше, незважаючи на походження, вираз є авторським фразеологізмом, вкоріненим у місцеву культуру цільової мови перекладу. Тому можна стверджувати, що вживання фразеологізму «фарбований лис» для відтворення оригінального виразу «*double-dyed humbug*» є водночас яскравим прикладом як фразеологізації, так і одомашнення в перекладі.

Висновки. Перші прозові переклади англо-українського напрямку, виконані у XIX столітті, занадто нечисленні, щоб говорити про наявність спільних принципів відтворення фразеології, характерних для цього періоду (низки домінуючих стратегій та тактик відтворення усіх рівнів та відтінків комплексного фразеологічного значення, що безпосередньо проявляються у практиці перекладу). Як продемонстровано на прикладі українського перекладу «Американського претендента» Марка Твена, типовими для перекладу цього періоду є: високий рівень семантичних деформацій та вилучення ФО, порушення функціонально-стилістичної адекватності, одомашнення. Цей час можна назвати періодом пошуків та початку формування принципів перекладу фразеології. Цей період характеризується, зокрема, недостатньою компетенцією перекладачів та відсутністю достатньої та широкої практики і критики перекладів.

Наступним знаковим етапом в історії українського перекладу буде початок XX століття. На території підросійської України 17 жовтня 1905 року втратив чинність Емський указ, який, серед іншого, забороняв видавати українською мовою оригінальні твори і робити переклади з іноземних мов. Пізніше, у період «українізації» за державними програмами почали масово виходити друком численні переклади класики світової літератури українською мовою, були переглянуті правописи та мовна політика на рівні, який стосувався і питань лексики, термінології і в тому числі, частково, і фразеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Максимів Г. Казкова спадщина І. Франка в контексті перекладної літератури США (перекладознавчий аспект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.proz.com/doc/3200>
2. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу. Частина 3. // Всесвіт, 2006 №3-4, вип. 1 – 208, С. 154-172.
3. Твен, Марк. Американський претендент [пер. з англ. І. Петрушевича]. // ЛНВ, 1898 №4 С. 113–127, 230–253, 344–372.
4. Твен, Марк. Американский претендент: Роман; Рассказы и очерки; Публицистика. [пер. с. Англ. А. Кривицкого]. – М.: Худож. Лит., 1984. – 367 с.
5. Twain, Mark. The American Claimant. – New York: Harper & Brothers Publishers, 1899. – 300 p.

REFERENCES

1. Maksymiv H. Fairy-tale heritage of I. Franko in the framework of translated American literature (translation studies perspective) [e-resource]. – Link: <http://www.proz.com/doc/3200>
2. Moskalenko M. Studies of the Ukrainian translation history. Part 3. // Vsesvit, 2006 №3-4, Is. 1 – 208, p. 154-172.
3. Twain, Mark. The American Claimant. [translation from Engl. by I. Petrushevych]. // LNV, 1898 №4 P. 113-127, 230-253, 344-372.
4. Twain, Mark. The American Claimant: novel; short stories and essays; publicism. [translation from Engl. by A. Krivitski]. – Moscow: Hudozh. Lit., 1984. – 367 p.
5. Twain, Mark. The American Claimant. – New York: Harper & Brothers Publishers, 1899. – 300 p.

Rendering of idioms in the English-Ukrainian prose translation of the 19th century

B.V. Movchan

Abstract. The article aims to research the methods and principles of rendering idioms in the Ukrainian translations of English fiction in the 19th century. In this paper we identified such aspects as linguistic and extralinguistic factors influencing the selection of various translation strategies and tactics. We analyzed the importance of idioms translation from the standpoint of precise and faithful rendering of original's idiosyncrasy and achieving functional and stylistic equivalence.

Keywords: translation, idioms, idiosyncrasy, domestication strategy, 19th century prose.

Воспроизведение фразеологизмов в англо-украинском переводе прозы XIX века.

Мовчан Б.В.

Аннотация. В статье рассматриваются принципы и методы воспроизведения фразеологии в украинском переводе англоязычной художественной прозы в XIX веке и особенности их реализации в практике перевода. Идентифицированы лингвистические и экстралингвистические факторы, которые влияли на выбор тех или иных стратегий и тактик перевода. Проанализирована роль перевода фразеологии в рамках точного воссоздания идиостиля оригинала, достижения функционально-стилистической адекватности перевода. Определено влияние преобладания стратегии доместикации в проанализированном временном периоде на перевод фразеологизмов.

Ключевые слова: перевод, фразеология, идиомы, идиостиль, стратегия доместикации, проза XIX века.

XVII століття в дискурсі українського лінгвістичного джерелознавства

О. І. Ніка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: nika_oksana@meta.ua

Paper received 27.01.16; Revised 02.02.16; Accepted for publication 15.02.16.

Анотація. У статті аналізуються принципи лінгвістичного вивчення та публікації писемних пам'яток і розвиток українсько-го лінгвістичного джерелознавства, зокрема визначаються ступінь і перспективи дослідження писемних артефактів XVII ст. в українській історичній лінгвістиці.

Ключові слова: українська історична лінгвістика, лінгвістичне джерелознавство, XVII ст., лінгвістична інформативність писемних пам'яток.

XVII ст. – вершинна доба в історії української мови, дослідження якої об'єктивується збереженими численними писемними пам'ятками як свідченнями високого рівня книжної культури, інтелектуального розвитку і барокового концептизму. Охопити навіть одне століття, XVII, за науковими досягненнями лінгвістів у його студіюванні, у тому числі і за публікаціями писемних пам'яток, виявляється настільки масштабним завданням, що потребує окремого (і не одного) монографічного опрацювання. У межах статті ж логічно актуалізувати найважливіші здобутки, здійснені у царині лінгвістичної атрибуції та видання писемних артефактів цього періоду, для їх активізації в сучасному науковому дискурсі.

У різні періоди розвитку українського мовознавства давній текст перебував і перебуває в центрі філологічних студій, бо саме на основі конкретних фактів вибудовуються наукові теорії, їх аргументація, і позбавлені такого надійного опертя інтерпретації залишаються позаісторичними «мовними іграми». Розуміння того, що для історика мови фактологія є основним аргументом для наукових спостережень і висновків, спонукало до детального вивчення і публікації писемних пам'яток, розвитку лінгвістичного джерелознавства.

Видані у серії «Пам'ятки української мови» тексти, передані відповідно до встановлених правил, часто вперше вводились у широкий науковий обіг, а едиційні дослідження узагальнювали інформацію про їх мовну і жанрово-стильову специфіку. Значна кількість виданих у цій серії писемних пам'яток відображає саме XVII ст.

Сьогодні актуально уточнюється предметність дослідження окремих наук (дисциплін): джерелознавства, текстології та археографії, як і встановлюється наукова доцільність їх взаємозв'язку з мовознавством. Лінгвістичні параметри текстів акцентуються в нормативному, жанровому, хронологічному, територіальному аспектах, що дає підстави визначати окремо лінгвістичне джерелознавство з погляду лінгвістичної інформативності писемних пам'яток.

В. Німчук звертав увагу на потребу чіткого розмежування археографії та джерелознавства, їх сучасне розуміння як окремих дисциплін (а не допоміжних історичних): «За терміном джерелознавство треба закріпити семантику: наука, що вивчає теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з введенням у науковий обіг різних рядів матеріалів – візуальних..., аудіальних... та аудіовізуальних... для досліджень із історіографії, мовознавства, історії науки та культури

(духовної й в тому числі художньої літератури й мистецтва) та матеріальної. За терміном археографія доцільно залишити значення, близьке до первісного – наука (дисципліна), об'єктом якої є теорія й практика дослідження та публікації різноманітних стародавніх джерел історіографії, історії мови, науки та культури взагалі (духовної та матеріальної)» [6, с. 5-6]. У цьому разі вмотивовується відмежування джерелознавства від археографії, розрізнення археографії та кайнографії (новографії), акцентується увага на традиціях археографічної практики та її лінгвістичному підґрунті.

Підхід до опрацювання і публікації давніх пам'яток веде свій відлік ще з XIX ст. У цьому контексті варто назвати цикли видань писемних пам'яток, що стали початковим етапом їх пізнання відповідно до наукових ритмів свого часу: «Архів Південно-Західної Русі, що видавався тимчасовою комісією для розбору давніх актів» (К., 1859-1911); «Акти, що відносяться до історії Південної і Західної Русі, зібрані та видані Археографічною комісією» (СПБ, 1863-1892); «Російський історичний збірник» (М., 1837-1844), «Читання в Історичному товаристві Нестора-літописця» (К., 1879-1914), джерелознавчі студії Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові (з 1873).

Класичними для кожного дослідника, який цікавиться історією, стали видання давніх текстів у поєднанні з розлогими історико-культурними, палеографічними, філологічними коментарями, прикладом чого слугують праці М. Карпинського, П. Владимирова, С. Голубєва, М. Петрова, А. Попова, М. Марковського, І. Малишевського, Ю. Карського та ін. У них уперше було представлено давні тексти в тогочасному науковому висвітленні. Важливо підкреслити, що в цей час активно «відкриваються» пам'ятки, а їх атрибуція неодмінно передбачала цілісну і комплексну оцінку пам'ятки, що увиразнювала основні мовні і жанрово-стильові особливості опрацьованого тексту. У тогочасних публікаціях не передавалися всі графічні знаки оригіналів, але для сучасного історика мови ці видання мають значення як масштабна й систематизована праця над вивченням і підготовкою текстів.

У другій половині XIX ст. П. Житецький зацентрував специфіку лінгвістичної сфери історичного дослідження. Його «Опис Пересопницького рукопису XVI століття з додатком тексту Євангелія від Луки, уривків з інших євангелістів і 4-х сторінок фотокопій» (К., 1876), наступний за часом «Нарис літературної історії української мови в XVII в.» увиразнили знаковий текст із Пересопниці в історії культури і літерату-

рної мови українців. Перспектива дослідження перекладів сакрального тексту та його повного видання знайшла продовження у відомих працях І. Чепіги.

Активні процеси в літературній мові, її лексикографічна кодифікація репрезентовані П. Житецьким у коментарях до публікації «Словника книжної української мови за рукописом XVII ст.» (1888), відомого в історичній лінгвістиці як «Синоніма словеноросская». За міркуваннями П. Житецького, добір абстрактних слів мав на меті «витіснити... польські слова синонімічними слов'янськими словами» [3, с. 5]. Як можемо пересвідчитися, формат лінгвістичного коментування тексту віддзеркалював інноваційність процесів, прочитаних крізь призму взаємодії мови з мисленням, соціумом, культурою.

Зазначимо, що у другій половині XIX – на початку XX ст. особлива увага була приділена публікаціям полемічних пам'яток. Давніший етап розвитку полеміки, що стосувався викладу подій Флорентійської унії, відображений у публікаціях О. Павлова («Критичні дослідження з історії давнішої греко-руської полеміки проти латинів» (СПб., 1878). Оновленню мовно-культурного простору наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. сприяли полемічні тексти (і не лише православні), що систематизовані у тритомних «Пам'ятках полемічної літератури в Західній Русі» (СПб., 1878-1903).

У свій час до цієї теми активно зверталися І. Франко, К. Студинський, М. Возняк у плані наукового студіювання полемічних текстів: публікації і дослідження. У доробку К. Студинського – «Пересторога» (1895), «Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і початку XVII в.» (1900), «Антиграфе, полемічний твір М. Смотрицького» (1925) та ін., у М. Возняка – «Історія о єдному папі римском» (ЗНТШ, Львів, 1914, т. CXVII і CXVIII).

Історичне мовознавство і джерелознавство 20-х рр. XX ст. репрезентоване також публікаціями житійно-повістеві (Бугославський С. Україно-руські пам'ятки XI – XVIII вв. про князів Бориса і Гліба, К., 1928), драматичної літератури (Резанов В. Драма українська, К., 1926), передмов до стародруків (Тітов Хв. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків, К., 1924), що підкреслювало увагу наукової громадськості до української історичної спадщини.

Окремим етапом у розвитку лінгвістичного джерелознавства варто вважати публікації, здійснені І. Огієнком. Із його іменем пов'язане введення в науковий обіг низки українських текстів XVI – XVII ст., лінгвістична атрибуція яких повно представлена дослідником. Це не тільки опис пам'ятки, аналіз мови і словник, але ширша мотивація писемної пам'ятки в українському мовно-культурному просторі. Так, Житомирське Євангеліє 1571 р., Крехівський Апостол 1560-х рр. демонструють реформаційні тенденції і стають релевантними для загальної картини розвитку української літературної мови в XVI ст. («Українська літературна мова XVI ст. і Крехівський Апостол 1560-х рр.» (Варшава, 1930); «Українська Житомирська Євангелія 1571 р. Опис пам'ятки, аналіз мови і словник: нарис з історії, культурного життя Волині» (Вінніпег, 1948). Активні процеси в мові прокоментовано

і в опублікованому українсько-російському словнику початку XVII ст. (Вінніпег, 1951).

Відзначимо, що дослідження (разом з їх публікацією) реформаційних перекладів дали підстави І. Огієнку ініціювати нову українську літературну мову з другої половини XVI ст.

Функціональне розширення літературної мови представив в українській діаспорі О. Горбач, який перевидав словник А. Корецького-Сатановського, Адельфотес, граматику М. Смотрицького та Крем'янецьку граматику, а також Требник П. Могили і Номоканон. Це добре відомі тексти для кожного історика мови, що демонструють розвиток літературної мови, особливо першої половини XVII ст.

Системне вивчення писемних пам'яток і підготовка їх до видання активізується з 50-х рр. XX ст. в Україні, з ініціативи створення наукової серії «Пам'ятки української мови». Значна кількість виданих у цій серії давніх текстів відображає саме XVII ст. Серед них найбільш репрезентовані: серія актових документів і грамот, серія наукової літератури, словників, що актуалізують відповідні стилі і жанри тогочасної літературної мови.

Завдяки цим публікаціям у науковий обіг вводилися знакові оригінали з їх лінгвістичною атрибуцією, що формувало цілісні уявлення про текст чи сукупність текстів, віддалених у часі від дослідника-інтерпретатора. Підготовлений мовознавцями текст робив доступнішою раритетну базу історико-лінгвістичного дослідження, слугував надійною основою для узагальнень і наступних студій, у тому числі з інших галузей знання.

Традиційно в кожному виданні дотримувались обов'язкові складники: археографічний і лінгвістичний опис, словнички, покажчики, списки скорочень і літератури. У лінгвістичному плані акцентовано на відображених у текстах явищах, засвідчених на усіх рівнях – фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному. Одне з важливих завдань лінгвіста – передати взаємодію книжної мови з живою народною, тому залежно від жанрово-стильової специфіки пам'ятки уточнювався і додатково розписувався (особливо для ділових документів) живомовний вплив, передусім на фонетичному рівні. Зверталась увага на залежність від книжної традиції, увиразнювалися запозичення з інших мов, що широко ілюструвалося прикладами з текстів.

Із погляду історії української літературної мови встановлювалась жанрово-стильова зумовленість текстів у діахронічному і синхронічному вимірах, їх позамовна мотивація, залежність від автора (його освіти, світогляду, території).

В основному, мова виданих пам'яток XVII ст. – староукраїнська, церковнослов'янську мову переважно обмежено граматичними працями, латинська – в рукописній граматиці І. Ужевича.

До публікованих текстів XVII ст. входили стародруки і рукописи, що часто, але не завжди визначало і спосіб відтворення давніх манускриптів – факсиміле, репринт чи метаграфія. Зі зрозумілих причин наукове опрацювання тексту спрямоване на максимальне відтворення оригіналу.

Метаграфовані видання є способом наукового опрацювання тексту, частіше рукописних матеріалів. У такий спосіб представлено значну частину опублікованих текстів у серії «Пам'ятки української мови» (це є обов'язковою умовою для ділових документів, що збереглися в рукописах). За цими правилами також передається цитування з оригіналів у наукових працях.

Уперше правила видання писемних пам'яток сформулювали М. Пешак і В. Русанівський [7]. У них з'ясовано особливості передачі літер, діакритичних позначок, розділових знаків, а також регламентована додана дослідником манускрипту інформація (відновлення окремих погано збережених чи особливих із лінгвістичного погляду написань). Відповідно до специфіки досліджуваних текстів практично в кожному виданні серії «Пам'ятки української мови» уточнювалися едиційні правила, проте їх загальна регламентація відсилала до цих встановлених принципів.

Запропоновані В. Німчуком [6] правила видання писемних пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції, скориговані щодо їх наукового чи популярного класу, методу передавання давнього тексту. У них диференційовано способи передачі оригіналу залежно від обраного дослідником методу, що вмотивовує абсолютно точно чи спрощене відтворення усіх чи основної частини графічних знаків оригіналу залежно від поставленої дослідником мети та орієнтування на користувачів.

За понад півстоліття в серії «Пам'ятки української мови» з XVII ст. була опублікована низка текстів різних жанрів і стилів, серед яких:

- граматики і словники. Граматики XVII ст. були підготовлені до друку та опубліковані у 70-80-х рр. XX ст.: Граматика слов'янська І. Ужєвича (підгот. І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький (1970); Смотрицький Мелетій. Граматіки славенскі# правилное свнтагма. Св'є, 1619 (К., 1979). Близька до них за часом праця Лаврентія Зизанія «Граматика словенська» (К., 1980) належить до останніх років XVI ст. (1596).

Публікація цих текстів тим важливіша, що відповідно до тогочасних уявлень граматика посідала центральне місце в системі освіти і духовної культури, була основою для оволодіння іншими науками. Лаврентій Зизаній і Мелетій Смотрицький здійснили науково-теоретичне опрацювання церковнослов'янської мови української редакції, звернули увагу на прагматичні аспекти її вивчення та викладання. В історичній лінгвістиці були поціновані їх досягнення: уточнення характерних для цієї редакції мови специфічних ознак, удосконалення лінгвістичної термінології, увиразнення зіставного аспекту дослідження.

Лінгвістичний інтерес до цих граматик залишається відкритим: у 2000-му році видрукувані дві граматики з коментарями О. Кузьмінової та М. Ремньової.

Лексикографічні праці були підготовлені до друку у 60-х і на початку 70-х рр. XX ст. вийшли трьома книгами: Лексис Лаврентія Зизанія. Синоніма словеноросская (К., 1964); Лексиконъ славенороский Памви Беринди, 1627 (К., 1961); Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Сатановського-Корецького

(К., 1973). Із них Лексис Лаврентія Зизанія належить до кінця XVI ст. (1596).

У розвитку наукового стилю окремо зупинимось на лінгвістичних працях, оскільки вони засвідчують не тільки аспект систематики жанрів і стилів цього періоду, але й стан опрацювання мови. Розвиток лінгвістичної думки кінця XVI – першої половини XVII ст. визначався удосконаленням граматичної теорії, становленням лексикографічного методу, що детально висвітлюється в монографіях В. Німчука «Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською» (К., 1980), «Мовознавство на Україні в XIV – XVII ст.» (К., 1985). Вони засвідчили становлення лексикографічного методу, загальну диференціацію й певне нормування лексичного складу, проілюстрували синонімію, розрізнення значеннєвих і стилістичних особливостей лексем, як і систематизацію, опрацювання слова у функціональному, зіставному, етимологічному аспектах, лінгвістичну інформацію про слово.

Разом із тим відзначимо увагу до історичної лексикографії, прикладом чого є видання «Матеріалів до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.» Є. Тимченка, що репрезентує зріз розвитку лексичної системи на матеріалі текстів значного за обсягом періоду. У серії «Пам'ятки української мови» підготовку до друку, упорядкування і редагування цього словника здійснив В. Німчук разом із Г. Лисою [8]. Принагідно відзначимо, що лексичний зріз вужчого періоду повно відображає «Словник української мови XVI ст. – першої половини XVII ст.».

- ділові документи: Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. / Зб. актових документів (К., 1981); Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. (Упоряд. О. М. Маштабей, В. Г. Самійленко, Б. А. Шарпило, К., 1986); Книга Київського підкоморського суду: 1588 – 1644 рр. (підгот. Г. В. Боряк, Т. Ю. Люта, Л. З. Гісцова, 1991); Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р. (підгот. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко, 2002); Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. (підгот. В. М. Мойсієнко, 2004).

На основі документів північноукраїнського ареалу було зроблено висновок, що в період із XIV по XVII ст. функціонував поліський варіант української літературної мови [2, с. 18]. У подальшому цю ідею розвинув В. Мойсієнко на матеріалі актових книг із Житомирщини кінця XVI і початку XVII ст.: «Лінгвальні особливості пам'ятки на всіх рівнях мовної системи відображають риси, характерні для північних українських говорів» [5, с. 7]. Це характерний приклад того, як теоретичні висновки обґрунтовуються на емпіричних даних.

Писемні пам'ятки інших жанрів і стилів XVII ст. опубліковано меншою мірою: Зіновіїв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті (підгот. тексту І. П. Чепіги, В. І. Колосової (1971); Галятівський І. Ключ розуміння (підгот. І. П. Чепіга (1985).

На сьогодні продовжується робота лінгвістів над виданнями і дослідженнями писемних пам'яток із XVII ст., що поглиблюють пізнання «періоду розквіту староукраїнської літературної мови».

Звернемо увагу на ступінь вивчення і представлення джерел цього часу в нових виданнях писемних пам'яток. Так, комплексність вивчення учительних Євангелій поєднує дослідження, каталоги та описи, що репрезентувала Г. Чуба в новому виданні [9]. Публікації каталогів разом із текстами XVI – XVII ст. відкривають нові сторінки цього вершинного в історії української мови періоду в петербурзьких збірках [10], девоційного віршування з бібліотеки Московського державного університету [1]. Лінгвістичний складник в інтердисциплінарному осмисленні тексту відкрила публікація латинсько- та українськомовного доробку Інокентія Гізеля [4]. Окремий том із тритомного видання його творів – дослідження з різних галузей гуманітарного знання – істориків, філософів, теологів, літературознавців і мовознавців, що доповнюють реконструкцію дискурсу.

Перелік досліджених/публікованих текстів XVII ст. залишається відкритим, оскільки продовжується

робота над окремими жанрами і стилями, які розширюють наукове пізнання цього періоду в історії літературної мови. Найбільшою мірою репрезентоване XVII ст. у серії «Пам'ятки української мови», яка вже понад півстоліття демонструє роботу істориків мови в науковій площині дослідження і публікації давніх текстів. Видані в цій серії писемні пам'ятки вже стали класичними, вони широко використовуються в науковому і навчальному процесі, становлять евристичну цінність.

Перспективи розвитку українського лінгвістичного джерелознавства полягають у тому, щоб систематизувати дослідження лінгвістичної інформативності писемних пам'яток, розширювати аспекти вивчення їх лінгвістичного складника, використовувати сучасні методи роботи з електронними ресурсами, корпусами (у цьому разі йдеться про створення Історичного корпусу текстів української мови).

ЛІТЕРАТУРА

1. Девоційне віршування рубежу XVI – XVII ст. / Підгот. В. Зема. – К., 2008. – 60 с. – (Серія «Джерела»).
2. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. / Зб. актових документів / Підгот. В.В. Німчук, В.М. Русанівський та ін. – К. : Наукова думка, 1981. – 316 с.
3. Житецкий П.И. Словарь книжной малорусской речи по рукописи XVII века / П.И. Житецкий. – Киев, 1888. – 104 с.
4. Інокентій Гізел. Вибрані твори : у 3-х т. / ред.-упор. Лариса Довга. – Київ-Львів, 2010.
5. Мойсієнко В.М. Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року // Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 р. / Підгот. А.М. Матвієнко, В.М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – С. 5- 27.
6. Німчук В.В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції : проект / В.В. Німчук. – К., 1995. – Ч. 1. – 54 с.
7. Пешак М.М. Правила видання пам'яток української мови XIV – XVIII ст. / М.М. Пешак, В.М. Русанівський. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 84 с.
8. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст.: У 2 кн. / Підгот. до видання В.В. Німчук та Г.І. Лиса. – К.; Нью-Йорк, 2002. – (Пам'ятки української мови. Серія словників).
9. Чуба Г. Українські рукописні учительні Євангелія : дослідження, каталоги, описи. – К. ; Л. : Свічадо, 2011. – 223 с.
10. Metropolis Kijoviensis [Текст] : каталоги і тексти петербурзьких збірок / Підгот. В. Зема [та ін.]. – К., 2010. – XXXVIII, 216 с.

REFERENCES

1. Devotive poetry at the border of the XVI – XVII cent. / Edit. by V. Zema. – K., 2008. – 60 p. – (The series "Sources").
2. Business Language of Volyn and over-Dnipro area of the XVII cent. / Collection of Act documents / Edit. by V.V. Nimchuk, V.M. Rusanivskyi etc. – K. : Scientific thought, 1981. – 316 p.
3. Zhitetsky P.I. Dictionary of Literary Malorus Language based on manuscript of the XVII century / P.I. Zhitetsky. – Kiev, 1888. – 104 p.
4. Innocent Gisel. Selected Works : In 3 vol. / Editor-compiler Larysa Dovga. – Kyiv-Lviv, 2010.
5. Moysiienko V.M. Book of Act documents of Zhytomyr city government 1611 // Book of Act documents of Zhytomyr city government 1611 / Edit. by A.M. Matviyenko, V.M. Moysiienko. – Zhytomyr, 2002. – Pp. 5- 27.
6. Nimchuk V.V. Regulations of edition of the monuments, written in Ukrainian and Old Church Slavic of Ukrainian edition : project / V.V. Nimchuk. – K., 1995. – Part 1. – 54 p.
7. Peschak M.M. Regulations of edition of the monuments of Ukrainian Language of the XIV – XVIII cent. / M.M. Peschak, V.M. Rusanivskyi. – K. : Academy of Sciences of the USSR, 1961. – 84 p.
8. Timchenko E. Materials to Dictionary of written and literary Ukrainian language of the XV - XVIII cent.: In 2 vol. / Prepared for publication by V.V. Nimchuk and G.I. Lysa. – K. ; New York, 2002. – (Monuments of Ukrainian language. Series dictionary).
9. Chuba G. Ukrainian edifying handwritten Gospels : research, catalogs, descriptions. – K. ; L. : Svichado, 2011. – 223 p.
10. Metropolis Kijoviensis [Text] : catalogs and texts of Petersburg collections / Edit. by V. Zema. – K., 2010. – XXXVIII, 216 p.

XVII century in the Discourse of Ukrainian Linguistic Source Study

O.I. Nika

Abstract. This article analyzes the principles of Linguistic study, publishing of written monuments and the development of Ukrainian linguistic Source Study, in particular the author determines degree and research prospects of written artifacts of the XVII cent. in Ukrainian historical Linguistics.

Keywords: Ukrainian historical Linguistics, Linguistic Source Study, XVII cent., linguistic informativeness of written monuments

Deonymische substantivische Komposita sportlicher Thematik

V. M. Radzion*

Nationale Linguistische Universität Kiew
*Corresponding author. E-mail: radzion@mail.ru

Paper received 2016.01.12.; Revised 2016.01.20; Accepted for publication 2016.01.10.

Resümee. Im Artikel handelt es sich um zusammengesetzte Substantive, deren Komponente Eigennamen sind. Die Beispiele sind den Artikeln sportlicher Thematik der modernen deutschen Publizistik entnommen. Hier sind die strukturellen Besonderheiten, die Schreibweise und die lexikalisch-thematischen Gruppen von den Komposita beschrieben. Im Artikel wurden auch die produktivsten Typen der erwähnten Wörter festgestellt.

Schlüsselwörter: *deonymisches Kompositum, Eigenname, Athroponym, Sportpressesprache, Produktivität, Schreibweise.*

Eigennamen sind individuelle Namen, die ein Objekt aus der typengleichen Reihe aussondert. Sie gehören zu den Sprachuniversalien, aber in jeder einzelnen Sprache verfügen sie über spezifische Merkmale [1, S. 314]. Obwohl der Wortschatz beliebiger Sprache überwiegend aus den Gattungsnamen besteht, sind die Eigennamen sein Pflicht-Element. Der wesentliche Unterschied zwischen den beiden Substantivklassen liegt in ihren Funktionen – die Gattungsnamen erfüllen die generalisierende Funktion (*Team*), und die Eigennamen – die Differenz-Funktion (*Bundesliga-Team*).

Die Onomastik hat immer die Sprachwissenschaftler interessiert (Ju. O. Karpenko, W. D. Poznanska). Eigenname als Komponenten der Wörter in verschiedenen Terminologien wurden in Arbeiten von K. L. Dolbina und O. P. Karabuta (Tierwesen), S. O. Kuptychynska (Siedlungsnamen), M. L. Hudach (Kozaknamen), T. M. Mischenina (Flora und Fauna), R. B. Mykultschyk (Physik) untersucht.

Das Ziel der Arbeit liegt in der Forschung von strukturellen Besonderheiten der deonymischen substantivischen Komposita der modernen deutschen Sportpressesprache und in der Feststellung ihrer thematischen Gruppen.

Das Material der Untersuchung bilden **deonymische Komposita**, also Komposita, deren Komponente Eigennamen sind (*Red-Bull-Besitzer, Melbourne-Titel, Fecht-Olympiasiegerin, Nibali-Team, Bundesliga-Stadion*) [3, c. 130]. Dabei sind einige Eigennamen allen Menschen bekannt, sogar denen, die mit Sport nicht zu tun haben (*Wolfsburg, Red Bull, Michael Schumacher*). Die anderen Wörter könne dagegen nur Sportfans verstehen (*Lotus, Ryder Cup, Mirko Slomka*).

In den meisten Fällen ist der Eigenname die erste Komponente eines zusammengesetzten Substantivs, manchmal kommen aber auch die Beispiele mit Eigennamen an der letzten Position vor (*Rest-Bundesliga, Fußball-Deutschland, Rekord-Ribery, Krisen-Lakers, Marathon-Petko*).

Was die Zahl der unmittelbaren Konstituenten (UK) in erforschten Komposita betrifft, schwankt sie von 2 bis 6: *Schaaf-Schütze, Mercedes-Star, Austria-Sportvorstand, Hermann-Löns-Stadion, Vierschanzenturnee-Grand-Slam, Frauen-Volleyball-Bundesligateam, Fußball-Zweitliga-Aufsteiger, Rekord-Grand-Slam-Turnier-Sieger*.

Die Struktur der mehrgliedrigen deonymischen Substantive entspricht folgenden Modellen:

1. A + (B + C): *Formel-1-Strategie-Kommission, Benetton-Teamchef, Meyer-Doppelpack*.

2. (A + B) + C: *Bundesliga-Spieler, Ryder-Cup-Geschichte, Manchester-United-Legende*.

3. (A + B) + (C + D): *Bundesliga-Gründungsmitglied, Skisprung-Olympiasiegerin, Olympia-Team-Goldmedaille*.

4. A + (B + C + D): *Fußball-Bundesligaverein, Rekord-Europapokalsieger, Hertha-Siebertorschütze*.

5. (A + B) + (C + D + E): *Basketball-Europapokalspiel*.

6. (A + B + C) + (D + E): *Eiskunstlauf-Europameisterschaft*.

7. (A + B + C) + (D + E + F): *Frauenfußball-Bundesligamatch, Frauenvolleyball-Bundesligateam*.

8. (A + B + C + D) + (E + F): *Rollstuhl-Basketball-Bundesliga*.

9. (A + B) + (C + D) + (E + F): *Fußball-Regionalliga-Südwest*.

Neben strukturellnormalen Substantiven sondern wir Beispiele, die okkasionell erscheinen *Ex-Alba-Trainer, Ex-Red-Bull-Pilot, Ex-Bayern-Stürmer, Anti-Evra-Stimmung, "Lewis! Lewis! Lewis!"-Sprechchöre, Durch-und-durch-Löwen*.

Nach der in der Wissenschaft anerkannten Klassifikation der Eigennamen können auch die für diese Untersuchung ausgesonderten Komposita geteilt werden:

1. Personennamen (Anthroponyme) als UK.

1.1. Familienname als UK: *Götze-Schuss, Klitschko-Clan, Löw-Platz, Schürrle-Transfer, Mourinho-Team, Junuzovic-Hammer, Guardiola-Projekt, Nowitzki-Pleite*.

1.2. Vor- und Familienname als UK: *Oliver-Kahn-Typ, Michael-Schumacher-Spur, Lance-Armstrong-Skandal, Muhammad-Ali-Manager, Fernando-Alonso-Fan*.

1.3. Vorname als UK: *"Sebastian"-Jubelchor, Vedad-Plakat, Neymar-Transfer, "Lewis! Lewis! Lewis!"-Sprechchöre*.

1.4. Spitzname als UK: *Pep-System, Lenz-Lager, Marathon-Petko, Schumi-Junior*.

2. Ortsnamen (Toponyme) als UK.

2.1. Landesname als UK: *Italien-Länderspiel, Deutschlandspiel, Fußball-Deutschland*.

2.2. Erdteil als UK: *Box-Europameister, Junioren-Europameister, Rekords-Europameister*.

2.3. Städtenamen als UK: *Frankfurt-Marathon, Zürich-Spiel*.

2.4. Bundesland- oder Gebietsname als UK: *Niedersachsen-Duell, Niedersachsen-Derby, Rhein-Main-Derby*.

2.5. Himmelsrichtung als UK: *Nord-Derby, Süd-Derby, Ostfußball*.

2.6. Anderes Toponym als UK: *Gibraltar-Spiel*.

3. Wettbewerbs-, Mannschafts- und Liganamen als UK.

Mannschaftsamen als UK: *Sauber-Rennstall, Silberpfeil-Pilot, Edel-Fan, Skyliners-Cheftrainer, Eisbären-Kapitän, Schalke-Verteidiger, Hertha-Mitglied*.

Zu den Besonderheiten des Gebrauchs solchen Wörtern in der Pressesprache zählen wir Folgendes:

- da die Sportteams in ihren Benennungen nicht selten ihre Heimatstadtamen haben, sind folgende Wörter als Beispiele der Komposita mit Mannschaftsamen betrachtet: *Aachen-Trainer (Alemannia Aachen), Dortmund-Vertrag (Borussia Dortmund), Gladbach-Fan (Borussia Mönchengladbach), Paderborn-Wahnsinn (SC Paderborn 07), Wolfsburg-Spiel (VFL Wolfsburg)*.

- die vollen Namen der Mannschaften kommen in der Publizistik seltener vor (*Bayern-München-Spieler, Real-Madrid-Stürmer, Manchester-United-Legende, Manchester-City-Begegnung vs. Bayern-Defensive, Bayern-Kader, Bayern-Tag, Real-Spieler, Real-Ikone, Real-Umfeld, Manchester-Klub, United-Besitzer, United-Fan, City-Trainer*).

- die Jargonbezeichnungen der Mannschaften können auch als Komponenten der Komposita dienen: *Borussen-Trainer (Borussia Dortmund), Barca-Mittelfeld (FC Barcelona), Juve-Tor (Juventus Football Club S.p.A.), Mavs-Stammkräfte (Dallas Mavericks), Cavs-Guard (Cleveland Cavaliers), Lilien-Mitarbeiter (SV Darmstadt 98), Löwen-Bettwäsche (TSV 1860 München)*.

3.1. Wettbewerbsname als UK: *Tour-de-France-Teilnahme, Grand-Prix-Wochenende, Wimbledon-Sieger, Fed-Cup-Triumph, Davis-Cup-Finale, French-Open-Favoritin, Ryder-Cup-Held*.

3.2. Liganame als UK: *Basketball-Bundesligapartie, Bundesliga-Aufsteiger, Erstliga-Debütant, Fußball-Zweitligaklub, Hessenliga-Spieler, World-League-Finalturnier, Zweitligaspieltag*.

4. Zeitung- und Zeitschriftnamen als UK: *"Auto, Motor und Sport"-Reporter, "Sky Italia"-Journalist, Kicker-Note*.

Nach der letzten Komponente ordnen wir die beschriebenen Komposita solchen Gruppen zu [4, S. 118]:

1. Der Ort der ersten UK: *Champions-League-Platz, Bundesliga-Stadt, Bundesliga-Stadium, Olympia-Halle*.

2. Die Zeit der ersten UK: *Bundesliga-Spieltag, Bundesliga-Minute, Bundesliga-Jahr, Formel-1-Saison, Formel-1-Winterpause, Grand-Prix-Wochenende*.

3. Die Funktionäre der ersten UK (*Bayern-Vorstandsmitglied*) werden geteilt in:

3.1. Besitzer und Leiter: *Bundesliga-Gründungsmitglied, Werder-Chef, Schalke-Boss, Red-Bull-Teamchef, Red-Bull-Motorsportboss, Mavericks-Besitzer, Lotus-Miteigentümer, Lilien-Präsidium, Hertha-Präsident, Formel-1-Rechtebesitzer, Fed-Cup-Chefin*.

3.2. Mitarbeiter: *Bundesliga-Manager, Hertha-Mitglieder, Füchse-Geschäftsführer, Formel-1-Aerodynamikspezialist, Formel-1-Strategie-Kommission, Honda-Ingenieur*.

3.3. Trainer: *Augsburg-Coach, Milan-Trainer, Skyliners-Cheftrainer, Löwen-Chefcoach*.

3.4. Sportler, Spieler: *Hoffenheim-Verteidiger, Titan-Quaterback, Bundesligatorwart, Bundesliga-Torschützenkönig, Werder-Ikone, Skyliners-Werfer, Santos-Superstar, Red-Bull-Pilot, Real-Außenverteidiger, Real-Angreifer, Marussia-Fahrer, Grizzlies-Spielmacher, Eisbären-Kapitän, Bayer-Freistoßspezialist*.

3.5. Mannschaften, Wettbewerbsmitglieder: *Premier-League-Konkurrent, Hessenliga-Spieler, Europa-League-Teilnehmer, Champions-League-Gegner, Champions-League-Gewinner, Champion-League-Finalist, Champion-League-Absteiger, Champion-League-Achtelfinalist, Bundesliga-Team, Real-Mannschaft*.

3.6. Anhänger: *Gladbach-Fan, Tawrija-Ultra, Hertha-Anhänger, Eintracht-Publikum, Borussia-Sympathisant, Ajax-Hooligan, Ferrari-Liebhaber, Formel-1-Besucher*.

4. Der Eigentum der ersten UK: *Werder-Trikot, Skyliners-Kabine, Red-Bull-Bolide, Eintracht-Dress, Ferrari-Garage*.

5. Die Tat, die Sache, die Entscheidung, die die erste UK betreffen: *Champions-League-Recht, Bundesliga-Standard, Bundesliga-Scorerliste, Bundesliga-Rekord, Bundesliga-Jubiläum, Bundesliga-Entscheidung*.

6. Das Spiel, die Etappe der ersten UK: *Europa-League-Gruppenphase, Europa-League-Finale, Champions-League-Vorspiel, Champions-League-Viertelfinale, Champions-League-Finalrückspiel, Bundesliga-Saisonspiel, Bundesliga-Auswärtsspiel, Bundesliga-Absstiegskampf, Eintracht-Heimspiel, Eintracht-Gastspiel*.

Die Extraklassifikation erfordert die Komposita mit Komponenten-Personennamen:

1. Die Tat der ersten UK: *Bolts-Powerplay, Calhanoglu-Freistoß, Götze-Schuß, Lasogga-Kopfball, Müller-Tor, Subotic-Comeback*.

2. Die Tat, die Sache, die Entscheidung, die die erste UK betreffen: *Pechstein-Urteil, Klitschko-Plakat, Pep-Problem, Reus-Verpflichtung, Schumacher-Homepage, Schumacher-Liga*.

3. Etwas, was mit der ersten UK gemacht wurde: *Berens-Einschuss, Bianchi-Unfall, Calhanoglu-Einsatz, Götze-Transfer, Ibisevis-Ersatz, Peterson-Sperre*.

4. Die Unterordneten der ersten UK: *Ancelotti-Truppe, Ballack-Lager, Brunel-Crew, Budenholzer-Truppe, Guardiola-Assistent, Klopp-Kicker, Mourinho-Team*.

5. Die Menschen, die irgendwelche Beziehungen zu der ersten UK haben: *Büskens-Nachfolger, Fangio-Nachfolge, Ecclestone-Kenner, Klitschko-Gegner, Lewandowski-Konkurrenz*.

Das Problem solcher Klassifikationen besteht darin, dass man ohne Kontext die zusammengesetzten Substantive nicht richtig verstehen kann. Spiel *Ødegaard* im *Ødegaard-Besuch* eine Subjekt- oder eine Objekt-Rolle? Aus dem Satz *Bayern-Boss Karl-Heinz Rummenigge hatte sich nach dem Ødegaard-Besuch in München optimistisch gezeigt...* (in "Bayern-Wunschspieler Ødegaard besucht Arsenal" aus sportbild.bild.de vom 16.12.2014) sieht man, dass der junge Fußballer eine Mannschaft besucht.

Was die Produktivität der Eigennamen als UK anbetrifft, kann Folgendes festgestellt werden: die am häufigsten benutzen Eigennamen in moderner deutscher Sportpublizistik sind:

- bundesliga: *Bundesliga-Aufsteiger, Bundesliga-Dame, Bundesliga-Heimniederlage*.

- bayern: *Bayern-Flügel, Bayern-Gelegenheit, Bayern-Schicksal*.

- formel 1: *Formel-1-Industrie, Formel-1-Marke, Formel-1-Vermarktung*.

Die Analyse des empirischen Materials spricht für Bindestrich-Schreibung der deonymischen substantivischen Komposita *Stanley-Cup-Sieger, Champions-*

League-Spieler, Formel-1-Strategie-Kommission, Eintracht-Veranstaltungsleiter [2, S. 87–89]. Die Wörter, die zusammen geschrieben sind, sind selten zu treffen (*Zweitligaklub, Davispokalmannschaft, Gesamtweltcupsiegerin*). Da es in der deutschen Sprache keine strikte Regel für die Schreibung der Komposita gibt, haben manche Zusammensetzungen verschiedene Schreibweisen (*Olympia-Plan* aber *Olympiaprogramm, Weltcup-Sprint* aber *Weltcupzyklus, Bundesliga-Blamage* aber *Bundesligaein-*

satz; Weltcupsieg und Weltcup-Sieg, Bundesligageschichte und Bundesliga-Geschichte, Europapokalplatz und Europapokal-Platz).

Zum Schluss der Untersuchung soll gesagt werden, dass die Eigennamen als produktive UK der zusammengesetzten Substantive in der modernen deutschen Sportpressesprache dienen. Die mit ihnen gebildeten Komposita bilden zahlreiche thematische Gruppen.

LITERATUR

1. Карпенко Ю. О. Власні назви / Юрій Олександрович Карпенко // Українська енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін. – [2-е вид., випр. і доп.] – К., 2004. – 824 с.
2. Duden Band 1. Die deutsche Rechtschreibung – [völlig neu bearb. und erw. Aufl.] Mannheim : Dudenverlag, 2006. – 1216 S.
3. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmgrid Bartz. – [3., unveränd. Aufl.]. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 2007. – 382 S.
4. Richter Ch. Wortneubildungen in der Werbung. Eine kontextorientierte semantische und funktionale Analyse von Wortneubildungen in Werbeanzeigen / Charlotte Richter. – Wien, 2008. – 199 c.
5. <http://sportbild.bild.de/>
6. <http://www.faz.net/aktuell/sport/>
7. <http://www.kicker.de/>

REFERENCES

1. Karpenko Yu. O. Proper Names / Yuriy Olexandrovych Karpenko // Ukrainska Enzyklopedija / V. M. Rusanivskij, O. O. Taranenko et al. – [2 nd ed] – K., 2004. – 824 p.
2. Duden Volume 1. German Spelling –Mannheim : Duden Publishing House, 2006. – 1216 p.
3. Fleischer W. Word-Formation in Present-day German / Wolfgang Fleischer, Irmgrid Bartz. – [3 ed]. – Tübingen : Niemeyer Verlag, 2007. – 382 S.
4. Richter Ch. New Word-formation in Advertising. The Contextual-sematical and Funktional Analysis of New Word-formation in Advertising / Charlotte Richter. – Wien, 2008. – 199 c.
5. <http://sportbild.bild.de/>
6. <http://www.faz.net/aktuell/sport/>
7. http://www.kicker.de

Deonomastic Noun Composites in Sports Subject Areas

V.M. Radzion

Abstract. The article deals with the study of compound nouns with proper names being their component parts (deonomastic composites) extracted from the articles in sports subject area of modern German journalism. The structural peculiarities of this type of nouns are analyzed, the ways of their writing and their lexical-grammatical groups are indicated. The most productive types of compound deonomastic nouns are defined.

Keywords: *deonomastic composite, proper name, anthroponym, the language of sports media, productivity, spelling.*

Деониматические именные композиты спортивной тематики

В. М. Радзион

Аннотация. Статья посвящена исследованию сложных существительных с компонентами-именами собственными (деониматические композиты), выбранных из статей спортивной тематики современной немецкой публицистики. В статье проанализированы структурные особенности сложных существительных такого типа, описаны способы их написания и их лексико-тематические группы. Определению подлежали также наиболее продуктивные типы сложных деониматических существительных.

Ключевые слова: *деониматический композит, имя собственное, антропоним, язык спортивных СМИ, продуктивность, способ написания.*

Slavic Regional (Ukrainian-Polish) Oikonymy from the Perspective of Typological Studies in Onomastics

Ya. Redkva*

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

*Corresponding author. E-mail: y.redkva@chnu.edu.ua

Paper received 2016.01.27; Revised 2016.01.30; Accepted for publication 2016.02.20.

Abstract. In the present study the author proposes new theoretical and methodological approaches to study of Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymic systems. The author proposes three major onomastic methods: comparative-typological, comparative-historical, and descriptive. Specific derivational types of place names of the area in the specified time span are analysed in the paper. Important conclusions about cultural-historical, ethno-linguistic, and physical-geographical realia that had an impact on the evolution of the Ukrainian and Polish peoples, common territory of their living are drawn in the study.

Keywords: place name, toponym, oikonym, typological onomastics, oikonymic system, Slavic onomastics, historical onomastics.

At present we have analyses about productive development of comparative typological studies of non-cognate language toponymic systems, in particular Ukrainian and American, German, French [1], [2], Ukrainian and German [3], and Ukrainian and Rumanian [4], [5].

But, alas, at present there are practically no monographic typological studies of cognate toponymical systems, such as toponymical systems of Ukrainian and Polish Languages. It is extremely important to fill in such a gap in Slavic linguistics. When we analyse similar and different characteristics in the structure and semantics of Ukrainian and Polish oikonyms, we can draw important conclusions about cultural, historical, ethnolinguistic and geographical and physical realia that objectively formed potential motivational basis for coining this class of names.

The logic of modern onomastic science development (particularly its interdisciplinary character), accumulated material, and theoretical and lexicographical works in the world of toponymics urges us to transfer from descriptive and comparative historical study of toponymic (in particular oikonymic) systems within cognate and non-cognate languages, and to their further typological interlingual analysis, to the establishment of similarities and differences at different structural levels that have significance both for national and general linguistics.

Typological study of oikonyms opens up wide vistas, specifically in the direction of comparing cognate toponymic systems in cognate (Slavic) languages. It requires from onomasts a deep knowledge of the regularities of oikonym coinage in each of the compared languages, perfect knowledge of typological methods, and – when needed – application of comparative historical and historical typological methods.

We believe that the proposed study is stipulated by the very character of Ukrainian and Polish oikonyms that affects the linguistic practice of both peoples (Ukrainian and Polish) and accompanies it in all spheres of life. Such disciplines as *linguistic geography*, *areal linguistics*, *dialectology*, *history of linguistic contacts*, *history of settlement of territories*, *history*, *geography*, *literary studies*, and *sociology*, cannot do without toponymic studies results, i.e. the information that a place name carries through time and place of its creation, about the people who coined it, and the surrounding physical and geographical realia.

On the other hand, the data of the above mentioned sciences provide the necessary information for onomastics

about realia of separate countries and epochs, about types of landscape, and the social significance of notions reflected in lexical stems of the names. The linguistic character of the typological study of oikonymic systems extrapolates into a wide circle of extralinguistic ties, promoting and singling out onymic systems from common linguistic ones, and uniting oikonymic vocabulary on the basis of its extralinguistic focus. Analysed typology of the systems is determined by its connection with the objects they signify, their landscape characteristics, and different anthropogenic, social, and legal factors. As the same place names stems are repeated in the names of Ukrainian and Polish locales, we can speak about onym clusters that have their own forms, and regularities of formation and development that are changeable in time **structurally, spatially, and functionally**. Thus, the place name *Судова Вишня* *Sudova Vyshnia* [Court Cherry], situated in Lviv Oblast, played different role in the Ukrainian and Polish toponymical systems having live lexical ties with different place names and appellatives, and comprised a different critical mass in the systems.

Thus, in the Middle Ages, when the area belonged to the Polish state, congresses of Polish kings took place in this locale, as did court sessions. In the new times, the Ukrainian population associated the place with the tree name (< appellative *вишня* *vyshnia* cherry), losing the collective memory of the semantics of the adjectival component *судова* “appointed for court” as unimportant realia. The specific character of these separate oikonymic clusters is designated by specific stages of historical and cultural development of the Ukrainian and Polish peoples. As a result of comparative study of the oikonymic systems of both peoples and their functioning in different life situations, we shall get additional evidence about the national character of Ukrainian and Polish Languages.

The topicality of comparative typological analysis of oikonymy enables us to deeper understand the regularities of the toponymical system of a native language and its specific character compared with other languages. Typological study of oikonyms will lead the present study beyond traditional stereotypes (outdated methodology of studies, understanding nomination processes of cognate oikonymic systems etc.), i.e. it will be of enormous significance for further theoretical and practical studies in Slavic and world onomastics as a whole.

Therefore, typological comparison of oikonyms of Western Ukraine and Eastern Poland (synchronic and

diachronic aspects) will widen general onomastic theory and the general typology of language concerning its specific branch, and comparative typological analyses of onyms (in our case – place names/onyms) will enable us to speak about “onym universals” that vouches for common trends in human thinking in the sphere of place names nominations, and about **anthropological peculiarities of people, geographical environment, historical, social, economic** and other factors. The common and stereotypical character of these factors for both peoples stipulates the availability in the Ukrainian and Polish Languages certain universal features. Due to the establishment of the typology of Ukrainian Polish oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland, and the substantiation of the character of genetic relations among them, we can validate a number of oikonymic regularities.

The topicality of comparative typological analysis of oikonymy enables us to deeper understand the regularities of the toponymical system of a native language and its specific character compared with other languages. Typological study of oikonyms will lead the present study beyond traditional stereotypes (outdated methodology of studies, understanding nomination processes of cognate oikonymic systems etc.), i.e. it will be of enormous significance for further theoretical and practical studies in Slavic and world onomastics as a whole.

Therefore, typological comparison of oikonyms of Western Ukraine and Eastern Poland (synchronic and diachronic aspects) will widen general onomastic theory and the general typology of language concerning its specific branch, and comparative typological analyses of onyms (in our case – place names/onyms) will enable us to speak about “onym universals” that vouches for common trends in human thinking in the sphere of place names nominations, and about **anthropological peculiarities of people, geographical environment, historical, social, economic** and other factors. The common and stereotypical character of these factors for both peoples stipulates the availability in the Ukrainian and Polish Languages certain universal features. Due to the establishment of the typology of Ukrainian Polish oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland, and the substantiation of the character of genetic relations among them, we can validate a number of oikonymic regularities.

Calculations allow us to state that: territorially, Galicia and Lviv Lands had an area of 28171 km² (51,72%); Sianotska, Belzka, and Peremyshlianska – 26291 km² (48,27%); 2) and from the point of view of existing settlements, the ratio of Galicia and Lviv Lands (Western Ukraine) to Sianotska, Peremyshlianska, and Belzka (Eastern Poland) – comprises respectively – 44.05% : 55.95%.

We can draw preliminary conclusions from the above mentioned information that in the period (when almost on all territories the appearance of new lands was almost completed), e.g. Galicia, having larger area, was less densely populated than other three lands of Ruske Voivodeship. The explanation of that fact (taking into account comparatively later commencement to settle Galicia Lands with village density 1:3.5 compared with Sianotska Land, and 0.57% higher than on average in Ruske and Belzke Voivodeship) can be attributed to the frequent plunders of these lands by Tartar hordes (1605-1633). This led to the founding of towns of a defensive character

with the dominance of the village population in them, which did not encourage the founding of villages on that land. The positive trend for village foundation was the formation of new folwark serf economic relations. According to modern administrative division, our research focuses on Lviv, Ternopil, and Ivano-Frankivsk Oblasts of Western Ukraine and the territory of Podkarpackie (20 districts) and Liublin Voivodeships of Eastern Poland.

Contradictory etymologies of place names suggested by Polish and Ukrainian scholars will be solved by analysing linguistic material of the same type from the above mentioned Slavic lands. We shall work out criteria to differentiate place names derived from anthroponyms and appellatives. According to derivational structure and semantics of basic appellatives, Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymy of the region will be divided into place names of oikonymic and pre-oikonymic level of derivation. Among oikonymic place names we can hypothetically single out oikonyms derived from anthroponyms ending in Ukr. *-ychi* / Pol. *-ice*, Ukr. *-ivtsi* / Pol. *-owce*, Ukr. *-yntsi*, Pol. *-yńce* Ukr. *-any(-yany)* / Pol. *-any*, those ending in *-y/-i*, formed from ethnic, generic, official names; and those derived from appellatives with suffixes **-jb*, **-je*, **-ja*; those derived from hydronyms ending in *-ets*, possessives ending in Ukr. *-iv* (*-ova*, *-ovo*, *-ove*) / Pol. *ów(-owa*, *-owo*), oikonyms with suffix Ukr. *-ivka* / Pol. *-ówka*; composite oikonyms and oikonyms-phrases. From the point of view of comparative analysis in old Ukrainian and old Polish period we can single out such oikonyms: those, mentioned in written records in the twelfth to fourteenth centuries and those – mentioned after fourteenth century (the latter belong to Ukrainian and Polish or ancient Ukrainian according to their suffixes and stems). Names in **-jb*, **-ychi* / *-ice*, **-ivtsi* / *-owce*, **-yntsi* / *-yńce*, **-any* / *-any*, **-iv* / *ów*, **-yn* / *-yn* is to demonstrate that the Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymic systems was formed. Productivity of different toponymic models will be shown from twelfth to fourteenth to twenty-first centuries (from **-jb* to **-ivka* / *-ówka* model). We shall trace the names changes on morphological, semantic, structural, typological-etymological, social-functional, and psychological-cognitive levels, reasons why some ancient place names should be restored will be justified. Typological analysis of place names in the dictionary entries listed alphabetically in the part of *Typological Etymologico-Motivational Dictionary of Oikonyms of Western Ukraine and Eastern Poland* will enable to establish common Slavic (Ukrainian and Polish) linguistic peculiarities reflected in anthroponymic and appellative stems. Historically it can be explained by the fact that this area belonged to Polish state in the fourteenth to eighteenth centuries with constant contacts between the two peoples.

But only typological analysis of the two oikonymic systems can provide the answer to the question stated in the objective and task of the proposed study.

The proposed study should be based on a comparative and typological synchronic and diachronic study of the structural and functional peculiarities of the Ukrainian and Polish oikonymic system of Western Ukraine and Eastern Poland and the establishment of the character of genetic relations between them.

Based on the objective, we address the following tasks:

1. to establish the essence of names and appellatives and their differentiation against the background of a wide typological onomastic space, the basis of which is made up by the *Oikonymic Systems of the Western Ukraine and Eastern Poland in synchronic and diachronic aspects*;

2. to establish the typological peculiarities of the structural and derivational composition, and the classification of oikonyms of Western Ukraine and Eastern Poland;

3. to establish the semantic structure and lexico-semantic background in the place names of separate oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland;

4. to establish the motivation for oikonyms and to analyze the cognitive reaction of society in Ukrainian and Polish language communities in social, functional, psychological and cognitive aspects.

The research is based on the following hypothesis: 1) repetition of the same oikonymic stems in Ukrainian and Polish place names enables us to single out whole oikonymic layers that have their own forms, regular structure and development, and are not changeable in time in their structure, volume and functionally; 2) typological analysis of oikonymy leads to establishing regularities of toponymic system within Ukrainian language and shows its specific features in comparison with Polish one (and vice versa); 3) comparative-typological analysis of oikonyms establishes "language universals" as an evidence of commonality of mechanisms of thinking and mental features of Ukrainian and Polish ethnoses in the sphere of place name nominations.

We propose the following methodology of the research:

1. Separate typological comparison of oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland on the **structural and derivational level**, taking into account the Polish Language as Western Slavic and the Ukrainian Language as East Slavic: a) structural derivational analysis of oikonyms of Western Ukraine; b) structural derivational analysis of oikonyms of Eastern Poland. Previous analysis of the systems should be homogenous, not due to some similarity of the material, but due to the same sequence of analysis with application of the same theoretical tenets. As a basis for typological structural derivational comparison we put the idea of invariance where the language that is a standard is an invariant. A number of structural models, common for the oikonymy of the languages under study are used for structural derivational level.

2. Typological comparison of the oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland in **lexico-semantic aspect**: conducting analysis of the semantics of words comprising the basis for oikonyms, and the semantics of place names, that will enable the tracing of the development of semantic structures. We can trace the lexical semantic background of Ukrainian and Polish place names which is very important for ethnological and cultural planes, as a language is a phenomenon of the ethnos, people, nation, and genetic code of a national culture. Linguistics of the ethnos is impossible without the sphere of proper names, in particular place names.

3. Typological comparison of oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland in **functional, psychological and cognitive aspects**. If the first (structural

derivational) and second (lexico-semantic aspects) ways have intralingual character, then the social, functional, psychological, and cognitive aspects aim at creating an ontological picture of analysed oikonymy as a social phenomenon. Here we plan to study the problem of oikonym motivation in Polish and Ukrainian linguistic environments, and to analyse the cognitive reaction of the societies to them, i.e., a typological study of oikonyms taking into account extralinguistic realia on a wide extralinguistic background basis. To be more precise, aspects 1 and 2 envisage the analysis with common typological inventory, and the third one envisages taking into account and the understanding of "the conditions of onomastic thinking, onomastic traditions and tastes, onomastic ideas that are implemented, reflected in the toponymy by similar or different means".

The typological aspect of studies of closely related onomastic systems plays an important role for theoretical onomastics; for probability material check it plays an important role in historical onomastics; for principles of nomination production it plays an important role in applied onomastics. The typological aspect of onomastic research is based on the commonality of people's psychology of a certain epoch and culture. Due to this fact, under certain conditions, heterogeneous multi-language inhabitants may produce mono-typical toponyms (with similar semantic structure and derivational pattern), in particular, oikonyms. The topological approach stipulates a demonstration of similar onomastic phenomena in closely related languages for their toponymic (oikonymic) classification. Manifestation and comparison of similar lingual and extra-lingual categories in oikonyms of similar or different languages produces material which identifies their place in the onomastic system, as well as their classification and universals identification.

We believe that it would be expedient to apply three onomastic methods and a number of methodological approaches: **comparative-typological, comparative-historical, and descriptive**. These three methods have their own concrete application and implementation approaches, in particular: **1. Material inventory** (national Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymikons) aimed at detecting a typology of concrete semantic fields and hierarchical relations, and dependent micro-fields. **2. Oikonyms classification**. Application of a classical classification by W. Taszycki, and S. Rospond, using the following principles: typological, chronological, and genetic similarity of oikonyms, establishing the character of oikonymic lexical stems, and singling out of formal indicators. **3. Stratigraphic analysis**. Research that is aimed at identification of oikonymic systems from the twelfth to the twenty-first centuries by means of comparison of separate stages of their development and comparison of the oikonymic state during different periods. Also establishing the primary reference to an oikonym ("the method of small types"). **4. Differential and genetic analysis**. Classification of related Ukrainian-Polish oikonymic material and the differentiation of heterogeneous material (especially during archival sources searches). **5. Reconstruction of primary form of oikonyms**. A morphological reconstruction of a primary form of an oikonym (forms of nominative case), taking into account extra-lingual information (refers to anthroponymic

oikonyms). **6. Etymological analysis.** Authenticating etymology of a basic appellative that was the stem for the oikonym and substantiating the logic of oikonymic motivation while naming the settlement (we take into account not only separate oikonyms, but parallel sets to identify derivational and pragmatic ties). Total analysis of the derivation process of oikonyms that belong to certain models will enable the author to conduct a proper division into morphemes, and single out stem and formants as “transparent” and “vague” names. **7. Derivational analysis (considering onomastic etymologization).** Research of Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymic systems implies uniting geographical territory with the available Ukrainian-Polish substrate. Oikonymic derivational forms a sub-system within the derivational system of a dominating language at the specific period (Ukrainian or Polish), while borrowed oikonyms, as a rule, are adapted. **8. Structural analysis.** Establishing oikonymic models (stems and affixes that are part of the models) and taking into account stem redistribution during appellatives toponymization (considering loss of ties of an oikonym with the appellative from which it was formed, which allows a understanding of cultural and historical facts). **9. Statistical analysis.** Statistical count of the structure and types of oikonyms, as well as certain onym components within concrete Western Ukrainian and Eastern Polish oikonymic systems (contemporary and historical). Calculation of a percentile correlation of separate types of oikonyms during different periods (the twelfth to twenty-first centuries) to trace the evolution tendency of the named systems. Statistical analysis contributes to inventory (see. 1) of an oikonymic material allowing the author to demonstrate its sufficient completeness (calculations of different selections of analogous material produce identical results) as well as indicating resettlement of Ukrainian and Polish ethnoses during a certain epoch and within a certain territory. Hence, the author can demonstrate a percentile correlation of Ukrainian and Polish oikonyms that comprise the particular regional onomastic system or a percentile correlation of oikonyms separately coined in the Polish and Ukrainian languages that contain miscellaneous derivational elements. **10. Authenticating onomastic universals.** Comparison of Ukrainian and Polish oikonymy during different historical periods on the territory of Western Ukraine and Eastern Poland should reveal the fact that along with specific features, the author may single out a number of universal inherent characteristics (onomastic universals). This is a clear indicator of a human mental commonality, common principles of nomina-

tion, and single approaches of an evolution of such oikonymic systems. **11. Probabilistic audit (self-audit).** The analysis of material from the perspective of a reality match. Consideration of different explications of analysed oikonyms on the basis of different languages (Ukrainian or Polish) and diverse structural models of the same language. Specification of facts concerning a certain language is indispensable to the comparison of components of a certain oikonym, as well as to identify its level of reliability and analysis on the basis of the Ukrainian and Polish languages on a certain territory and their cultural environment.

Hence, taking into account the above mentioned methods and approaches that are indispensable to identify the typology of an Oikonymic System of Western Ukraine and Eastern Poland in the synchronic and diachronic aspects, the author may draw the following conclusions: 1. establishment of a connection of a settlement name with a named object; 2. establishment of nomination motives; 3. establishment of ways to transform toponyms into other onyms; and 4. establishment of typological similarity of structural and semantic models to facilitate the coining of oikonyms of separate types.

The analysis is conducted with the author’s awareness of the natural or artificial formation of an oikonymic system of Western Ukraine and Eastern Poland, taking into account the natural and cognizant development of onym space.

Therefore, monographic typological research of cognate oikonymic systems of Western Ukraine and Eastern Poland will enable to start a new trend in typological linguistics – typological onomastics of close cognate toponymic (oikonymic) systems. Typological analysis of the oikonymic systems revealed the regularities of their formation within separate Ukrainian and Polish languages, and will reveal their common and specific features in oikonymy nomination. Application of new methodological principles compared with stereotypical will be a considerable theoretical and practical substantiation for typological Slavic and world onomastics. Establishing and comparing linguistic and extralinguistic categories in oikonyms of Ukrainian or Polish languages will enable to establish the place of oikonyms in onomastic system, clearly classify them and substantiate onomastic universals. Based on the conducted analyses we shall be able to reach important conclusions about cultural-historical, ethno-linguistic, and physical-geographical realia that had an impact on the evolution of the Ukrainian and Polish peoples, common territory of their living.

ЛІТЕРАТУРА

1. Складенко О.М., Складенко О.М. Типологічна ономастика: в 5 кн. Одеса, 2012. 416 с. (By the way, the first monographic study of typological character in which similar and specific features were analysed in the structure and semantics of Ukrainian and American, German, French etc. place names in connection with cultural, historical, ethno-linguistic, and physical and geographical realia).
2. Redkva Yaroslav. Typology of global toponymic systems in western Ukraine and USA, Annual meeting, 21 International Congress of Onomastic Sciences. Uppsala, 2002. P. 89.
3. Редька Я., Кантемір С. Локальні німецькомовні назви поселень (колоній) у колишніх Львівській та Галицькій землях, “Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Германська філологія”, Випуск 267. Чернівці, 2005. С. 3-19.
4. Редька Я.П. Історико-етимологічна інтерпретація ойконімів Північної Буковини, “Studia linguistica et juridica”. Кіровоград, 2010. С. 145-154.
5. Редька Я., Лопуляк Л. Сліди слов’яно-романської взаємодії в ойконімії Буковини, “Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Слов’янська філологія”, Випуск 354-355. Чернівці, 2007. С. 62-66.

REFERENCES

1. Sklyarenko Oleksii, Sklyarenko Olga. Typological onomastics. Vol. I (in V vol.). Odessa, 2012. 416 p.
2. Redkva Y. Typology of global toponymic systems in western Ukraine and USA, Annual meeting, 21 International Congress of Onomastic Sciences. Uppsala 2002. P. 89.
3. Redkva Y. and Kantemir S. Local German names of settlements (colonies) in former Lviv and Galych lands. Chernivtsi university scientific bulletin. German philology, 267. P. 3-19.
4. Redkva Y.P. Historical-etymological interpretation of oykonyms of Northern Bukovyna // Studia linguistica et juridica: Reports of Intercollege scientific-practical conference "Contemporary issues of the history of law: history and present-time", dedicated to issues of linguistics and law. Kirovograd: KirYI KhNUVS, 2010. P. 145-154.
5. Redkva Y. and Lupuliak L. Traces of Slavic-Roman interaction in oykonimy of Bukovyna. Chernivtsi University scientific bulletin. Slavic philology, 354-355. P. 62-66.

Славянская региональная (украинско-польская) ойконимия с перспективы типологических исследований ономастики

Аннотация: В этой статье автор предлагает новые теоретические и методологические подходы к исследованию западно-украинской и восточно-польской ойконимических систем с использованием трех основных ономастических методов: сравнительно-типологического, сравнительно-исторического и дескриптивного. В работе представлена попытка анализа конкретных словообразовательных типов топонимов указанной территории в определенный временной период. На основании исследования могут быть сделаны важные выводы о культурно-исторических, этнолингвистических и физико-географических реалиях, которые повлияли на эволюцию украинского и польского народов, общую территорию их проживания.

Ключевые слова: ойконим, топоним, типологическая ономастика, ойконимическая система, славянская ономастика, историческая ономастика.

Словотвірні типи з префіксом ви- у системі дієслівного термінотворення

А. О. Руссу

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: anna.roussu@gmail.com

Paper received 29.01.16; Revised 05.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. На матеріалі словників кін. XIX – поч. XXI ст. описано типи видотворення й словотворення дієслівних термінів з префіксом *ви-*. Виявлено, що власне-видову функцію префікс виконує переважно в дієслівних термінах чужомовного походження, натомість у питомих словах він зазвичай виступає як словотворчий засіб. Також зауважено, що під впливом мовної політики Радянського Союзу невинновдано звузилась продуктивність низки словотвірних типів з префіксом *ви-* і їх заступили аналоги з морфемою *від-*.

Ключові слова: *термін, дієслово, тип словотворення, тип видотворення, префікс ви-*.

Значне місце в сучасному термінознавстві посідає питання про засади морфологічного словотворення термінологічних одиниць, адже афікси мають важливе значення для створення зрозумілої внутрішньої форми терміна та є засобом його професійної орієнтації. Оскільки семантика похідного слова, утвореного за певним словотвірним типом, має не випадковий, а модельований характер, що забезпечує можливість творення нових назв за готовим зразком, перспективною видається ідея на рівні термінотворення запровадити словотвірні морфеми, які б для кожної галузі термінології виражали конкретне значення й виконували класифікаційну функцію [6, с. 63–66; 10, с. 14–15; 12, с. 2–6; 19, с. 21–25].

Більшість праць, що стосуються особливостей творення термінологічної лексики, ґрунтуються на вивченні термінів-іменників чи термінологічних субстантивних терміносполук. Лише в окремих дослідженнях увагу зосереджено на дієслівних термінологічних одиницях, як-от у працях О. Андрусишин, І. Борисюка, М. Гінзбурґа, В. Даниленко, С. Левіної, В. Пілецького, Р. Рожанківського, Л. Хасіної [1; 3; 4; 5; 11; 13; 15; 23]. Погоджуємося з Л. Хасіною, що недостатнє опрацювання характеру використання різних частин мови в терміносистемах збіднює теорію терміна та звучує уявлення про термінологізацію окремих груп слів [23, с. 3]. З огляду на це місце й роль дієслів у науково-технічній термінології потребують подальшого докладного вивчення.

Наразі мало опрацьованим залишається афіксальне творення дієслівних термінів. У цьому аспекті особливо актуальним є вивчення впливу мовної політики Радянського Союзу на дієслівне термінотворення. Так, Є. Карпіловська, О. Кочерґа, Є. Мейнарович у спільній статті аналізують засоби перекладу російського префікса *от-* українською та доводять, що під впливом російської мови відбулася деформація їхньої семантики [8, с. 3–6]. Про негативні наслідки русифікаторської політики тоталітарної держави йдеться в праці О. Кочерґи та Г. Ракшанової, які на прикладі термінів з префіксами *від-*, *роз-* визначили невинновдані словотвірні кальки російської мови, вживані в сучасному науковому мовленні [9, с. 23–26]. Попри важливі здобутки названих досліджень подальшого аналізу потребують закономірності творення термінів за допомогою інших префіксів з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливали на мову.

Мета нашої розвідки – на матеріалі російсько-українських загальномовних і термінологічних словників кін. XIX – поч. XXI ст. проаналізувати тенденції використання типів дієслівного термінотворення з префіксом *ви-*. Матеріал вивчаємо у межах трьох основних періодів термінознавства: 1) кін. XIX – 20-і рр. XX ст., протягом якого відбувається становлення української термінології, а перевагу надають внутрішньомовним ресурсам, тобто творення термінів відбувається з урахуванням мовно-національних особливостей; 2) 30-і – 80-ті рр. XX ст., який пов'язано з пануванням на землях України радянської влади та впливом панівної для цього часу російської мови на українську, зокрема в словотворенні; 3) 90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст. – сучасний період розвитку термінознавства в незалежній Україні, коли науковці намагаються осмислити спадщину попередніх періодів та віднайти найважливіші шляхи термінологічної номінації.

Досягнення мети потребує розв'язати такі основні завдання: 1) проаналізувати формальні й семантичні властивості префікса *ви-* у дієслівних термінах; 2) описати типи словотворення й видотворення з відповідною словотвірною морфемою; 3) простежити зміни у термінотворенні дієслів з префіксом *ви-* протягом кін. XIX – поч. XXI ст.

Загальною особливістю префіксів порівняно з іншими словотвірними засобами є здатність одночасно змінювати вид похідного дієслова із недоконаного на доконаний. У деяких випадках префіксальні морфеми можуть не долучати до дієслова жодного словотвірного значення та утворювати лише видову форму дієслова. Такі одиниці називаємо *власне-видовими префіксами*. Погоджуємося з О. Бондарко, що формування префіксальних видових пар – це лише одна зі сторін ширшого процесу, скерованого, насамперед, на творення нових слів [2, с. 90–99]. Слушною видається й заувага С. Соколової про те, що відмежовування видового значення від словотвірного є певною мірою штучним. [22, с. 66]. Таким чином, префіксальні дієслова потребують комплексного дослідження, в якому словотвірні й аспектуальні елементи значення дієслова варто аналізувати невідривно один від одного в їхній взаємодії. Саме тому в нашій праці зосередимо увагу на дієслівних типах видотворення й словотворення з префіксом *ви-*.

Матеріал зі словників кін. XIX – поч. XXI ст. засвідчив, що префікс *ви-* малопродуктивний для творення форм доконаного виду. У цій функції він виступає

переважно в дієсловах чужомовного походження, що їх об'єднуємо навколо типу з таким тлумаченням: «суб'єкт розклав суміш на окремі речовини»: *виелюювати, виелімінувати, виекстрагувати, виєжектувати*.

Видові кореляти з префіксом **ви-**, утворені від дієслів питомого походження, є досить поширеними в словниках кін. XIX – 20-х рр. XX ст. Особливо продуктивна ця морфема в словах із семантикою впливу на поверхню, а тип видотворення охоплює лексеми зі значенням: «суб'єкт скерував дію на поверхню об'єкта, надавши їй певного вигляду»: *вигалити, вигемблювати, виглянсувати, вигранкувати, викалярювати, виклесувати, виритувати, вигравірувати, витишувати, вичорнити, вичервонити*. У словниках інших періодів продуктивність відповідного типу знижується, й на сучасному етапі префікс у лексемах з просторовим значенням виправдано тлумачать як словотворчий, який указує на інтенсивність виконання дії [22, с. 202].

У словотворенні дієслівних термінів морфему **ви-** представлено досить широко. Найчастіше цей афікс ужито на позначення дії, скерованої на поверхню об'єкта. У межах дієслів з цим значенням виокремлено кілька словотвірних типів. Перший охоплює терміни, що позначають таку дію: «суб'єкт покриває/покрив поверхню об'єкта певним матеріалом»: *вибруковувати/ вибрукувати, виклеювати/ виклеїти, вишпаклюювати/ вишпаклювати*. Другий тип стосується дієслів зі значенням «суб'єкт утворює/ утворив що-небудь на поверхні»: *вижолоблювати/ вижолобити, викарбовувати/ викарбувати, випунктовувати, вистебнювати/ вистебнути, вистьобувати/ вистьобати, виштанувати*. В обох словотвірних типах префікс **ви-** позначає «інтенсивну, ретельно здійснювану дію» [22, с. 254; 21, с. 202]. Саме тому їх доцільно вивчати в межах словотворення.

Іще один словотвірний тип, де префікс **ви-** має таку ж семантику, стосується термінів, що мають тлумачення «суб'єкт виготовляє/ виготовив об'єкт»: *вибивати/ вибити монету, вибондарювати, вибудовувати/ вибудувати, виготувати до друку, видимати скло пляшки, видруковувати/ видрукувати, виковувати/ викувати, виливати/ вилити, виліпити статую (подобу), вимуровувати/ вимурувати, витворювати/ витворити, витесати*.

Досить продуктивним префікс **ви-** виявився в словотвірному типі, що об'єднує дієслова зі значенням «суб'єкт скеровує/ скерував об'єкт за межі певного простору», у якому твірна морфема описує «рух назовні». Наприклад: *вибивати/ вибити клин, вивантажувати/ вивантажити, вивірчувати/ вивертити, витвинчувати/ витвинтити, вигнічувати/ вигнітити, видавлювати/ видавити, видушувати/ видушити, викручувати/ викрутити*. Значення дієслів «рух назовні» може трансформуватися й набувати споріднених значень [7, с. 32]. Так, лексеми *вивласнювати/ вивласнити, випозивати* не мають семантики руху. У цьому випадку йдеться про перехід прав власності від однієї особи до іншої. Сему руху не достатньо виражено також в дієслові *виморожувати/ виморозити*, одне зі значень якого «видержувати що-небудь на морозі для видалення вологи, часточок води» [21, I, с. 435].

Значення, подібне до попереднього прикладу, мають слова, які об'єднали навколо малопродуктивного словотвірного типу, що позначає таку дію: «суб'єкт повністю використав певну речовину»: *викрасити, висинити, висвітити*. Відповідні дієслова зафіксовано переважно в «Російсько-українському словнику» (1924 – 1933) без уточнення сфери застосування. Інші словники їх майже не фіксують, а в «Російсько-українському словнику» (1969) та «Російсько-українському словнику» (2003) поряд з такими лексемами зазвичай вказано ремарку «розмовне». Хоча дієслова з префіксом **ви-** дають змогу зекономити мовні засоби та на позначення дії «повністю використати що-небудь» уникнути описової конструкції, більшість з них є багатозначними, тому, на нашу думку, в терміноутворенні цей тип не став продуктивним. Пор.: слово *висвітити* в «Російсько-українському словнику» (1924 – 1933) вказано як синонім до словосполучки *витратити на світло*. Натомість у «Словнику природничої термінології» (1928) міститься уточнення, що лексема *висвітити* стосується речовини, тобто йдеться про «позбавлення кольору».

Зниження продуктивності описаного вище словотвірного типу пояснюємо внутрішньомовними чинниками, а саме багатозначністю, що для термінології є небажаним явищем. Натомість низка змін, що сталася в межах словотвірних типів з префіксом **ви-**, відбулася під впливом позамовних факторів, зокрема русифікаторської мовної політики Радянського Союзу. За результатами «Робочого семінару з проблем специфіки семантичної навантаги елементів словотвору в науковій мові» (м. Харків, 2011 р.) виявлено, що в деяких випадках префікс **від-** не виправдано заступив низку словотвірних афіксів, зокрема й морфему **ви-** [9, с. 10–13]. Наші спостереження підтверджують й уточнюють ці дані.

Порівнявши продуктивність **ви-** та **від-** у дієсловах, які мають значення «надати об'єкту певних властивостей», зауважили, що в лексикографії кін. XIX ст. – 20-х рр. XX ст. для перекладу російських термінів вжито переважно відповідники з **ви-**. Пор.: *вибілювати/ вибілити* (російський відповідник – *отбеливать/ отбелить*), *вигранкувати* (російський відповідник – *отгранивать/ отгранить*), *вилощити* та *виполірувати* (російський відповідник – *отполировывать/ отполировать*). Лексикографічні праці 30-х – 80-х рр. XX ст. та багато сучасних там, де для перекладу російського слова з префіксом **от-** перевагу надавали терміну, утвореному за допомогою **ви-**, часто вказують тільки одне слово з префіксом **від-**, попри те, що **ви-** в цій функції продуктивніший. З'являються також лексичні кількі російської мови, яких не було в словниках 20-х рр.: *відутюжувати/ відутюжити* (російський відповідник – *отутюживать/ отутюжить*), *відгранювати/ відгранити* (російський відповідник – *отгранивать/ отгранить*).

Аналогічні зміни спостережено щодо продуктивності словотвірних типів з префіксами **ви-** та **від-** на позначення дії, скерованої на виготовлення чого-небудь. У словниках кін. XIX – 20-х рр. XX ст. переважають дієслова, утворені за допомогою префікса **ви-**: *вилити/ вилити з металу* (російський відповідник – *отливать/ отлить*), *викарбовувати/ викарбувати*

(російський відповідник – *отчеканивать / отчеканить*), а кількість дієслів з відповідною морфемою, порівняно з тими, що їх утворено за допомогою *від-*, становить 97%. У 30-х – 80-х рр. XX ст. формант *ви-* у цій функції залишається продуктивнішим, але кількість слів з префіксом *від-* більшає (78% і 22 % відповідно). Крім того, виявили низку лексичних кальок російської мови, непритаманних попередньому періоду: *відчekanювати/ відчekanити* (російський відповідник – *отчеканивать/ отчеканить*), *відстрочувати/ відстрочити* (російський відповідник – *отсрачивать/ отсрачить*). Дієслова, утворені за допомогою префікса *від-*, зафіксовано в сучасних словниках. Їхня кількість дещо знизилась та становить близько 20%. Як бачимо, починаючи з 30-х рр., коли відбулося згорання українізації й посилювався русифікаторський вплив, функції деяких словотвірних типів з *від-*, що калькують засоби словотворення російської мови, розширилися, й вони заступили продуктивні в українській мові типи з префіксом *ви-*. Показово, що на

сучасному етапі, для якого в термінотворенні притаманно повернення до властивостей національної мови, продуктивність *від-* дещо знизилась.

Отже, в термінології префікс *ви-* поширений на-самперед як словотвірний засіб, рідше його використовують як власне-видовий. Зауважили, що протягом кін. XIX – поч. XXI ст. продуктивність окремих типів словотворення й видотворення знизилась під впливом і мовних, і позамовних чинників. Помітним виявився вплив російської мови, внаслідок якого зростає кількість небажаних лексичних і словотвірних кальок, що часто спотворюють значення термінів і порушують системність української мови. З огляду на це актуальними залишаються подальші дослідження засад морфологічного термінотворення в діячності, що дасть змогу окреслити словотвірні типи, накинута наші мові штучно, й сформулювати рекомендації до формування галузевих терміносистем, враховуючи тенденції національної мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрусишин О. Дієприкметники в українській науково-технічній термінології // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 31–34.
- Бондарко А. Теория морфологических категорий – Ленинград: Наука, 1976. – 254 с.
- Борисюк І. Українське термінознавче сьогодні // Проблеми утвердження і функціонування державної мови в Україні: [матер. міжнар. наук. конф. 28–29 листопада 1996 р.] / [упоряд. В. Житник]. – К.: КМ Academia, 1998. – С. 193–195.
- Гінзбург М. Проблема двовидових дієслів у фахових текстах та шляхи її розв'язання // Українська термінологія і сучасність: [збірка наукових праць] – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. VIII – С. 290–294.
- Даниленко В. Терминологизация разных частей речи (термины – глаголы) // Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические, историко-научные аспекты терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 40–52.
- Даниленко В. Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 245 с.
- Ільїн В. Префікси в сучасній українській мові. – К.: Вид-во Академії Наук УРСР, 1953. – 164 с.
- Карпіловська Є., Кочерга О., Мейнарович Є. Семантична дивергенція українських термінотворчих моделей у природничих науках // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми української термінології». – 2006. – № 559 – С. 3–6.
- Кочерга О., Ракшанова Г. Префікси зі значенням завершеності дії в процесових термінах // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2011. – № 709. – С. 10–13.
- Кубрякова Е. Что такое словообразование. – М.: Наука, 1965. – 78 с.
- Левіна С. Моделирование дієслів і віддієслівних іменників від абстрактних іменників іншомовного походження на –ці(я) // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2006. – № 559 – С. 14–18.
- Лейчик В. Терминоведение. Предмет, методы, структура. – [3-е изд.]. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
- Пілецький В. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства // Український правопис і наукова термінологія: проблеми норми та сучасність: [матер. засідань Мовознавчої комісії і Комісії всесвітньої літератури НТШ у Львові 1996–1997 р.] / [відпов. ред. О. Купчинський]. – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1997. – С. 115–118.
- Полонський Х. Словник природничої термінології (проект). – К.: Державне вид-во України, 1928. – 262 с.
- Рожанківський Р. Видові перфективи двовидових безпрефіксних дієслів чужомовного походження на -ува(ти) // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2007. – № 593. – С. 22–24.
- Російсько-український словник: у 4 т. / [ред. А. Кримський, С. Єфремов] [Електронний ресурс]: Електронна версія російсько-українського словника А-П / [підг. О. Телемко]. – К.: Червоний шлях, 1924–1933. – Режим доступу до словника: <http://www.r2u.org.ua>.
- Російсько-український словник: у 3 т. / [ред. С. Головащук]. – К.: Наукова думка, 1969.
- Російсько-український словник / [ред. В. Жайворонок]. – К.: Абрис, 2003. – 1424 с.
- Симоненко Л. Лінгвістична проблема унормування наукової термінології // Українська термінологія і сучасність. – К.: КНЕУ, 2007 – Вип. VII. – С. 21–25.
- Словник української мови: в 11 т. / [ред. І. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
- Словотвір сучасної української літературної мови / [відп. ред. М. Жовтобрюх]. – К.: Наукова думка, 1979. – 405 с.
- Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. – К.: Наукова думка, 2003. – 283 с.
- Хасина Л. Место и специфика глагольных лексем и словосочетаний в отраслевой терминосистеме: на материале русской и английской юридической терминологии: Автореферат дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». – Саратов, 2003. – 22 с.

REFERENCES

- Andrusyshyn O. Participles in Ukrainian scientific and technical terminology // Bulletin of National University "Lviv Polytechnic". Ser. "Problems of Ukrainian terminology" – 2011. – № 709. – P. 31–34.
- Bondarko A. Theory of morphological categories – Leningrad: Nauka, 1976. – 254 p.
- Borysiuk I. Ukrainian modern science of terminology // Problems of strengthening, and functioning of the state

- language in Ukraine: [Materials of International Scientific Conference, 28th-29th of November 1996] / [Ed. V. Zhytnik]. – Kyiv: KM Academia, 1998. – P. 193–195.
4. Ginzburg M. The problem of biaspectual verbs in specialized texts and ways of its solution // Ukrainian terminology and the present time: [collection of scientific articles] – Kyiv: KNEU, 2009. – Vol. VIII – P. 290–294.
 5. Danylenko V. Term formation of different parts of speech (terms – verbs) // Problems of science and technology language. Logical, linguistic, historical and science aspects of terminology. – Moscow: Nauka, 1970. – P. 40–52.
 6. Danylenko V. Russian terminology: The experience of linguistic description. – Moscow: Nauka, 1977. – 245 p.
 7. Ilin V. Prefixes in the modern Ukrainian language. – Kyiv: Publishing house of Academy of Sciences USSR, 1953. – 164 p.
 8. Karpilovska E., Kocherga O., Meinarovych E. Semantic divergence of Ukrainian terms-formative patterns in natural sciences // Bulletin of National University “Lviv Polytechnic”. Ser. “Problems of Ukrainian terminology”. – 2006. – № 559 – P. 3–6.
 9. Kocherga O., Rakshanova H. Prefixes that means perfective aspect in the actional terms. // Bulletin of National University “Lviv Polytechnic”. Ser. “Problems of Ukrainian terminology” – 2011. – № 709. – P. 10–13.
 10. Kubriakova E. What is a word formation. – Moscow: Nauka, 1965. – 78 p.
 11. Levina S. Modelling of foreign verbs and verbal abstract nouns with suffix –ці(я) // Bulletin of National University “Lviv Polytechnic”. Ser. “Problems of Ukrainian terminology”. – 2006. – № 559 – P. 14–18.
 12. Leichyk V. Science of terminology. Object, methods, structure. – [3rd ed.]. – Moscow: Publishing house of LKI, 2007. – 256 p.
 13. Piletsky V. Some linguistic problems of science of terminology // Ukrainian spelling and scientific terminology: problems of standard and the present time: [materials of the meetings of the Linguistic Commission and Commission of World Literature of Shevchenko Scientific Society in Lviv, 1996-1997] / [Ed. A. Kupchinsky]. – Lviv: Shevchenko Scientific Society in Lviv, 1997. – P. 115–118.
 14. Polonsky F. Dictionary of natural terminology (project). – K.: State publishing house of Ukraine, 1928. – 262 p.
 15. Rozhankivsky R. Aspectual prefix perfective verbs of two-aspectual prefix-free foreign-origin verbs with suffix –ува(ти) // Bulletin of National University “Lviv Polytechnic”. Ser. “Problems of Ukrainian terminology”. – 2007. – № 593. – C. 22–24.
 16. Russian-Ukrainian Dictionary: in 4 vol. / [Ed. A. Krinsky, S. Yefremov] [Electronic resource]: The electronic version of the Russian-Ukrainian dictionary A-II / [Ed. A. Telemko]. – Kyiv: Chervony Shliak, 1924–1933. – Access mode to the dictionary: <http://www.r2u.org.ua>.
 17. Russian-Ukrainian Dictionary: in 3 vol. / [Ed. S. Holovashchuk]. – Kyiv: Naukova Dumka, 1969.
 18. Russian-Ukrainian Dictionary / [Ed. V. Zhaivoronok]. – Kyiv: Abrys, 2003. – 1424 p.
 19. Symonenko L. The linguistic problem of scientific terminology normalization // Ukrainian terminology and the present time: [collection of scientific articles] – Kyiv: KNEU, 2007 – Vol. VII. – P. 21–25.
 20. Russian-Ukrainian Dictionary: in 11 vol. / [Ed. I. Bilodid]. – Kyiv: Naukova Dymka, 1970–1980.
 21. Word-formation of modern Ukrainian standard language / [Ed. M. Zhovtobriuh]. – Kyiv: Naukova Dymka, 1979. – 405 p.
 22. Sokolova S. Prefixal word-formation of verbs in modern Ukrainian language. – Kyiv: Naukova Dymka, 2003. – 283 c.
 23. Hasina L. Place and specificity of verbs and verbal expressions in terminology: based on Russian and English legal terms: author’s abstract of candidate’s thesis: speciality 10.02.19 “Theory of language”. – Saratov, 2003. – 22 p.

Word-formative patterns with prefix *ви-* in the system of verbal term-formation

A.O. Russu

Abstract. Based on the dictionaries of the 19th–beginning of the 21st century, the aspect-formative and word-formative patterns of verbal terms with prefix *ви-* are described. This prefix has aspectual function mainly in the foreign origin terms, whereas it is the word-formative morpheme in the native words. It is also showed that productivity of word-formative patterns of verbal terms with prefix *ви-* brings down unjustifiably under the influence of Soviet Union language politics and they have been substituted by the patterns with prefix *від-*.

Keywords: term, verb, word-formative pattern, aspect-formative pattern, prefix *ви-*.

Словообразовательные типы с префиксом *ви-* в системе глагольного терминологического словообразования

A. A. Руссу

Аннотация. На материале словарей кон. XIX – нач. XXI вв. описаны словообразовательные и формообразовательные типы глагольных терминов с префиксом *ви-*. Обнаружено, что собственно-видовую функцию префикс выполняет преимущественно в заимствованных глагольных терминах, тем временем в исконных словах он обычно является словообразовательным средством. Также отмечается, что под влиянием языковой политики Советского Союза неоправданно сузилась продуктивность ряда словообразовательных типов с префиксом *ви-* и их заменили аналоги с морфемой *від-*.

Ключевые слова: термин, глагол, словообразовательный тип, тип образования видовых форм, префикс *ви-*.

Bilingual speech congruence: cognitive and prosodic aspects

L. Shnurovska*

Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

*Shnurovska Lyubov. E-mail: shnurovska@ukr.net

Paper received 05.02.2016; Revised 10.02.2016; Accepted for publication 20.02.2016.

Abstract: In the article, we considered the intersection of language, communicative and sociocultural proficiencies as determinants of the bilingual speech congruence. We described the cognitive mechanisms of L2 processing, namely implicit and explicit memory, language ability, priming etc. We characterized the specificity of the bilingual's prosodic competence maintaining and systematized the main manifestations of the prosodic interference by the example of the Ukrainians' English speech.

Keywords: *prosodic interference, bilingualism, congruence, priming.*

Foreign language acquisition (FLA) relates to the L2 sociocultural immersion and necessitates the maintaining of multiple L2 proficiencies. Therefore, the accuracy of the perceived and the relevance of the produced L2 speech equally depend on the level of communicative, language and sociocultural proficiencies and their overall congruence and compatibility in the bilingual speech and cognition. In this dimension, recent researchers (M.T. Banich, R.J. Compton, A.E. Hernandez, K.H.S. Kim, N.R. Relkin, K.M. Lee, J. Hirsch, J.C.L. Ingram, D. Larsen-Freeman, L. Cameron, N. Raz, J.F. Werker, R.C. Tees, etc.) view the L2 acquisition and production as cognitive and psychological processing as well as sociocultural immersions.

Synthesising the current neurolinguistic studies [1; 2; 3; 4; 6; 7], enabled us to scrutinize in the article the neurocognitive mechanisms of L2 processing, namely priming and interference overlapping the L2 prosody acquisition and production. Basing on the complexity paradigm [5], we also aimed to define the ways L2 proficiencies enable bilingual congruence referring to the overlap between stimuli as well as compatibility concerning the overlap between stimulus and response elements in L2 processing. Hence, our experimental corpus consisted of 348 utterances produced by 16 English native speakers (etalon realizations) and 92 Ukrainian bilinguals (their L2 proficiency graduated from low to high level). The research implied the comparative analyses of the English native and interfered prosodic realizations; to process the empirical data we employed discourse, semantic, auditory, acoustic, oscillographic, comparative and descriptive analyses.

As regards the key mechanism enabling the L2 processing, we start with the multitude of the maintained L2 proficiencies. In our opinion, here the prime constituent is the *language competence*, which we define as the awareness about the L2 means and their variant and invariant speech modifications. In turn, the *communicative proficiency* implies the bilingual's ability to implement acquired knowledge of L2 means in particular interactions. This type of L2 competence enables the doubletongued to communicate and perceive various propositional meanings in the diverse communicative contexts. L2 communicative and language competences are both maintained within a particular non-native sociocultural environment resulting into L2 socially and culturally marked communicative modes constituting the *sociocultural competence*.

The proficiencies mentioned above can maintain due to the basic types of the human language capacity (motor, sensory, dynamic, and semantic). Firstly, the motor capacity is the ability to express thoughts orally due to the motor strip. Secondly, the sensory capacity infers the ability to perceive the stimuli transmitted via sensory modalities. Thirdly, the dynamic capacity implies the connected speech ability associated with the work of the left hemisphere. Finally, the semantic capacity consists in the ability to match the language means and the stimuli resulting into their congruence and compatibility.

Along with described above L2 proficiencies, in each of bilingual's contacting languages, neuroimaging studies [6; 7] have also focused on the age of the first L2 exposure both serving as the entrance into the bilingual brain organization and processing. Accordingly, in our study we observed that predominantly in the adult's mind the L2 nominations become compatible with visual or auditory stimuli via L1 linguistic primes because of the late L2 exposure. In the child's mind, various stimuli are congruous with the multitude L1 and L2 responses where the latter perform as a set of optional language means to convey the former and serve various communicative needs irrelevant of the number of languages the child is acquiring. The same scheme is relevant not only to the age of L2 exposure but also to the degree of L2 fluency.

The researches [1, p. 250] defined that the mother tongues are used implicitly, i.e., according to automatic rules that are largely impervious to consciousness. By contrast, a second language, particularly if learned in adulthood, is probably learned and used explicitly, i.e., mainly by consciously applying rules. Moreover, some people are exposed to two languages from birth, whereas others learn L1 from birth but acquire L2 at a later age. Later-acquired languages are often learned through a different method, such as explicit schooling, rather than being learned implicitly from immersion within a specific language environment.

Current clinical and neuroimaging studies [1; 4] suggest that implicit and explicit memory systems do rely upon different neural structures. Bilateral language representation deeply intersects with working memory involved in the temporary processing and storage of information. Working memory consists of a 'central executive', which controls how information is passed around the system and of visual and phonological 'slave systems' which temporarily process and retain the information appropriate to their two modes. In particular,

a phonological system has a phonological store, which can hold information, and a phonological loop recycling information back through the store to extend its life.

In general, there is no evidence that radically different brain regions are used for L2 than for L1. However, the degree to which those regions are recruited during language processing may vary for monolinguals compared to bilinguals, and it may vary depending on age of acquisition of the second language. Importantly, the acquisition of the phonological system by infants has been well documented [7] for the case of monolingual acquisition. Infants can detect the contrasts that define the phonological system for all human languages almost from birth. Still, their ability to perceive these contrasts in languages that are not heard in their native environment begins to decline at about 6 months of age. Until about 6 months old, there is no detectable difference in the perception of phonetic contrasts by infants in monolingual and bilingual environments. Diverging patterns appear as bilingual babies maintain the categorical distinctions for the phonetic system in both languages and monolingual infants lose the ability to detect contrasts that are not part of the language they are about to learn. By about 14 months old, infants being raised in bilingual environments have established a clearly demarcated phonological representation for both languages. Therefore, bilingual infants develop the phonological basis for both languages on roughly the same schedule as monolingual children do for their only language. It may be that it is this very early experience that leaves its lifelong trace as a foreign accent when childhood monolinguals attempt to learn new languages later in life.

Interestingly, the results [2, p. 100] reveal that the basic speech recognition mechanism is formed very early in life and does not change substantially across age when a person is only exposed to one language. The pattern of results showed interesting similarities and differences in the bilingual group. The youngest group of bilinguals showed increased activity in the superior temporal gyrus, a pattern similar to that seen in monolingual children. However, by age eight, bilinguals began to differ from both the younger bilingual group and monolinguals. In this case, there was increased activity in speech areas but also in the prefrontal cortex and the inferior parietal areas of the brain both on the left and right. This pattern changed again in adulthood. Bilingual adults with a similar learning history did not show this increased activity in nonspeech areas. Hence, recruitment of areas in the frontal and parietal cortex was most likely due to the need for additional cognitive resources when learning the speech sounds of the second language. Taken together these results suggest that learning a second language during childhood results in an adjustment process. Specifically, the brain of children must recruit areas involved in working memory and cognitive control to understand L2 speech. As time passes and bilinguals transition to higher proficiency in adulthood, these differences largely vanish.

The above suggests that still one of the most important factors in the activation of linguistic resources in bilingual brain is the ability to respond to various communicative stimuli based on a level of L2 proficiencies. In this dimension, a lot of evidence favour the assumption that

higher levels of productivity in bilingual children rather than monolingual probably reflects their ability to focus on the necessary information and inhibit the unnecessary. This ability can be explained by enhanced selective attention as the ability to focus on specific aspects and inhibit insignificant or wrong information. On the other hand, this age dependant model predicts that brain mechanisms responsible for keeping attention in bilingual case on particular language is more vulnerable in childhood and in old age. One of these mechanisms is the integrated functioning of the frontal lobe, because it slowly develops in childhood and is one of the first regions in the brain, which reduces efficiency in the elderly [6, p. 68]. N. Raz also insisted on the correlation between age and linguistic environment that mediates the lateralization of brain functions and mental redistribution of responsibilities between the right and left hemispheres during L1 and L2 processing [6, p. 86].

A. Hernandez [2] examined bilinguals' sentence processing that offered that language comprehension is a process during which a set of linguistic forms competes to yield a particular interpretation. The researcher suggested that bilingual adults predominantly use an amalgamation strategy of combining morphosyntactic forms taken from the two languages, rather than a differentiation strategy of using language-specific forms for each of their languages. Another suggestion is that bilinguals might be capable of processing two languages independently, yet in parallel. Thus, lively debate continues as to whether adult bilinguals fully differentiate their linguistic systems and can ever achieve monolingual-like language competence in two systems.

Consequently, speakers exhibit substantial individual differences in L2 proficiencies. Learners' age of immersion is known to influence their ultimate level of L2 ability, but even when this factor is taken into account, striking individual differences still exist, especially among those speakers who started acquiring an L2 after childhood. Although some adult L2 learners attain near-native proficiency, others speak with strong foreign accents and frequent grammatical errors long after their immersion in the L2.

In our research, we studied the prosodic alignment of the natives' and bilinguals' English speech processing. We observed that the differences in prosodic systems of languages in contact cause significant prosodic interference or priming effects for second language learners, reducing intelligibility for English listeners and inducing considerable foreign accent. J. Ingram [3, p. 26] defines the altered prosody as a prominent characteristic of the rare neurological speech disorder known as 'foreign language syndrome' as far as prosodic dysfluency considerably impairs speech production and perception.

To carry out the phonetic survey on bilinguals' L2 prosodic congruence and compatibility, we primarily differentiated the basic type of L2 immersion (natural, synthetic and combined). The natural L2 immersion consists in L2 acquisition aligning with native speakers only. The bilingual speaker comes with the advanced competence because of the years of bilingual practice in L2 local communities honed through actual exposures. This development is mainly not marked by miscommunication or deficient usage. The synthetic L2 immersion implies L2

acquisition apart from its native social and cultural context. Here, the main L2 intermediary is the L2 teacher, a non-native speaker who may even intensify the L1 priming effect. Finally, complex L2 immersion infers either the L1 environment and the exposure with L2 native speakers or the L2 native environment along with the L1 speakers (usually immigrants aligning with their family, friends, etc.). Here we stick to the point that acquisition does not involve a linear progression from L1 to L2, with the first language influencing the second, or one placed on top of the other without implications for either. We are now open to the possibility of recursive language acquisition, where the language acquired later shapes the proficiency of the earlier languages, and both mutually influence each other to move in new hybrid directions. Here adopting the complexity theory, we can understand how localized changes in acquisition can have far-reaching implications for competence. Evidently, in durable L2 immersion unlike in short-term contact, bilinguals are not trying to imitate native speakers. Their identities relate to their own communities appropriating L2 to suit their own values and interests. Furthermore, multilinguals relate to all the languages in their repertoire as part of an integrated hybrid continuum and socialize into all their languages equally that they will not be able to consider one language as coming first in terms of time of acquisition, sequence of acquisition, or level of proficiency.

As for the bilinguals' prosodic competence, we gradually distinguish imitative, reproductive and productive types. At the early or short-term L2 immersion, a doubletongued is usually incompetent of semantic and pragmatic synergy of the L2 prosodic means and merely mimic L2 prosodic patterns. By no means it must be confused with the subconscious prosodic performance which is defined as the innate native tongue capacity, a prime element of the congruent speech processing of the native speaker requiring no conscious verification or mental monitoring. In turn, the reproductive prosodic competence is characterized by conscious verification and monitoring of L2 prosody use though accurate almost native-like speech processing. Whereas the productive prosodic performance consists in subconscious native or native-like prosodic fluency and congruency relevant to various pragmatic needs. We concluded that two former

levels are typical of the late or short-term bilingualism whereas the latter level is characteristic of the early or long-term L2 immersion.

Our considerations substantiate the results [2, p. 93-94] that revealed differences between high and low proficiency of late bilinguals. Interestingly, both groups showed increased activity in areas involved in cognitive control. The main distinguishing factor was that the high proficiency late bilinguals demonstrated relatively more activity in the right fusiform gyrus involved in the processing of visual information. Furthermore, lower proficiency bilinguals showed increased activity in the superior part of Broca's area involved in the motor planning of verbal responses.

Finally, we defined that the L1 prosodic priming deeply inhibits the bilingual L2 speech processing having approached the priming as the unconscious activation of certain associations, thus predisposing the bilingual's perception, memory, or response. Accordingly, we determined that the proactive interference causes the disruptive effect of prior L1 prosodic learning on the recall of the new prosodic information whereas the retroactive interference disrupts the new L2 prosodic learning on the recall of the old L1 information. The most inhibited L2 prosodic areas we detected were the distribution and intensity of the utterance stress, the variation of the pitch range, the syntagmatic division, the vowel reduction in unstressed syllables, the production of strong and weak forms, the variation of tempo and loudness on the communicative centres, etc. Lastly, grounding on the complexity theory, we concluded that the prosodic interference in the L2 speech processing has a multiplex physiological, psychological, linguistic and sociocultural nature occurring in bilingual's mind and speech resulting from the overlapping of native (Ukrainian) and foreign (English) languages. Accordingly, we defined that intensity of the prosodic interference depends on the homogeneity and congruency of both prosodies in contact. The greater priming effect is evolved by the subconscious emotional attachment to the native tongue as well as its inertial and stereotyping use considerably inhibiting the bilingual's cognitive flexibility and compatibility in the L2 immersion.

REFERENCES

1. Banich, M.T. Cognitive Neuroscience // Marie T. Banich, Rebecca J. Compton. – Belmont: Wadsworth Publishing, 2010. – 620 p.
2. Hernandez, A.E. The Bilingual Brain / Arturo E. Hernandez. – NY: Oxford University Press. 2013. – 206 p.
3. Ingram, J.C.L. Neurolinguistics. An introduction to spoken language processing and its disorders / John C.L. Ingram. – NY: Cambridge University Press, 2007. – 420 p.
4. Kim, K.H.S. Distinct Cortical Areas Associated with Native and Second Languages / K.H.S. Kim, N.R. Relkin, K.M. Lee, J. Hirsch // Nature. – Oxford: Blackwell Publishing 1997. – P. 171-174.
5. Larsen-Freeman, D., Cameron, L. Complex Systems and Applied Linguistics // Diane Larsen-Freeman, Lynne Cameron. – Oxford: Oxford University Press. 2012. – 287 p.
6. Raz, N. Aging of the brain and its impact on cognitive performance: Integration of structural and functional findings / N. Raz // Handbook of Aging and Cognition / [eds. F.I.M. Craik, T.A. Salthouse]. – New Jersey: Erlbaum, 2000. – P. 1-90.
7. Werker, J.F. Developmental changes across childhood in the perception of non-native speech sounds / Janet F. Werker, Richard C. Tees // Canadian Journal of Psychology, Vol 37(2), 1983. – P. 278-286.

Конгруентність мовлення білінгва: когнітивний і просодичний аспекти

Л. Шнуровська

Анотація: У статті розглянуто взаємозв'язок мовної, комунікативної та соціокультурної компетенцій як факторів конгруентності іншомовного мовлення білінгва. Описано когнітивні механізми мовлення білінгва, а саме функціонування імпліцитної та експліцитної пам'яті, мовної здатності, праймінгу тощо. Охарактеризовано специфіку формування

просодичної компетенції білінгва та систематизовано основні прояви просодичної інтерференції на прикладі англійського мовлення українців.

Ключові слова: просодична інтерференція, білінгвізм, конгруентність, прайминг.

Конгруэнтность речи билингва: когнитивный и просодический аспекты

Л. Шнуровская

Аннотация: В статье рассмотрена взаимосвязь языковой, коммуникативной и социокультурной компетенций как факторов конгруэнтности иноязычной речи билингва. Описаны когнитивные механизмы речи билингва, а именно функционирование имплицитной и эксплицитной памяти, языковой способности, прайминга и т.п. Охарактеризована специфика формирования просодической компетенции билингва и систематизированы основные проявления просодической интерференции на примере английской речи украинцев.

Ключевые слова: просодическая интерференция, билингвизм, конгруэнтность, прайминг.

A Linguistics-oriented Study of the Primary Aspects of the Processes Involved in the Perception of Graphic Images

L. L. Makaruk

Ph.D. in Philology, Assistant Professor in the Applied Linguistics Department of the Institute of Foreign Philology
Lesya Ukrainka Eastern European National University Lutsk, Ukraine

Paper received 31.01.2016; Revised 06.02.16; Accepted for publication 20.01.2016.

Abstract: This article describes a study which has been carried out with a focus on the physiological and cognitive processes involved in the perception of graphic images. The point is presented that in recent decades, there has been a major rethinking of the role of the image in an overall sense, and it has come to be regarded as a key aspect in many philology-related disciplines of study. A classification of non-verbal means which can be found in the English-language media, including the Internet, is presented in this article. A detailed physiological description of the eye has been made, and some of the peculiarities of image perception have been analyzed. In this article it has also been demonstrated that a clear distinction must be made between the perception of images and other graphic devices of a non-verbal character, and the perception of verbal features; and the concept is explored with regard to the manner in which the brain reacts differently to verbal and non-verbal input.

Keywords: non-verbal means, verbal devices, image, eye, perception, brain.

Images occupy a key position in visual and textual communication in the present era. It is possible to discern a constant increase in their value and in the role which they play, a process which is intriguing both to observe and to analyse. In view of this, it is not surprising that contemporary linguistic scholars are devoting a great deal more attention to this topic than was evident in earlier periods. In this era of digitization which affects all spheres of life, the visual or non-verbal mode of representing meaning has become a highly significant component in texts of various natures and thematic orientations. We might go so far as to say that images rule the world of communication now. If this seems like a startling and almost a radical notion, we need to recall the fact that images were actually the predecessors of syllabic or alphabetic writing systems. It could be said that we in our generation are witnessing a return to a system of representing reality which is graphic and multimodal in nature—the forms which were predominant long ago when written communication was just beginning to develop.

Images and other graphic devices of non-verbal nature besides symbols, which are used, for letter symbols are now the central issue of many linguistic schools. Scholars are engaged in the study of non-verbal means from various perspectives and in a number of different newly-created field, including Susan B. Barnes [1] (visual communication, visual linguistics), Gunter Kress [11], Theo van Leeuwen [12], Kay O'Halloran [13], and Carey Jewitt [10] (multimodal linguistics, multimodal communication, social semiotics, cognitive semiotics). Other fields such as graphic linguistics, palalinguistics, and linguistics of text which have been established earlier, are also developing further. Such branches as computer paralinguistics and cognitive semiotics have been established as a result of the development of branches which already existed before. Media linguistics (Norman Fairclough [7]) and Internet linguistics (David Crystal [5]) are also new areas. They are connected with each other but they also have some distinctive aspects. John A. Bateman's [3] study also deserves respect and particular attention. It's worth mentioning there the existence of the variety of philologically-related branches doesn't mean that there is no problems concerning the study of images and any other graphic devices at all.

The roster of research areas which we observed in the previous paragraph points to the fact that many fields are involved in the area of multimodal communication studies, and the pattern is constantly accelerating; this contrasts strongly with the situation in previous centuries, when the research areas themselves, and sometimes the material which is available for study, was almost totally absent. The fact that so many branches have sprung into existence which are absolutely new in linguistics has created certain problems, and sometimes has caused the very research process to be more complex than is evident at first sight. Scholars in their various respective fields were preoccupied with devising systems of terminology and methods of research, but one consequence was that many terms have come to be used in referring to one single idea, such as semiotic resources, signs, modes, and devices. One more aspect which can be rather problematic is the subject and the object of the research of these fields of study, which are very often overlapping, apart from a few rather narrow aspects.

It is precisely with the thought of seeking to work toward a resolution of some of the problems mentioned in the paragraph above that we feel that the study presented in this article has current scientific value, and that there is some intrinsic benefit connected with the investigation of graphic images and other devices of a non-verbal nature which are employed in modern English communication. We consider it advisable to consider various approaches to this material, involving inductive and deductive methods, analysis and synthesis; the methods of semiotic, functional and componential analysis; the discourse approach; and contextual and descriptive patterns of analysis.

It is interesting to consider the fact that the importance of this research is in a sense illustrated and confirmed in an article headlined "Words fail us: Why the word of the year isn't even a word", which was published in the November 15, 2015 issue of the Canadian newspaper "The Globe and Mail" [16]. This very development may well have the effect of stimulating research in this area, and producing greater depth in its scope. One interestingly point was made in the article just referred to: "Oxford Dictionaries, bastion of the language and publisher of the definitive Oxford English Dictionary, has named an emoji as its word of the year" [16]. It stressed the fact that it concerns

“Not the word “emoji” – an actual emoji”. The Oxford Dictionary defines the emoji is a “small digital image or icon used to express an idea or emotion in electronic communication. The emoji in question, a little yellow laughing face with big tears coming out of the eyes, refers to something so funny, you laugh until you cry... Because, what is language if not a rigid series of symbols that, when placed in a codified sequence, convey a fixed meaning to the viewer that cannot be misinterpreted? Because no one ever misinterprets words, right, or expresses an idea by using words that signify the opposite of the intended meaning? [16]”. The author explains this to be a reason for the development of language. In this sense, it has been modified intentionally or unintentionally in a scarcely credible way. Who could have predicted that in this millennium with all its advances, we would very often change words into images or some other graphic modes in order to convey an idea?

Donis A. Dondis, in his book entitled “A Primer of Visual Literacy” states that “In print, language is the primary element, while visual factors such as physical setting or design format and illustration, are secondary or supportive. In the modern media just the reverse is true. The visual dominates, the verbal augments. Print is not dead yet, nor will it ever be, but nevertheless, our language-dominated culture has moved perceptibly toward the iconic. Most of what we know and learn, what we buy and believe, what we recognize and desire, is determined by the domination of the human psyche by the photograph and it will be more so in the future” [6, p. 6 – 7]. Donis A. Dondis foresaw the future. And this trend is being developed at hyper-speed, much more rapidly than different writing systems changed one another.

Nowadays, images can be combined with letters for conveying information. In this sense they can form words, word-combinations, sentences and even texts. Quite often, the images are interspersed with letter symbols. There are also other types of non-verbal devices which are often meaningful and are able to convey information, and which are at the same time context-dependent. In our investigation we have already identified several groups of non-verbal means—segmentation and other graphic effects; font and color; non-pictorial and non-photographic graphic textual elements; iconic language elements (images); and other non-verbal means.

By the term of the first group, “segmentation and other graphic effects”, we refer to the location of text on the page, line spacing, page orientation, margins, text width, text positioning/orientation (vertical, horizontal, diagonal, situational (arbitrary)), corrections, underlining, insertions, strikeout text, highlighting, and non-standard juxtaposition of words without intermediate spacing. The second one, “font and colour”, includes italicization, capitalization, boldface accentuation (partial or full), highlighting, and unusual patterns of writing words by manipulating fonts. The group “non-pictorial and non-photographic graphic textual elements” comprises punctuation marks (full stops/periods, commas, semicolons, exclamation marks, question marks, colons, dashes, single and double quotation marks, round brackets (parentheses) and square brackets, double dashes, apostrophes, hyphens), diacritical marks (acute accents, grave accents, circumflexes, diaereses, titiles, macrons, breves, cedillas, tildes), typo-

graphic and subsidiary signs which include other elements; figures (numbers), mathematical symbols, formulas, text language abbreviations which contain additional **non-verbal means**.

One other group, which we have termed “iconic language elements ((images))” consists of pictures of varying natures (still lifes, landscapes, paintings, and any drawings created with a pencil or paints or produced using computer software); cartoons, comics and any other non-photographic illustrations; pictograms (iconic, abstract, logotypic) logotypes or emblems, maps, photos, and smiley-faces. The group called “other non-verbal means” includes graphs (bar graphs, line graphs, pie graphs and scatter plots), and tables. The typology of graphic means which is proposed may be improved further in the process of investigation if some more new components are created or identified which do not currently belong to any of the groups given above.

Image perception is beyond doubt one of the most complicated processes, and differs from the perception of verbal means. Arthur A. Berger states that “Seeing is a complicated phenomenon. When we see an image, our brain breaks the image down into various components and processes them separately, before reconstituting these parts as an image. For example, the brain processes properties such as colors, textures, the edges of objects, light and shadow, and motion separately and then brings them together into an image (*how it does this still is something of a mystery*)” [4, p.19]. Other researchers also say that “people only remember 10% of what they hear and 20% of what they read, but about 80 percent of what they *see* and do” [15].

The language of verbal means is different from the language of images, which might be said to have greater capacity. Thanks to the physical structure of the eye, which is special but at the same time natural, we can simultaneously perceive many things around us at one time. In fact, it is almost unfathomable how many objects and activities a human eye can perceive within the space of a few seconds—but human beings are born with the ability to process large amounts of information. This capacity varies from one individual to another, and depends upon many factors. The processes of seeing and perceiving are also different from each other. We can see a great deal in different dimensions but how much of that we perceive and process successfully depends on the individual, as well as on sociocultural and extralinguistic factors.

The eye is an extremely complicated organ [8; 14; 15], and one which has enormous value to the individual. The various “responsibilities” which each constituent part of a human eye fulfils enables it to take in light and to perceive the things within view, distinguishing their colour, shape, and capacity, as well as various other details the individual might wish to focus on. If all the parts of the eye function properly, a person can receive an overall understanding of everything that is around him.

The eye and the nervous systems are closely interconnected and interdependent. The brain receives information from the eyes and the individual is able to react appropriately to the data they provide. If there are any problems with the nerves the brain receives an incorrect message, so the process of perception may be incomplete or inaccurate if the input of relevant information is insufficient. Apart

from our consideration of the contribution that the eye makes to the process of perception, we consider it of value to provide an overview of the eye's actual structure.

The internal structure of the eye [8; 14; 15] is quite complex, but in this study we give particular attention to those parts which are directly connected with the process of seeing and perceiving images. The cornea is rather like a transparent window that permits the transmission of light and images, and facilitates focusing on specific objects. In the center of the front of the eye is the pupil, which facilitates concentration on that which is directly in front of us. The coloured disk which surrounds the pupil is called the iris; its function is to control the amount of light that enters the eye. The pupil dilates or constricts in a manner similar to the aperture of a camera lens, in response to changes in the amount of light to which the eye is exposed. Thus it allows more light into the eye when the environment is dark, and less when it is bright. The size of the pupil is controlled by the action of the pupillary sphincter and dilator muscles.

Situated behind the iris is the lens, which is able to change shape in order to focus images onto the retina. The action of small muscles called the ciliary muscles makes the lens thicker, for focusing on nearby objects or thinner, for focusing on more distant objects. At the back of the eye is the retina, the part of the eye which reacts to light and receives the image in such a way that it can be re-transmitted: the retina is connected to the optic nerves that transmit the images the eye sees to the brain so that they can be interpreted. In the centre of the retina is the macula, with a central zone called the fovea, which enables sharp images to be discerned for processing by the brain.

James Garrity mentions that "The retina contains the cells that sense light (photoreceptors)... The most sensitive part of the retina is a small area called the macula, which has millions of tightly packed photoreceptors (the type called cones). The high density of cones in the macula makes the visual image detailed, just as a high-resolution digital camera has more megapixels... The photoreceptors in the retina convert the image into electrical signals, which are carried to the brain by the optic nerve. There are two main types of photoreceptors: cones and rods. Cones are responsible for sharp, detailed central vision and color vision and are clustered mainly in the macula. The rods are responsible for night and peripheral (side) vision. Rods are more numerous than cones and much more sensitive to light, but they do not register color or contribute to detailed central vision as the cones do [8]."

All the parts of the eye are required for accurately deriving verbal and non-verbal information that is displayed in a visible manner; each part functions independently, in a sense, and yet all are interdependent in the processing of enabling the individual to see. Most people are scarcely aware of the vital function performed by their eyes, and of all the component parts that play a role in that process, functioning and carrying out their separate responsibilities in effective harmony.

It is also known that the human brain consists of several different regions, each of which performs different (specialized) functions as well. There are still some unresolved issues regarding the responsibilities of different parts of the brain, and the opinions of specialists do not fully coincide, sometimes even being contradictory to one

another. Considering some of the observations and investigations that have been made, David Crystal states that "...on the basis of various kinds of experimental and clinical evidence, some generalizations have been made. With right-handed people, the left hemisphere is found to be dominant in such activities as analytical tasks, categorization, calculation, local organization, information sequencing, complex motor function and language. The right it is said to be dominant for the perception and matching of global patterns, part-whole relationships, spatial orientation, creative sensibility, musical patterns, and emotional expression or recognition" [5, p. 269]. It is interesting to note that he also expresses the opinion that "These identifications must be made cautiously, avoiding an overestimated contrast – such as is found when people talk about the left hemisphere as the "Analytical" or "intellectual" part of the brain, and the left hemisphere can handle certain non-verbal tasks that require intellectual capacity ... and that there is a limited capability for auditory analysis and compensation". The scholar also stresses that "there are several activities that usually involve both hemispheres (such as face recognition, and the factors involved in attention and fatigue) – a fact that is currently attracting a great deal of scholars focus on the brain's integrating (rather than the lateralized) abilities [5, p. 269]".

For our research the following statement suggested by David Crystal is relevant: "The area at the back of the occipital lobe is used mainly for the processing of visual input [5, p. 271]" All of this illustrates the point that there is no a unanimous approach in terms of describing the process of the brain's reaction to images, whether both of the hemispheres are employed, or only the right hemisphere. However, it is possible to go so far as to postulate that since multimodal texts include different modes (both verbal and non-verbal) both hemispheres are involved in the process of perceiving them. The scholars are also in general agreement that images constitute the more powerful component in multimodal texts in most cases, regardless of the structure or the topic involved.

Ann Marie and Seward Barry state that "The power of each image, whether produced in art, photography or in the mind's eye, may be seen as composed of a number of physiological implications related to various content factors—colour, lighting, angle, focus, size, distance, shape, texture, and tone. Each separate element has its own impact, and in combination, these factors ultimately create a whole mindset that effects each part, just as each part affects the whole. Selective perception, past experience, personal and cultural attitudes and values—all these combine in a variety of ways to interpret and fill in perceptual stimuli to build a rationally and emotionally meaningful communication" [2, p. 139 – 140].

With respect to the hemispheres, Harry Jamielson expressed the concept that "The right mode is employed to describe so-called visualisers, people strong on spatial, non-verbal modes of thought; the left mode is reserved as a category to describe verbalisers, people whose thought is considered to be mainly linear, sequential and analytical [9, p.19]" Specifically with regard to viewing images, speed of reception is not the only factor to consider; attention must be given to aspects of relationships and form. The capacity to take in various types of inputs without a predictable structure or nature means that non-logical

thought-processing patterns are possible, sometimes in the direction of ambiguity, intuition or paradox. This type of aspect favours individuality. However, the serial, left-brain patterns cannot be discarded completely in most situations, because some left-mode sequential reasoning needs to be employed to arrive at a valid conclusion or resolution. However, it is valid to speak of 'visual thinking' that doesn't actually have a verbal component, and which is evident in creative thinking in art and science.

Thus, the research which has been carried out clearly demonstrates that there are still questions which need to be studied in greater depth. The study of images and any

other graphic devices of a non-verbal nature is relatively new and there are in reality more questions in this field of science than there are suggested solutions. There is no question but that in this approaching era of total digitization, this area of research will prove to be one of the most promising and fruitful. Future research will no doubt be focused more on issues which still seem to be incomplete at the present time. These involve the classification of non-verbal means and the peculiarities involved in perceiving and recognizing them. Particular attention will be devoted to the images as well as to visual or multimodal literacy, which are emerging fields of contemporary studies.

REFERENCES

1. Barnes B. S. An Introduction to Visual Communication: from Cave Art to Second Life / Susan B. Barnes. – New York : Peter Lang Publishing Inc., 2011. – 273 p.
2. Barry A. M. S. Visual Intelligence Perception, Image, and Manipulation / Ann Marie Seward Barry. – State University of New York Press, Albany, 2007. – 425 p.
3. Bateman John A. Text and Image: a Critical Introduction to the Visual/Verbal Divine / John A. Bateman. – London ; New York : Routledge, 2014. – 276 p.
4. Berger A. A. Seeing is Believing. An Introduction to Visual Communication / Arthur Asa Berger. – New York : McGrawHill, Learning Solutions, 2008.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language [Electronic resource] / Davis Crystal. – London ; New York ; Sydney ; Toronto : BCA, 2010. – Mode of access : <http://ru.scribd.com/doc/77462665/The-Cambridge-Encyclopedia-of-the-English-Language#scribd>.
6. Dondis D. A. A Primer of Visual Literacy / Donis A. Dondis. – Cambridge, MA: The MIT Press, 1998. – 194 p.
7. Fairclough N. Media Discourse / Norman Fairclough. – London: Bloomsbury Academy, 2011. – 214 p.
8. Garrity J. Structure and Function of the Eyes [Electronic resource] / James Garrity // Consumer Version. Merck Manual. – 2015. – Web. 31 May. – Mode of access : <http://www.merckmanuals.com/home/eye-disorders/biology-of-the-eyes/structure-and-function-of-the-eyes>].
9. Jamielson G. H. Visual Communication: More than Meets an Eye / Harry G. Jamielson. – Bristol UK ; Chicago USA : Intellect, 2007. – 132 p.
10. Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis / C. Jewitt. – London : Routledge, 2009. – 340 p.
11. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication / G. Kress. – 1st ed. – London : Routledge. – 2009. – 236 p.
12. Leeuwen V. T. Multimodality / Theo Van Leeuwen // The Handbook of Discourse Analysis / edited by T. Deborah, H. E. Heidi, S. Deborah. – 2015. – Vol. 2. – P. 447–465.
13. O'Halloran K. L. Multimodal Discourse Analysis / Kay L. O'Halloran. – London & New York : Continuum, 2011.
14. Parts of the Eye and Their Functions [Electronic resource] // MDhealth.com. – Access mode : <http://www.md-health.com/Parts-Of-The-Eye-And-Its-Function.html>
15. The Power of Visual Communication [Electronic resource]. – 2013. – Mode of access : <http://www.hp.com/large/ipg/assets/bus-solutions/power-of-visual-communication.pdf>].
16. Words fail us: Why the word of the year isn't even a word [Electronic resource] // The Globe and Mail. – 2015. – November 18. – Access mode : <http://www.theglobeandmail.com/opinion/editorials/words-fail-us-why-the-word-of-the-year-isnt-even-a-word/article27324615/>

Лингвистически-ориентированное исследование базовых аспектов восприятия графических изображений.

Л. Л. Макарук

Аннотация. Статья посвящена изучению физиологических и когнитивных процессов, связанных с восприятием графических изображений. В работе обращено внимание на то, что в последние десятилетия значительно изменились подходы ученых к роли и функциям изображений. Как результат, они стали одним из центральных аспектов исследования в разных филологических дисциплинах. В статье предложена классификация письменных невербальных единиц, функционирующих в средствах массовой коммуникации. В этом исследовании детально описано физиологические особенности глаза человека, проанализировано отдельные аспекты восприятия. Отмечено, что существуют определенные различия в процессах восприятия изображений и других графических вербальных и невербальных средств. Рассмотрено также специфику человеческого мозга с учетом его реакции на вербальные и невербальные средства.

Ключевые слова: невербальные средства, вербальные средства, изображение, глаз, восприятие, мозг.

Когнітивні особливості функціонування питань-перепитів: ментальні моделі

Н. С. Стрельченко

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: eglantine@ukr.net

Paper received 26.01.16; Revised 01.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. Статтю присвячено аналізу когнітивних особливостей функціонування питань-перепитів у діалогічному дискурсі на основі теорії ментальних моделей. Розглянуто компоненти й типи ментальних моделей. Встановлено, що питання-перепити є вербальним засобом побудови моделей контексту комунікативної події, а також моделей ситуацій минулих подій. Визначено співвідношення моделей контексту й моделей ситуацій та інвентар їх складових на матеріалі сучасних англomовних художніх кінофільмів та прози.

Ключові слова: питання-перепит, ментальна модель, модель контексту, модель ситуації, діалогічний дискурс.

Питання-перепит – це “реактивно-ініціативне питальне висловлення раціонально-логічного чи емоційного характеру, яке може повністю або частково повторювати попередню репліку в дослівному чи перефразованому вигляді й пов’язане з нею семантично та/або структурно” [1, с. 246]. Частота вживання питань-перепитів у діалогічному дискурсі [3, с. 199], а також необхідність поєднання когнітивного та комунікативного аспекту в мовознавчих студіях зумовлює **актуальність** даної статті. **Метою** дослідження є аналіз питань-перепитів як когнітивно-дискурсивного явища, що передбачає з’ясування їх ролі в процесах пізнання та обробки інформації в комунікації з використанням **методів** когнітивного, контекстуального та дискурс-аналізу на **матеріалі** англomовної художньої прози ХХ–ХХІ ст., а також англomовних кінофільмів та серіалів.

Аналіз наукових досліджень з теми. На думку Т. ван Дейка, ключову роль при розумінні та породженні мовлення відіграють *ментальні моделі* – суб’єктивні репрезентації *подій* чи *ситуацій*, у яких людина бере участь у певний *момент часу* в певному *місці* з іншими учасниками (зі змінами *ідентичності* та *соціальних ролей*), виконуючи певну *дію* та маючи певні *цілі* [6, с. 588].

Об’єктом ментальної моделі може бути як особистий досвід мовця, так і дискурс (наприклад, розповідь чи новина). Окрім того, важливу роль у створенні ментальної моделі відіграють більш загальні знання та переконання, належні членам певної лінгвокультурної спільноти, що уможливають взаєморозуміння. Отже, ментальна модель поєднує експліцитно виражену вербальну інформацію та умовиводи [19, с. 163]. У процесі сприйняття мовлення, мовець Б реконструює ментальну модель дискурсу (чи інтенцій) мовця А. У свою чергу, “планування дискурсу або дії передбачає створення ментальної моделі для даної комунікативної вербальної дії” [6, с. 588–589].

Характеризуючи *типи* ментальних моделей, Т. ван Дейк розрізняє *семантичну модель ситуації* (situation model), яка репрезентує ситуацію чи події, про які йдеться в дискурсі, і *динамічну прагматичну модель контексту* комунікативної ситуації, у якій мовці беруть безпосередню участь [6, с. 588–589].

Узагальнюючи результати експериментальних досліджень пам’яті та розуміння тексту в когнітивній психології, Р. А. Зван та Г. А. Радванські виокремлю-

ють п’ять вимірів ситуацій: *час*, *простір*, *каузацію*, *інтенційність* та *учасника/дійову особу* (protagonist) [19, с. 167]. Каузація охоплює причинно-наслідкові зв’язки між подіями, умовиводи та припущення (backward/causal and predictive/elaborative inferences) [19, с. 171–172], а інтенційність – цілі та плани дійових осіб [19, с. 172–173]. До аспектів вивчення категорії дійових осіб та предметів (protagonists and objects) відносять *розв’язання анафори*, тобто поєднання нової інформації (у т. ч. стереотипів) з тим, що читачі знають про дійових осіб, їхні риси характеру; а також конкретизацію предметів (інструментів), що використовуються для виконання певної дії, але не називаються [19, с. 173–175]. Розвиток подій у тексті спонукає читача постійно оновлювати його ментальну репрезентацію [20, с. 283]. *Структура* моделі ситуації, на думку Т. ван Дейка, принаймні частково ізоморфна значенню речення (наприклад, дійова особа – агенс) [7, с. 53].

Важливу роль в експлікації зв’язку між ментальними моделями подій та дискурсом про них відіграють *моделі контексту* [7, с. 59], які характеризуються як “суб’єктивні конструкти” мовців, що “представляють релевантні характеристики комунікативного середовища (а також вербальної взаємодії [7, с. 25]) в епізодичній (автобіографічній) пам’яті та постійно контролюють процеси продукування та розуміння мовлення (discourse production and comprehension)” [5, с. 16].

На відміну від комунікативних *моделей ситуацій*, які можуть містити деталі, що не є комунікативно значущими в моделях контексту (наприклад, зовнішність комунікантів), *модель контексту* характеризується “особливим відбором чи реконструкцією моделі ситуації” [5, с. 24].

Моделі контексту забезпечують прагматичну доречність мовлення (дискурсу) через його відповідність комунікативній ситуації і, як правило, включають інформацію про мовців відповідно до *комунікативних ролей* (мовець, реципієнт, автор тощо), *соціальних ролей* чи *ідентичності* (вчитель, кореспондент), *соціальних категорій* (гендер, клас, вік тощо), *стосунків* (дружніх, ворожих), *цілей*, *інтенцій*, *знань* комунікантів на кожному етапі спілкування [6, с. 589]. Моделі контексту також можуть характеризувати ситуацію спілкування в аспектах *часу*, *місця*, *обставин*; *подій*; *мовленнєвих дій*, *жанрів*; *когніції* в раціональному та емоційному аспектах [4, с. 131]. Т. ван Дейк зазначає,

що вплив моделей контексту на перебіг спілкування, як правило, є прихованим і маніфестується лише у випадку комунікативних збоїв [5, с. 19].

Результати та їх обговорення. Як показує аналіз ілюстративного матеріалу, питання-перепити в діалогічному дискурсі (окрім випадків неуспішної комунікації) також можуть вживатися для оновлення/побудови *моделей контексту*, які впливають на перебіг власне комунікативної події, та *моделей ситуацій* минулих подій, про які йдеться в розмові, через запит повторення (пояснення/уточнення) відповідних елементів попереднього висловлення або дискурсу. Крім того, питання-перепити функціонують як вербалізатори імпліцитної інформації, виступаючи у формі умовиводів та припущень, що висловлюються мовцем Б (продуцентом питання-перепиту) при створенні ментальної моделі (ситуації/контексту).

При побудові *моделі контексту* питання-перепити використовуються для уточнення компонентів комунікативної ситуації, таких як особа співрозмовника, його статус і роль, предмет розмови/тематика спілкування, знання, переконання, очікування, наміри, бажання, плани, ставлення, емоції. Визначення **особи співрозмовника**, як правило, відбувається на початку розмови, при цьому увага звертається на ім'я, професійну діяльність:

(1) Makinson: *Yes, a man with the most individual imagination. Is there some way I can help you, gentlemen? My name is Makinson.* Poirot: **Peter Makinson? The agent of Henry Gascoigne?** Makinson: *Yes, what a tragic loss!* [12].

У фрагменті (2) з'ясовуються справжні родинні стосунки, адже Міс Блеклок вважає, що Патрік і Джулія лише прикидаються її племінниками задля отримання спадщини:

(2) Patrick Simmons: *Well, the fact of the matter is, Aunt Lettie, it seemed like a bit of a lark.* Miss Blacklock: *Just a minute! You called me "Aunt"? Does that mean you really are Patrick Simmons?* Patrick Simmons: *Oh, yes, I really am Patrick, it's only Julia who-who isn't Julia* [2].

Важливим фактором у спілкуванні є також ступінь знайомства з мовцем, який має долучитися до розмови:

(3) Miss Lemon: *A Mr Gordon Halliday is here to see you, Mr Poirot.* Hercule Poirot: **M. Gordon Halliday? Show him in by all means, Miss Lemon.** Captain Hastings: **Is that the Australian Gordon Halliday?** Hercule Poirot: *Mais oui. The self-made millionaire par excellence* [16].

Секретарка Пуаро представляє Гордона Халлідея як незнайомця (що маркується неозначеним артиклем), питання-перепит *M. Gordon Halliday?* вказує, що Пуаро знає, про кого йдеться, і пізніше характеризує Халлідея на основі фонових знань. У той же час, для капітана Гастінгса релевантною ознакою для його ідентифікації є географічне походження.

Ступінь знайомства мовців і знання один про одного загалом є необхідною умовою для здійснення професійної діяльності (наприклад, знання детектива про особу замовника його послуг і навпаки):

(4) *"Perhaps he was not so strong as you suppose. I should think he may have had some secret trouble. With your assent, I will put one or two of these papers in my pocket, in case they should bear upon our future inquiry."* **"One moment – one moment!"** cried a querulous voice,

and we looked up to find a queer little old man, jerking and twitching in the doorway. [...] "Who are you, sir, and by what right do you touch this gentleman's papers?" he asked. "I am a private detective, and I am endeavouring to explain his disappearance." **"Oh, you are, are you? And who instructed you, eh?"** *"This gentleman, Mr. Staunton's friend, was referred to me by Scotland Yard"* [10, с. 270].

У ситуації (4) питання-перепити Лорда Маунт-Джеймса є реакцією на поведінку Шерлока Холмса, яка видається йому неправомірною, і засобом долучення до розмови для з'ясування особи детектива, його права виконувати певні дії та замовника, який надав право діяти в його інтересах.

Соціальний статус актуалізується за допомогою питань-перепитів у випадках невідповідності поведінки співрозмовника очікуванням мовця (*"But how come you into this matter, Miss Burnet?" asked Holmes. "How can an English lady join in such a murderous affair?"* [9, с. 762]) або конвенціям/ступеню офіційності спілкування між представниками різного статусу:

(5) Bobby Jones: *Well, look, there's a lot I have to tell you, but it isn't safe to go on talking here. And besides, you've got to meet Frankie.* Moira Nicholson: **Lady Frances Derwent? I thought you were her chauffeur. The landlord said you–** Bobby Jones: *Now, trust me. I'll explain about that too. But we've got to find some place to talk where there's no danger of being overheard* [18].

Боббі Джоунз представляється особистим водієм Леді Францес на час розслідування вбивства, а насправді є її другом дитинства, про що не знає Мойра Ніколсон. У ситуації (6) предметом уточнення є уявлення Пуаро про **роль** Джулії та Ізабел Тріпп (свідки чи підозрювані), що впливатиме на подальше спілкування з ними.

(6) Poirot: *Then, both of these deaths have in common the same three people: Wilhemina Lawson and yourselves?* Julia: **You think we had something to do with it, Mr Poirot?** Isabel: **You mean we are suspects?** Oh, how thrilling! Julia: *Go on, question us, Mr Poirot. Just like you would normal people!* Poirot: *I will, Mesdames. But not today* [11].

Релевантними аспектами запиту **знань** є їх **наявність** у співрозмовника (що визначає необхідність повідомлення йому додаткової інформації):

(7) Myrna Harris: *My mum said that I'd be an-an accessory before the fact.* Inspector Craddock: **Do you know what that means?** Myrna Harris *shakes her head: It sounded horrible* [2].

Питання-перепити також використовуються для з'ясування **необхідності надання інформації** (*Do you really want to know?* [11]), **джерела** її отримання (*How did you know?* [18], *How did you hear about it?* [18]) і його **надійності** (*Is Miss Bunner a reliable witness?* [2]), а також для визначення психічного стану співрозмовника, який впливає на ступінь достовірності його повідомлення (*I suppose the whole thing is not a vision and a touch of nerves?* [9, с. 753]).

У діалогічному дискурсі **переконання** мовців стосуються наявного стану речей (*"And you think you have evidence that he murdered his late master?"* [9, с. 758]), минулої події (*Why, did you think the murderer was returning to the scene of the crime?* [14]), а також

майбутньої дії співрозмовника/іншої людини (*"What effect do you think it will have upon his plans now that he knows you are here?"* [10, с. 97]).

Оцінка переконань співрозмовника вербалізується у формі питань-перепитів як вираження **ставлення**:

(8) Inspector Sullivan: *Believe it or not, strawberry theft is not my greatest priority.* Mrs McCarthy: *Now see here, young man! Oh, I see, our concerns are beneath you, are they? Big city boy!* Inspector Sullivan: *That's not what I meant.* Mrs McCarthy: *I'll have you know, my award-winning strawberry scones put Kembleford on the map. At least Inspector Valentine took his responsibilities seriously. You're not even listening!* [15].

У фрагменті дискурсу (8) поєднується умовивід Місіс МакКарті щодо оцінки її проблеми (крадіжка полуниць) як другорядної та спроба змінити ставлення новопризначеного інспектора поліції зі столиці через порівняння з попередником на посаді.

Окрім раціонального аспекту спілкування важливу роль для подальшої комунікації відіграє розуміння **емоційного стану** співрозмовника та його причин, а також відносин з іншими:

(9) Poirot: *Please do calm yourself and sit down.* Arabella: *Thank you. That fall was no accident, Mr Poirot. She was pushed by one of them. I know it! But if my husband knew that I am accusing them, he-he'd – Poirot: You fear him, Madame?* Arabella: *No, no, forgive me. I am safe here, at least* [11].

Одним із засобів погодження спільних майбутніх дій (у випадку кооперації) або планування/корегування власної діяльності (у тому числі комунікативної) є запит **планів** співрозмовника (*And how long are you proposing to be away?* [18]), його **намірів** чи **бажань**:

(10) Hercule Poirot: *Hastings, I must reserve for myself immediately for tomorrow night a table at le Jardin des Cygnes.* Captain Hastings: *You want to look at the killer, eh?* Hercule Poirot: *It is exactly that, Hastings. Twice it is arranged: the dinner, the restaurant, the guests. And tomorrow night, I must be there. To prevent a second death* [17].

Погодження своїх дій зі співрозмовником включає **запит інструкцій**:

(11) Inspector Craddock: *And if you were planning a murder?* Julia Simmons: *I'm a dispenser. I'd mix a lethal potion. Quick and clean, and quiet.* Inspector Craddock: *Ah. Should I make a note of that?* Julia Simmons: *Better not, in case anyone else pops off in suspicious circumstances* [2].

Співвідношення моделей контексту і моделей ситуацій минулих подій, на нашу думку, можна розглядати як включення: модель ситуації, що репрезентує минулу подію з власного досвіду та/або розповідь про неї, входить до компоненту моделі контексту (знань).

Зафіксовані аспекти **моделі ситуації** включають **час/період**, коли відбувалася дія (*Was this in the olden days?* [2], *On Saturday?* *Are you sure?* [2]), **опис** того, що сталося (*"Were you with him? Can you tell us what has happened?"* [9, с. 1084]), **характеризацію/категоризацію** минулої події (*Didn't turn out to be suicide or anything, did it?* [18]), **місце дії** (*Was that in a place called Marchbolt?* [18]), **місце перебування мовця** в певний час у минулому (*Where was I?* [12]),

особу, яка виконала певну дію (*And there's no indication as to who it was?* [2]), її **ім'я, статус**:

(12) *"I saw her in conversation with her maid."* **"And who is her maid?"** *"Alice is her name. She is an American and came from California with her."* **"A confidential servant?"** *"A little too much so. It seemed to me that her mistress allowed her to take great liberties. Still, of course, in America they look upon these things in a different way"* [8, с. 125].

У фрагменті дискурсу (12) питання-перепит стосується як постійних характеристик покоївки (імені, походження), так і змінних (зокрема, особливостей її стосунків з дружиною мовця).

Діяльнісний аспект моделі ситуації включає репрезентацію мовленнєвих дій (*Why didn't you report it?* [2]) та поведінки. Так, питання-перепит стосується деталей попередньої розмови одного з мовців:

(13) Gordon Halliday: *She was going away for the weekend. Her maid's just called from Bristol station. They were supposed to change there, only, apparently, Florence stayed on the train. Said she had some business further on.* Hercule Poirot: **Now, did she specify what business?** Gordon Halliday: *No, no, she just said that she'd get the first train back to Bristol and then they'd go on together* [16].

У ситуації (14) також актуалізується **мовленнєва поведінка** (факт спілкування з підозрюваним) і спосіб отримання знань про неї співрозмовником (інспектором поліції):

(14) Phillipa Haymes: *I'm happy to verify a statement if it means I can stand up straight.* Inspector Craddock: *The dead man, Rudi Scherz, you told me he was a stranger to you.* Phillipa Haymes: *Yes?* Inspector Craddock: **Did you at any time have a conversation with him in the summerhouse at Little Paddocks?** Phillipa Haymes: **In the summerhouse? It's absurd. Who told you that?** Inspector Craddock: *The statement was made to me that you were seen speaking to him* [2].

Окрім дій, питання-перепити є запитом **ставлення** (*You were bored by the whole thing?* [2]), **бажань** (*So what did Crotchet want?* [13], **мотивів** (*What are you saying? Why should I've wanted to kill Pauline?* [17]). У той же час, минулу дію мовця можна розглядати як керовану певною прагматичною моделлю контексту, що мотивує діяльність/вербальні дії мовця:

(15) Hercule Poirot: *And that was the end of it. I was taken to a ship and deported on the same day. In a cabin of the third class!* Captain Hastings: *So, that's why you never came. But why on earth didn't you tell me?* Hercule Poirot: **Hercule Poirot arrested and deported like a common criminal?** *It was something that I preferred not to describe* [17].

Пуаро приховує факт своєї депортації з Аргентини (через спробу розслідувати вбивство) і таким чином впливає на знання та ставлення капітана Гастингса до себе як шанованої людини, а не звичайного правопорушника

Висновки. Отже, розгляд когнітивного аспекту функціонування питань-перепитів у діалогічному дискурсі можливий через їх аналіз із застосуванням поняття ментальної моделі. Питання-перепити є засобом оновлення **моделі контексту** комунікативної ситуації (за їх допомогою визначається особа

співрозмовника, його статус і роль, предмет розмови/тематика спілкування, знання, переконання, очікування, наміри, бажання, плани, ставлення, емоції), а також *моделі ситуації* минулої події (уточнюється час, місце дій/подій, особи, їхні характеристики та поведінка, ставлення, бажання й мотиви).

Модель ситуації, що містить інформацію про минулі події чи попередні розмови комунікантів, входить до моделі контексту у формі знань, у той же час, минулі дії мовців (їхні мотиви) визначаються моделями контексту в минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стрельченко Н. С. Питання-перепити у термінологічному аспекті / Н. С. Стрельченко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – 2015. – Вип. 138. – С. 243–248.
2. A Murder is Announced : [movie] / directed by David Giles. – BBC, 1985. – 153 min.
3. Carter R. Cambridge grammar of English / R. Carter, M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 973 p.
4. Dijk T. A. van Context Models in Discourse Processing / Teun A. van Dijk // The Construction of Mental Representations During Reading / [edited by H. van Oostendorp, S. R. Goldman]. – Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1999. – P. 123–148.
5. Dijk T. A. van Discourse and Context: A sociocognitive approach / Teun A. van Dijk. – New York : Cambridge University Press, 2008. – 267 p.
6. Dijk T. A. van Discourse and knowledge / Teun A. van Dijk // The Routledge Handbook of Discourse Analysis / [edited by J. P. Gee, M. Handford]. – London : Routledge, 2012. – P. 587–603.
7. Dijk T. A. van Discourse and Knowledge: A Sociocognitive Approach / Teun A. van Dijk. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 400 p.
8. Doyle A. C. The Adventures of Sherlock Holmes / Arthur Conan Doyle. – 158 p. – URL: <https://sherlock-holm.es/stories/pdf/letter/2-sided/adv.pdf>
9. Doyle A. C. The Case-Book of Sherlock Holmes / Arthur Conan Doyle. – Ware : Wordsworth Editions Limited, 1993. – 1126 p.
10. Doyle A. C. The Return of Sherlock Holmes / Arthur Conan Doyle. – Ware : Wordsworth Editions Limited, 1995. – 309 p.
11. Dumb Witness [movie] / directed by Edward Bennett. – Carnival Film & Television, 1996. – 103 min.
12. Four and Twenty Blackbirds [movie] / directed by Renny Rye. – Picture Partnership Productions, 1989. – 50 min.
13. The Adventure of the Clapham Cook [movie] / directed by Edward Bennett. – London Weekend Television / Independent Television, 1989. – 51 min.
14. The Hollow : [movie] / directed by Simon Langton. – Granada Television, 2004. – 93 min.
15. The Maddest of All : [movie] / directed by Matt Carter. – BBC, 2014. – 44 min.
16. The Plymouth Express : [movie] / directed by Andrew Piddington. – Picture Partnership Productions, 1991. – 50 min.
17. The Yellow Iris : [movie] / directed by Peter Barber-Fleming. – Picture Partnership Productions, 1993. – 50 min.
18. Why didn't they ask Evans? : [movie] / directed by John Davies, Tony Wharmby. – London Weekend Television, 1980. – 180 min.
19. Zwaan R. A. Situation Models in Language Comprehension and Memory / Rolf A. Zwaan, Gabriel A. Radvansky // Psychological Bulletin. – 1998. – Vol. 123, No. 2. – P. 162–185.
20. Zwaan R. A. Updating situation models / R. A. Zwaan, C. J. Madden // Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition. – 2004. – Vol. 30. – P. 283–288.

REFERENCES

1. Strelchenko N. S. Echo questions from the terminological point of view / N. S. Strelchenko // Scientific papers of Kirovograd State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics). – 2015. – Issue 138. – P. 243–248.

Cognitive peculiarities of echo questions' functioning: mental models

N.S. Strelchenko

Abstract. Based on the mental model theory, the article analyzes cognitive peculiarities of echo questions' functioning in conversational discourse. It also examines the components and types of mental models, suggesting that echo questions may be viewed as a verbal means of building context models of the communicative situation and situation models of past events. Furthermore, it shows the relationship between context models and situation models and provides the inventory of their constituents drawing on the data from contemporary English films and fiction.

Keywords: *echo question, mental model, context model, situation model, conversational discourse.*

Когнитивные особенности функционирования вопросов-переспросов: ментальные модели

Н. С. Стрельченко

Аннотация. Статья посвящена анализу когнитивных особенностей функционирования вопросов-переспросов в диалогическом дискурсе на основе теории ментальных моделей. Рассмотрены компоненты и типы ментальных моделей. Вопросы-переспросы изучаются как вербальное средство построения моделей контекста коммуникативного события и моделей ситуаций прошлых событий. Определяется соотношение моделей контекста и моделей ситуаций, а также инвентарь их составляющих на материале современных англоязычных кинофильмов и прозы.

Ключевые слова: *вопрос-переспрос, ментальная модель, модель контекста, модель ситуации, диалогический дискурс.*

L'analyse cognitive comparée du symbolisme maeterlinckien et kâlidasién

D. O. Tchystiak*

Université nationale Taras Chevtchenko de Kyiv, Kyiv, Ukraine

*Corresponding author. E-mail: dmytro.tchystiak@gmail.com

Paper received 29.01.2016; Revised 06.02.2016; Accepted for publication 21.02.2016.

Résumé. L'article entreprend une analyse cognitive comparée des structures symboliques dans le théâtre de Maurice Maeterlinck (son drame «Pelléas et Mélisande») et celui de Kâlidasa (sa pièce «Çakuntalâ»). Il est démontré que les similitudes textuelles se retrouvent aussi bien dans les isotopies des images que dans les structures narratives diverses ce qui atteste une forte symbolisation et une suggestion de l'imagerie individuelle des auteurs.

Mots clés: symbolisme, concept, image, modèle actantiel, narration.

Dans les écrits de Maurice Maeterlinck, la conception du mythe est étroitement liée à celle du symbole, et acquiert une place d'exception pour la compréhension du fonctionnement des structures sémantiques profondes qui génèrent l'imaginaire de l'auteur. Voici ce qu'il en dit dans la réponse à l'*Enquête sur l'Evolution littéraire* de Jules Huret (1891), bien connue de tout maeterlinckien : «L'autre espèce de symbole serait plutôt inconscient, aurait lieu à l'insu du poète, souvent malgré lui, et irait, presque toujours au-delà de la pensée» [18, p. 586], ce n'est plus le poète qui crée, mais «l'ordre mystérieux et éternel et la force occulte des choses», c'est «l'Eternité» qui «appuie ses paroles» [18, p. 587]. À partir des notes maeterlinckiennes sur le symbole, on peut supposer que ce drenier, chez Maeterlinck, a au moins trois acceptions: 1. le symbole *a priori* qui «part de l'abstraction et tâche de revêtir d'humanité ces abstractions» [18, p. 586] (une allégorie au niveau de l'œuvre entière); 2. le symbole «inconscient» au niveau de l'œuvre entière; 3. enfin, le symbole textuel, une image «qui obéit aux lois de l'Univers» [18, p. 588]. Ainsi, le symbole maeterlinckien est aussi loin du signe conventionnel de Charles Sanders Pierce, que du «contexte sémiotique» de Iouri Lotman. Arnaud Rykner souligne avec désarroi : «Il (le symbole) tient ensemble et simultanément la multiplicité des signifiés qui en viennent du coup à s'annuler mutuellement dans leur façon de désigner une place unique au réel» [24, p. 31]. Le symbole maeterlinckien serait-il indéchiffrable? Certes, le symbole en tant que *mare tenebrarum* de l'inconscient ou «la loi de l'Univers» est une notion trop vague pour l'étude linguistique ou littéraire. Mais l'auteur nous a laissé d'autres repères. Dans le même *Cahier bleu*, on lit: «L'emploi du symbole est sans doute la marque de toute littérature ou art primitif et de toute renaissance» [17, p. 130]. Le substrat mythique («primitif») aurait donc une influence primordiale sur le symbolisme maeterlinckien. Le symbole maeterlinckien rejoint les conceptions modernes de grands théoriciens de la culture soviétique Alexeï Losév («le symbole est une construction imagée qui peut suggérer toutes les sphères de l'existence et de l'au-delà» [2, p. 349]) et Sergueï Avérintsev («signe, doté de toute la polyvalence du mythe et de la signification infinie de l'image» [1, p. 156]). La sémantique mythique serait alors le substrat d'une poétique de l'inconscient, donc, du symbolisme.

Il existe quelques études consacrées à la recherche des mythes maeterlinckiens dans le texte de *Pelléas et Mélisande*. On doit citer les travaux de Michèle Couvreur [6] (thèmes mythiques de l'Ondine, de Sirène et de

Nymphe pour le personnage de Mélisande), de Sylvie Sauvage [25] (figures de l'Ange, de Fée chez Mélisande, figure de l'Ogre chez Golaud) et surtout de Christian Lutaud (mythèmes de l'Agneau, de Lazare, de Marie-Madeleine) [14], qui a notamment révélé le mythe maeterlinckien de l'anneau d'or englouti [15] tout en présentant d'admirables travaux sur l'imaginaire maeterlinckien [16]. On ajoutera également les noms de Delphine Cantoni [4] (symbolisme du végétal), de Christian Berg [3] (thèmes expiatoires chrétiens) et de Michael Wood [27] (symbolisme de la chevelure). On tâchera d'explorer ici plus en détail la piste, relevée par Christian Lutaud. L'observation que «le thème littéraire traditionnel de la répudiation cruelle de la femme soupçonnée à tort d'infidélité qui efface de sa mémoire l'objet de son amour (...) atteste son double emprunt à la Légende de *Geneviève de Brabant* d'une part, à *l'Anneau de Sakountalâ* d'autre part» [15] nous a incité à considérer plus en détail les rapports intertextuels entre l'intertexte mythologique de *Çakuntalâ* de Kâlidasa et son hypertexte, *Pelléas et Mélisande* de M. Maeterlinck. Il est opportun de souligner que la notion de l'intertexte mythologique n'est pas bien définie dans les théories de l'intertextualité. Ainsi, pour M.-C. Huet-Brichard, à partir de la fameuse classification des types de transtextualité de Gérard Genette [9, p. 11], le mythe est un *hypotexte* aux fonctions référentielle, transformationnelle, descriptive et parodique [12, p. 87]. Cependant, pour Nathalie Piégay-Gros, «le mythe est un substrat commun pour un réseau des textes» [21, p. 89]. Pourtant il est impossible de détecter l'hypotexte qui aurait été la première version écrite du mythe. On ne dispose que de «*textes-interprétants*» [23], variantes de réécriture d'un mythe donné. Ainsi, le mythe devient un ensemble d'intertextes-interprétants et passe dans la catégorie de l'hypertexte d'après G. Genette. Donc, en analysant les liens intertextuels entre *Çakuntalâ* de Kâlidasa et *Pelléas et Mélisande* de M. Maeterlinck on observe la relation du type *un texte-interprétant de l'hypotexte (un ensemble d'intertextes) vs l'hypertexte*.

L'analyse cognitive comparée des fables des deux œuvres montre plusieurs affinités entre leurs narrations. Dans *Çakuntalâ* de Kâlidasa, le roi Dushyanta chasse dans la forêt avec son serviteur et rencontre l'Anachorète qui leur demande d'arrêter la poursuite des animaux dans un lieu sacré. Alors le Roi décide de faire une promenade et rencontre les vierges aux arrosoirs qui ont consacré leur vie au service des Dieux. Le Roi aperçoit Çakuntalâ, «l'éclat tremblant de la lumière» [13, p. 41], la fille du

sage Kauçika et d'apsarâ («apsarâ» en sanscrit signifie «issue de l'eau») Menakâ, il s'en éprend et lui offre un anneau en signe de fidélité. Le sentiment est partagé, la jeune fille tombe enceinte. Mais l'irascible ermite Durvâsas a jeté un sort sur Çakuntalâ qui n'a pas su l'accueillir comme il se devait: ainsi, Dushyanta oublie sa bien-aimée, la mémoire ne lui reviendra qu'après la reconnaissance de l'anneau. Mais Çakuntalâ a perdu l'anneau lors de ses ablutions à Çâkravatâra, et l'époux ne la reconnaît plus. Enfin, après de longues épreuves le couple est réuni autour de leur enfant, le futur roi Bharata, et les Dieux leur accordent un brillant avenir. Dans *Pelléas et Mélisande* de Maeterlinck, le prince d'Allemonde Golaud offre à Mélisande, une jeune fille aux cheveux d'or, trouvée au bord d'une source, un anneau d'or et la prend pour épouse. Mais celle-ci perd l'anneau dans la Fontaine des Aveugles en compagnie de Pelléas, le frère cadet de Golaud. Celui-ci tombe à cet instant même de son cheval de chasse dans la forêt. Mélisande prétend avoir perdu l'anneau dans la grotte près de la mer. Plus tard Golaud l'accuse d'adultère, la surprend dans les bras de Pelléas, le tue, et la blesse à mort. À la fin Mélisande meurt, après avoir mis au monde «une toute petite fille (...) qui est venue beaucoup trop tôt» [19, p. 440].

La première ligne de *Bénédiction* (l'avant-prologue) de *Çakuntalâ* est révélatrice : «Que la première création du créateur (l'eau, attribut de Çiva) vous protège!» [13, p. 31]. Ainsi, toute l'intrigue se déroulera sous le signe de l'eau. Il en va de même pour *Pelléas et Mélisande*: la pièce commence par l'ouverture de la Grande Porte sur la Mer où le soleil se lève et par l'invitation à laver la porte [19, p. 374]. Le mytheme de l'eau sacrée est représenté par l'image de la Mer, «lieu des naissances, des transformations et des renaissances» [7, p. 623] et génère le fonctionnement du modèle actantiel. On voit bien dans les fables des deux textes juxtaposés que le schéma actantiel entre les actants Dushyanta-Çakuntalâ-Durvâsas-Dieux et Golaud-Mélisande-Pelléas montrent les relations parallèles du type : Perte-Retrouvailles/Perte définitive de l'Anneau et le motif de la Naissance de l'Enfant Royal. Le symbolisme de l'actant Dushyanta se caractérise par le mytheme du Roi, chakravartî, «qui fait tourner la roue à huit rayons (la mandala), le monarque universel» [8, p. 819], le représentant des Dieux sur la Terre, assurant l'harmonie universelle. Dushyanta est aussi *Chasseur* en «quête spirituelle» [7, p. 213] et trouve le sacré dans la *Forêt* (parmi «des bienfaits du Ciel», les arbres et les herbes, les «intermédiaires entre la terre et la voûte du ciel» [7, p. 455], dont Liane, l'attribut de Çakuntalâ). Le sacré est personnifié par Çakuntalâ – la fille de la Sagesse (son père est le sage Kauçika) et de l'Eau Supérieure (apsarâ Menakâ). Le Roi d'ailleurs identifie sa bien-aimée : «aurait-elle été créée d'abord en son esprit (du Créateur) en rassemblant toutes les belles formes?» [13, p. 48]. Ainsi, on caractérisera Çakuntalâ, la Vierge à l'Arrosoir, par le mytheme de *la Fille du Roi*, un avatar de l'élément aquatique, «la face propice de l'eau» [7, p. 444] (on voit que les attributs de l'actant – la Source, l'Arrosoir, le Lac sacré des Apsarâs le soulignent bien à propos). L'Eau du Ciel symbolise l'inconscient individuel, une partie de l'inconscient collectif, représenté par les Dieux. L'Eau Supérieure enlève l'anneau et le

retourne au roi par l'intermédiaire du Poisson (il est opportun de souligner que le Poisson était l'avatar du dieu des eaux Varuna et de Vishnu et acquiert la fonction du messenger des Dieux; on se souviendra qu'il est un acteur dans le mythe de Polycrate cher à Maeterlinck). Cependant le Roi Dushyanta n'est pas digne encore de la révélation divine, il doit attester son amour pour Çakuntalâ et son courage dans la bataille avec les démons «géants», les açouras et ce n'est qu'après qu'on le juge digne d'être réuni à sa bien-aimée. Le Roi, descendant du dieu Soma, «qui contient le breuvage de l'immortalité» [7, p. 590], représente la dynastie Lunaire et symbolise ainsi la fertilité qui engendre l'avatar des eaux primordiales, Çakuntalâ. Leur fils, Bharata, «tel un lotus du jour, dont les pétales ne se voyaient pas, et qui s'entr'ouvre, aux premières lueurs de l'aurore nouvelle» [13, p. 87], acquiert la symbolique solaire de l'intelligence cosmique, celle du «cœur du monde» [7, p. 893], une variante de mytheme du Siècle d'Or.

Le symbolisme mythique de l'actant Golaud ne montre pas de caractéristiques de Roi. Par contre il est représenté par la symbolique du *Cavalier* et du *Prince*. Le cavalier, d'après C.G. Jung, exprime «une peur torturante et un certain désespoir, une panique devant les forces dont la conscience aurait perdu le contrôle» [7, p. 179] ou, pour le dire plutôt à la façon de Maeterlinck, «d'énormes puissances, invisibles et fatales, dont nul ne sait les intentions» [19, p. 496] qui gouvernent le monde et sont représentées par l'actant Quelqu'un. Le Prince «fait plus figure de héros que de sage» [7, p. 785], le héros de la chasse, avec les chiens, personnages du monde du dessous (et notamment ceux de Hécate) suggérant les associations avec le serviteur d'un autre Prince – celui des Ténèbres. Dans ce contexte, l'*Anneau*, en tant qu'attribut du Prince Golaud, implique non pas le symbole chrétien «de l'attachement fidèle, librement accepté au temps et au cosmos» [7, p. 51], mais «la relation dialectique **maître-esclave**» [7, p. 49]. Ainsi, l'anneau tombé dans l'eau mettra fin à l'esclavage d'Allemonde, la sortie du monde du Temps, dans le Chaos «d'énormes puissances», mais aussi dans le hors-temps de l'Amour et de la Mort, dans un jardin-Eden qui voit s'unir Pelléas et Mélisande (devenant la transformation du mytheme des Premiers Hommes) pour l'éternité. Cependant la sémantique mythique du roi Dushyanta se transforme dans la sémantique de l'actant Pelléas. Pour Golaud, le mytheme du Chasseur change de signification: la quête du spirituel se change en quête profane de sens et de sensualité, tandis que chez Pelléas nous observons bien l'aspiration à la Beauté Divine, symbolisée par Mélisande. Pour Pelléas, Mélisande est l'essence de la Beauté : «Je n'avais jamais rien vu d'aussi beau, avant toi... J'étais inquiet, je cherchais partout(...) Et je ne trouvais pas la beauté... Et maintenant je l'ai trouvée!...» [19, p. 431]. Ainsi, tout comme Çakuntalâ, Mélisande «rassemble toutes les belles formes». On peut aussi faire la supposition que le mytheme de la Lune de chez Dushyanta est retrouvé également chez Pelléas comme son attribut, dans l'épisode de la descente dans les grottes.

Le symbolisme mythique de Mélisande est lié à ses caractéristiques textuelles, attestant sa nature divine, tout comme chez la fille d'apsarâ Menakâ. On la compare à l'Ange et à l'Oiseau, ses attributs mythiques sont les

Colombes– symboles de la Pureté, de l'Âme et d'Éros [7, p. 289], sa provenance n'est pas indiquée, mais on la devine royale (son attribut, la Couronne, atteste une nature solaire et la présence Divine [7, p. 306]). Tout comme Çakuntalā, Mélisande est liée au mythe de l'Eau. On notera également les attributs mythiques du thème de la *Fille du Roi*, relevées par M. Piettre [22, p. 31]: 1. Victime propitiatoire; 2. Victime exemplaire; 3. Ministre de la protection divine. La fable d'une Fille du Roi sacrifiée à l'Océan, très répandue dans la mythologie grecque, est présente également dans *Pelléas et Mélisande* de Maeterlinck. Golaud la rencontre au bord de la *Source* (le sang divin, la semence du ciel, la maternité, image de l'âme, symbole de l'origine [7, p. 904]), elle s'éprend de Pelléas et perd l'anneau dans la *Fontaine des Aveugles*, elle entraînera son bien-aimé dans une *Grotte* et enfin – au fond de la Fontaine. Mélisande arrive à Allemonde par la *Mer* (un topos intermédiaire entre les mondes), sur un Navire à grandes voiles, elle *pleure* souvent sans raison et meurt un soir lorsque le Soleil est couché sur la Mer; sa voix est «plus fraîche que l'eau», elle passe «sur la mer au printemps» [19, p. 431], dans ses yeux «les anges du ciel s'y baignent tout le jour dans l'eau claire des montagnes» [19, p. 426], sa chevelure «inonde» [19, p. 407], etc. Tout comme Çakuntalā, Mélisande est liée au monde végétal. Elle est venue de la Forêt (symbole de l'inconscient, médiateur entre terre et ciel), elle a de longs cheveux dénoués (signe solaire, végétal, image de Marie Madeleine, signe «d'abandon à Dieu» [7, p. 236]), elle s'unit aux branches du saule (signe de la Vierge Marie, de la Mort et de la Résurrection [7, p. 849]). On citera à propos la remarque de Delphine Cantoni sur l'aspiration «à s'unir avec les forces vitales de la nature (...) un désir de fusion et de communion universel» [5, p. 146].

Si Dushyanta et Çakuntalā sont tous deux d'origine divine, le mariage de Golaud et de Mélisande est une mésalliance entre le sacré et le profane. L'auteur caractérise le très grand Golaud par le mythe du Géant, être chthonien qui est «la banalité magnifiée» [7, p. 474]. Mélisande, quant à elle, peut être caractérisée par le

mythe de Fille du Roi, «femme-enfant», «l'eau supérieure», une partie de l'inconscient collectif. Cette disproportion entre les mariés atteste l'impossibilité d'unir la Conscience et l'Inconscient, le Sage et le Divin. Ainsi, le Mythe de l'Enfant royal propre à Kālidasa subit une curieuse transformation. Mélisande, étant solaire de nature («la lumière» de sa chevelure «cache» la lumière du ciel [19, p. 407], elle aspire à voir le ciel clair» [19, p. 394], elle regarde la lumière avec Pelléas [19, p. 421], elle préfère la lumière à l'ombre [19, p. 429] etc.) et ensemeence l'eau seule, sans Golaud, par la Couronne, l'Anneau, la Chevelure d'Or, enfin, elle s'associe avec le Soleil Couchant sur la Mer et s'y dissout. Ce Déluge, auquel fait référence l'exposition du drame, assure la présence de Mélisande dans le temps cyclique (le Soleil se lève tous les jours), tandis que la naissance d'une «toute petite figure de cire qui doit vivre dans la laine d'agneau» [19, p. 440] qui «va pleurer aussi» [19, p. 449] la perpétue en Allemonde. La cire de cette petite fille implique les connotations mythiques de la création de l'espèce humaine par l'eau et la cire dans les *Eddas*, et en particulier, dans *Völuspá* (*Prophétie de la voyante*). Ainsi, la dissolution de Mélisande implique la fin d'un cycle vital et le début du nouveau, qui n'a rien du Siècle d'Or de Bharata.

La transformation de l'intertexte mythologique d'après le texte-interprétant a donc lieu par allusion (seule une partie du texte mythique est retenue dans l'hypertexte). On peut relever les schémas actantiels de l'Anneau d'or perdu (retrouvé ou non) et de la Naissance d'Enfant Royal. Par ailleurs, il y a une transformation au niveau thématique: dans *Çakuntalā* on glorifie l'harmonie entre le monde divin et humain, dans *Pelléas et Mélisande*, en revanche, le rapport entre les personnages et le personnage sublime est ambivalent: la Mort est secondée par la dissolution dans la symbolique aquatique; ainsi, le symbole de l'Eau suggère non seulement le Mythe du Déluge, mais également le Mythe de la Re-création du Monde. N'est-ce pas là l'un des secrets maeterlinckiens qui rêvait de «donner une impression d'éternité» [26, p. 37].

LITTÉRATURE

1. Аверинцев С. С. София-Логос: Словарь / Сергей Сергеевич Аверинцев. – К.: Дух и Литера, 2000. – 912 с.
2. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / Алексей Федорович Лосев. – М.: Издательство Московского университета, 1982. – 480 с.
3. Berg Ch. Les larmes et le sang: thématiques sacrificielles et expiatoires chez Maeterlinck, Virrès, Davignon et Demade / Christian Berg // Les relations littéraires franco-belges de 1890 à 1914. – Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles, 1984. – P.13–31.
4. Cantoni D. La pictorialité du premier théâtre de Maeterlinck / Delphine Cantoni // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la direction de Christian Angelet et Christian Berg, – Gand, 1999. – Tome XXXI. – P.121–158;
5. Cantoni D. Le premier théâtre de Maeterlinck: du segment au liant / Delphine Cantoni // Nord'. – Décembre 1995. – N° 26. – P.19–33.
6. Couvreur M. Le thème mythique de l'ondine dans le théâtre de Maeterlinck / Michèle Couvreur // Textyles. – 1997. – N° 1–4. – P. 45–50.
7. Dictionnaire des symboles / Établi par J.Chevalier, A.Gheerbrant. – Paris: Ed. Robert Laffont, 1992. – 1062 p.
8. Durand G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire / Gilbert Durand. – Paris, DUNOD, 1992. – 536 p.
9. Genette G. Palimpsestes / Gérard Genette. – Paris: Le Seuil, 1982 – 576 p.
10. Gorceix P. Symbolisation, suggestion et ambiguïté / Paul Gorceix // Les Lettres Romanes. – 1986. – N° 3–4. – P. 211–226.
11. Greimas A. J. Sémantique structurale / Algirdas Julien Greimas. – Paris: PUF, 2002. – 264 p.
12. Huet-Brichard M.-C. Littérature et Mythe / Marie-Catherine Huet-Brichard. – Paris: Hachette Livre, 2001. – 175 p.
13. Kālidasa. Çakuntalā / Kālidasa / Traduit du sanscrit et annoté par Frans de Ville. – Bruxelles: Office de publicité, 1948. – 296 p.
14. Lutaud Ch. Maeterlinck et la Bible / Christian Lutaud // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, 1971. – Tome XVI. – P.39–124.
15. Lutaud Ch. Le Mythe maeterlinckien de l'anneau d'or englouti / Christian Lutaud // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / Sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, Tome XXIV, 1978. – P. 57–119.
16. Lutaud Ch. L'émerveillement aquatique dans l'imaginaire maeterlinckien // Christian Lutaud // Annales Fondation Maeterlinck / Sous la dir. de E. Capiou-Laureys. – Tome XXVI, Gand, 1980. – P.101–118.
17. Maeterlinck M. Cahier bleu / Maurice Maeterlinck // Annales Fondation Maurice Maeterlinck. – Gand, Tome XXII, 1976. – P. 7–184.

18. Maeterlinck M. Œuvres. T. 1. Le réveil de l'âme: Poésie et essais / Maurice Maeterlinck. – Bruxelles, Ed. Complexe, 1999. – 748 p.
19. Maeterlinck M. Œuvres. T. 2. Théâtre I / Maurice Maeterlinck / Ed. établie, commentée et précédée d'un Essai par P. Gorceix. – Bruxelles: Ed. Complexe, 1999. – 656 p.
20. Maurice Maeterlinck. 1862–1962 / Sous la dir. de J. Hanse, R. Vivier. – Bruxelles: La Renaissance du Livre, 1962. – 549 p.
21. Piégay-Gros N. Introduction à l'Intertextualité / Nathalie Piégay-Gros. – Paris: DUNOD, 1996. – 186 p.
22. Piettre M. Au commencement était le mythe / Monique Piettre. – Bruges: Desclée de Brouwer, 1968. – 272 p.
23. Riffaterre M. Sémiotique intertextuelle: l'interprétant // Michael Riffaterre. // Revue d'esthétique. – 1979. – N° 1–2. – P. 128–150.
24. Rykner A. Contre la musique – tout contre Maeterlinck et la quête du hors-sens / Arnaud Rykner // Textyles. – 2005. – N° 26–27. – P. 30–35.
25. Sauvage S. Le mythe féminin chez Maeterlinck et Alain-Fournier. De Mélisande à Yvonne de Galais / Sylvie Sauvage // Annales Fondation Maeterlinck / sous la dir. de Ch. Angelet. – Gand, Tome XXIX, 1992. – P. 119–171.
26. Van de Kerckhove F. Les yeux de Mélisande. Echos de Schopenhauer et d'Emerson dans *Pelléas et Mélisande* / Fabrice Van de Kerckhove // Textyles. – 2004. – N° 24. – P. 23–37.
27. Wood M. Les cheveux de Mélisande / Michael Wood // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, Tome IV, 1958. – P. 5–14.

REFERENCES

1. Averintsev S.S. Sophia-Logos: Dictionary / Sergey Sergeyevich Averintsev. – Kiev: Dukh i Litera, 2000. – 912 p.
2. Losev A.F. Sign. Symbol. Myth / Alexey Fiodorovich Losev. – Moscow: National Moscow university, 1982. – 480 p.
3. Berg Ch. Les larmes et le sang: thématiques sacrificielles et expiatoires chez Maeterlinck, Virrès, Davignon et Demade / Christian Berg // Les relations littéraires franco-belges de 1890 à 1914. – Bruxelles: Ed. de l'Université de Bruxelles, 1984. – P.13–31.
4. Cantoni D. La picturalité du premier théâtre de Maeterlinck / Delphine Cantoni // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la direction de Christian Angelet et Christian Berg, – Gand, 1999. – Tome XXXI. – P.121–158;
5. Cantoni D. Le premier théâtre de Maeterlinck: du segment au liant / Delphine Cantoni // Nord'. – Décembre 1995. – N° 26. – P.19–33.
6. Couvreur M. Le thème mythique de l'ondine dans le théâtre de Maeterlinck / Michèle Couvreur // Textyles. – 1997. – N° 1–4. – P. 45–50.
7. Dictionnaire des symboles / Établi par J.Chevalier, A.Gheerbrant. – Paris: Ed. Robert Laffont, 1992. – 1062 p.
8. Durand G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire / Gilbert Durand. – Paris, DUNOD, 1992. – 536 p.
- [9] Genette G. Palimpsestes / Gérard Genette. – Paris: Le Seuil, 1982 – 576 p.
10. Gorceix P. Symbolisation, suggestion et ambiguïté / Paul Gorceix // Les Lettres Romanes. – 1986. – N° 3–4. – P. 211–226.
11. Greimas A. J. Sémantique structurale / Algirdas Julien Greimas. – Paris: PUF, 2002. – 264 p.
12. Huet-Brichard M.-C. Littérature et Mythe / Marie-Catherine Huet-Brichard. – Paris: Hachette Livre, 2001. – 175 p.
13. Kālidāsa. Çakuntalā / Kālidāsa / Traduit du sanscrit et annoté par Frans de Ville. – Bruxelles: Office de publicité, 1948. – 296 p.
14. Lutaud Ch. Maeterlinck et la Bible / Christian Lutaud // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, 1971. – Tome XVI. – P.39–124.
15. Lutaud Ch. Le Mythe maeterlinckien de l'anneau d'or engoulé / Christian Lutaud // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, Tome XXIV, 1978. – P. 57–119.
16. Lutaud Ch. L'émerveillement aquatique dans l'imaginaire maeterlinckien // Christian Lutaud // Annales Fondation Maeterlinck / sous la dir. de E. Capiou-Laureys. – Tome XXVI, Gand, 1980. – P.101–118.
17. Maeterlinck M. Cahier bleu / Maurice Maeterlinck // Annales Fondation Maurice Maeterlinck. – Gand, Tome XXII, 1976. – P. 7–184.
18. Maeterlinck M. Œuvres. T. 1. Le réveil de l'âme: Poésie et essais / Maurice Maeterlinck. – Bruxelles, Ed. Complexe, 1999. – 748 p.
19. Maeterlinck M. Œuvres. T. 2. Théâtre I / Maurice Maeterlinck / Ed. établie, commentée et précédée d'un Essai par P. Gorceix. – Bruxelles: Ed. Complexe, 1999. – 656 p.
20. Maurice Maeterlinck. 1862–1962 / Sous la dir. de J. Hanse, R. Vivier. – Bruxelles: La Renaissance du Livre, 1962. – 549 p.
21. Piégay-Gros N. Introduction à l'Intertextualité / Nathalie Piégay-Gros. – Paris: DUNOD, 1996. – 186 p.
22. Piettre M. Au commencement était le mythe / Monique Piettre. – Bruges: Desclée de Brouwer, 1968. – 272 p.
23. Riffaterre M. Sémiotique intertextuelle: l'interprétant // Michael Riffaterre. // Revue d'esthétique. – 1979. – N° 1–2. – P. 128–150.
24. Rykner A. Contre la musique – tout contre Maeterlinck et la quête du hors-sens / Arnaud Rykner // Textyles. – 2005. – N° 26–27. – P. 30–35.
25. Sauvage S. Le mythe féminin chez Maeterlinck et Alain-Fournier. De Mélisande à Yvonne de Galais / Sylvie Sauvage // Annales Fondation Maeterlinck / sous la dir. de Ch. Angelet. – Gand, Tome XXIX, 1992. – P. 119–171.
26. Van de Kerckhove F. Les yeux de Mélisande. Echos de Schopenhauer et d'Emerson dans *Pelléas et Mélisande* / Fabrice Van de Kerckhove // Textyles. – 2004. – N° 24. – P. 23–37.
27. Wood M. Les cheveux de Mélisande / Michael Wood // Annales Fondation Maurice Maeterlinck / sous la dir. de Robert O. J. Van Nuffel. – Gand, Tome IV, 1958. – P. 5–14.

Comparative cognitive analysis of the symbolization in the texts of Maurice Maeterlinck and Kālidāsa

D. O. Chystiak

Abstract. The article deals with the comparative cognitive analysis of the symbolist structures in the texts of theatre of Maurice Maeterlinck (his drama "Pelleas and Melisande") and of Kālidāsa's play "Abhijñānaśākuntalam". It is attested that textual similarities are shown not only on the level of the isotopy of imagery but also on the level of different narrative structures that generate a powerful symbolization and the suggestive potential of traditional and individual worldview of these authors.

Keywords: symbolism, concept, image, actant model, narration.

Сравнительный когнитивный анализ символических структур в текстах М. Метерлинка и Калидасы

Д. А. Чистяк

Аннотация. В статье проведен сравнительный когнитивный анализ символических структур в текстах М. Метерлинка («Пеллеас и Мелисанда») и Калидасы («Шакунтала»). Выделяются основные текстовые связи, как на образно-символическом уровне, так и на уровне композиционных структур, что свидетельствует о широкой концентрации символических и suggestивных элементов в авторских картинах мира писателей.

Ключевые слова: символизм, концепт, образ, актантная модель, композиция.

Дискурсивна актуалізація аксіологічного потенціалу концепту LIAR

Л. Я. Терещенко*

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

*Corresponding author. E-mail: tereshchenko_l@yahoo.com

Paper received 30.01.16; Revised 06.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті піднімається питання дослідження аксіологічного потенціалу концепту LIAR. Аналіз дискурсивної актуалізації лексеми *liar*, а також рефлексії носіїв мови щодо цього, виявив аксіологічні характеристики концепту LIAR у трьох площинах, що характеризують вектор, ступінь вираження та конвенційність оцінки. Ці характеристики є лабільними в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі, оскільки визначаються властивостями суб'єктів рефлексії, чия оцінка актуалізується під одночасним впливом різнонаправлених етичних та етикетних норм.

Ключові слова: *концепт LIAR, когнітивно-дискурсивний підхід, аксіологічний потенціал, вектор оцінки, ступінь вираження та конвенційність оцінки.*

Вступ. Концепт LIAR відноситься до значущих аксіологічно маркованих концептів, у дослідженні яких важливо виявити не лише його понятійну та перцептивно-образну складові, але й оцінність, яка глибоко пов'язана з провідними світоглядними настановами певного народу. **Актуальність** цього дослідження зумовлена формуванням в англомовному світі нового стилю суспільно-політичних відносин ("політики брутальних слів" – *politics of four-letter words, politics of insult* [12; 13; 16]), а також змінами у мовленні публіцистів внаслідок потужного впливу електронних засобів масової інформації та комунікації, що сприяли перегляду відношення англомовного суспільства до функціонування лексем певного типу, зокрема і номінації *liar*. Існування концептуальних структур, які характеризуються вираженою оцінкою, вимагає розробки методології дослідження саме цієї характеристики концепту, котра і є ключем до розуміння, за яких умов можлива вербалізація концепту LIAR і якими саме мовними засобами.

Метою нашого дослідження є виявлення форм і особливостей дискурсивної реалізації аксіологічного потенціалу концепту LIAR. Зауважимо, що ми визначаємо концепт LIAR / БРЕХУН як квант структурованого знання, що перейшов із розряду індивідуально-особистісного смислу на рівень семантичного утворення, наділеного лінгвокультурною специфікою й емоційно-оцінним ореолом, що відображає сукупне світобачення носіїв англійської мови, фіксує знання, уявлення, асоціації, образи й оцінки мовця, і який: (1) свідомо вербалізує інформацію, зміст якої не відповідає його знанням про предмет розмови, (2) з метою формування у співбесідника хибного уявлення про предмет, (3) за умов, коли адресатові невідомо про можливість порушення мовцем умов істинності та щирості у висловлюванні.

Короткий огляд публікацій за темою. На сьогодні вже сформувалась досить чітка методологія дослідження концептуальних структур, представлена у роботах В. І. Карасика, О. І. Морозової, М. В. Піменової, А. М. Приходька, І. А. Стерніна тощо [3; 4; 7]. Як зауважує О. П. Воробйова, при цьому важливо відійти від статичного погляду на предмет досліджень і осмислити ті зміни, які відбулись і відбуваються з нашими уявленнями про картину світу [2]. Таке дослідження може бути здійснене на основі когнітивно-дискурсивної методології, яка дозволяє розглянути ціннісні характеристики концептів через призму

суб'єктивного, в якому переломлюється суспільне бачення, і навпаки. Зокрема, цей підхід застосовано у вивченні концепту НАПРАВДА, а також аксіологічного змісту концептів МАСКУЛІННІСТЬ та ФЕМІНІННІСТЬ [4; 8]. Аксіологічним характеристикам концепту LIAR до сьогодні дослідники приділяли лише побіжну увагу, розглядаючи їх у зв'язку з концептом НЕПРАВДА [4; 5]. Вплив культурних та ментальних трансформацій сучасного англійського суспільства на ціннісні характеристики концепту LIAR донині не досліджено.

Особливості мовної категорії оцінності і структура оцінки описані досить чітко у лінгвістичній літературі [1]. Погоджуючись з думкою Н. В. Вишиваної, зауважимо, що «відправною точкою» при дослідженні оцінки слід обрати суб'єкта оцінки, адже оцінна структура характеризує саме його ставлення до об'єкта оцінки згідно різних підстав, на основі особистого трактування стереотипів, здійснюючи при цьому не лише експресивну, але й орієнтувальну та регуляторну функцію. А. М. Приходько наголошує, що фігура творця й користувача мови є одночасно і фігурою спостерігача [7, с. 45], тобто суб'єкт оцінки водночас виступає у ролі суб'єкта рефлексії, оцінюючи не лише предмет обговорення, але й влучність обраних ним засобів для вираження бажаного концептуального змісту. Оскільки суб'єкти рефлексії здійснюють оцінювання на підставі власних аксіологічних орієнтирів, що можуть не співпадати із соціокультурними, оцінний знак мовних виразів може визначається ними незалежно від їх конвенціонального змісту [8]. Саме тому ми вважаємо доречним залучення до методів нашого дослідження аналізу рефлексивних висловлень мовців про своє ставлення до можливості вживання лексеми *liar*.

Матеріали і методи дослідження. Провідними методами нашого дослідження є: 1) семантичний аналіз імені концепту – лексеми *liar*, 2) дослідження додаткового змісту лексеми *liar* в атрибутивних словосполученнях, 3) інтерпретативний аналіз змісту паремій; 4) дослідження особливостей актуалізації лексеми *liar* у публіцистичному дискурсі й аналіз результатів рефлексії носіїв англійської мови щодо особливостей вживання та емотивних характеристик лексеми *liar* і самого концепту LIAR. Ціннісні характеристики концепту LIAR були розглянуті у трьох площинах – з точки зору вектору, конвенційності і ступеня вираження оцінки.

Результати та їх обговорення. Ми розглядаємо **аксіологічний потенціал концепту** LIAR як потенційно закладену в ньому здатність викликати певні оціночні судження або емоційні реакції у носіїв мови в процесі його актуалізації в мовленні. Цей потенціал представляє собою сукупність усіх можливих реакцій, що містять емотивно-оцінний компонент. В ході дискурсної актуалізації лексеми, яка вербалізує концепт, реалізується лише обмежений набір оцінок, що пов'язано із залученням у кожній окремій ситуації конкретних цінностей, переконань і установок, емоцій та почуттів учасників. Тобто, в актуалізованому в дискурсі концепті колективне знання переломлюється через особистий досвід і особисте емоційно-оцінне переживання мовців, відображає бачення фрагменту дійсності з індивідуальних і загальних суспільних позицій [4].

Вектор оцінки представляє тяжіння ціннісних характеристик концепту до одного з полюсів “позитивна оцінка” – “негативна оцінка”, яка є не абсолютною, а градуальною, тобто розташованою у певному місці на шкалі між цими крайніми точками. Міра наближення оцінки до крайнього позитивного чи негативного максимуму визначає **ступінь вираження оцінки**. Конкретний концепт може бути охарактеризований, наприклад, у термінах “вираженої негативної оцінки” або “скоріш позитивної, аніж негативної оцінки”. **Конвенційність оцінки**, як з погляду її вектору, так і ступеня вираження, є властивістю концепту зберігати певні ціннісні характеристики протягом тривалого проміжку часу, а також у більшості випадків дискурсної актуалізації концепту.

Більшість дослідників спільні в думці про те, що концепту LIAR властива негативна оцінність, тоді як для концепту LIE / НЕПРАВДА характерні флуктуації оцінки залежно від контексту, ціннісної орієнтації мовця, його емпатії [4]. Неправда розглядається як окрема дія, наслідки якої не обов'язково будуть негативними, а брехун представляє у колективній свідомості фігуру, яка несе потенційну загрозу через свою здатність породити безмежну кількість неправдивих висловлень.

Іменник *liar* (провідний засіб вербалізації концепту LIAR) відносять до особливого типу номінацій із семантикою оцінки. В ньому одночасно сполучаються: 1) назва об'єкта оцінки, б) ознака, яка мотивує оцінку, 3) вираження суб'єктивного ставлення мовця до об'єкта оцінки. Про негативну оцінку лексеми *liar* свідчить той факт, що вона довгий час була майже табуованою в сучасному англomовному політичному дискурсі (*a four-letter word*, “L” word) [9] й часто заміщується евфемізмами (*economical with truth*, *a stranger to the truth*, *penchant for dishonesty*) [9; 10]. У випадку висловлення обурення поведінкою людини, чию неправду запідозрили або викрили, вигук *Liar!* характеризується більшим афективним впливом порівняно з предикативними структурами (порів. *You are lying*).

З приводу зауважень Н. М. Панченко, що слово *liar* є нейтральною одиницею номінації суб'єкта обманної дії, яка може отримувати позитивну чи негативну оцінку в залежності від модифікатора [5], значимо наступний аргумент: оскільки конкретні випадки первинні щодо загальних, при конфлікті оцінок перемагає семантика модифікатора [4], тобто

еліптичне речення (*Liar!*) має виражену негативну оцінку, а словосполучення *first-class liar*, *good liar*, *accomplished liar*, *expert liar* набувають позитивної оцінки модифікаторів.

З аналізу лексикографічних джерел і дискурсивних контекстів слідує, що лексема *liar* має широкий спектр сполучень **Adj.+liar**, які ми поділяємо на **кваліфікативні**, що фіксують додаткові риси брехуна, виділені на основі інформації раціонально-логічного характеру, та **дескриптивні**, які виражають емоційно-оцінне ставлення суб'єкта рефлексії до брехуна. Кваліфікативні атрибутивні словосполучення з іменником *liar* відображають зміст наївної картини світу, не утворюючи єдиної системи, а лише вказують на типи брехунів, закріплені у колективній концептосфері англійців як найбільш розповсюджені й значимі, як то тип мовців, для яких неправда перейшла в шкідливу звичку (*a chronic liar*, *a habitual liar*, *an inveterate liar*, *an incorrigible liar*) аж до патологічного стану (*a pathological liar*, *a compulsory liar*, *a psychopathic liar*) або інший тип – брехуна-професіонала, майстерність якого може викликати захоплення (*a professional liar*, *a plausible liar*, *an accomplished liar*, *a world class liar*, *a first class liar*, *a master liar*).

Зміст атрибутивних словосполучень зазнає певних модифікацій у процесі концептуального осмислення і оцінки різних номінацій брехунів окремими носіями англійської мови. Зокрема, деякі ознаки можуть набувати суб'єктивної градації: *<...> it can be surmised that he rejected habitual, inveterate and chronic as too mild, bald-faced as too trite and pathological as too severe* [17] – на думку автора, назвати когось “закоренилим брехуном” означає виразитись занадто делікатно про його схильність до неправди, а “патологічним брехуном” – занадто нетерпимо.

Дескриптивні словосполучення з іменником *liar* передають емоційне відношення до конкретного суб'єкта неправдивого мовлення, а також оцінку його моральних якостей та дій. Зокрема, такі словосполучення як *a dirty liar*, *a bloody liar*, *the slickest liar*, *a big fat liar*, *an abject liar*, *a calculating liar*, *damnable liar* не лише інтенсифікують негативну оцінність номінації, але й пресупонують образу й звинувачення. Додатковим семантичним компонентом оцінки може виступити осуд: *I was such a moral coward, such a sickening liar*.

Вирази з іменником *liar*, семантичним компонентом яких виступає “схвальне ставлення”, не чисельні й часто стають елементом іронічно-сатиричних висловлень, на зразок: *It is always good policy to tell the truth unless of course you are an exceptionally good liar* (Jerome K. Jerome). Більш поширеними є випадки вираження модифікатором додаткового схвальної оцінки певних рис брехуна, наприклад: *a sweet-talking liar* – схвально оцінюється манера висловлюватись; *Clever liars give details, but the cleverest don't* – схвалюються інтелектуальні здібності брехуна.

Дескриптивні словосполучення можуть містити не лише етичну оцінку, але й вказувати на успішність, майстерність людини казати неправду. У цьому випадку оцінка набуває градуального характеру і вказує не на позитивність / негативність обраної характеристики, а на міру її прояву. Вміння людини майстерно

брехати оцінюється від дуже низького рівня (*lousy liar, poor liar*) – до посереднього оволодіння навичками (*a good liar*) – і зрештою до найвищого рівня майстерності у брехні: *the champion liar; the best liar in the world; a very skilful liar; damn good liar; expert liar*.

Як відомо, базова аксіоматика національної мовної свідомості зосереджена в паремійних пластах. Англійські паремії надають брехуну почасти протилежну оцінку. В деяких – брехун, його наміри і діяльність засуджуються, на зразок, *Show me a liar, and I will show you a thief*; і є такі, в яких нещирий мовець і його наміри частково або повністю виправдовуються, наприклад: *A good lawyer must be a great liar; A well-intentioned lie is better than a mischief-making truth*. Неоднозначний зміст афористичного висловлювання *Telling lies is a fault in a boy, an art in a lover, an accomplishment in a bachelor, and second nature in a married woman* представляє специфічне відношення англійців до неправди, залежно від того, хто виступає її суб'єктом. Утім зауважимо, що в пареміях негативна оцінка суб'єкта неправдивого мовлення превалує.

Антиномічний характер англійських паремій свідчить про конфлікт соціальних і утилітарних цінностей, що керують життєвим вибором членів англійського суспільства. Дослідження аксіологічних домінант англійської та американської культур показали, що чесність є універсальною цінністю, соціокультурним регулятивом, який складає тверде підґрунтя для засудження неправди і її творців [3;6]. Водночас етикет приписує мовцям уникати прямого засудження неправдивого мовця, шляхом прямої його номінації – *We think it wrong for people to use strong language, especially language that directly attacks the character of someone else* [19]. Таким чином, виникає когнітивний дисонанс, суть якого можна звести до наступної тези: «Чесність вважається суспільною цінністю, але у випадку контакту з нечесною людиною етикетні правила входять в суперечність з нормами моралі і не дозволяють активізувати концепт LIAR конвенційними мовними засобами, призводячи до абсурдної ситуації, коли брехуна неможливо чесно і прямо назвати брехуном». Тим часом здоровий глузд підказує, що прагматичні цінності у сучасному світі є не менш важливими, ніж екзистенційні – *Lying is a survival skill* [11]; *I like liars. They always keep you guessing* [20]; <...> *to most of us, honesty often means cruelty* [9].

Скептичне ставлення носіїв англійської культури до пропагованих високих моральних принципів у щоденному житті, прослідковується у трансформаціях, яких зазнав хрестоматійний приклад чесності Дж. Вашингтона. Історія про сказані Дж. Вашингтоном у дитинстві слова *"I can't tell a lie Pa; you know I can't tell a lie. I did cut it with my hatchet."* [18, с. 264] у відповідь на справедливе звинувачення батька стали основою багатьох ремінісценцій, в кожній з яких висміюється нездатність казати неправду, наприклад: *I am different from Washington. I have a higher and grander stand of principle. Washington could not lie. I can lie but I won't.* (Mark Twain) [ibid.]. У новітній історії американських президентів послідовно протиставля-

ють Вашингтону. Наприклад, стаття про Б. Обаму починається з провокаційного питання: *George Washington could not tell a lie. Can our current president tell the truth?* [14]. На карикатурі в одному з журналів зображено Білла Клінтона, який розмовляє з Дж. Вашингтоном. Останній каже: *"I cannot tell a lie"*, на що Клінтон відповідає (репліка являє собою цитату, яку приписують Б. Клінтону): *"If everyone's on record denying it you've got no problem"* [10]. Таким чином, відбувається зсув із царини епічного до царини комічного. За іронією долі, сама історія про Дж. Вашингтона, що покликана служити прикладом правдивості, виявилась вигаданою.

Особливий інтерес становлять випадки, коли лексема *liar* з'являється у мовленні політиків і журналістів. Більшість таких випадків представляють усне мовлення, наприклад вигуки *"Liar!"* або *"You lie!"* на адресу американського президента Б. Обами, як це сталося 9 вересня 2009 року в Конгресі США, або форуми і статті на сайтах, де користувачі вільно висловлюють думку щодо політичних опонентів [12]. У таких формах оцінка проявляється з найбільшою інтенсивністю через мовну гру, коли мовці вигадують нові слова: *liar in chief* (по аналогії з *commander in chief*), *liarcracker*, *liarhead* (два останніх відносять до вульгаризмів), *liarholic*, *liarocracy* (*liar+democracy*), *lieberalism* (*lie+ liberalism*) [14; 20].

Крім того, усе більше публіцистів та інтернет-болгерів беруться коментувати допустимість або навіть необхідність уживання слова *liar*. Аргументація варіюється від негативної оцінки вибору цієї лексеми, яка нібито більш характерна для мовлення дітей у садочка (*kindergarten epithets* [15] за аналогією з дитячим віршиком *Liar, liar! Pants on fire!*) або для вуличної бійки (*street in-fighting* [16]) до виправдання такого мовлення на засадах активної громадської позиції (*a passionate and engaged citizenry* [12]) і навіть вказувань на особливу значимість цього слова для підтримання порядку, суспільної моралі і поваги до усіх учасників комунікації (*No other word is as useful in dispelling the defamatory accusations as the word liar. The use of the word liar is important for civility itself. I will continue to use my favorite offensive four-letter word when it is needed* [19]).

Висновки. Аксіологічні характеристики концепту LIAR відображено у семантиці засобів номінації й дескрипції суб'єкта неправдивого мовлення, дескриптивних словосполученнях, а також пареміях. У результаті аналізу дискурсивної актуалізації лексеми *liar*, а також рефлексії носіїв мови щодо цього, було виявлено такі аксіологічні характеристики концепту LIAR, як її вектор, ступінь вираження та конвенційність оцінки, є лабільними в сучасному англійському публіцистичному дискурсі, оскільки визначаються властивостями суб'єктів рефлексії, чия оцінка актуалізується під одночасним впливом різнонаправлених етичних та етикетних норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишивана Н. Особливості мовної категорії оцінності та структура оцінки // Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. Вип. 188-189. – Чернівці: “Рута”, 2004. – С. 73-79.
2. Воробьєва О.П. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингвоконцептологія: перспективні направлення: монографія / авт. кол.: А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, О.П. Воробьєва и др.; под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко, И.В. Недайновой. – Луганск: Изд-во ГУ “ЛНПУ имени Тараса Шевченко”, 2013. – С.10–37.
3. Карасик В.И., Ярмахова Е.А. Лингвокультурный типаж «английский чужак» / В. И. Карасик, Е.А. Ярмахова. – М.: Гнозис, 2006. – 240с.
4. Морозова О.І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... док. філол. наук : 10.02.04. / О. І. Морозова. – Київ, 2008. – 491с.
5. Панченко Н.Н. Средства объективации концепта «обман» (на материале английского и русского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 – сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание / Надежда Николаевна Панченко. – Волгоград, 1999. – 20 с.
6. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвоконитивные основы межкультурной коммуникации): монография / И.В. Привалова. – М.: Гнозис, 2005. – 472с.
7. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332с.
8. Яценко М. О. Актуалізація аксіологічного змісту концептів МАСКУЛІННІСТЬ та ФЕМІНІННІСТЬ у сучасному англomовному художньому дискурсі : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. О. Яценко; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2008. – 20 с.
9. Centor E. The Least Used Expressions in Business, Politics and The Media: “You’re lying” / URL: <http://www.blogger.com/least-used-expression-business-politics-and-media-youre-lying>.
10. Coulson S. Conceptual blending in thought, rhetoric, and ideology / Seane Coulson // Cognitive Linguistics : Current Applications and Future Perspectives / eds. Gitte Kristiansen, René Dirven et al – Amsterdam : John H. Benjamins Publishing Company, 2006. – P. 187-210.
11. Fitzgerald J. The Liar’s Guide to Getting Ahead. – LU-LU.COM, 2008. – 56p.
12. Hoffman K. S. Comment forum speech as a mirror of mainstream discourse // Controlling the Message: New Media in American Political Campaigns / eds. Farrar-Myers V.A., Vaughn J. S. – New York : New York University Press, 2015. – 316p.
13. Jackson P. Liar a four-letter word in campaigns for governor’s office // Bangor Daily News – July 16, 1990 / URL: <http://archive.bangordailynews.com/1990/07/16/liar-a-four-letter-word-in-campaigns-for-governors-office/>.
14. Kelly J. President Obama, liar in chief // Pittsburgh Post-Gazette – July 22, 2012 / URL: <http://www.post-gazette.com/opinion/jack-kelly/2012/07/22/President-Obama-liar-in-chief/stories/201207220203>.
15. Kristof N. D. Calling Bush A Liar // The New York Times – JUNE 30, 2004 / URL: http://www.nytimes.com/2004/06/30/opinion/calling-bush-a-liar.html?_r=0.
16. Lasky M. J. The Language of Journalism: Newspaper culture. Volume one. – Somerset, NJ: Transaction Publishers, 2000. – 478p.
17. Safire W. On Language; Congenital, Liar, Punch // The New York Times – February 4, 1996 / URL: <http://www.nytimes.com/1996/02/04/magazine/on-language-congenital-liar-punch.html>.
18. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotation / ed. Susan Redcliffe. – [2nd edition]. – Oxford: OUP, 2002. – 696p.
19. Tibbs, S. The most offensive four-letter word in our culture / URL: <http://www.conservatibbs.com/2015/05/the-most-offensive-four-letter-word-in.html>.
20. Urban Dictionary of Slang / URL: <http://www.urbandictionary.com/> – Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. Vyshyvana, N. Peculiarities of evaluation as a language category and its structure // Scientific Bulletin of Chernivtsi University. German Philology, 2004, Is. 188-189. P. 73-79.
2. Vorobyova, O.P. Conceptology in Ukraine: an overview of the key issues // Lingvokontseptologiya: promising areas: monograph / A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, O.P. Vorobyova et al; eds. A.E. Levitskiy, S.I. Potapenko, I.V. Nedaynova, 2013. P. 10-37.
3. Karasik V.I., Yarmakhova Ye. A. Linguocultural character “the English eccentric”– Moscow: Gnosis, 2006. – 240p.
4. Morozova, O.I. Linguistic aspects of lying as a cognitive and communicative formation in modern English : abstr. dis. dr. filol. sc. 10.02.04. – Germanic Languages. – Kyiv, 2008. – 34 p.
5. Panchenko, N.N. Means of presentation of the concept DECEPTION in English and Russian languages: abstr. dis. cand. filol. sc. 10.02.20 – Volgograd, 1999.– 20 p.
6. Privalova, I.V. Intercultural and verbal sign (lingvocognitive foundations of intercultural communication): monograph. – Moscow: Gnosis, 2005. – 472p.
7. Prykhodko, A.M. Concepts and conceptual systems in cognitive and discursive paradigm of linguistics: monograph. – Zaporizhzhia: Premier Publishers, 2008. – 332p.
8. Iatsenko, M.O. Actualisation of the concepts MASCULINITY and FEMININITY evaluative content in contemporary English literary discourse: abstr. dis. cand. filol. sc. 10.02.04 – Germanic Languages. – Kharkiv, 2008. – 22 p.
9. Centor, E. The Least Used Expressions in Business, Politics and The Media: “You’re lying”– URL: <http://www.blogger.com/least-used-expression-business-politics-and-media-youre-lying>.
10. Coulson, S. Conceptual blending in thought, rhetoric, and ideology / Seane Coulson // Cognitive Linguistics : Current Applications and Future Perspectives / eds. Gitte Kristiansen, René Dirven et. al – Amsterdam : John H. Benjamins Publishing Company, 2006. – P. 187-210.
11. Fitzgerald, J. The Liar’s Guide to Getting Ahead. – LU-LU.COM, 2008. – 56 p.
12. Hoffman, K. S. Comment forum speech as a mirror of mainstream discourse // Controlling the Message: New Media in American Political Campaigns / eds. Farrar-Myers V.A., Vaughn J. S. – New York : New York University Press, 2015. – 316 p.
13. Jackson, P. Liar a four-letter word in campaigns for governor’s office // Bangor Daily News – July 16, 1990 / URL:<http://archive.bangordailynews.com/1990/07/16/liar-a-four-letter-word-in-campaigns-for-governors-office/>
14. Kelly, J. President Obama, liar in chief // Pittsburgh Post-Gazette – July 22, 2012 / URL: <http://www.post-gazette.com/opinion/jack-kelly/2012/07/22/President-Obama-liar-in-chief/stories/201207220203>.

15. Kristof, N. D. Calling Bush A Liar // The New York Times – JUNE 30, 2004 / URL: http://www.nytimes.com/2004/06/30/opinion/calling-bush-a-liar.html?_r=0 .
16. Lasky, M. J. The Language of Journalism: Newspaper culture. Volume one. – Somerset, NJ: Transaction Publishers, 2000. – 478p.
17. Safire, W. On Language; Congenital, Liar, Punch // The New York Times – February 4, 1996 / URL: <http://www.nytimes.com/1996/02/04/magazine/on-language-congenital-liar-punch.html> .
18. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying and Quotation / ed. Susan Redcliffe. 2nd ed. – Oxford: OUP, 2002. – 696 p.
19. Tibbs, S. The most offensive four-letter word in our culture / URL: <http://www.conservatibbs.com/2015/05/the-most-offensive-four-letter-word-in.html>
20. Urban Dictionary of Slang / URL: <http://www.urbandictionary.com/> .

Discourse actualisation of the concept LIAR axiological potential

L.Y. Tereshchenko

Abstract. The article deals with estimation of the concept LIAR axiological potential. The analysis of discourse actualisation of the lexeme liar and the speakers' reflections on this fact presents three aspects of the axiological characteristics of the concept LIAR: vector, force, and conventionality of the evaluation. These characteristics are labile in the modern English publicistic discourse due to their direct correlation to the subjects of reflection whose evaluation is influenced simultaneously by opposing ethical and etiquette norms.

Keywords: *concept LIAR, cognitive-discursive approach, axiological potential, vector, force, and conventionality of the evaluation.*

Дискурсивная актуализация аксиологического потенциала концепта LIAR

Л. Я. Терещенко

Аннотация. В статье рассматривается проблема исследования аксиологического потенциала концепта LIAR. В результате анализа дискурсивной актуализации лексемы liar, а также рефлексии носителей языка по этому поводу, определены аксиологические характеристики концепта LIAR в трех измерениях: вектор, интенсивность и конвенциональность оценки. Данные характеристики лабильны в современном английском публицистическом дискурсе, поскольку определяются особенностями субъектов рефлексии, чья оценка актуализируется под одновременным влиянием разнонаправленных этических и этикетных норм.

Ключевые слова: *концепт LIAR, когнитивно-дискурсивный подход, аксиологический потенциал, вектор, интенсивность и конвенциональность оценки.*

Зображення протистояння особистості й навколишнього світу в ранніх п'єсах Петера Турріні

Л. М. Ткаченко

Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

*Corresponding author. E-mail: tkatschenko@ukr.net

Paper received 27.01.16; Revised 04.02.16; Accepted for publication 18.02.16.

Анотація. Стаття присвячена творчості австрійського драматурга Петера Турріні, а саме його раннім п'єсам. Зроблено спробу проаналізувати його художнє новаторство та дослідити проблематику й композиційні особливості драм першого періоду творчості письменника. Акцентується також увага на трансформації людини в оточуючому середовищі.

Ключові слова: народна п'єса, шокуюча драматургія, споживацьке суспільство, аутсайдер, авангардистські принципи.

Впродовж літературного становлення Петера Турріні змінювалися форма та стиль його творів, погляди автора стосовно способів висвітлення суспільних проблем, але підхід до зображення дійсності завжди був послідовним. Мова його героїв близька до народної, а головні персонажі – здебільшого представники простого люду, адже даремно драматурга в Австрії називають народним письменником. Більшість дійових осіб його творів шукає вихід зі споживацького суспільства, але їхні наполегливі спроби покінчити з лицемірним штучним життям наштовхуються на перешкоди, і тоді герої вдаються до мовчанки. Подібний підхід бачимо й у п'єсі Петера Гандке «Каспар», головний герой якої вважає мову суспільною формою поневолення людини. Петер Турріні стверджує, що система насильства та диктату руйнує людську індивідуальність та гуманістичний зміст життя. Щоб вирватися з цього оточення й відчувти свободу, людям не залишається нічого іншого, як відмовитися від спілкування.

П'єси австрійського драматурга лише акцентують увагу на суспільних проблемах, вони не дають якихось готових відповідей стосовно їх вирішення. Автор порушує ці питання з надією на те, що в такий спосіб зможе підштовхнути громадян до їх розв'язання. Коли П. Турріні наголошує, що проблеми можуть бути усунені лише колективно, він поділяє думку Фрідріха Дюрренматта про те, що «все, що стосується всіх нас, повинно вирішуватися всіма нами» [11]. Отже, на нашу думку, П. Турріні вже дещо відходить від позицій А. Штіфтера, який у своїх творах зображує усамітнену, ізольовану від суспільства людину.

Усі драматичні твори П. Турріні, крім п'єси «Йозеф і Марія» та «Альпійське сьйво», мають трагічний фінал. Автор не коментує вчинки героїв, навіть якщо вони призводять до самогубства чи до кривавої розправи. П. Турріні змальовує такі персонажі, які допомагають йому виокремити характерні риси споживацького суспільства перших десятиріч після Другої світової війни. Унаслідок того, що персонажі його творів забувають мову, зникає і їхня гуманна особистість, душа, власне характер. А те, що залишається, – це лише тваринне бурмотіння. На нашу думку, така свобода задовольняє небагатьох.

Мета запропонованої статті полягає у спробі дослідити та проаналізувати п'єси драматурга, що відносяться до першого періоду його творчості (1967 – 1973 pp.).

Слід сказати, що п'єси австрійського драматурга зі своєю алегоричністю, повчальністю та зовнішньою

подібністю побудови, якими б реалістичними та нату-
ралістичними вони не здавалися, сприймаються зде-
більшого як притчі, а не як відтворення конкретної
дійсності. Петер Турріні зображує ворожий людині
світ, у якому відбуваються вбивства і який веде люди-
ну до самознищення. Драматург рішуче засуджує таке
споживацьке суспільство, він прагне бачити людей
незалежними, хоче бути вільним у своїй творчості.
Драматург своїми силами домігся успіху в цьому су-
спільстві та виборов власну свободу, тому він і намага-
ється своїми авангардистськими принципами показати
іншим шлях для досягнення поставленої мети.

У сучасній літературі Петер Турріні вирізняється своєю оригінальністю, ґрунтованій на нероздільній єдності письменника з його дійовими особами. У своїх творах письменник намагається звільнитися від гнітючого почуття аутсайдерства, яке переслідує його з дитинства. Багатьом його персонажам притаманні озлобленість та розчарування, у більшості творів бачимо брутальність, сцени жорстокості, насильства.

Персонажі П. Турріні часом нагадують тварин, які намагаються вибратися з такого стану, проте, зрештою, самі стають жертвами суспільства. На передній план творів драматурга виходить зображення непристойності, агресія й порнографія («Зайві», «Полювання на шурів», «Битва під Віднем», «Смерть та диявол»). Цей новий стиль у творчості письменників можна було б назвати літературою екскрементів. Початок такому стильовому напрямку поклав Вернер Шваб у співпраці з театром, яким керував Вольфганг Бауер. Між персонажами В. Шваба, В. Бауера та П. Турріні існує суттєва відмінність: герої В. Шваба насамперед не належать до нижчих прошарків населення, це, зазвичай, ті, хто вдається до насильства та вирізняється вульгарністю поведінки лише з нудьги й фрустрації. В. Бауер показує крах цього альтернативного способу життя, а не викриває суспільні відносини. Натомість П. Турріні, намагаючись захистити індивідів, водночас змушує конкретних персонажів шукати інший спосіб життя. Драматург наголошує, що суспільство, у якому багато вбивств, самогубств, саме швидко перетворюється на звалище. Він усвідомлює, що це своєрідне перебільшення, але змушений вдаватися до дієвих ефектів, щоб привернути увагу загалом до проблеми. Його п'єси вирізняються тим, що він не намагається переконувати логікою, як це робили попередники, а заворожує публіку емоційно.

Першим твором, який вийшов із-під пера П. Турріні, була п'єса «Полювання на шурів»,

написана 1967 року каринтським діалектом. Діалектні форми мовлення та жаргонізми допомагають письменникові більш адекватно відтворити реальну дійсність; П. Турріні пише діалектом не для того, щоб зробити свої твори доступними певному колу читачів, соціальному прошарку людей, а для того, щоб загострити увагу на суперечностях австрійської реальності.

Фабульна основа драми – історія незвичайних любовних стосунків двох персонажів, що вибудовані автором на основі їхньої моралі та психоаналізу душі. Цей твір можна назвати еротичною трагікомедією, з іншого боку, це своєрідна балада про кохання, яка перетворює цинічних людей на сором'язливих, наївних закоханих, на Ромео та Джульєтту кінця ХХ століття. Драматург веде розповідь від третьої особи, герої твору – Він і Вона, віком 25 – 30 років, страждають від бездуховності, недосконалості суспільства, в якому їм доводиться жити, насамперед від соціальної несправедливості, що їх оточує. Займенники Він і Вона є абсолютно незалежними, тобто в п'єсі немає жодного персонажа, який би мав своє ім'я. Для семантики цих займенників характерне надзвичайне узагальнення.

Дія твору відбувається на міському сміттєзвалищі, де молодий автомеханік та його подруга прагнуть усамітнитися, щоб побути подалік від людей. П. Турріні вдається до метафоричності в зображенні звалища, що натомість спонукає читача замислитися над такими проблемами, як падіння рівня людської культури та знецінення власне життя, відчуження людини в тогочасному суспільстві. Несподівано дівчина помічає щура – хлопець дістає рушницю і вбиває гризуна. Він робить це лише для того, щоб звільнитися від фрустрації, позбутися негативних гнітючих настроїв, при цьому немовби демонструє свою фізичну силу. Героїня вважає поведінку хлопця невмотивованою, однак юнак продовжує свою гру, адже для нього це єдиний спосіб звільнитися від агресії, бо стріляти в людей він не може. Перед героєм постає вибір: або постріляти щурів для самоствердження, або мати сексуальні стосунки з дівчиною для задоволення... Автор наголошує на абсурдності поведінки героя, лише в такий спосіб парубок може протистояти ворожому суспільству. Дівчина погоджується з хлопцем і сама намагається вбити кілька щурів. Героєві несподівано спадає на думку те, що вони ніскільки не кращі від тих гризунів, у яких вони щойно стріляли.

Драматург звертає увагу на знецінення шляхетних людських манер та пропонує «власну форму захисту» [7]. Герої твору звільняються від усього поганого, що нагромадилось у них за роки їхнього життя. Переродження героїв супроводжується гімном «Хай довго живе Австрія». Зміна Його та Її відбувається безпосередньо на очах у читачів. Лише любов та кохання можуть надати нового змісту абсурдному життю. За словами письменника, «кожне індивідуальне прагнення свободи доходить до тієї межі, коли воно (прагнення Т. Л.) починає загрожувати можновладцям у цьому суспільстві» [5, с. 72]. У момент найбільшого вияву почуттів лунають постріли, і як це часто трапляється в житті, протест закінчується трагічно. Їхні душі вже майже відірвались від землі, кохання вже відкрилося їм, але тут... гримлять постріли. Мисливці сприйняли Його та Її за щурів. «У них було щось людське», –

каже один із тих, хто стріляв. «Люди мов щурі, щурі мов люди», – відповідає інший.

Молоді люди гинуть від пострілів двох мисливців, які полюють на щурів. Як чергові шукачі пригод, вони не змогли розгледіти в них людей.

Молода пара не здобула ні свободи, ні душевного спокою, вони відчували одне одного тільки на рівні тваринного існування. Їхні розмови, як і вміст гаманця, свідчать про порожнечу людського буття. Незважаючи на рудиментарні почуття, юнак не в змозі зав'язати стосунки з ким-небудь з осіб протилежної статі. Лише після того, як дівчину застрелили і хлопець також сам опинився на межі смерті, він згадав, що навіть не знає, як її звати. Петер Турріні наголошує, що «чудовий був би кінець, якби вирішилися питання відновлення взаємозв'язку між людьми і суспільством» [5]. В аналізованому контексті щурами вважають людей, які турбуються лише про своє фізіологічне існування. Вони є продуктом того суспільства, яке їх породило, а потім викинуло, як непотріб. Того, хто шукає незалежності й хоче вирватися з одноманітності життя, убивають і перетворюють на непотріб. Слова в драмі «полюбимо щура в собі» [9, с. 16] стали гірким символом людства, яке на очах у драматурга бенкетує на смітнику, а потім перетворюється на відходи. П. Турріні показує агресивні дії проти людей, що стали об'єктами жорстокого ставлення з боку суспільства.

Описана агресія і є основним принципом шокувальної драматургії Петера Турріні. «Ще ніколи так агресивно не було продемонстровано, що цивілізація існує в зростаючому споживанні» [6]. Автор не лише нехтує всіма табу на сцені, але й «водночас змушує публіку засумніватися в істинності свого існування» [4]. Діалект, яким написаний твір, – це мова простого люду. З одного боку, письменник підтверджує цим свою солідарність із простими людьми, а з іншого – він засуджує вживання нецензурної лексики.

Уже через рік після п'єси «Полювання на щурів» вийшла у світ його нова драма «Забій свиней», прем'єра якої відбулася 15 січня 1972 року в камерному театрі Мюнхена. На публіку вистава справила негативне враження, багато глядачів покинули зал ще до її закінчення.

Незвична авторська манера вразила публіку, П. Турріні продемонстрував жорстокість життя селян, використав непристойну та брутальну лексику не лише в мові простих трудівників, але й сільської знаті, і при цьому немовби інкрустував свій показ жартівливими елементами. «Цей Турріні – найбільший талант серед всіх молодих театралів...» – зауважив австрійський критик К. Фішер [2]. Проаналізувавши вистави шокуючого театру, можна дійти висновку, що саме в драмі «Забій свиней» досягнуто найбільш яскравого шокувального ефекту.

П'єса П. Турріні вирізняється своєрідною композиційною побудовою: ситуація репрезентована в діалогічній формі шляхом пропорційно спланованого загострення конфлікту з його кульмінацією у фіналі та драматичною розв'язкою в кінці. Усе це разом створює сильний шокувний ефект, який забезпечує тривале враження від драми.

Фабульну основу драми становить життя юнака, який має вади мовлення. Саме ця обставина заважає

йому нормально жити серед односельців. У п'єсі «Забій свиней» П. Турріні показує, як «нормальні» люди, які носять у собі величезний потенціал агресії, вдаються до жорстоких дій, щоб знищити кожного, хто не такий, як вони самі. Отже, зневажена середовищем, замкнута в собі людина перетворюється в прямому розумінні на свиню. Події, що розгортаються в п'єсі, – це послідовно продумана модель витіснення одинака із суспільства [1].

Твір починається з опису селянського помешкання: «Ошатна кімната селянина. Типово селянська декорація, яка, щоправда, відповідає не так дійсності, як традиціям цього жанру» [10, с. 88]. Надалі така експозиція не відіграє якоїсь суттєвої ролі, місцем дії постає подвір'я. Автор не випадково починає зображення з опису «затишної кімнати» селянина, драматург вдається до такого засобу, щоб підтвердити побутування розмовної мови й засвідчити дотримання атрибутики народної п'єси. Поступово драматург переносить читача із сільських реалій у гротескову ситуацію абсурду, вдаючись при цьому до іронічної травестії. Такий прийом поступової трансформації дії є однією з найбільш характерних ознак новаторства досліджуваного автора. П. Турріні зображує суспільство, де домінують чоловіки, жіночі ж персонажі перебувають у їхній владі. Дружини фактично позбавлені навіть права голосу, їм відведена роль беззастережного прислужування своїм чоловікам. Найважливіше для жінки в такому середовищі – це вміння накривати на стіл.

Тема селянського середовища – це лише тло п'єси, основну ж увагу автор твору приділяє показові вегетативних сторін існування персонажів, поміж іншого, сценам поглинання їжі. Смажена свинина існує для того, щоб її «наминати», служниця – для того, щоб її гвалтувати, батьківщина – для того, щоб її любити.

Дванадцять ударів годинника кличуть селянську родину до обіднього столу. По черзі з'являються персонажі п'єси: спочатку дружина, чоловік, слуга Зепп, служниця Ресль, потім старший син Валентин, якого всі називають Вольте, та молодший син Франц. Мовлення Валентина нагадує свиняче хрюкання, тільки в такий спосіб парубок вміє висловити свої міркування. Оскільки він позбавлений здатності нормально розмовляти, бути таким, як усі, то, звичайно, у нього розвивається комплекс неповноцінності, він навіть вважає себе зайвим у цій громаді. Таку думку нав'язали йому батько з молодшим братом, та ще й слуга, а також представники сільської знаті. Намагання героя вирватися зі свого оточення, тобто спроба втечі із суспільного середовища через свої вади з мовленням, виявляється шляхом пасивних, безмовних страждань, які спричиняють кати-можновладці. Хрюкання, що лунає з вуст Вольте, дратує односельчан. Кумедна ситуація з хрюканням стає причиною садистського ритуалу знищення людини, упродовж якого сміх публіки переростає в жак.

П'єса «Забій свиней» висвітлює деталі тих ганебних манер поведінки, свідком яких був сам драматург, коли він ріс у селі серед фашистів та лицемірів. У його драмі всі члени селянської родини вдають із себе святенників, а насправді живуть за кодексом, що відповідає законам джунглів. Вони маскуються під пристойних, побожних громадян, але є покидьками, пове-

дінка яких суперечить тому, що вони виголошують. Щоб ще більше посилити іронію, П. Турріні зображує поруч із родиною представників вищих прошарків, а саме: учителя, лікаря, адвоката та священника. Як і в першому творі, так і в цій п'єсі головний герой перетворюється на тварину і його заколюють, мов свиню. Створюється враження, що вся ця родина складається зі звірів, які тільки виступають у ролі людей. Варто наголосити, що Валентин є єдиним створінням, яке ще зберегло якусь людяність, хоч цей персонаж також скочується до рівня тваринного існування.

У «Забій свиней» П. Турріні акцентує на тому, що мова людини в сучасному середовищі – найголовніша ознака. В аналізованому аспекті показовим вважаємо протиставлення мовлення двох братів: Франц – зведений брат Вольте, позашлюбний син селянки, батько Франца – росіянин, тому оточення сприймає його як «брудного вирока більшовика». Натомість Франц володіє німецькою мовою та співає вголос гімн Австрії, тому він солідаризується з іншими, зокрема і з вітчимом. Тоді всі гуртом спрямовують наростаючу агресію на Валентина, який від того ще більше замикається в собі, із його вуст чути лише стогін, адже знущання переходять будь-які межі. Садисти припікають свічкою ступні юнака, висипають йому на голову свинячі помий, змушують їсти з помийного відра... Відповідь на те, звідки виникає такий мовний терор, стає зрозумілою в заключних сценах п'єси, коли з'являються священник, лікар та вчитель і підтверджують своєю владою право на евтаназію. П. Турріні наголошує на тому, що можновладці чинять беззаконня. Коли священник підтримує пропозицію вбити Вольте, він зачитує цитату з Біблії: «Нехай земля буде пухом...» [11, с. 118]. Учитель виправдовує злочин цитатою класика: «За свої слова потрібно відповідати» [3]. І саме ці «стовпи суспільства», які втілюють владу й силу, стають диригентами смерті людини.

Незважаючи на те, що п'єса приголомшує читачів своїми жахливими сценами, вона водночас виводить людей зі стану апатії, не дозволяє їм залишатися байдужими. «Забій свиней» – це історія, яка демонструє послідовне знищення людини, що позбавлена здатності комунікативного спілкування. Твір породжує жах та відразу, однак водночас драма змушує читачів активізувати свої зусилля перед жорстокою та жахливою агресивністю суспільства, щоб і самим не стати об'єктом знущань, оскільки в такому існуванні немає жодного сенсу.

«Забій свиней» належить до жанру народної п'єси, що символізує позицію драматурга, який поруч із В. Бауером, К. Іннерхофером, Г. Йонке висловлювався проти жорстокості, прихованої під фальшивою маскою справедливості. Твори цих письменників у той час вважали антисуспільними, адже вони викривали проблеми та вади тодішнього ладу. Зазначимо, що в «Забій свиней», зображуючи соціалізацію мови, П. Турріні йде іншим шляхом, ніж П. Гандке у п'єсі «Каспар», де на героя впливали корумпованість і продажність можновладців, мову яких герой засвоїв. П. Турріні ж показує індивідуума, який, як і Він у «Полюванні на щурів», намагається ізолюватися від антигуманного суспільства, відмовляючись вести з ним будь-яку розмову.

П. Турріні знову наголошує, як і в попередній п'єсі «Полювання на шурів», що в цьому суспільстві той, хто шукає справжнє життя, мусить загинути. У такому середовищі ні Валентин, ні його хвора подруга не мають шансів на існування, оскільки вони не сприймають антигуманних законів суспільства. Із цього можна зробити висновок, що весь цей провінційний світ уособлює державну владу, промови представників муніципалітету підтверджують, що фашистська ментальність усе ще живе в них.

У своїх подальших творах драматург продовжує викривати жахливі знущання над людьми. Його невелика п'єса «Вбивство дитини» (1973) є продовженням твору Г. Гауптмана «Роза Бернд». П. Турріні зображує молоду жінку, яка через суспільні умови змушена вбити власну дитину, бо не в змозі справитися з тими обставинами, у яких їй доводиться жити. Жінці здається, що її життя матиме сенс лише тоді, коли вона стане такою, якою її хотіли б бачити і якою її сприймали б коханці. Адже світ – це той простір, у якому панує сильна стать: «Чим же є, власне кажучи, жінка? Усе, що створене світом, належить чоловікам, нас ніколи не вчили, як бути жінкою... Я намагатимуся... бути такою, як він цього хоче. Чоловіки бачать у нас те, що вони хочуть бачити» [8, с. 152].

Трагедія героїні полягає в тому, що вона не тільки не володіє власним життям і власними почуттями, але й не може ставитися до себе як до особистості, зрештою, справа доходить до вбивства немовляти. Жінка не впала у відчай від того, що загубила свою честь, як це мало місце у випадку з Розою Бернд. Шок, який охопив її після смерті дитини, допоміг героїні усвідомити свою особистість: «Я мушу зробити щось таке, чого я ще ніколи не робила. Це повинно бути щось неповторне, вольове й прекрасне. Це повинно змусити

світ жити, а мене кричати... Я можу бачити. Я можу відчувати. Я можу говорити. Я можу чути. Я можу сміятися» [8, с. 155].

До молодої жінки знову повернулася жага життя, вона перестала пристосовуватися до інших, виконуючи неухильно їхні бажання. Суддя не може навіть частково визначити з психологічного погляду привід, який спонукав матір убити своє немовля. Героїню засуджують – такою високою виявилася плата за те, щоб знову знайти себе як особистість. У попередніх п'єсах головні персонажі гинули, так і не відчувши душевної свободи. Відмінність цієї драми від попередніх ще й у тому, що головна дійова особа не втрачає мовлення. Вона навіть змогла розповісти про той страшний біль, який сама витерпіла, і про тиск на неї, що призвів до вбивства дитини. Перевага героїні в тому, що вона досягла своєї мети, відчувши особисте «Я» (але ж якою ціною було за все це заплачено!).

У тому, що героїня готова відповідати за скоєне й прагне змінити своє життя, письменник вбачає надію на духовне оздоровлення. Чи підтримає глядач автора – питання сумнівне, оскільки дуже важко визнати у вбивстві малолітньої дитини продуктивний підхід до самовизначення.

Отже, П. Турріні одним із перших письменників Австрії почав критикувати соціально-економічну політику держави, запропонувавши у своїх творах нестандартне самоочищення «жертв суспільства». Драматург часто наголошує на антигуманності суспільства, у багатьох п'єсах акцентує увагу на емансипації жінки, що породжена внутрішнім дискомфортом, який виявляється в нових пошуках своєї особистості. Проте, порушуючи питання суспільних проблем, драматург не дає жодних відповідей щодо їх вирішення, він впливає на читача/глядача лише емоційно.

ЛІТЕРАТУРА

- Colberg K. Hinrichtung eines Eizelgängers – Peter Turrinis Sauschlachten Werkraumtheater der Münchner Kammerspiele / K. Colberg // Mannheimer Morgen, Mannheim. – 18. Jänner 1972.
- Fischer K. Die Passion eines Grunzers. Nicht nur ein Theaterskandal: Peter Turrinis Sauschlachten im Münchner Werkraumtheater / K. Fischer // Zweibrücken. – 19. Jänner 1972.
- Landa J. Bürgerliches Schocktheater, Entwicklungen im österreichischen Drama der sechziger und siebziger Jahre / J. Landa. – Frankfurt am Main : Athenäum Verlag GmbH, 1988. – 198 S.
- Spiel H. Zweimal Rattenjagd – Uraufführung von Turrinis rozznjogd in Wien / H. Spiel // Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 1. Februar 1971. – S. 73.
- Turrini Peter. Aktueller Nachsatz // Turrini Lesebuch. – Wien, 1978. – S.71–72.
- Turrini Peter. Brief an den Verlag // Turrini Lesebuch eins. – Berlin : Henschelverlag, 1990. – S. 68.
- Turrini Peter. Im Gespräch mit Brigitte Hofer, "Peter Turrini, Schriftsteller", in Antworten: Gespräche mit Wiener Künstlern. – Wien : Edition Tusch, 1980. – 148 S.
- Turrini Peter. Kindsmord // Turrini Lesebuch: Stücke, Pamphlete, Filme, Reaktionen etc. / ausgewählt und bearbeitet von U. Birbaumer. – Wien ; Zürich, 1989. – S. 139–155.
- Turrini Peter. Rozznjogd / P. Turrini. – Wollerau : Lentz, 1973.
- Turrini Peter. Rozznjogd/ Rattenjagd, ein Stück / P. Turrini. – Darmstadt : Luchterhand Literaturverlag, 1988. – 79 S.
- Turrini Peter. Turrini Lesebuch eins / Hrsg. von S. Hassler, K. Siblewski. – München : Luchterhand, 1999. – 428 S.

Representation confrontation between the individual and the world in the early plays Peter Turrini

L. Tkachenko

Abstract. The article deals with the works of the Austrian playwright Peter Turrini, his early plays namely. It analyzes his artistic innovation and explores the issues and compositional features of the plays written within the first period of his writing. The article also covers the transformation of human beings in their environment.

Keywords: folk play, shocking drama, consumerist society, outsider, avant-gardist principles.

Аннотация. Статья посвящена творчеству австрийского драматурга Перета Туррини, а именно его ранним пьесам. Сделано попытку проанализировать его художественное новаторство и исследовать проблематику и композиционные особенности драм первого периода творчества писателя. Также акцентируется внимание на трансформации человека в окружающей среде.

Ключевые слова: народная пьеса, шокирующая драматургия, потребительское общество, аутсайдер, авангардистские принципы.

Лінгвопрагматична специфіка Інтернет-комунікації

Ю. В. Воробей

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: iuliia_vorobei@ukr.net

Paper received 29.01.16; Revised 06.02.16; Accepted for publication 20.02.16.

Анотація. У статті розглянуто проблематику комунікації в Інтернет-просторі. Охарактеризовано поняття Інтернет-комунікації, визначено її параметри, з'ясовано особливості Інтернет-мови та Інтернет-тексту, окреслено роль Інтернету в життєдіяльності сучасного соціуму та розвитку його лінгвосистеми.

Ключові слова: лінгвосистема, Інтернет-комунікація, Інтернет-простір, Інтернет-мова, Інтернет-текст, адресат.

Вступ. Поява і розвиток інформаційно-комунікативних технологій, що охоплюють усі сфери життєдіяльності людини, суцільна інформатизація соціуму, швидке розширення потенціалу технологічного забезпечення процесів комунікації, що відбуваються протягом останніх десятиліть, різко змінюють узвичаєний спосіб існування сучасної людини. Мислителі й науковці констатують входження людства в історичну фазу еволюції нашої цивілізації [15, с. 117]. Згадані зміни в житті людства породили й трансформацію в сучасній лінгвістиці. Розширюється коло проблем, на які вона звертає увагу. Насамперед це явища, пов'язані з процесами передавання та сприйняття інформації. Особливої ваги набрали питання, що стосуються проблематики всебічного вивчення мовної системи у багатстві й різноманітності її взаємодії з іншими семіотичними системами. Такий синтез був неминучим, оскільки звернення мовознавства до проблем комунікації в повному обсязі неможливе без урахування зв'язку мовних засобів комунікації з позамовними, без вивчення їхньої організації в єдиному процесі, без дослідження тексту як результату цього процесу [6].

Короткий огляд публікацій із теми. Коло проблем, пов'язаних із особливостями Інтернет-комунікації, знаходиться в центрі уваги у працях таких науковців, як А. Аврамова (досліджувалися лінгвістичні особливості електронного спілкування на матеріалі французької, англійської та російської мов), Л. Александрова (характеризувалася культура віртуальної комунікації), Н. Асмус (описувалися лінгвістичні особливості віртуального комунікативного простору), Т. Бальжирова (Інтернет розглядався як засіб соціальної комунікації в умовах формування інформаційного суспільства), О. Буторіна (Інтернет вивчався як лінгвістичний феномен), О. Горошко (характеризувалося формування дисциплінарної парадигми лінгвістики Інтернету), А. Жичкіна (описувалися соціально-психологічні аспекти спілкування в Інтернеті), М. Касумова (досліджувався комп'ютерний дискурс як новий вид комунікації), Л. Капанадзе (характеризувалася структура і тенденції розвитку електронних жанрів), Н. Королева (вивчався вплив комунікації в мережі Інтернет на особистісну специфіку користувачів), Ю. Краснокутська (Інтернет описувався як засіб комунікації крізь призму теоретико-методологічного аналізу), О. Лутовинова (вивчалися лінгвокультурологічні характеристики віртуального дискурсу), І. Медведева (характеризувалися способи створення образу «я» у віртуальному дискурсі),

О. Максимова (досліджувалися соціальні аспекти Інтернет-комунікації на рівні взаємодії Інтернет-співтовариства та комунікативної особистості), А. Палкова (описувалася гіпермедійність електронної комунікації), Є. Нікіфорова (вивчалася аргументація у форумній комунікації (на матеріалі англійських Інтернет-форумів), Г. Чучкова (розглядалася проблема спілкування у віртуальному комунікативному середовищі), В. Хайдарова (вивчалася становлення лексико-фразеологічного корпусу Інтернет-мови як синергетичний процес) тощо. Проте є низка наукових проблем, які потребують невідкладної уваги.

Мета нашої статті – охарактеризувати комунікацію в Інтернет-просторі крізь призму її лінгвопрагматичної специфіки.

Матеріали і методи. Матеріалами для підготовки даної роботи стали актуальні розробки дослідників з різних галузей наукового знання, а також власні спостереження автора за комунікативними процесами у всесвітній павутині. У процесі підготовки матеріалу використані аналіз і синтез, індукція та дедукція, метод абстрагування, метод спостереження.

Результати і їх обговорення. Наша сучасність становить епоху нової інформаційної (комунікативної) культури. Це зумовлено згаданим високим рівнем технологізації комунікативних процесів. Із появою комп'ютера та інших технічних посередників, що спростили процес комунікації, людство одержало змогу значно оперативніше одержувати й зберігати інформацію та обмінюватися нею, ознайомлюватися з нескінченними віртуальними світами інших та створювати свої. Усе це пов'язується із суспільним феноменом, який має назву «комунікація». Поняття «комунікація» (лат. communicatio, від communico – роблю спільним, пов'язую, спілкуюся), під яким розуміють «спілкування, обмін думками, відомостями, ідеями», є «специфічною формою взаємодії людей у процесі їхньої пізнавально-трудої діяльності» [12, с. 233]. Революційні зміни в комунікативній сфері почали відбуватися із появою «мережі мереж» – глобальної комп'ютерної мережі, яка охоплює весь світ [5]. Інтернет кваліфікують як мегафактор соціалізації, культурний феномен, наділений семіотичними, психологічними та соціально-педагогічними особливостями. Ресурси «всесвітньої павутини» виступають новими культурними засобами. Ці засоби «опосередковують життєдіяльність людини і здатні впливати не тільки на формування особистості, а й на її вищі психічні функції» [13, с. 151]. Інтернет виступає не лише засобом, але також і специфічним комунікаційним

середовищем. Із його допомогою здійснюється перетворення оцінок і думок на відповідні соціальні дії окремих індивідів та груп [16]. Інтернет-користувачі здійснюють у кіберпросторі кілька видів діяльності: пізнавальну, ігрову та комунікативну [2]. Будучи «відкритою спільнотою», Інтернет є специфічною сферою спілкування. З одного боку, він виступає віртуальною комунікацією, а з іншого – продовженням світу реального. Віртуальна комунікація є комунікативною взаємодією суб'єктів, що відбувається з використанням комп'ютера, у результаті чого виникає специфічна модель реальності, яка «характеризується ефектом присутності людини в ній та дозволяє діяти з уявними й реальними об'єктами» [8]. Цей якісно новий вид «комунікативної взаємодії суб'єктів» демонструє серйозні відмінності з комунікацією міжособистісною та масовою. Він виник, функціонує та здійснюється у віртуальному середовищі. Через це однією з найважливіших характеристик віртуальної комунікації виступає діадичне (двонаправлене) одночасне спілкування з великою кількістю учасників. Цей факт детермінується перманентними процесами зростання швидкості та обсягів передаваної інформації, що дає змогу комунікаторам підходити до процесу з більшою вибірковістю. Водночас відбувається трансформація способів та методів, залучених до комунікації. Мовні засоби зазнають значного спрощення. З'являються усічені варіанти слів. Не так суворо дотримуються мовних норм. З одного боку, згадані явища сприяють прискоренню процесів взаємодії. З іншого ж – вони детермінують певні проблеми, пов'язані з коректністю сприйняття такої інформації усіма комунікантами [7, с. 10]. Певною мірою комп'ютерна комунікація позначена: а) відсутністю візуального контакту; б) високим рівнем анонімності; в) слабкою соціальною регламентованістю вербальної поведінки, зняттям жорстких, соціальних конвенцій і культурних меж; г) ускладненістю емоційного компонента спілкування в поєднанні зі стійким намаганням емоційно наповнити текст [9].

Інтернет-комунікація є новою мовною формацією, що бурхливо розвивається. Цей розвиток відбувається в напрямку інтенсивності та урізноманітнення способів і форм. Інтернет-комунікація характеризується низкою ознак (комунікативне різноманіття, поліфункціональність, динамізм) і сьогодні за силою впливу на інші сфери комунікації, найімовірніше, переважає решту. Через це опис специфіки Інтернет-комунікації та комп'ютерно-опосередкованого дискурсу дає змогу зробити вичерпну характеристику специфічних рис сучасного мовного існування [10, с. 5]. На сучасному етапі розвитку наукової думки інтерес до різнопланових аспектів вивчення комп'ютерної лінгвістики та Інтернет-комунікацій зростає [14].

Кіберпростір виступає місцем специфічної реалізації мовної системи. Поява високих технологій дає підстави для твердження про виникнення особливого функціонального типу мови – мови, що забезпечує потреби спілкування у сфері електронних засобів комунікації [18 с. 95]. Мова Інтернету (Інтернет-мова) – це різновид національної мови. Він використовується у специфічному Інтернет-середовищі і є складною, відкритою, нелінійною самоорганізованою системою,

яка утворена фонетичними, лексико-фразеологічними та граматичними засобами, параметри яких детермінуються факторами, характерними для Інтернету [17, с. 7]. Інтернет-простір виступає багатоаспектною галуззю, де функціонує природна людська мова. Спостереження за процесами такого використання лінгвистичної системи дає підстави для констатації ряду її виразних особливостей, детермінованих функціональною динамічністю, низкою нових тенденцій, що діють у її комунікативно-прагматичній організації. В англійській науковій традиції Інтернет-мову називають «e-language», «E-talk», «wired-style», «geekspeak», «netspeak», «Internet language». Наявність варіативних назв засвідчує процеси становлення самого об'єкта дослідження і його терміносистеми. У плані лінгвістичних досліджень Інтернет розгортає широкі перспективи для розгляду мови в її комунікативному аспекті [11].

Зазвичай основним носієм інформації під час мережевої комунікації виступає писемний текст (в Інстаграмі, наприклад, основне навантаження покладено на фотографію). Писемний Інтернет-текст має креолізований характер (семіотично ускладнений), оскільки він (вербальне утворення) супроводжується рядом додаткових компонентів образотворчого плану (візуального чи аудіального формату), що дають змогу повніше виразити думку відправника інформації, подати її в якомога повнішій гамі емоцій і почуттів. Зростання частки візуалізації тексту детерміноване потребами сучасної комунікації. Ілюстрації сьогодні все частіше використовуються як елемент текстотворення [4, с. 162].

Гіпертекстуальність Інтернет-тексту – це одна з його диференційних ознак. Несучи в собі гіперпосилання, Інтернет-текст, з одного боку, гарантує мобільність у зверненні до асоціативно пов'язаного іншого тексту, розташованого в іншому місці в кіберпросторі, а з іншого, – перетворює його на глобальний гіпертекст, своєрідну інтегровану мережу. Інтерактивність комп'ютерного тексту впливає з можливості коментувати його, знайомитися з коментарями інших та реагувати на них «візуально» чи вербально, «лайкати» (виражаючи схвальну оцінку).

Зміст і мовне оформлення Інтернет-комунікації (лексичне наповнення, структура речень, графічні скорочення тощо) детермінуються тими стосунками, в яких перебувають комуніканти, тими ролями, які вони виконують.

Інтернет-комунікація відбувається як на рівні конкретного адресата, так і на рівні адресата загального. До вибору слова тут варто підходити обережно. Більшою мірою це стосується тих випадків, коли повідомлення адресоване загальному адресату. За такої умови людина не уявляє свого адресата, не знає його рівня комунікативної компетентності. У такому разі слід забезпечити максимально комфортні умови для сприйняття інформації. Особливо ретельно треба підходити до передачі інформації непрямыми способами, що потребує відповідної підготовленості адресата, перебування з ним у одному культурному просторі, відповідного рівня фонових знань. Адже комуніканти не знайомі з актуальною когнітивною моделлю інших комунікантів.

М. Б. Бергельсон стверджує, що комунікація з незнайомим адресатом має психотерапевтичний характер. Це дає змогу виговоритися, зробити акт саморозкриття. Причому це може й не бути процесом вияву особистості відправника повідомлення. У такому спілкуванні відбувається «не тільки конструювання одержувача, але й конструювання відправника повідомлення, тобто когнітивне самоконструювання» [3].

У плані нормативності мовлення в Інтернет-співтовариствах характеризується варіативністю та функціональною динамічністю. «Нормативне закріплення ряду структур, символів, слів, формул, мовних зразків у віртуальному дискурсі; ускладнення прагматики на тлі спрощення засобів виразу; апробація різних комунікативних стратегій і тактик – усе це зумовлює значні узуальні накопичення, критична маса яких, зрештою, може призвести до якісних змін норми» [11].

Для Інтернет-спілкування характерний гібридний характер використання лінгвосистеми. Тут витворюється особливий різновид – «письмова розмовна спонтанна мова». Ці різножанрові спонтанні тексти виступають реалізацією мовної особистості в Інтернет-просторі. Інтернет-простір детермінує та окреслює комунікативний процес, зосереджує увагу на його параметрах, створює передумови для збагачення особистості, продукує нові способи вираження та поширення знання. Тут відбувається збагачення

індивідів і їхнього спілкування в цілому шляхом групової підтримки та соціалізації. Інтернет дає нам змогу підсилювати й урізноманітнювати сприйняття та уяву, розвивати творчі здібності. Будучи новою сферою реалізації мови та особливим комунікативним середовищем, Інтернет приніс передумови для появи нових способів спілкування, стереотипи мовної поведінки, нові форми існування лінгвосистеми [9].

Висновки. Отже, поява і розвиток Інтернет-технологій забезпечує входження людства в історичну фазу еволюції нашої цивілізації. На порядок денний сучасного мовознавства вийшли питання всебічного аналізу мовної системи у різноманітності її взаємодії з семіосистемами інших типів. Одним із таких актуальних питань виступає Інтернет-комунікація – нова мовна формація, що демонструє значну динаміку. Виникнення Інтернет-мови – різновиду національної мови, що використовується у специфічному Інтернет-середовищі, – детерміноване специфікою Інтернет-комунікації. Основним носієм інформації у мережевій комунікації виступає писемний текст (Інтернет-текст), що має креолізований характер. Наукові пошуки в напрямку подальшого вивчення Інтернет-комунікації мають значні дослідницькі перспективи, зважаючи на її розвиток та залучення усе більшої кількості індивідів до цього типу спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

- Арестова О. Н., Бабанин Л.Н., Войсунский А.Е. Коммуникация в компьютерных сетях: психологические детерминанты и последствия // Вестн. МГУ. – 1996. – № 4. – С. 14–20.
- Бабаева Ю. Д., Войсунский А. Е., Смыслова О. В. Интернет: воздействие на личность // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А.Е. Войсунского. – М.: Можайск-Терра, 2000. – С. 11–39.
- Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – М., 2002. – № 1. – С. 55–67.
- Березин В. М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / Березин В. М. – М.: РИП-холдинг, 2003. – 174 с.
- Боярова К. В. Интернет як засіб комунікації людей / Боярова К. В. // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «АЛЪЯНС НАУК: УЧЕНЫЙ – УЧЕНОМУ». – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2009_03_18/pe6_boyarova.php
- Ворошилова М. Б. Креолизованный текст: аспекты изучения / М. Б. Ворошилова // Политическая лингвистика. – 2006. – Вып. 20. – С. 180–189.
- Дзьобань О.П., Жданенко С.Б. Віртуальні комунікації: роль й місце у сучасному світі // / О.П. Дзьобань, С.Б. Жданенко // Правова інформатика. – 2015. – № 2 (46). – С. 9–16.
- Зайцева С. В. Інтернет-спілкування як нова форма міжособистісної комунікації / С. В. Зайцева. – Режим доступу: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-spilkuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/>
- Иванова Т. С. Речевое поведение интернет-общения / Т. С. Иванова // Вестник АГУ. Серия 2: Филология и искусствоведение. – 2011. – № 3.
- Колокольцева Т. Н. Предисловие / Т.Н. Колокольцева // Интернет-коммуникация как новая речевая формація: колл. монография / науч. ред. Т.Н. Колокольцева, О.В. Лутовинова. – М.: ФЛИНТА : Наука, 2012. – С. 87–109.
- Лутвинова О. В. Интернет-коммуникация: колл. монография / науч. ред. Т.Н. Колокольцева, О.В. Лутовинова. – М.: ФЛИНТА : Наука, 2012. – С. 5-8.
- Компанцева Л. Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / Л. Ф. Компанцева. – К., 2007. – 36 с.
- Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М.: Большая рос. энцикл., 2002. – 709 с.
- Матвієнко О. В. Комунікативна діяльність у мережі Інтернет: теоретико-методологічні підходи до аналізу соціалізації студентської молоді / О. В. Матвієнко, Г. І. Остапенко // Вісник ХДАК. – 2013. – Вип. 41. – С. 151–158.
- Орлов Е.А. Профессиональный компьютерный дискурс как особая сфера общения специалистов / Е.А. Орлов // «Гуманитарный вестник» МГТУ им. Н.Э. Баумана. – 2013. – № 3(5).
- Плешаков В. А. Интернет как фактор киберсоциализации молодежи / В. А. Плешаков, Н. В. Угольников // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2013. – № 3. – С. 117–120.
- Сидоров М. Интернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу / М. Сидоров, Д. Табаков // Політичний менеджмент. – 2008. – № 4 (31). – С. 119–125.
- Хайдарова В. Ф. Становление лексико-фразеологического корпуса интернет-языка как синергетический процесс: автореферат дис. . канд. филолог. наук : 10.02.01 «Русский язык» : / В. Ф. Хайдарова. – Челябинск, 2011. – 18 с.
- Шестак Л. А. Компьютерная лингвистика: теоретические и прикладные аспекты / Л. А. Шестак // Интернет-коммуникация как новая речевая формація: колл. монография / науч. ред. Т.Н. Колокольцева, О.В. Лутовинова. – М.: ФЛИНТА : Наука, 2012. – С. 87–109.

REFERENCES

1. Arestova O. N., Babanin L.N., Voiskunskii A.I. Communication it social networks: psychological determinants and consequences // Vestnik MGU. – 1996. – № 4. – P. 14–20.
2. Babaieva I. D., Voiskunskii A.I., Smyslova O. V. Internet: impact on individual // Humanities research on the Internet / Edition Voiskunskii A.I – M.: Mozhaik-Terra, 2000. – P. 11–39.
3. Bergelson M.B. Linguistic aspects of virtual communication // Vestnik MGU. Series 19. Linguistics and intercultural communication. – M., 2002. – № 1. – P. 55–67.
4. Berezin V. M. Mass communication : the essence, channels, actions / Berezin V. M. – M.: RIP-holding, 2003. – 174 p.
5. Boiarova K. V. Internet as a means of people communication / Boiarova K. V. Materials of the IV International scientific and practical Internet - conference " Alliance of science : Scientist – to Scientists». – Access: http://www.confcontact.com/2009_03_18/pe6_boiarova.php
6. Voroshilova M. B. Creolized Text: Aspects of the study / M. B. Voroshilova // Political linguistics. – 2006. – № 20. – P. 180–189.
7. Dzioban O.P., Zhdanenko S.B. Virtual communications: role and place in the modern world // O.P. Dzioban, S.B. Zhdanenko // Legal Informatics. – 2015. – № 2 (46). – P. 9–16.
8. Zaitseva S. V. Internet communication as a new form of interpersonal communication / Zaitseva S. V. – Access: <http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-spilkuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/>
9. Ivanova T.S. Speech behavior of Internet communication / T. S. Ivanova // Vestnik of AGU. Series 2: Literature and art history. – 2011. – № 3.
10. Kolokoltseva T. N. Foreword / T.N. Kolokoltseva // Internet communication as a new language formation: group monograph / Scientific edition T.N.Kolokoltseva, O.V. Lutovinova. – M.: FLINTA : Nauka, 2012. – P. 5–8.
11. Kompantseva L.F. Internet communication: cognitive – pragmatic, linguistic and cultural aspects: dissertation of the candidate of sociological sciences. Specialty 10.02.02 "Russian language" / L.F. Kompantseva. – K., 2007. – 36 p.
12. Linguistic Encyclopedic Dictionary / Chief editor V.N. Iartseva. – 2nd edition. – M.: Big Rus. encyclop., 2002. – 709 p.
13. Matviienko O.V. Communicative activity in the Internet: theoretical and metodological approaches to the analysis of students' socialization / O.V. Matviienko, G.I. Ostapenko // Vestnik of HDAK. – 2013 - Vol. 41. – P. 151–158.
14. Orlov I.A. Professional computer discourse as a special sphere of professionals communication / I.A. Orlov // « Humanitarian Vestnik » MGTU named after N.E. Bauman. – 2013. – № 3(5).
15. Pleshakov V. A. Internet as a factor of youth socialization/ V. A. Pleshakov, N. V. Ugolkov // Vestnik KGU named after N.A. Nekrasov: Pedagogy. Psychology. Social work. Juvenology. Sociocinetics. – 2013. – № 3. – P. 117–120.
16. Sydorov M. Internet as a means of social communication and social impact / M. Sydorov, D. Tabakov // Political management. – 2008. – № 4 (31). – P. 119–125.
17. Khaidarova V. P. Formation of lexical and idiomatic corpus of Internet language as a synergetic process : abstract for Dissertation of candidate of philological sciences: 10.02.01 «Russian language» : / V. P. Khaidarova. – Cheliabinsk, 2011. – 18 p.
18. Shestak L. A. Computer linguistics: theoretical and applied aspects / L. A. Shestak // Internet communication as a new language formation: group monograph / Scientific edition N.Kolokoltseva, O.V. Lutovinova. – M.: FLINTA : Nauka, 2012– P. 87–109.

Linguapragmatic specific of Internet communication

Iu. Vorobei

Abstract. The article deals with the problems of communication in the Internet space. The concept of Internet communication and its parameters were characterized. Internet language and Internet text features were emphasized. Role of the Internet in the life of modern society and the development of its linguistic system were outlined.

Keywords: *linguistic syste, Internet communication, Internet space, Internet language, Internet text, addressee.*

Лингвопрагматическая специфика Интернет-коммуникации

Ю. В. Воробей

Аннотация. В статье рассмотрена проблематика коммуникации в Интернет-пространстве. Охарактеризовано понятие Интернет-коммуникации, определены ее параметры, выяснены особенности Интернет-языка и Интернет-текста, определена роль Интернета в жизнедеятельности современного социума и развития его лингвосистемы.

Ключевые слова: *лингвосистема, Интернет-коммуникация, Интернет-пространство, Интернет-язык, Интернет-текст, адресат.*

Pragmatic Adaptation in Translation of Ideologically-Loaded Lexicalized Concepts

M. Vozna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Paper received 29.01.2016; Revised 06.02.2016; Accepted for publication 15.02.2016.

Abstract: This article considers certain issues relating to pragmatic adaptation of apparent lexical and semantic equivalence in order to ameliorate the “foreign accent” in the target text when translating a particular group of lexicalized concepts, specifically those related to ideology and politics. The article looks at the task of a translator in tackling the issues of cultural determinism.

Keywords: ideologeme, lexicalized concept, cultural determinism, pragmatic meaning, pragmatic adaptation, target text

Introduction. In recent years it has become universally accepted that a translator should not only know the language from which they translate, i.e. the source language, and into which they translate, i.e. the target language, but also have broad background knowledge or otherwise cultural competence - the knowledge of the foreign culture to which the source language belongs. The purely linguistic focus in translation studies which for a long time has prevailed, seemed “to come into conflict with the understanding of translation problems offered by literary studies, philosophical and culture studies [1, p. 16]. A new paradigm is being formed as we shall see, with much of its focus on philosophy and culture, which has expanded the role of pragmatics in translation.

For the purposes of translation, culture must be understood broadly, in terms of history, politics, ideology, customs and tradition, including political tradition, mentality and social values pertaining to a particular people. Social consciousness and prevailing ideology as part of an individual’s mentality is reflected in their language. This is examined in more detail when assessing cultural determinism, which states that common patterns of behaviour, attitudes, and values which persist for generations are the result of cultural factors rather than biological or other factors [2]. An individual’s mentality also includes an ethnic component, a gender component, an age component as well as others, all of which also find their reflection in language. In this article we will look at the ideological effects on semantic and pragmatic meanings of words which are driven by politics, the legacy of which creates a significant area of difficulty for translators today.

Short review of publications. The influence of politics and the State on social conscience was described in philosophy and political studies by Jaques Ellul in the following way:

“Political doctrine, since about 1914, works in this way: the state is forced by the operation of its own proper techniques to form its doctrine of government on the basis of technical necessities. These necessities compel action in the same way that techniques permit it. Political theory comes along to explain action in its ideological aspect and in its practical aspect (frequently without indicating its purely technical motives). Finally, political doctrine intervenes to justify action and to show that it corresponds to ideals and to moral principles. The man of the present feels a great need for justification. He needs the conviction that his government is not only efficient but just. Unfortunately, efficiency is a fact and justice a slogan. We conclude that the political doctrine of today is a rationalizing mechanism for justifying the state and its

actions and is the source of the dangerous intellectual acrobatics indulged in by official journalists and statesmen” [3, p. 281].

Our cognitive formulation of the language (in terms of the lexicon) under different circumstances has resulted in two substantially different perceptions of ideologically-loaded terms – those of political theory and doctrine in the West and the resultant cultural determinism and those of the Soviet ideology that governed Ukraine for a long time and its resulting legacy in the social consciousness.

Trying to prioritize an individual’s mentality components, we cannot but agree with Professor Taras Kiyak who states that “as a mentality is formed at a group level, national (ethnic) specifics will come to the forefront” [4, p. 22]. Hence, social and ideological views, preferences, and moods of ethnic or national communities will always have a national “colouring” related to its history, tradition and, broadly, culture. A good translator should keep this mentality in mind when they are set to tackle any particular text.

In this article we research certain social and ideological concepts which form an individual’s mentality in their lexicalized form. We aim to demonstrate that understanding the nature of such concepts in the source language underlies the practical task of overcoming certain hurdles in translation, specifically those that are related to social thinking and ideology.

The link between a lexicalized concept and the social and cultural situation in which it is used, otherwise called a context, is often referred to in linguistics as a pragmatic meaning. The study of such pragmatic meanings must include concept analysis, which by many researchers is regarded as an extension of lexical and semantic analysis. Thus, for instance, discourse researcher Yelena Sergeyeva writes the following:

“Without any doubt, the study of concepts requires a method, which is appropriate for the subject and broadens the borders of research beyond the boundaries of lexical analysis as such, requiring the use of the methods of cognitive semantics, since cognitive studies pay special attention to the mental representation of language phenomena and to the influence of culture on the language of an individual. Contemporary linguists not only study language and mental activity in general, but its implementation in verbal units and worldview categories of native speakers, defining the link between such units and categories to the world perception” [5, p. 3].

Hence, concept analysis, together with lexical and semantic analysis, must be a mandatory tool for translators

in overcoming problems related to the rendering of such pragmatic meanings of lexicalised concepts.

Translation problems arise not only in situations where a source language concept is missing in the target language altogether, but also where the pragmatic component in the meaning of a language unit becomes so significant that it competes with its semantic meaning or even dominates it. This phenomenon can be observed at all language levels, in particular at the lexical one. Lexical units of this type have already drawn the attention of linguists, in particular those focusing on translation studies. Thus, Iryna Malinovska suggests differentiating between ethnically coloured lexical units and ideologically coloured lexical units, which she calls ideologemes [6]. The author further gives some examples of such units:

"Ideologemes include, for instance, such lexicalized/verbal political and philosophical concepts as *individual*, *civic state*, *human rights*, *citizenship*, *power*, *social institute*, *democracy* and others" [7, p. 156].

All these units have appeared in European languages in the process of understanding the relationships between an individual and society, an individual and the State. They are at the same time both terms central to politics and philosophy, while also units in general use by a wide circle of those who use a particular language.

The results of the research. Our practical translation experience tells us that one such concept difficult for adequate rendering is undoubtedly *the State*, which can easily wrongly be translated as "держава". Below we will try to show that the pragmatic meaning of this particular lexical unit is such that it becomes an ideologeme, an ideologically-loaded lexical unit, the translation of which into Ukrainian in many contexts will require extension of the translation options beyond the equivalents offered by dictionaries.

To begin with, let us consider the components of the lexical and semantic meaning of the English word *State* as given by the Shorter Oxford English Dictionary. In addition to the meaning of an administrative federal territory in such countries as, for instance, the USA, which traditionally translates as "штар" in Ukrainian, other meanings of "state" and their translations in bilingual dictionaries include: 1) a legal sovereign entity (суверенне політичне утворення, держава), 2) the political organization or management which forms the government of a country or nation (державний апарат), 3) the ruling power of a country, which forms its supreme political administration (державна влада) [8, p. 3008]. From this we can see that the only translation equivalent offered by bilingual dictionaries for "state" is the word "держава" and its derivative "державний" [8].

"The Big Dictionary of the Ukrainian Language" specifies that the word "*держава*" in the above definitions is mostly used in the second meaning, in certain contexts - in the first one and does not even have the third meaning, which tells us that the semantic volume of "держава" is narrower in Ukrainian [9, p.215]. The stylistic marking for this word in Ukrainian is neutral, which coincides with our own observations as for the use of the word in different contexts.

It is extremely difficult to quantify scientifically whether and how much in the way of negative pragmatic meaning in English a term may carry, where only a contextual analysis of statistically significant amount of texts

may help to overcome the subjectivity of a reader of a given text. The contextual study of the use of the lexicalised concept "the State" in contemporary English, and specifically in journalistic discourse, tells us of the overtly negative attitude of native speakers to the concept signified by the word "State". Much of this attitude may have emerged from the sociological equivalence of the State and the State Apparatus as described by Louis Althusser in his essay "Ideology and Ideological State Apparatuses":

"... the Marxist-Leninist "theory" of the State has its finger on the essential point, and not for one moment can there be any question of rejecting the fact that this really is the essential point. The State Apparatus, which defines the State as a force of repressive execution and intervention "in the interests of the ruling classes" in the class struggle conducted by the bourgeoisie and its allies against the proletariat, is quite certainly the State, and quite certainly defines its basic "function". [10, p. 6]

In the USA especially, this results in a dichotomy where very many terms using "State" are seen as limiting freedom, restricting choice and affecting the principles of the "market economy", while on the other hand, the Foreign Ministry of the USA is called by tradition "The Department of State", often referred to simply as "State" (where the word is used without an article). We can observe how frequently careful avoidance is made of the term in a neutral or positive context. In other words, the term "State" is rigorously avoided in the contemporary lexicon and retained only in traditional contexts such as to signify the US 'Ministry of Foreign Affairs' and in the context of, for instance, criminal trials under Federal Law, where the following set phrase may be heard: "The State versus Defendant".

Below follow examples of the contemporary use of the word "State" in the BBC news service. For instance, a rather typical attack by a right-wing politician David Cameron, Leader of the UK right-wing Conservative Party and later Prime Minister, on the left-wing UK Labour Party in Government on 25 June 2009 during a speech at London University produced such quotes as:

"Labour's belief in the state led them to increase state power and thereby diminish personal freedom".

"This is progressive Conservatism in action, a traditional suspicion of state power combined with a clear grasp of the modern world".

"And the tentacles of the state can even rifle through your bins for juicy information".

"How have we got ourselves into the position where there is such a marked imbalance of power between the citizen and the state?"

"But stopping the state from exerting too much power over us demands another big change.

"This Government is running not just a control state, but a surveillance state". [11]

Such rhetoric capitalises on the negative associations in the public mind and even uses a dramatic oxymoron in this speech ("progressive Conservatism") to appeal to voters and claim that the right-wing political party is supporting the interests of the "people" in fighting the State. Of course, Labour politicians and voters see exactly the opposite, where the Tories are seen as the drivers of the machine of the *State*.

This may be contrasted with the introductory sentence to the mission statement of the US Department of State that defines the reason for its existence:

“Create a more secure, democratic, and prosperous world for the benefit of the American people and the international community” [12].

Although this is a highly positive definition, the term “The State” does not appear once in the US Strategic Plan manuals site other than in the title of the Secretary in order to avoid any negative pragmatic meaning. The origins of the contemporary negative pragmatic meaning of the lexicalized concept “the State” in English can to a significant degree be explained by history.

Britain was invaded many times until 1066, since when there has been unbroken tradition, in terms of major influence from any external country, race or culture. The first parliament was formed in 1266, although there was a monarch, and it was only when Charles I decided that he should rule instead of Parliament that he was executed and replaced by a Lord Protector in 1653. Later, it was agreed that a monarch should be reinstated as a Head of State, as a symbol of the State in addition to government by the People and as a formal, if token, control over the power of parliament.

The USA achieved independence from Britain and the language employed at the time referred to the People that were superior to the State. Unlike the UK, the USA has never had its own monarch, therefore its attitude to politics and government is based upon a Constitution, while the UK has never had such a document. The USA Constitution refers to the people, and not the State.

Today’s term “The Body Politic” has an identical meaning both sides of the Atlantic, originally taken from Thomas Hobbes’ book of 1651 [13], that of a State, although previously it tended to mean the physical body of a monarch. So before the middle of the 17th century, when Charles I of England was executed, the State and the government were embodied in a monarch, since then the body has been perceived as a fundamentally democratic entity, comprising the People where, in theory, the power actually lies. In the USA and the UK we may take a simplistic view that “The People” is good, i.e. a positive pragmatic meaning, whereas “The State” is bad, i.e. a negative pragmatic meaning.

The situation was fundamentally different in the Ukraine, where after 1917 the ruling ideology has been such where the State was considered to be comprised of workers and peasants, which meant that the State was us, the fabric of society, and not its enemy. This gave an ideological legacy of the *State* being the *People*, at least in ideological theory, and hence these two words had to be treated as synonyms for ideological reasons.

This legacy can be demonstrated by the abundant use of the word “державний” in different collocations, in particular, in the names of different departments, establishments, committees, commissions etc. After Ukraine became independent, the word “державний” was in many instances replaced by the word “національний” (national), for instance in the names of many universities. As the formation of an independent nation was taking place, we could observe that the concept “nation” has been gaining more weight for Ukrainian speakers as compared with the “State”. But in Western societies, as we may see from

these examples, “Nation” historically has always carried a higher societal value than the “State”.

Given the negative pragmatic meaning of the English word “State” will its translation by the words “державна” or “державний” as suggested by bilingual dictionaries be in fact equivalent? Tetyana Krylova writes in this respect: “Taking into account social and cultural factors means in itself a wider interpretation of equivalency where translation options may vary to a different degree” [14, p. 221]. In translation practice, especially when journalistic texts need to be translated, the focus is always on the target culture rather than the source culture. Such translation strategy requires that the translator uses “such translation methods as naturalisation and adaptation to avoid the so-called discourse ‘accent’ ” [ibid]. To render the same pragmatic meaning a translator must go beyond the equivalents offered by dictionaries.

We will often find that the target language reader’s perception and understanding require the use of “диктатура держави” (state dictatorship) or “державний/бюрократичний апарат” (state/bureaucratic apparatus) or some such similar word combinations to reflect “the State’s” negative pragmatic meaning in English.

All the above considerations are especially important when we translate from Ukrainian into English where we should in most cases try to avoid the use of the word “State” altogether. The most common options for translation are the words “national”, “government”, and “public”.

We can readily see that in our target language, a “державний гімн” is always “a national anthem”, “державний прапор” is a “national flag”, “державні стандарти” are “national standards”, “державний комітет” is “a national committee” or “government committee”, “державний бюджет” is a “national budget” or “government budget”, “державні закупівлі” are better translated as “public procurement”, “державна політика” as “public policy”, “державна служба” as “public service”, “державне управління” as “public administration” and others. A term that has frequently been shown to throw translators off-balance is that commonly used in Governmental bulletins and legalese – “державне замовлення” which actually has the semantic and pragmatic value of “public spending” rather than its literal (dictionary) translation of “State Order”.

As can be seen above, another conceptually tricky word for translators is “public”, since as a generalization, in Ukrainian “громадський” (public) is used as an antonym of “державний” (State), while in English “public”, as seen above, is a synonym of “State” (державний), while at the same time being an antonym of “private” (приватний). This is a core dichotomy that we have been bequeathed from the respective ideological apparatuses of East and West. The early communists coined the slogan “Property is theft” but later property became the ownership of the State. This often meant that what should have been “public property” was not allowed to be accessed or used by the public.

It must be noted that the Ukrainian terminological lexicon divisions systems (such as law, land use, and urban development) have only started to introduce the concept of “публічний” (public) used as an adjective, as there has historically never been the necessity to involve the concept in the past, due to the State policy of paternalism

intrinsic to a Communist State, where society on the whole, and local communities in particular, as part of communist ideology, could not have been: self-sufficient, could not self-administer in a decentralised manner, self-organise in a manner described by the word “community” in the target language, could not be defined in law as entities, but had everything decided by, and implemented by, the State.

There is a term with no direct equivalent in English to describe the policy of “роздержавлення” which could only be translated with true adequacy by a created term such as “De-State-ification”, as it differs from “децентралізація” which is mirrored by its translation of “decentralization”. The latter is that of the devolution of centralised State authority and power back to the local communities, i.e. the public sector, while the former is a re-orientation of absolute control.

This has brought to active use the lexicalized concept of “публічний” in contemporary Ukrainian, and in particular, in specialist terminology. A review of a whole number of academic works shows that many word combinations that include “публічний” are now finding their way into the terminology systems of different sciences, for instance sociology, political science, culturology, land use and urban development and others. For instance, the concept of public space (публічний простір) is now being discussed by experts in various areas in order to define the volume of its semantic meaning, whereas some ten years ago the same or similar concept would have been described using other words such as “суспільний”(meaning literally ‘societal’) or “громадський”(meaning ‘community’ or ‘communal’).

Thus, the architect Maksym Kotsyuba defines “public space” as “community space that is open and easily accessible for everybody. It may exist in the form of pavements, squares, public gardens, parks, beaches, areas adjacent to apartment blocks and others” [15, p.50]. But immediately in the next paragraph he uses the word “громадський” as its complete synonym, which tell us that the word combination is not a strict term yet [Ibid]. This quite loose interpretation of the concept was also described by sociologists Olena Zhylkevskaya and Maria Hryshchenko:

“As for “суспільний” (societal) urban space it must be noted that our national academic tradition does not have a fixed term to denote this special concept. In Western tradition the term “public space” is commonly used whereas our Ukrainian sociologists use a whole row of terms: суспільний простір” (societal space), “публічний простір” (public space),

“громадський простір” (community or communal space) or even “соціальний простір”(social space)” [16, p. 62].

The same thought is repeated by a political scientist Oleksandr Kotukov who says:

“In our academic literature the concepts of State are being replaced by that of public, more and more. But the concept of ‘public space’ or ‘public political space’ have not yet become common in academic use. Hence the necessity of academic research into the essence and specifics of ‘public space’ and ‘public political space’” [17, p. 65].

Architects and urban development experts also use the terms “публічний об’єкт” and “публічний сервітут”,

which are new terms related to public space. “Публічний об’єкт” cannot be readily translated into English, and a descriptive translation of “a public building or any other property” can resolve the issue. “Публічний сервітут” (lit. “public servitude”), which denotes the permission of use of public land by the general public, corresponds to the English “public right of way”, but in Ukrainian it is strictly a land use term unknown to the general public. If the target audience is not comprised of experts well-versed in disciplines related to land use, etc. then only descriptive translation may be offered, such as “право проходу через чужу територію”(lit.“the right to go through somebody else’s territory”).

At the same time the commonly-used English lexicalized concept “Public Footpath” also does not have any readily available translation, as this concept was obviously not relevant or important for communist ideology, and societies dominated by it, where everything was at least in theory commonly owned and used. A descriptive translation of “стежка загального користування” (lit. “common use path”) would be appropriate in most non-specialised contexts. Even the simplest concept of “public land” should be translated descriptively as “землі спільного/загального користування” (lit. “land of joint/common use”).

The recent societal changes in Ukraine also brought to life new Ukrainian lexicalised concepts of “цивільний службовець” (lit. “civil servant”) [18] or “публічний службовець” (lit.“public servant”) [19], which are used in many areas of knowledge as well as by general public, and are in fact loanwords from English that correspond to the US term *Public Servant* or the UK term *Civil Servant*. These two terminological combinations seem to replace the older traditional term of “державний службовець” (lit. “State Servant”).

Another specialist area where the meaning of “public” is being rethought and reassessed is law. In spite of the existence since 2011 of a dedicated academic journal called “Публічне право” (Public Law) in Ukrainian academia, the contents and the volume of the term “публічний”(lit. “public”) in such terminological word combinations as “публічне право” (public law), “публічне адміністрування” (public administration) and others, remain debatable and the terms themselves are relatively new. There are still many lawyers and academics who will use “державний” (state) and “публічний” (public) as completely synonymous and interchangeable in such terminological combinations as “державне/публічне управління” (lit. “State/Public management”) and “державне/публічне адміністрування” (lit. “State/Public Administration”). But at the same time there are academics that are now starting to differentiate between them. For instance, Kateryna Kolesnikova in her article “The Correlation of State Management and Public Administration in the Process of Societal Transformation” writes:

“Let us consider the etymology and analyze such word pairs as “державний – публічний” (State - Public) and “управління – адміністрування” (management – administration). Undoubtedly, the notion “публічний” (Public) is broader than “державний” and includes not only the definition “державний” (State), but also such definitions as social, people’s, common, generally accessible, communal,

open, and transparent. Thus, when we use “public” we mean everything that belongs to the bodies of executive power, administrative structures, local authorities, everything under common ownership, or nationalised.”

The key elements of State Management are the State and State Power, while for Public Administration it is society and the power of the public. In State Administration the subject of administration is the State, and in Public Administration the subject of administration is society. State Management is characterized by authoritarianism, Public Administration by democracy. Thus, Public Administration introduces democratic values and promotes a steady development of our nation in the process of societal transformation” [20].

Wikipedia explains the current changes in the semantic volume of the discussed lexicalised concept “public” by the post-Soviet legacy:

When the Soviet State existed the official legal science had a negative attitude to the division of law into public and private. Such approach was conditioned by the Marxist-Leninist ideology. Lenin used to say: “We do not acknowledge anything “private”, for us everything in the area of national economy is legally “public”, and not “Private”.

Now when private property is legally acknowledged, post-Soviet states build their economies on market principles. Hence, the legalization of private law and its areas is quite necessary for the formation of a civic society, stimulating entrepreneurship. Thus, it only follows that the

division of law into private and public was brought back to life [21].

A different way to demonstrate the complexity of translating “public” into Ukrainian, in addition to the above described cases of “публічний”, is to consider how many options in Ukrainian exist to render this concept. To give a number of examples: public figure – громадський діяч, public protest – громадянський протест, public holidays – загальнонаціональні свята, public law – цивільне право, public sale – відкриті або публічні торги, public mind – суспільна свідомість, public limited company – відкрите акціонерне товариство, or public utilities – комунальні послуги.

Conclusions. As we can see, pragmatic adaptation of ideologically-loaded lexicalized concepts requires far more from a translator than the use of dictionary equivalents. Lexical and semantic analysis of such concepts must be enhanced by the study of the pragmatic meanings inherent in the public mind of the target language audience, and the linguistic and cultural context, in which such concepts are used. Methods of translation, in addition to translation by equivalents, may also include loanwords, description, contextual translation and others. An ideologically-loaded lexicon must be defined by a translator as incorporating culturally sensitive terms and often requiring pragmatic adaptation. Neglecting such factors may lead to inadequate literal translations evoking wrong concepts in the minds of the target language readers.

REFERENCES

1. Некряч Т.С., Довганчина Р.Г. Айсберг в океані перекладу: Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в перекладах українською та російською мовами. Монографія . - Київ: Ліра-К, 2014. – 220с.
2. [http:// www.oxfordreference.com](http://www.oxfordreference.com)
3. Ellul Jaques. The Technological Society. - Vintage Books, 1964.
4. Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для вищих навчальних закладів. - Вінниця: Нова книга, 2006 – 592с.
5. Сергеева Е. С. Русский религиозный философский дискурс «школы всеединства»: лексический аспект. Автореф. дис. ... док. филол. наук. - Санкт-Петербург, 2002.- 34с.
6. Малиновська І.В. Идеологема як категорія дискурсології // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць / Ред. О.І. Чередниченко. - Вип. 10. - Київ: Вид-во Київ. нац. університету ім. Т. Шевченка, 2002. – С.83-88.
7. Малиновська І.В., Трусов С.С. Світоформуючий дискурс в аспекті інтердискурсивності // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України: Голов. ред. А.Д. Белова. - Київ: Логос, 2010. - С.154-166.
8. ABBYY LingvoX5 Electronic Dictionary (definition of “state”).
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440с.
10. Althusser Louis. Ideology and Ideological State Apparatuses: Notes towards an Investigation // Lenin and Philosophy and Other Essays. - Monthly Review Press, 1971.
11. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/8119047.stm
12. Hobbes, Thomas. Philosophical Rudiments concerning Government and Society. -Dodo Press, 2009.
13. <http://www.state.gov/s/d/rm/index.htm#mission>
14. Крилова Т. Культурно-прагматична натуралізація перекладу // Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 2-3 квітня 2010 р. / за заг.ред. А.Д. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К., 2010. – С. 220-224.
15. Коцюба М. Публічний простір міста//Ландшафт і архітектура. - N10. – Київ, 2014. - С.50-55.
16. Жулькевська О., Грищенко М. Суспільний простір міста як об’єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін//Соціальні студії . - N10. - Київ, 2012. – С.60-65.
17. Котуков О. Теоретичні засади формування публічного та публічно-політичного просторів// Ефективність державного управління” – Вип. 43. - Харків, 2015. - С.65-70.
18. ABBYY LingvoX5 Electronic Dictionary (definition of ‘public servant’)
19. <http://mego.info/матеріал/13-публічний-службовець-поняття-види-особливості-правового-статусу?page=2>
20. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/1/06.pdf>
21. https://uk.wikipedia.org/wiki/Публічне_право

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu